T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HULVİYÂT-I ŞAHÎ

GİRİŞ- İNCELEME- METİN- SÖZLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Necmi HAMAMCİOĞLU

VAN-2006

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HULVİYÂT-I ŞAHÎ

GİRİŞ- İNCELEME- METİN- SÖZLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yard. Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

Hazırlayan
Necmi HAMAMCİOĞLU

VAN-2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

XV. yüzyılda yazılmış olan İsmail Bey'in Hulviyyât-ı Şahî adlı eseri, fıkıhtan fürûa dair 78 bab üzerine Türkçe bir eserdir. Süleymaniye Kütüphanesi-Hamidiye 478 no'lu kısımda kayıtlı bulunmaktadır. Tümü 256 varaktır. Sadece 50 varağını incelediğimiz eser nesir biçiminde nesih ve harekeli olarak yazılmıştır.

Çalışmamız: Giriş, Ses Bilgisi Özellikleri, Şekil Bilgisi Özellikleri, Metin ve Sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, XV. yüzyılda yazılan bu eserin ses bilgisi özellikleri üzerinde durulmuş; Eski Türkçeyle ve gerektikçe de günümüz yazı diliyle karşılaştırmalar yapılmıştır.

İkinci bölümde, metinde geçen isim, sıfat, zarf, edat ve fiiller kendi ana başlıkları altında toplanmış; kullanıldıkları mısraların tamamı verilmek sûretiyle yerleri belirtilmiş ve bu kelimeler koyu yazılmıştır. Ayrıca metindeki yapım ekleri, çekim ekleri ve fiilimsilerin de kullanıldıkları kelimeler, geçtiği mısraların tamamı verilmek sûretiyle gösterilmiş ve koyu olarak yazılmıştır. Bu eklerin geçtiği sayfa ve beyit numaraları yanlarında verilmiştir.

Üçüncü bölümü metin kısmı oluşturmaktadır. Metindeki sayfalar ile sayfadaki satırlar numaralandırılarak verilmiştir. Ayrıca metinde geçen Âyet-i Kerime, Hadis-i Şerif ve Arapça kısımların transkripyonlu şekilleri verilmiş olup, anlamları dipnotlarda gösterilmiştir.

Dördüncü bölümü sözlük kısmı oluşturmaktadır. Metindeki kelimeler ayrı ayrı madde başı olarak ele alınarak karşılıkları verilmiştir. Kelimeler manalandırılırken kelimenin geçtiği yer dikkate alınmış, değişik anlamlar kelimelerin altında sıra numaraları ile verilmiş, kelimelerin geçtiği yerler sayfa ve satır numaraları ile birlikte gösterilmiştir.

Metin kısmında başlıklar normal; âyet, hadis kısımları italik harflerle gösterilmiştir.

Çalışmalarım sırasında, Arapça kısımların okunup anlamlandırılmasında yardımlarını esirgemeyen Betül Acar KAVUK ile Öğr. Gör. Rahmi TEKİN'e, karşılaştığım güçlüklerde yakın alaka ve desteğini gördüğüm değerli hocam Yard. Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ'ye teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

VAN 2006 Necmi HAMAMCİOĞLU

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
Bkz.	: Bakınız
c	: Cilt
Far.	: Farsça
İst.	: İstanbul
M.	: Miladi
Ö	: Ölümü
s	: Sayfa
T.	: Türkçe
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

1.1 İSMAİL BEY (1443-1461)

II. İbrahim Beyin ölümünden sonra Candaroğulları beyliğinin başına, bu hanedan içinde meydana getirdiği hayır müesseseleri ile ilim ve fazilet bakımından en değerlisi olan İsmail Bey geçti. Cemaziyülevvel 822 (Haziran 1419) tarihinde doğan İsmail Bey, 1443'de beylik tahtına oturdu. Kemalettin unvanı yanında Ebu'l-Hasan künyesi ile de tanınan İsmail Bey, saltanatının ilk yıllarında beyliğin birliğini muhafaza etmek için kardeşi Kızıl Ahmet Bey ile uğraşmak zorunda kaldı. Kızıl Ahmet, babasının yerine geçmek istiyor ve bu amaçla da Osmanlı Devleti'nden yardım umuyordu. Osmanlılar ise sadece Bolu sancağını Kızıl Ahmet Beye vermekle yetindiler. Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı tahtına çıktığı ilk yıllarda bazı Anadolu beylikleri ile anlaşmazlıklar olduğu hâlde, Candaroğlu Beyliği ile barışı bozucu bir olay meydana gelmedi. Hatta İstanbul'un kuşatılması için yapılan hazırlıklara katıldılar. Daha sonra 1452 kışında İstanbul'a karşı başlatılan kuşatılmada Candaroğlu İsmail Beyin kuvvetleri İstanbul'u abluka altına aldılar. Asıl kuşatma sırasında harp sahasında bulunan İsmail Beyin oğlu Kasım Bey Mayıs 1453'de başlayan asıl hücumdan önce imparatora gönderilerek teslim teklifinde bulunmuştu.

İstanbul'un fethinden sonra, Anadolu'da birliği sağlamak için, beylikler sistemine son vermek gerektiğini gören Fatih, bu politikasını uygulamakla Osmanlı-Candaroğulları ilişkisinin bozulmasına sebep oldu. Kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti için hasmane bir siyaset takip eden Candaroğulları Beyliği, Anadolu'da büyük bir tehlike teşkil ettiği gibi, elinde bulundurduğu bölgenin siyasî, coğrafi ve ekonomik önemi sebebi ile de Fatih'in ilgisini çekmişti.

Topraklarının, Osmanlı hedef sahası içine girdiğini gören İsmail Bey, beyliğinin varlığını korumak için Trabzon-Rum İmparatorluğu aracılığıyla Batı Hristiyan dünyası ile temasa geçti ise de sonuç alamadı. Çok geçmeden Fatih Sultan Mehmet, Kuzey Anadolu'yu topraklarına katmak amacıyla sefere çıktı. Bu seferin, kendi üzerine yapıldığını zanneden İsmail Bey, Kastamonu'yu terk ederek Sinop'a çekildi ise de, Osmanlı kuvvetlerinin sadece Amasra'yı aldığını öğrenince, padişaha hediyeler göndererek bağlılığını bildirdi.

Fatih Sultan Mehmet Trabzon seferi hazırlıkları sırasında İsmail Beye de mektup göndererek, askerleriyle yardıma hazır olmasını ve Sinop limanına gelecek Osmanlı donanmasının ihtiyacının karşılanmasını istemişti. 1461 yılı kışında sefer hazırlıklarını tamamlayan Fatih, sadrâzam Mahmud Paşanın İstanbul'da hazırladığı donanmayı Sinop'a gönderdi ve Osmanlı kara ordusu Ankara'ya hareket etti.

İsfendiyar Bey, mektupta kendisinden istendiği gibi oğlu Hasan Bey kumandansındaki bir orduyla Ankara'ya gelen Osmanlı ordugâhında Candaroğlu Beyliğini ele geçirebilmek için Osmanlı himayesine giren Kızıl Ahmet de bulunuyordu. Muhtemelen Onun teşvikleriyle Ankara'ya gelen Hasan Bey, Fatih'in emriyle hapsedildi.

Fatih, Candaroğulları Beyliğini Kızıl Ahmet Beye vererek Osmanlı kuvvetleriyle Kastamonu üzerine yolladı ve arkasından da Mahmud Paşayı gönderdi. Kendisi en arkadan hareket eden Fatih, böylece İsmail Beyi zor bir duruma düşürdü. Bütün bu gelişmeleri haber alan İsmail Bey, acele ile Kastamonu'dan Sinop'a çekildi ve savunma hazırlıklarına başladı. Mahmud Paşa Kastamonu'ya gelince oradan yeni bir ordu hazırlayarak Sinop'a yürüdü. Şehir karadan ve denizden kuşatıldı. Bu sefer sırasında divân kâtibi olan tarihçi Tursun Bey'in verdiği bilgiye göre Mahmud Paşa, İsmail Beye Tursun Beyin kaleme aldığı bir mektup gönderdi ve teslim olmasını istedi. Yapacak bir şey olmadığını anlayan Candaroğlu İsmail Bey, Sinop'u Osmanlı kuvvetlerine teslim etmek zorunda kaldı (1461). Bu sırada Sinop'ta bulunan Fatih Sultan Mehmet huzuruna kabul ettiği İsmail Beyi ikram ile karşıladı ve gönlünü hoş tutmasını istedi. İlim ile temayüz etmiş bulunan Candaroğulları Beyliği'nin son temsilcisi sayılabilecek İsmail Bey kendisine verilen Bursa Yenişehir'i, İnegöl ve Yar hisar taraflarına gitti. Ankara'da hapsedilen oğlu Hasan Bey ise Bolu sancakbeyliğine tayin edildi.

Ancak, Trabzon seferi dönüşünde Mora sancağına tayin edilen kardeşi Kızıl Ahmet'in Uzun Hasan'a sığınması üzerine İsmail Bey de bu emre uymayıp kendi isteğiyle Anadolu'dan Rumeli'ye nakledilerek Filibe'de dirlik verildi. İsmail Bey, hayatının bundan sonraki kısmını burada geçirdi ve altmış iki yaşında vefat etti. Onun Beyliği döneminde Candaroğulları Beyliği bir refah devri yasamıştır.

1.1.1 CANDAROĞLU BEYLİĞİNDE İLMÎ VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Candaroğulları, iki yüzyıla yaklaşan hükümdarlıkları zamanında ilim ve sanat adamlarını himaye ederek pekçok Türkçe eser yazılmasına ve Türkçenin ilim dili olmasına yardımcı olmuşlardır.

Candaroğulları Beyliği zamanında, Kastamonu, Anadolu'nun önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri oldu ve bu durumunu Osmanlılar zamanında şehzade sancağı olduğu zamanlarda da sürdürdü.

Beyliğin asil kurucusu olan ve sınırlarını genişleten I. Süleyman Paşa, çevresinde oluşturduğu ilim meclisleri ile kültür faaliyetlerinin yaşatılmasına önayak olmuştur.

Candaroğulları Beyliği döneminde kaleme alınan ilk eser Kutbeddin Şirazi tarafından I. Süleyman adına yazılmıştır. İmam-i Gazali'nin Ihya-u Ulumi'd-Din adlı eserinden seçmeler yapılarak hazırlanan eser Intihab-i Süleymanî adıyla Farsça olarak telif edilmiştir.

Kötürüm Bayezid adına da Ebe Mihnef'e Hz. Hüseyin'in şehâdetini anlatan Destân-i Maktel-i Hüseyin adlı manzum mesnevî Yusuf tarafından tercüme edilmiştir.

Devrinde ilmî ve kültürel çalışmaların önem kazandığı iki Candaroğlu beyi Isfendiyar Bey ile torunu İsmail Beydir. İsfendiyar Bey adına kaleme alınan eserler

arasında Sinoplu hekim Mümin bin Mukabil bin Sinan'ın Kitaba-u Miftâhu'n-nûr ve Hazâinü's-sürûr adlı göz hastalıkları ile ilgili tıp kitabı, yine İsfendiyar Beyin emriyle oğlu İbrahim'in okuması için yazılan Cevahirü'l-esdâf isimli Türkçe Kur'an-ı Kerim tefsiri, diğer oğlu Hızır Bey adına tercüme edilen Mirâcnâme, yine oğlu Kasım Bey adına yazılan Türkçe Hulâsatü't-tib kitapları bulunmaktadır.

Bu hanedanın ilim ve edebiyatı himaye hususunda en mühim siması İsmail Beydir. Hulviyyât-ı Sahî adlı fıkıhtan fürûa dair 78 bab üzerine Türkçe bir eser yazmış olan İsmail Bey, kendisi de büyük bir âlimdir. Onun adına yazılan eserler arasında Kastamonulu Ömer bin Ahmet'in Risale-i Münşiye adlı yedi kiraata dair geniş Türkçe Tecvidi, Yunus bin Halil'in Miyarü'l-ahyar ve'l-esrar adlı Türkçe tasavvuf kitabı bulunmaktadır. Yine İsmail Beyin emriyle yapılmış mütercimi bilinmeyen bir Kimya-yı Saadet tercümesi vardır. İsmail Bey, Niksarlı Muhyiddin Mehmet için yaptırdığı kütüphaneye ser'î ve aklî ilimlere dair üç yüz kitap bağışlamıştır.

Candaroğulları devrinde edebiyat sahasında da bir canlılık görülmektedir. Kastamonu ve Sinop XV. yüzyılın ilk yarısında şair ve âlimlerin himâye edildiği önemli bir merkez olmuştur. XV. yüzyıl başlarında yetişen Anadolu şairlerinden Sinoplu Mehmet, Kastamonulu Derviş Türabî ile İsmail Beyin çevresinde bulunan Hammidî Hâkî, Senâyî, Dâî gibi şairler Candaroğulları döneminde varlık göstermişlerdir.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

2.1 SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

2.1.1 ÜNLÜLER

2.1.1.1 ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

1. i>e değişmesi

Di- "de-"

Didi ki dirhem miḳdārı olıcaḳ olur pes namāza māniʿ olur ve Şaʿbī 100b/2

istincādan öñdin ide didiler baʿżılar ṣoñra ide **didiler** ṣaḥīḥ oldur ki hem 51a/5

Gice "gece"

namāz ḳılsa abdest ṣınduğından ṣoñra müsāfir ise üç gün üç **gice** 61b/1

muḳīm ise bir gün bir **gice** ṣu bulmayup teyemmümle namāz ḳılsa andan ṣoñra abdeste 61b/2

Girü "geri, sonra"

abdest alup ol namāzı **girü** ḳılmaḳ gerek lākin Ebū Ḥanīfe ve Muḥammed aydurlar bu mesʾele pes 62a/10

mürted olsa **girü** müsülmān olsa Ebū Yūsuf ve Muḥammed ḳatında teyemmüm 63a/1

İl "el"

ya toz var ise dürüstdür yoġ ise dürüst degül mesʾele **il** ile ya ayaḳla ya ṭon 56b/11

İrte "ertesi, yarın"

tā ki **irte** yiri aġarmaġa başladı aṣḥābuñ göñülleri ṭarıldı ayıtdılar ki 54a/3

peyġāmberüñ ṣaḥābelerin şol ḳadar kişi ḳoduñ ki **irte** yiri aġarup 54a/9

İt- "etmek, yapmak"

çıḳdı ʿAyişe Ṣıddıḳa tażarruʿ idüp ayıtdı ki *musebbibel esbābi ya mefatḥa* 54a/15

ve ḳāmet idüp peyġāmber (a.s) imāmet idüp vaḳt içinde irtre namāzın ḳıldılar 54b/4

İtdür- "ettirmek, yaptırmak"

ve öliye daẖı teyemmüm **itdürüp** namāzın ḳılalar eger ṣu kimsenüñ degülse baʿżı meşāyiẖ 60b/1

eger bir müsülmān ḥacāmet **itdürse** ya şişe çekdürse abdesti ṣınur ḥacāmet 81a/2

Niçe "birçok, hayli, nice"

mesḥ idüp bir **niçe** vaḳt namāz ḳılsa andan edügin çıḳarsa görse ki ḳabarcuḳ deşilüp 76a/11

Vir- "vermek"

dinmiş ki eger şerīʿat ʿavret ḥükmin **virdügi** ẖünṡanuñ er endāmından bevl 79b/16

ḳavliyle cevāb **virdi** ki ne ḥadeṡdür ve ne necesdür Muḥammed-i Selami Belḫi taḳva iḫtiyāz 80b/16

Yidi “yedi”
İmām Ebū Ḥanīfe daḫı āḫir ömrinde bir rivāyetde vefātından **yidi** gün öñdin ve bir rivāyetde 68a/11
Yigrek “daha iyi, üstün”
barmaḳlarıyla mesḥ eylese yine mesḥ dürüst olur lākin **yigrek** oldur ki ellerinüñ 70a/5
ʿulemā ol namāz dürüstdür tamām itmek **yigrekdür** dirler mesʾele bir kimsenüñ 93a/6
Yil “yel”
bulmazsa dürüstdür bulursa dürüst degül Ḳāḍīḫān’da dinmiş ki **yil** esmek ile 56b/15
nesnelerüñ çıḳmasıdur bevl ve ġāit ve meziyy ve vedī ve dübürden **yil** çıḳmaḳ ve dübürden 78b/13
Yir “yer”
yirde yuya ki müstaʿmel ṣu bulaşmaya bu emdāmlar ki yunur bir kez yumaġ ile 93b/4
yirinde ne vaḳt çıḳarsa ġusul farż olur dirler İmām Şāfiʿī her ne vech ile 93b/16
Yit- “yetmek, kafi gelmek”
Vaḳḳas peyġāmberden (a.s) bunı işidicek yā resūlalahi bize bu miḳdār ṣu **yitmez** 98b/14
didi peyġāmber (a.s) buyurdı ki müsülmānlıḳda sizden ziyāde olana **yiter** nicedür ki 98b/15
Yitiş- “ulaşmak, ermek”
niçün eyle idersin ayıtdı yā resūlallahi baña cenābet **yitişmişdür** ayıtdı ya Ḥuẕeyfe 96b/10
Yitişdür- “ulaştırmak, ulaşmasını sağlamak”
ṣu aḳıda lākin ucından yanına ṣu **yitişdürmek** şarṭ midür degül midür dimişler ki 98a/17
Yitmiş “yetmiş”
ve Ḥasan-ı Baṣri didi ki aṣḥābı resūlden **yitmiş** kişiye yitişdüm küllisi rivāyet 67a/7

2. e>i değişmesi

Eyü<edgü”iyi”
bir ṭāʾife resūl (a.s) ḫizmetine geldiler resūl (a.s) ayıtdı begüñüz **eyü** beg midür 56a/14
ayıtdılar ki **eyü** begdür ammā bir kez bize cünübken imāmlıḳ eyledi didiler resūl (a.s) 56a/15

3. ü>i değişmesi

Bit-<büt-“sona ermek, bitmek”

müddeti **bitmemiş** ola mesḥuñ müddeti yiter yirde edük çıḳarmaḳ farż olur ve baʿżı 68b/12

Düz- "dizmek, tanzim etmek, tertib etmek"

meşāyiḫ şol ḳāğıd **düzdükleri** çayuñ ṣuyından ṭehāretsüz geçmezüz didiler ve Ebū'l-Leyṣ-i 97b/2

düzilmiş ḥavżlarda ve ṣulaḳlarda ṣu bulunurken teyemmümle namāz ḳılsa eger ḥavż 62b/6

İçün< uçun "için"

müsülmān olmaġ **içün** ṣoñra müsülmān olsa ol teyemmümle namāz ḳılmaḳ 62b/14

ṭavar **içün** ṣaḳlayalar ki müstaʿmel ṣu içmek ṭavara ziyān itmez mesʾele 63a/12

İşbu "işte bu, şu"

ṭurduḳlarından ṣoñra bir kimse bir abdeste yitecek ṣu getürüp ayıtsa **işbu** ṣuyı 64a/2

ağzı ṭolusı ḳuṣmaḳdur **işbu** vech ile ki ol aġzına gelicek kimse ne ṭutabilir 89b/8

Uş "işte" (bir defa)

uş gün ṭoġmaġa yaḳın ḳaldı eger vaḳt çıḳup namāz ḳılmazsasuz ḳıyametde 54a/10

4. ö>e değişmesi

Eyle "o şekilde, öyle"

ṣol ayağın yumadın geymiş olur **eyle** olsa abdesti nāḳıṣ olur nāḳıṣ 69b/7

daḫı ziyāde incük yirine çıḳup maʿnīde açuḳ ḳalmış olur **eyle** olsa mesḥ 72b/17

5. a>e değişmesi

Yine "<yana"

virüp **yine** ṣaġ ḳolınuñ iç yanın ṣol elinüñ baş barmaġıyla ve şehādet barmaġıyla 57b/2

barmaḳlarıyla mesḥ eylese **yine** mesḥ dürüst olur lākin yigrek oldur ki ellerinüñ 70a/5

Degül "taġ ol"

gerek büzüm ʿulemā ḳatında ḥācet **degül** eger ayaḳların girü yumadın namāz ḳılsa İmām 70b/11

ammā bizüm ʿulemā ḳatında hiçbirisin girü yumaḳ ḥācet **degüldür** eger ḥadeṣ vāḳiʿ 70a/12

6. u>o ve ü>ö değişmesi

Eski yazıda (Arap nalfabesi) Türkçenin yuvarlak ünlüleri (و) ile gösterilmiştir. Bu nedenle ilk hecedeki yuvarlak ünlülerin dar mı yoksa geniş mi olduğunu imlādan çıkarmak mümkün değildir. Böylece ilk hecedeki ünlülerin

bugünkü şekillerinin ne zaman teşekkül ettiği bilinmemektedir. Bu teşekkülün eski devirler içinde mümkün olabileceği gibi, ağız tesirleri dolayısıyla yeni olabileceği de düşünülebilir. Bazı kelimelerdeki o ve ö'lerin Rumeli şivesi ile u ve ü olduğunu söyleyen dilciler[1], bu teşekkülün yeni olduğu görüşündedir.

Dar ünlülü olarak tespit edilenler:

ṣu 50b/1, burun 50b/1, yüz 50b/4, yu- 50b/4, buyur- 50b/11, yumşaḳ 51b/9, ḳulaġ 51b/11, yuḳaru 51b/2, buçuḳ 60a/3, bulaş- 80b/12, bükül- 87a/7, büyük 72a/16, çuḳur 82a/11

Geniş ünlülü olarak tespit edilenler ise şunlardur:

ḳoḳu 81b/2 ḳoyun 99b/5, boyun 52b/7, dökül- 54b/14, götür- 94b/14, göyün- 90a/14, oyna- 94b/14, oñul- 75a/11, otur- 53a/7

2.1.1.2 ÜNLÜ TÜREMESİ

Metnimizdeki Türkçe kelimelerde ünlü türemesine rastlanmamıştır. Yabancı asıllı kelimelerde ise kelime ortasında ünlü türemesi görülmektedir.

ġusul 93b/8, emir 77b/7, nakil 51a/13, vakit 51a/17, küfür 51a/9, ḥüküm 53b/7

2.1.1.3 ÜNLÜ DÜŞMESİ

Aġız>Aġzına 50b/1
Ayır-> Ayruḳ 50b/11
Avuç> Avcuna 51a/11
Alın> Alnından 51b/6
Burun> Burnına 50b/1
Boyın> Boynına 52b/7
Biribir> Birbirine 79b/1
Devir> Devrüme 53b/9
Çevir> Çevresini 77a/10
Oġul> Oġlan 81b/14
Uyuḳu> Uyḳu 68b/10

2.1.1.4 BİRLEŞME

Köklerle eklerin birleşmesinde uyum bakımından, sonra gelen önce gelene tabi olurken biri ince biri kalın iki kökün birleşerek tek kelime meydana getirmeleri hâlinde önce veya sonra gelen değil, birleşerek kelimede umumiyetle mânâsı hâkim olan kelime diğerini kendisine benzetir. Bu hadiseye de enkliz adı verilir[2].

---

[1] M. Mansuroğlu, "Şeyyad Hamza Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi"; TDAY (Belleten) (1956), s. 137

[2] M. Ergin, Türk Dil Bilgis, Bayrak yay., İst. 1998, s. 71

Böyle<bu+eyle

böyle idersin ʿAmmār ayıtdı ya resūluʾl-lah banā cenābet yitişmişdür resūl (a.s) ayıtdı 55b/17

Degül<taġ+ol

lākin Ebū Yūsuf ḳatında yüzden **degül** bunı Manẓūme’den naḳl eylemiş ve andan 51b/13

Kimse<kim+ise

keyfiyetleri ve her endāmuñ ḥadleri beyānındadur bilgil ki her **kimse** ki 50b/8

Kimesne<kim+ise+ne

eger cebīre üzerine mesḥ iden **kimesne** cemāʿata imāmet itse İmām Bekr Ḫoharzāde 77b/14

Nesne<ne+ise+ne<ne+erse+ne

nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi varuñ getüğrüñ siz gelmeyince biz gitmevüz 54a/1

Niçün<ne+içün

ʿAmr-i ʿĀṣ’ı getürürp **niçün** eyle itdüñ didi ʿAmr ayıtdı ya resūluʾl-lah havā ṣovuġ idi 56a/16

Öyle< o+ile

ṣol ayağın yumadın geymiş olur **eyle** olsa abdesti nāḳıṣ olur nāḳıṣ 69b/7

Şimdi<şu+imdi

üzerine ḳoyup barmaḳlarından tā incüklerine çekdi şöyle ki ben **şimdi** ki ḥālde peyġāmber (a.s) 70a/11

Şol<şu+ol

olmaya ve her endām ki yunduḳça kelimeyi şehādet ide **şol** niyyet ile ki eger kāfir 51a/8

Şöyle<şu+eyle

delügine ḳoya ve baş barmağın ardına ḳoya daḫı **şöyle** dolandura ki ḳulaġınuñ 52b/3

Yaluñuz<yalıñ+öz

ve ol ḳurı ḳalan yirden her birine **yaluñuz** yiter olsa ikisine yitmez olsa Ebū Yūsuf 66a/13

Yoḫsa<yok+ise

yoḫsa öñdin daḫı ider midi pes her kimseki edük üzerine mesḥ itmek 67b/4

Not: **Böyle** ve **şöyle**’nin teşekkülünde yalnız bir ünlü düşmesi değil, bir ünlü değişmesi de ortaya çıkmıştır.

“eyle”

ʿAmr-i ʿĀṣ’ı getürürp niçün **eyle** itdüñ didi ʿAmr ayıtdı ya resūluʾl-lah havā ṣovuġ idi 56a/16

2.1.1.5 ÜNLÜ UYUMU

2.1.1.5.1 İncelik-kalınlık bakımından

Metnimizde kelime köklerinde olduğu gibi, eklerde de incelik-kalınlık bakımından ünlü uyumu tamdır. Uyuma aykırı ekler ise şunlardır.

-ki aitlik eki:

Bugün tamamen uyum dışında kalan bu ekin Eski Türkçedeki ki ve ḳı olarak çift şekilleri vardı. Eski Anadolu Türkçesinde de bu çift şekillilik mevcuttur. Metnimizde de kalın ve ince şekiller yan yana kullanılmıştır. Uyuma bağlı olarak kullanılanlar:

Yanındaġı 57b/17, ayaġındaġı 75b/5, yapışgurduġı 79b/6

Örneklerde görüldüğü gibi uyuma tabi olan durumlarda ekin ünsüzü iki ünlü arasında kalınca sadalılaşmıştır.

Uyum dışı kalan –ken, -iken gerindium eki metnimizde bugün olduğu gibi daima incedir.

Alurken	50b/3	Kāfir iken	55b/7
Yurken	50b/4	Cünübken	56a/15
Açuġ iken	51a/7	Var iken	56b/7
Oturursken	53a/7	İderken	57a/12

Bugün uyum dışında kalan "hangi", "dahi" kelimeleri uyuma bağlı olarak kullanılmaktadır.

Ḳanḳı "hangi"

ve başuñ bizüm ʿulemā ḳatında rubʿına mesḥ itmek farżdur **ḳanḳı** yanına gerekse olsun 52a/3

teyemmüm itseler namāza ṭurduḳlarından ṣoñra bir kimse ṣu getürüp ayıtsa her **ḳanḳıñuza** 63b/9

daḫı "dahi"

murād fażīlet eksük olur dimekdür zīrā ki bir ḥadīs̱de **daḫı** buyurmışdur 50b/17

idersin eger benüm günāhlarum **daḫı** ʿafv idersin señün keremüñe lāyıḳdur 51a/10

sünneti **daḫı** yirine gelmez ve üç kez saġ eliyle burnına ṣu vire nefesiyle yuḳaru 51b/2

Yine bugün uyum dışında kalan ortaklık ve beraberlik bildiren **–daş** isimden isim yapma ekinin de imlāsında anlaşıldığına göre, metnimizde uyuma bağlı olarak kullanıldığı görülmektedir.

ve ammā eger baġdaş ḳurup uyısa yāḫūd dizleri üzerine oturup ayaḳlarını 87a/1

üzerimüze farż oldı peyġāmber (a.s) buyurdı ki **ḳarındaşum** Cebrāil bana ḫaber virdü ki 100a/9

2.1.1.5.2 Düzlük-yuvarlaklık bakımındam

Gerek Eski Türkçede gerek bugünkü yazı dilimizde düz ünlü taşıyan bazı kelime ve eklerin Eski Anadolu Türkçesi devresinde yuvarlak ünlü taşımaları, bu devrenin en önemli özelliklerinden biridir. Bu yuvarlaklaşmanın bir kısmının sebepleri izah edilebiliyorsa da bir kısmı kelimelerde görülen yuvarlaklaşma henüz bir sebebe bağlanamamaktadır[3]. Metnimizde düzlük yuvarlaklık bakımından kelime kök ve gövdeleri ile eklerin gösterdiği durum şöyledir.

2.1.1.5.2.1 Kelimelerde yuvarlaklaşma

a. –ġ ve g'lerin düşmesi sebebiyle

Dürlü<türlüg "türlü"

imdi bilgil necāset iki **dürlüdür** biri necāset-i ġalīżadur biri necāset-i ḫafīfedür 9b/1

aydurlar gülmek üç **dürlüdür** biri ẓiḥñ biri tebessüm biri ḳahḳaha tebessüm ldur ki 82a/5

Ḳapu<ḳapıġ "kapı"

mscidinde iḫtilām vāḳiᶜ olsa eger **ḳapu** açuġ ise teʾḫir itmeye çıḳa kilitlü ise 97b/11

teyemmüm ide ta ki **ḳapu** açılınca teyemmüm ṭehāret ile ola mesʾele esᶜūdī'de dinmiş ki eger bir mescid 97b/12

Ṣaru<ṣarıġ "sarı"

Mesᶜūdī'de dinmiş ki bir müsülmānuñ endāmında cirāḥat olsa ḳan ya rik ya aru ṣu gibi 80a/17

necāset-i ġaliża ḳan ve riñ ve ṣaru ṣu ağız ṭolu ḳusılan ḳusındı ve vedī 99b/2

Şu kelimelerde ise ġ ve g sesleri düştüğü hālde ünlü yuvarlaklaşmamıştır.

Arı<arıġ "temiz, pak"

bize mescid ve ṭoprağını **arı** idici ḳıldı ḳaçan ki ṣu bulmasavuz 53b/1

Diri<tiriġ "diri, canlı"

birisi ölse **diri** ḳalanuñ biri er biri ᶜavret olsa ere cenābet yitişse ᶜavret 60a/12

Ḳatı<ḳatıġ "katı, çok"

işlemesi mekrūhdur yüzin yurken ṣuyı **ḳatı** vurmaḳdur ve aġzına burnına 50b/4

Ṣarı<ṣarıġ "sarı"

ve ḳubuldan ḳurd düşmek gibi ve cirāḥatdan ḳan ya rik ya **ṣarı** ṣu çıḳup maḥallinden 78b/14

tecāvuz itmek gibi ve ġayrı ṭolu ḳusmaḳ gibi ve cirāḥatdan ḳan ya rik ya **ṣarı** ṣu 78b/15

---

[3] S. Olcay, Tezkiretü'l-evliya Tercümesi, Ankara 1965, s. 56.

b. **Dudak ünsüzleri nedeniyle yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler**

Kerpüç "kerpiç"

dürüstdür ṭopraḳ ve ḳum ve bişmiş **kerpüç** ve toz ve ḫām kerpüç ve zernīḫ ve sürme 54b/9

Ṭamu "cehennem"

ḳılmadın uyuya anuñla **ṭamu** odınuñ arasında bir ḳarışdan ziyāde mesāfe 88a/7

ve tövbesüz öle aẕāb ferişteleri anı gūrında ḳomazlar tizcek **ṭamuya** iletürler didi 96a/11

c. **Teşkil eklerindeki yuvarlak ünlü sebebiyle yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler**

1. –ḳ, -uḳ, -ük ile

Açuḳ "açık"

yir **açuḳ** ḳalmaya mesḥ dürüstdür ammā eger örtmezse baʿżı meşāyiḫ ḳatında dürüst 68b/2

örtse şöyle ki ol ẕikr olınan miḳdār **açuḳ** yir ḳalmasa mesḥ dürüstdür ḳalsa 68b/4

Artuḳ "artık, başka, gayrı"

buyurdı ki revādur **artuḳ** ne Muʿāẕ ṣordı ne peyġāmber (a.s) ḫaber virdi pes maʿlūm oldı ki 68b/17

Ayruḳ "başka, gayrı"

ṣoñra **ayruḳ** dünyevī söz söylemeye zīrā resūl (a.s) buyurmışdur ki 50b/11

Delük "delik"

ayduruz ki **delük** bir ayaḳ edügüñ ṭopuḳdan aşaġasında üç barmaḳ miḳdārı gerekdür ki 71b/14

iʿtibār itdiler ammā eger barmaḳları beraberinde ise ol **delük** beraberinde olduġı 72a/5

Eksük "eksik"

bundan **eksük** olsa abdesti ṣımaz dimişler mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 79a/3

eger aġzı ṭolacaḳ miḳdārından **eksük** uyuşmış ḳuru ḳan mis̱alde nesne ḳuṣsa 90a/4

2. –ġaru, -gerü eki

İlerü<il-gerü "ilerü, önce, evvel"

yir üzerine mesḥ itmek dürüst degüldür ammā ayaġın **ilerü** itüp andan mesḥ itse 72a/17

İçerü<iç-gerü "içeri"

abdesti ṣınmaz eger **içerüye** ise çıḳan ḳan ya rik bevl yolından gelürse 79b/14

Yuḳaru<yoḳ-ġaru "üst, taraf, yukarı"

sünneti daḫı yirine gelmez ve üç kez saġ eliyle burnına ṣu vire nefesiyle **yuḳaru** 51b/2

d. Kaynaşma sonunda yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler

Degül <taġ+ol "değil"

lākin Ebū Yūsuf ḳatında yüzden **degül** bunı Manẓūme'den naḳl eylemiş ve andan 51b/13

yunmaḳ gerek Züfer ḳatında ḥācet **degül** ve ḳolın yurken barmaḳlarıyla barmaḳları arasın 51b/17

e. Bir sebebe bağlı kalmadan yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler

Altun "altın"

ve ḳına ve ṭuz ve **altun** ve gümiş ve baḳır ve ḳurşun gibi ve daḫı bunlara beñzer ne var ise 54b/11

Girü "geri"

tilāvete niyyet itse **girü** her nice namāz dilerse ḳılsun dürüstdür zīrā ki bu niyyet itdügi 55b/4

ellerin yire urup ḳaldurdı **girü** evvel gibileyin silkeledi ṣol elinüñ üç barmağın 57a/16

Ḫatunk<aḳtun "kadın"

ḫātūn kişi olsa bu daḫı ḳarāvaş ala eger mālı var ise eger mālı yoġ ise ḳulı 58b/16

İmām Şāfiʿī ḳatında **ḫātūn** kişiye degmek abdesti ṣır ammā bizüm eʾimme ḳatında 79a/4

Ḳarşu "karşı"

almaḳ istese ḳıbleye **ḳarşu** bir yüksek yir üzerine otura daḫı niyyet idüp 50b/9

Kendü "kendi"

rüsvāy olurlardı bunlaruñ gibi müşkile düşvār ḥükümleri Allah-u teʿāla **kendü** fażlı 53b/7

nice iderler **kendü** bābında gele mesʾele eger bir müsülmāna ṣaḥrāda cenābet 58a/4

Ṣayru "hasta"

eger bir kimse **ṣayru** olsa ṣayrulığına ṣu ile abdest almaḳ daḫı ziyān iderse 58b/11

revādur eger ṣatacaḳ ḳulı daḫı yoġ ise teyemmüm ide eger bu ḥāllu **ṣayru** olan 58b/15

Yaluñuz "yalnız"

ve ol ḳurı ḳalan yirden her birine **yaluñuz** yiter olsa ikisine yitmez olsa Ebū Yūsuf 66a/13

2.1.1.5.2.2 Eklerde yuvarlaklaşma

A) Ünlüsü aslında yuvarlak olanlar

1. –up, -üp; -uban, -üben: Zarf-fiil (Gerundium) eki

Eski Türkçedeki –p gerundium ekinden gelişen bu ek Batı Türkçesine geçerken önündeki yardımcı ünlüyü bünyesine alarak iki sesli olmuştur. Eski

Anadolu Türkçesindeki belki de –p'nin tesiriyle hep yuvarlak ünlü taşıyan bu ek[4] metnimizde de aynı özelliği göstermektedir. Düz ünlü şekline rastlanmamaktadır.

a) –up, üp eki:

vir-üp 50b/1, niyyet id-üp 50b/9, yit-iş-üp 51b/12, sür-üp 52a/14, ör-t-üp 53a/10, in-üp 53b/6, ey-le-y-üp 53b/10
ṭur-up 54a/6, yat-up 54a/7, aġ-ar-up 54a/9, ḳurı-y-up 57a/5, ṣıġa-y-up 57a/13

b) –uban, üben eki:

ḳoy-uban 54a/7

2. –duḳ, -dük : Sıfat-fiil (Partisip) eki

Eski Türkçe devresinden itibaren yuvarlak ünlü taşıyan –duḳ, -dük partisip eki Eski Anadolu Türkçesi devresinde de bu özelliğini göstermiş metnimizde de bu hâliyle kullanılmıştır.

git-dük-leri-n-den 64b/16, gey-dük-leri 68a/17, it-dük-leri 70a/13

3. –dur, dür: Faktitif eki

Eski Türkçede olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de bu ekin ünlüsü daima yuvarlaktır. Metnimizde de hep yuvarlak ünlü taşımaktadır.

dola-n-dur-a 52b/3, tol-dur-up 53a/10, ḳal-dur-up 54a/12, yit-iş-dür-e 52a/16, it-dür-üp 60b/1, it-dür-se 81a/2

4. –ur, -ür: Faktitif eki

Daha önceki devrelerde de olduğu gibi bu ekin ünlüsü de metnimizde daima yuvarlak olarak kullanılmaktadır.

Aş-ur-a 52a/11, deg-ür-e 52a/9

5. –sun, -sün; -sunlar, -sünler: Emir ekleri

Teklik ve çokluk 3. şahıs emir ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır. Eski Türkçe devresinde –zun, zün; -çun, çün şekillerinde olan[5] teklik 3. şahıs emir eki Batı Türkçesine –sun, sün şeklinde geçmiştir. Çokluk 3. şahıs eki ise Eski Türkçede –zunlar, -zünler; -sunlar, -sünler ve –süler şeklinde idi. Batı Türkçesinde (Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin ilk devresinde) –sunlar, -sünler şeklinde kullanılmıştır.[6]

---

[4] Veysi, Sevinçli, Letâyifnâme, yayımlanmamış doktora çalışması, Van 1996, s. 45.
[5] Veysi, Sevinçli, Letâyifnâme, yayımlanmamış doktora çalışması, Van 1996, s. 46.
[6] M. Ergin, Türk Dil Bilgisi, İst. 1972, s. 307.

a) –sun, -sün eki:

ol-sun 52a/3, iç-sün 53a/7, oḳı-sun 55b/2, ḳıl-sun 51b/1, ol-ma-sun 80a/12, var-sun 88b/10, al-sun 88b/10, it-sün 55b/2, ey-le-sün 60a/14, in-me-sün 81b/5

b) –sunlar, -sünler eki:

ol-sunlar 76b/3, ey-le-sünler 60a/15

6. –dur, -dür: Bildirme eki:

Eski Türkçedeki tur- fiilinden gelen 3. şahıs bildirme eki –dur'un metnimizde hem ekleşmiş hem de ekleşmemiş şekli olan –durur yan yana kullanılmaktadır ve daima yuvarlak ünlülüdür.

Farż-dur 50b/15, lāyıḳ-dur 51a/10, bu-dur 51a/13, evlā-dur 52a/4, yoḳ-dur 53a/8, degül-dür 51a/11, yüz-den-dür 51b/12, sünnet-dür 52a/5, dürüst-dür 52a/15

7. –ḳu: Fiilden isim yapma eki:

Türkçede eskiden beri bulunan bu ek, metnimizde de yuvarlak ünlülüdür.

uy-ḳu 68b/10

B) Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olanlar

1. –(u)m, -(ü)m; -(u)muz, -(ü)müz: iyelik ekleri

Eski Türkçe devresinde eklendiği kelimenin ünlü durumuna göre, her iki uyuma da girebilen bu ekin[7] yardımcı ünlüsü Eski Anadolu Türkçesinde daima yuvarlaktır. Böyle yuvarlak ünlülü olmasına neden de m dudak ünsüzüdür.[8] Ancak metnimizde düz ünlülü şekillere de rastlanmaktadır.

a) –(u)m, -(üm) eki:

ḳarın-daş-um 100b/9, dimaġ-um 100b/12, günāh-lar-um 51a/10, devr-üm-e 53b/9, emr-üm 56a/3

b) –(u)muz, -(ü)müz eki:

ḳat-umuz 75b/11, ḥāl-umuz 54a/5, göç-düg-ümüz 53b/17, din-ümüz-de 71b/8

Şu örnekte ise yardımcı ünlü düzdür.

üzer-imüz-e 100a/9

---

[7] Z. Korkmaz, Marzubanname Tercümesi, Ankara 1973, s. 109.
[8] F. K. Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, İst. 1977, s. 77.

2. –(u)ñ, -(ü)ñ; -(u)ñuz, -(ü)ñüz: iyelik ekleri

Bu ek de birinci şahıs ekleri gibi Eski Türkçede uyuma bağlı idi. Eski Anadolu Türkçesinde bu eğilim devam etmesine rağmen, metnimizde az da olsa düz ünlü taşıyan eklere rastlamaktayız.

a) –(u)ñ, -(ü)ñ eki:

ṭon-uñ-ı 99a/4, el-üñ-i 96b/11, kerem-üñ-e 51a/10

b) –(u)ñuz, -(ü)ñüz eki:

beg-üñüz 56a/14

3. –uñ, -üñ; -nuñ, nüñ: ilgi hāli (genetif) ekleri

Eski Türkçede ancak yuvarlak ünlülü kelimelere geldiği zaman yuvarlak ünlü taşıyan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi devresinde ñ tesiriyle hep yuvarlak ünlülü olmuştur. Metnimizde de yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır.

a) –uñ, -üñ eki:

yir-üñ 50b/12, sen-üñ 51a/10, yüz-üñ 51b/8, el-üñ 52b/1, teyemmüm-üñ 53a/13, peyġāmber-üñ 54a/9, siz-üñ 54b/17, nesne-ler-üñ 55b/9, endām-uñ 50b/8, baş-uñ 52a/3

b) –nuñ, -nüñ eki:

farż-ları-nuñ 50b/7, sünnet-leri-nüñ 50b/7, a-nuñ 51a/9, ʿulemā-nuñ 55a/11, bu-nuñ 56a/10, ḳol-ı-nuñ 57b/2, tesmiye-nüñ 88b/7, vaḳti-nüñ 90a/14

4. –lu, -lü; -suz, -süz: İsimden isim yapma ekleri

Eski Türkçede –lıġ, -lig, -luġ, -lüg şekilleri olan bu ek sonundaki g ve ġ'nin düşmesiyle Eski Anadolu Türkçesinde sadece –lu, -lü şekline rastlanmaktadır. Metnimizde de bu şekilde görülmektedir.

a) –lu, -lü eki:

ṣıfat-lu 95a/4, ad-lu 54b/3, ḥāl-lu 58b/15, borç-lu 59/5, cirāḥat-lu 76a/1, uṣ-lu-y-a 96a/17, zaḥmet-lü 59/1, abdest-lü-ler-den 64b/10, deri-lü 68a/8, dür-lü-dür 82a/5, kilüt-lü 97b/11

b) –suz, -süz eki:

yardım-ın-suz 50b/2, ṣu-suz-lıḳ-dan 63a/9, cirāḥat-suz 75b/16, iḫtiyār-suz 86a/16, ṭahāret-süz 55b/5, deri-süz 68a/9, kerāhet-süz 73a/9, żarūret-süz 84a/14, tekellüf-süz 88b/14, tövbe-süz 96a/11

5. –dum, -düm: Görülen geçmiş zaman eki:

Görülen geçmiş zaman ekinin 3. kişisi her zaman –dı, -di şeklinde düz ünlülü bulunmaktadır. Buna göre 1. kişideki yuvarlaklığın m tesiri ile ortaya çıktığı söylenebilir.

al-dum 56a/8, ḳorḳar-dum 56a/17, bıraḳ-ma-dum 56b/1, alar-dum 60a/2, ḳıl-ay-dum 60a/2, baġ-ış-la-dum 64a/3, ay-ıt-dum 67b/17, giz-le-n-düm 56a/6, ey-le-düm 56a/9, gel-düm 56a/9, gör-düm 62b/4, getür-düm 63a/14, it-düm 67a/4

6. –duñ, -düñ; -duñuz, -düñüz: Görülen geçmiş zaman eki

Görülen geçmiş zaman teklik ve çokluk 2. kişi ekinde de ünlü daima yuvarlaktır.

Ḳo-duñ 54a/9, it-düñ 56a/16, it-miş-düñ 86a/6, öl-dür-düñ 96a/3, it-düñüz 100a/7

7. –du(ḳ), dü(k): Görülen geçmiş zaman eki

Görülen geçmiş zaman çokluk 1. kişi eki de metnimizde daima yuvarlaktır. Ekin ünlüsünün Eski Türkçeden gelen –duḳ, -dük partisibine benzeyerek yuvarlaklaştığı kabul edilmiştir.

ṣan-duḳ 100a/8, gör-dük 66b/6

8. –vuz, -vüz: Çokluk I. şahıs eki (istek ve şatta)

“biz” zamirinde ortaya çıkarak b>v değişikliğine uğramış ve ünlüsü de dudak ünsüzü nedeniyle yuvarlaklaşmıştır. Metnimizde daima yuvarlak inlülüdür.

bul-ma-sa-vuz 53b/1, al-a-vuz 54a/4, di-r-se-vüz 61a/4, gör-ür-se-vüz 74b/15, id-er-se-vüz 99a/17, id-e-vüz 99a/17

9. –uz, -üz: Çokluk I. şahıs eki

-vuz, -vüz ekine paralel olarak metnimizde daima yuvarlak ünlüdür.

ol-ur-uz 54b/15, bul-ur-uz 54b/16, yap-ış-maz-uz 97b/1, bil-mez-üz 64b/14, di-me-züz 71b/13, geç-mez-üz 97b/2, ey-le-r-üz 100a/1

10. –alum, -elüm: Çokluk I. şahıs emir eki

Eski Türkçede –alım, -elim şeklinde olan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde m'nin yuvarlaklaştırıcı tesiriyle –alum, -elüm şeklinde görülmektedir. Metnimizde de aynı şekilde kullanılmaktadır.

vir-elüm 54a/11, id-elüm 78b/11

11. –(u)ñ, -(ü)ñ; -ñuz, -ñüz: Çokluk 2. şahıs eki

getür-ü-ñ 54a/1, var-uñ 54a/1, id-üñ 56b/4, al-uñ 63b/4, vir-üñ 64b/1, ed-üñ 69a/11, itdü-ñüz 100a/7

12. Geniş zaman ekleri:

Eski Türkçede en çok kullanılan geniş zaman eki –ur, -ür'dür. Daha sonra –ar, -er çok az olarak –ır, -ir ve ünlüyle biten köklere gelip devrenin sonlarına doğru ortaya çıkan –r ekidir. Eski Anadolu Türkçesinde bunlardan –ur, -ür; -ar, -er ve –r kullanılmış olup –ır, -ir eki ise daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmıştır.[9] Metnimizde bu eklerin tamamından örnekler mevcuttur.

1. –ur, -ür eki:

ol-ur 50b/17, buyur-ur 51a/2, ur-ur-lar 53a/12, otur-ur 54a/6, gör-ür-se 51b/10, iled-ür-ler 53a/12, get-ür-üñ 54a/1, yit-iş-ür 54b/16, giz-le-n-ür-sün 56a/7, gel-ür-sin 67b/17

2. –ar, -er eki:

ḳorḳ-ar-dum 56a/17, ḳorḳ-ar 58a/6, çıḳ-ar-ma 67a/5, gid-er 50b/12, id-er 99b/15, yit-er 98b/15, id-er-sin 96b/10

3. –ır eki:

Geniş zaman eki şu örneklerde düz ünlülü olarak geçmektedir.

al-ın-ır 55a/6, ḳal-ır 61a/9

4. –r eki:

ṣı-r 55a/4, di-r 82a/2, di-r-ler 92a/12, di-r-sin 71b/17, dile-r-se 53a/7

[9] F.K. Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, İst. 1977, s. 36.

13. –duḳça, -dükçe: gerundium eki

yun-duḳça 51a/8, çek-dükçe 72b/3

14. –u, -ü: Gerundium eki

di-y-ü 55a/7

15. –cuḳ, -cük: İsimden isim yapma eki

ḳabar-cuḳ 76a/9

16. –u, -ü: Fiilden isim yapma eki

ḳorḳ-u 60b/17, ṭol-u 89a/7, ṭol-u-sı 89b/8, ayr-u-ḳ 50b/11

C) Düz ünlü taşıyan ekler

1. –ı, -i: Yükleme hāli (Akuzatif) eki

Eski Türkçede ünlü uyumuna bağlı olarak –ı-ġ, -i-g; -u-ġ, -ü-g şekilleri bulunan ekin Batı Türkçesine ġ ve g'ler düşünce geriye kalan yardımcı ünlü ekin fonksiyonunu üstlenerek asıl ek durumuna geçmiştir.

ṣu-y-ı 50b/5, bu-nı 51b/13, ṭopraġ-ı 53b/11, toz-ı 56b/17, namāz-ı 79a/12

2. –ı, -i iyelik eki

günāh-ı 50b/13, aġz-ı-n-a 51a/14, burn-ı-n-a 51b/2, ḳulaġ-ı 52a/11, barmaġ-ı 52b/17, fażl-ı 53b/7, ṭon-ı-n-a 53b/12, mikdār-ı 100b/12, aġır-lıġ-ı 100b/7, uc-ı 80a/10, ḳat-ı-n-da 83a/7

3. –sı, -si: İyelik eki

yun-ma-sı 51b/9, aya-sı-n 52a/11, arḳa-sı-n-dan 52b/7, yaru-sı 54a/2, baʿżı-sı 55b/9, ḳıl-ma-sı 61a/2, yu-ma-sı 72b/16

4. –ncı, nci: İsimden isim yapma eki

bir-i-nci 87b/17, ṭoḳuz-u-ncı 50b/7, on-ı-ncı 53a/13, iki-nci 78b/7, üç-ü-nci 76b/4, üç-i-nci 76b/11, dörd-i-nci 88a/16, beş-i-nci 90a/10, dörd-ü-nci 98b/16

5. –l-: Fiilden fiil yapma eki

Eski Türkçe devresinde uyuma bağlı olarak kullanılan pasiflik-meçhulluk eki –l- 'nin yardımcı ünlüsü, Eski Anadolu Türkçesinde genellikle düzdür. Ancak uyuma girmiş örnekleri de vardır.

Ekin metnimizdeki kullanılışı ise şöyledir:

Düz ünlülü tabanlara gelince yardımcı ünlüsü daima düzdür.

gey-i-l-en 69a/11, aç-ı-l-sa 72a/7, işid-i-l-me-miş-dür 87a/6, yırt-ı-l-ma-y-a-n-ı 73b/10, kes-i-l-miş 80a/4, aḳ-ıd-ı-l-sa 80a/13, ṣar-ı-l-an 77a/15, begen-i-l-miş 91a/9 vir-i-l-miş 61b/6, id-i-l-me-y-ince 98a/2

Yuvarlak ünlülü tabanlara geldiği zaman da yardımcı ünlüsü yuvarlaktır.

dök-ü-l-üp 54b/14, ör-ü-l-miş-se 98b/1, yap-ı-ş-dur-u-l-mış-ın-da 97a/15, ör-t-ü-l-miş-di 82a/12, oñ-u-l-ma-dın 78b/7, oñ-u-l-up 78b/6

Yuvarlak ünlülü şu kelimelerde yardımcı ünlü yuvarlak değil düzdür.

düz-i-l-miş 62b/6, ḳoy-ı-l-sa 80a/13

6. –n-: Fiilden fiil (dönüşlülük) yapma eki

di-n-miş 51a/17, dola-n-dur-a 52b/3, al-ı-n-ır 55a/6, ol-u-n-mış-dur 51b/9

7. –dın, -din: Ayrılma hāli (Ablatif) eki

Eski Türkçede –dın, -din; -tın, -tin şeklinde olan ayrılma hāli eki, Batı Türkçesinde yönelme hāli ve bulunma hāli eklerinin etkisi ile geniş ünlülü olmuştur[10]. Metnimizde geniş ünlülü şekiller kullanılmasına rağmen, şu örneklerde dar ünlülü şekillere rastlanmaktadır.

öñ-din 51a/2

8. mı, mi: Soru eki

Metnimizde daima düz ünlülüdür.

Olur mı 55b/12, ṣoñra mı 67b/3, yoḫsa mı 67b/4, ṣındı mı 81a/17, ṣınmadu mı 81a/17, olur mı 88b/15, olmaz mı 88b/15, var mı 96a/6, yoḳ mı 97a/8, arınur mı 98a/14, arınmaz mı 98a/14, gerek mi 70b/8, kendü mi 96a/13

9. –cı, -ci; (-çı, -çi): İsimden isim yapma eki

Ekin ünlüsü gerek Eski Türkçede ve gerekse Eski Anadolu Türkçesinde hep dardır. Ünsüzü, ünsüz uymuna göre ya ç ya da c olacaktır.

ḥammam-cı 58a/11

---

[10] M. Ergin, Türk Dil Bilgisi, İst. 1972. s. 236.

10. –lıḳ, -lik; -luḳ, -lük: İsimden isim yapma eki

Eski Türkçede kökün ünlüsüne uyum gösteren bu ek, metnimizde çeşitli şekillerde bulunmaktadır.

Düz ünlülü isim tabanlarına bazen düz ünlülü olarak gelmektedir.

yaḳın-lıḳ 96a/15, derviş-lik 96b/16, müsülmān-lıḳ-da 98b/15, aġır-lıġ-ı 100b/7, tamam-lıġ 84b/16, imām-lıḳ 61a/9, ıraḳ-lıġ 60b/9, şin-lik 58a/15, iç-mek-lik 63a/6, ṣaġ-lıġ-a 88a/11, pir-lik 87a/7, ḳızıl-lıḳ 81b/8, aḳ-lıḳ 81b/8, fariż|a-lıḳ-dan 84a/17

Yuvarlak ünlülü isim tabanlarına düz olarak gelmektedir.

N͡Gu-suz-lıḳ-dan 64a/9, ḳul-lıḳ 58b/3, cünüb-lik-den 94b/5, serḫoş-lıġ-un 79b/17, ḳuş-lıḳ 90b/17, rencūr-lik 87a/7, öẕür-lik 90a/15, büyük-lig-i-n-den 100b/10

Yuvarlak ünlülü isim tabanlarına yuvarlak ünlülü olarak gelmektedir.

büyük-lüg-i 100b/8, dürüst-lüg-i 91b/12, ḳuş-luḳ 91a/2

11. –ıcı, -ici: Fiilden isim yapma eki

İd-ici 53b/1, yırt-ıcı 99b/4

12. –ş-: Fiilden fiil (müşareket) yapma eki

yit-i-ş-üp 51b/12, di-y-ş-di-ler 54a/5, yap-ı-ş-maḳ 55b/6, ḳar-ı-ş-mış 56b/8, ṭoḳ-u-ş-dur-up 57a/14, geç-i-ş-dür-di 58a/5, gül-i-ş-se-ler 83a/5

13. –dı, -di: Görülen geçmiş zaman eki

Görülen geçmiş zaman 3. kişi eki metnimizde daima düzdür.

ḳıl-dı 53b/1, ol-maz-dı 53b/4, baş-la-dı 54a/3, ay-ı-t-dı 55b/12, di-di 98a/5, gel-di 54a/6, vir-di 54a/13, ey-le-di 57b/1, geç-di 76a/9

14. –mış, -miş: Anlatılan geçmiş zaman eki

Eski Türkçede uyuma girebilen anlatılan geçmiş zaman eki –mış, -miş'in ünlüsü, diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi metnimizde de daima düzdür.

ey-le-miş 51a/13, di-miş 52a/5, di-n-miş 52b/5, unut-mış-ın 54a/1, ol-mış 54a/7, it-miş-ler 60b/10, uyu-ma-mış 86b/10, gel-miş 90a/10

15. –ġıl, -gil: Teklik 2. şajıs emir eki

Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlülü köklere de düz ünlülü olarak gelen ve uyum dışı kalan eklerden biridir.

Bil-gil 99a/1

16. –sın, -sin: Fiil çekiminde teklik 2. şahıs eki

Zamirlerden ortaya çıkmış olan kişi eklerinden olan –sın, -sin eki de metnimizde düz ünlülüdür.

id-er-sin 55b/17, bul-mış-sın 68a/7, ol-ar-sın 76b/14, di-r-sin 96a/9, id-er-sin 96b/10, ov-sın 99a/7, ḳazı-sın 99a/7

17. –sız, -siz: Çokluk 2. şahıs eki

Metnimizde bu ekin ünlüsü de düzdür.

ḳıl-a-sız 55a/1, ḳanda-sız 56b/3

18. –mış, -miş: Sıfat-fiil (Gerundium) eki

Metnimizde geçen –mış, -miş partisip ekinin de ünlüsü düzdür.

geç-miş (günāhların) 51a/9, biş-miş (kerpüç) 54b/9, geç-miş (zaman) 74b/15, uyuş-mış (ḳan) 90a/1

19. –ıcaḳ, -icek: Zarf-fiil (Gerundium) eki

Ünlü uymuna tabi olmayan eklerden biri de –ıcaḳ, -icek zarf-fiil (gerundium) ekidir.

baş-la-y-ıcaḳ 50b/1, ol-ma-y-ıcaḳ 50b/2, yu-y-ıcaḳ 51b/6, ol-ıcaḳ 56a/10, bul-ıcaḳ 61a/7, id-icek 50b/3, gül-icek 66a/1, çek-icek 70b/2

20. –ınca, -ince: Zarf-fiil (Gerundium) eki

Eski Türkçedeki –ġınça, -ginçe şeklinden ortaya çıkan bu ek metnimizde daima uyum dışı kalmıştır, yani yuvarlak ünlülü tabanlara dahi düz ünlülü şekiller gelmiştir.

var-ınca 61a/5, ol-ma-y-ınca 71b/3, aç-ı-l-ma-y-ınca 72a/10, in-ince 52a/11, gel-ince 52a/12, gel-me-y-ince 54a/1, id-ince-y-e 67b/1, oñ-ul-ınca 77a/4, ol-ınca-y-a 93b/13

2.1.2 ÜNSÜZLER

2.1.2.1 ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

1. ḳ / ḫ değişikliği

Türkçede kelime başında ḫ sesi yoktur. Bugün ḫ ile başlayan bazı kelimeler Eski Türkçe devresinde ḳ sesini ḫ şeklinde gelişmesi daha sonraki yüzyıllarda olmuştur[11]. Kelime içinde ve sonundaki ḳ / ḫ değişikliği ise Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde görülen bir değişikliktir[12].

a) Hece başında

daḫı 50b/17

b) Hece sonunda

aḫşam 54a/2, yoḫsa 67b/4

2. k / g değişmesi

Kelime başında k / g değişikliği Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçince ortaya çıkmıştır. Arap alfabesinde k ve g ünsüzleri aynı harfle gösterildiği için bu değişmenin hangi kelimelerde olduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Osmanlı sahasında g olmuş bazı kelimeler, Kuzey ve Doğu Türkçesinin etkisiyle Azerî sahasında daha çok k'lerini korumuşlardır[13]. Metnimizde bazı kelimeler k ünsüzünü korumuştur.

kimse 50b/8, kez 51a/12, kes- 53b/13, kişi 54a/2, kerpüç 54b/9, kül 54b/10, kendü 55a/17, keçe 56b/12, kim 61b/15, kesük 75b/10, köy 85a/16, köy- 55a/8

gid- 50b712, geç- 51a/9, gel- 51b/1, gör- 51b/10, gerek 51b/11, gök 53a/3, gibi 53a/11, göç- 53b/17, gönder- 54a/1, getür- 54a/1, göñül 54a/3, girü 100a/13, gün 54a/5, gümiş 54b/11, güç 55a/6, gider- 55a/17, gir- 55b/2, gizlen- 56a/6, geçişdür- 57b/5, gerçi 59/4, gey- 61a/17, gice 62b/9, getür- 63a/14, gül- 65b/16, güneş 67b/14, gece 68b/16, göz 82a/12, görün- 100b/5

3. g / v değişikliği

Türkçede kelime içinde bulunan g'ler, bilhassa yuvarlak ünlülü kelimelerde v şeklinde, düz ünlülü kelimelerde ise yumuşak g şeklinde ortaya çıkmaktadır. Osmanlı sahasında son zamanlarda ortaya çıkan bu değişiklik metnimizde görülmemektedir.

---

[11] F. K. Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, İst. 1977, s. 48.
[12] M. Ergin, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer, Ankara 1963, s. 418.
[13] M. Özkan, Gülistan Tercümesi, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük, Ankara 1993, s. 115.

a) Yuvarlak ünlülerde

degüldür 51a/11, degül 51b/13, degüre 52a/9, degürüp 79b/1, degülmisse 96a/13, degülse 96b/7

b) Düz ünlülerde

Eglendükden 83b/17, bigi 89b/15, begenilmiş 91a/9, degirmiyse 95b/2, degin 53a/13, begüñüz 56a/14, beg 56a/14, yigrek 58a/3, egilüp 67a/4, yigrekdür 93a/6, yigid 96a/1, degüre 52a/9

4. ġ / v değişikliği

Metnimizde ġ / v değişmesini gösteren bir örnek var.

ṣovuḳ 56b/6

5. b / p değişikliği

Bugün yazı dilimizde p ile başlayan bazı kelimeler Eski Anadolu Türkçesinde b iledir. Metnimizde şu kelimelerde aslî b sesi muhafaza edilmiştir.

Barmaḳ "parmak" 51b/17
Biş "piş-" 54b/9

6. d / y değişikliği

Eski Türkçede d ünsüzü Eski Anadolu Türkçesinin başında y olmuştur.

Adaḳ <ayaḳ 52b/12

7. b / v değişikliği

Eski Türkçenin bazı kelime ve fiillerindeki b'ler Batı Türkçesinde daha ilk zamanlardan itibaren v'ye dönüşmüştür.

a) Kelime başında

var<bar

zīrā ki el āletdür bunda daḫı ağız āletdür zīrā ki ehl-i sünnetden niçe ṭanıġa **vardur** ki 98a/8

ve ḳına ve ṭuz ve altun ve gümiş ve baḳır ve ḳurşun gibi ve daḫı bunlara beñzer ne **var** ise 54b/11

var-<bar-

nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi **varuñ** getüğrüñ siz gelmeyince biz gitmevüz 54a/1

Muḥammed ḳatında dürüst degül **varup** ṣu ile abdest alup gelüp yitişdügin lāḥiḳāne 57b/17

Vir-<bir-

eger bir müsülmāna şenlik yirde cenābet yitişse ḥammāma **virecek** ḳadar aḳçesi 58a/7

hiç nesne lāzım olmaz ammā ṣoñra bulduġı vaḳtde **vire** mesʾele Mesʿūdī'de 58a/14

b) Kelime ortasında ve hece başında

Kelime içinde ve sonunda bazı b'lerin de Batı Türkçesinde v oldukları görülmektedir. Metnimizde bu değişikliğe uğramış kelimeler şunlardur.

Ḳaravaş<ḳarabaş "cariye, hizmetçi"

ḫātūn kişi olsa bu daḫı **ḳarāvaş** ala eger mālı var ise eger mālı yoġ ise ḳulı 58b/16

namāzı evvelinden ḳıldıñuz ayıtdı bir cemīle **ḳaravaşum** vardur anı öpmek ile endāmum 79a/8

Ṭavar<ṭabar "hayvan, dört ayaklı çiftlik hayvanı",

bir müsülmān şehirde ya köyde iḫtiyār ile **ṭavar** üzerinde nāfile namāza şürūʿ eylese 85a/16

İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz zīrā ki bunlaruñ ḳatında şehirde ya köyde **ṭavar** üzerinde namāz 85b/1

c) Kelime sonunda

Ev<eb

oruç ṭutduḳdan ṣoñra añsa ki **evinde** kefāret virecek mālı var imiş ṭutduġı 62a/8

üzerinde **ev** olsa her ḥālde mescid ḥükminde olur ammā eger altında olsa iḳtidāda 97b/13

Eski Anadolu Türkçesinde bildirme ve fiil çekimlerinde 1. kişi ekleri olarak kullanılan –van, -ven; -vuz, -vüz ekleri de "ben" ve "biz" kişi zamirlerinden **b>v** değişmesi sonucunda meydana gelmişlerdir.

-vuz, -vüz: bulmasa-vuz 53b/1, ala-vuz 54a/4, vire-vüz 54a/5, dirse-vüz 61a/4, görürse-vüz 74b/15, iderse-vüz 89b/10, ide-vüz 99a/17

8. t / d değişikliği

de- 82a/4, deg- 776b/7, degil 51b/3, degin 53a/3, degirmi 95b/2, degül 52b/3, degür- 52a/9, dek 55a/7, dekeyen 51b/10, düken- 61b/17, delil 70a/8, delü 96a/17, delük 52b/3, deri 51b/10, deve 54a/4, di- 50b/14, dig- 64b/9, dile- 53b/17, din- 51a/17, dip 51b/9, dirsek 57b/1, diyiş- 54a/5, diz 54a/7, dök- 51b/1, dön- 51a/15, dönder- 57b/1, dört 51a/3, dürlü 99b/1, düş 95a/17, düş- 76b/13, düz 87b711

Kalın ünlü taşıyan kelimeler ise baştaki t sesini korumuşlardır ve t'ler genellikle ṭ (ط) ile yazılmaktadır.

Ṭabuḳ (topuk) 52b/15, ṭaş 52b/4 (dış), ṭaş 54a/13, ṭaşra 54a/14, ṭarıl- 54a/3, ṭaru 57a/1, ṭavar 63a/9, ṭar 67a/2, ṭayan- 87a/4, ṭamu 88a/7, ṭamar 90a/8, ṭoḳuz 50b/7, ṭur- 53a/7, ṭopraḳ 53b/1, ṭon 53b/4, ṭaġ 54a/10, ṭuz 54b/11, ṭoz 54b/12, ṭoḳuşdur- 57a/14, ṭut- 62a/8, ṭuy- 62b/10, ṭoġrı 68a/6, ṭopuḳ 68b/1, ṭolaḳ 68b/3, ṭolu 78b/15, ṭoġur- 81b/14, ṭolun- 85a/13, ṭolı 88b/7, ṭol- 88b/2, ṭoldur- 97b/15

Kalın ünlülü şu kelimelerde ṭ sesi d olmuştur.

Daḫı 50b/9, dolandur- 52b/3, dırnaḳ 52b/14, dut- 57b/3

Şu kelimelerin ise metnimizde hem ṭ'li hem d'li şekli bulunmaktadır.

Dut- 57b/3
Ṭur- 53a/7

2.1.2.2 ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

2.1.2.2.1 İmlâsı kalıplaşmış ekler

Eski Anadolu Türkçesinde kök ve eklerin birleşmeleri durumunda bazı eklerin tek şekilli olduğu göze çarpmaktadır. Türkçede ünsüz uyumuna göre sadasız ünsüz ile biten kök ve gövdelere getirilen eklerin de sadasız olması gerekmektedir. Bu hususta Eski Türkçede ikili durum söz konusudur[14]. Eski Anadolu Türkçesinde ise sadasız bir ünsüzle biten kök ve gövdelere de genellikle sadalı ünsüzler getirilmektedir. Böylece Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçedeki ikili durumdan sıyrılmış bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde nadiren de olsa bu ekler benzeşmeye katılmışlardır. Kelime sonu ve ek başlarındaki d'li ve t'li yazılışları yan yana karışık olarak kullanılmışlardır[15].

Metnimizde ek başlarında sadalı olarak yazılan en yaygın ünsüz **d**'dir.

1. –dı, -di: görülen geçmiş zaman eki

Ḳıl-dı 53b/1, gül-di-ler-se 83a/2, ol-maz-dı 53b/4, it-di-y-se 83b/8, ḳon-dı-lar 53b/16, vir-di 88a/1, ay-ı-t-dı 53b/17, getür-di-ler 96a/2, ol-dı 54a/2, di-di-ler 51a/5, baş-la-dı 54a/3, oḳı-dı 54b/3, aġ-ar-dı 54a/13, çıḳ-dı 54a/15

2. –duḳ, -dük: Sıfat-fiil (Partisip) eki

Gey-dük-leri 68a/17

---

[14] Veysi, Sevinçli, Letâyifnâme, yayımlanmamış doktora çalışması, Van 1996, s. 62.
[15] Sadettin Bulaç, "Eski Bir Türk Dili Yadigârı- Behçetü'l Hadâik fî Mev'izeti'l-halâik", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. VI, s. 121; Mansuroğlu, Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri, İst. 1958. s. 88.

3. –dur, -dür: Faktitif eki

Dol-an-dur-a 52b/3, yap-ı-ş-dur-a 77a/12, ṭol-dur-up 53a/10, ḳal-dur-up 54a/12, ḳal-dur-dı 57a/16, al-dur-a 58b/13, yit-i-ş-dür-mek-le 52a/17, geç-i-ş-dür-di 57b/5, it-dür-üp 60b/1, dola-n-dur-up 87a/2

4. –da, -de: Bulunma hāli (Lokatif) eki

Abdest-de 51a/3, rivāyet-de 77b/16, ḳıyāmet-de 54a/10, ṣuret-de 56a/8, rivāyet-de 56b/14, vaḳt-de 58a/14, cemāat-de 61a/9, mebsūt-da 86a/9 yoḳ-u-ş-da 87b/11, ol-maḳ-da 93b/14, müsülmān-lıḳ-da 98b/15

5. –dan, -den: Ayrılma hāli (Ablatif) eki

ṣu-suz-lıḳ-dan 63a/9, nifās-dan 54b/16, ip-den 68a/15, abdest-den 51a/12, vaḳt-den 54a/17, ey-le-mek-den 57b/9, vech-den 61b/16, cihet-den 64a/6

6. –dur, -dür: Bildirme eki

evlā-dur 52a/4, var-dur 79a/5, pāk-dur 78a/13, yoḳ-dur 53a/8, bu-dur 79a/5, farż-dur 50b/5, sür-mek-dür 50b/2, degül-dür 51a/11, yüz-den-dür 51b/12, sünnet-dür 52a/5, dürüst-dür 54b/13, içün-dür 56a/2, beg-dür 56a/15, ḳavli-dür 58b/2, buyur-mış-dur 50b/14

2.1.2.2.2 sadalılaşma

a) Kelime içinde sadalılaşma

Türkçede iki ünlü arasında kalan p,ç,t,k ünsüzleri sadalılaşarak b,c,d,g,ġ seslerine dönüşmektedir.

2. –t- > -d-

Aḳıda 78a/17, işidecekleyin 82a/10, akıdılsa 80a713, işide 82a/6

2. –k- > -ġ-

Yumaġa 50b/1, yuduġı 50b/12, ḳulaġı 51b/11, örtdüġi 51b/9, barmaġın 52a/9, ovalanduġı 52a/12, ayaġın 52b/9, ṭabuġın 52b/15, farižliġi 53a/13, ṭobraġını 53b/1, aġarmaġa 54a/3, ṭoġmaġa54a/10, almaġa 55a/5, yanındaġı 57a/17, ṣanduġı 97a/13, ḳurnadaġı 98a/7

Şu kelimelerde ç, ḳ sesleri iki ünlü arasına girdiği hālde sadalılaşmamıştır.

İbriḳi 51a/11
Misvaḳūn 51a/17
Yumşaḳı 51b/9
ittifāḳ 70b/10

pareçuḳliçe 53a/7
Egerçi 53b/13
Yuḳaçuḳ 68a/16
Niçe 61b/16

3. –k- > -g-

tdügin 51a/7, deligine 52b/3, göge 53a/3, göçdügümüz 53b/17, begligin 56a/13, itmege 56a/17, sürdigi 56b/17, dürüstligine 57a/4, dirsegine 57b/1, yüzügi 57b/8, birligi 60a/4, edügin 61a/17, geydügi 69a/16, incüginden 70a/15

b. Son seste sadalılaşma

Açuġ “açuk”
itdügin ʿavretin örtükden ṣoñra ide tā ki ʿavreti **açuġ** iken tesmiye itmiş 51a/7
Yoġ “yoḳ”
teyemmümle namāz ḳılmaḳ **yoġ** idi hem seferde ve hem ḥażarda ve mescide gelmeyince ġayrı 53b/3
Ṣavuġ “savuḳ”
ʿAmr-i ʿĀṣ’ı getürürp niçün eyle itdüñ didi ʿAmr ayıtdı ya resūluʾl-lah havā **ṣovuġ** idi 56a/16
Iraġ “ıraḳ”
dimiş ammā ẓāhir rivāyetde bir mil **ıraġ** olsa teyemmümle namāz dürüstdür 60b/12
Çoġ “çoḳ”
eger hiçbirine yitmezse teyemmümüñ ikisi de bāṭıl olmaz lākin gerekdür ki ol ṣu **çoġ** azı 66a/11
Çıḳmaġ “çıḳmaḳ”
mesḥi soḳman üzerine itmişdi **çıḳmaġ** ile mesḥ bāṭıl olur mesʾele Mesʿūdī’de 74a/6
Olmaġ “olmaḳ”
gelse mücerred ẓāhir **olmaġ** ile ṣınur mesʾele Mesʿūdī’de dinmiş ki eger şerīʿat 80a/1
Ṣıḳmaġ “sıḳmaḳ”
ṣıḳıcak ḳan ya iriñ ya ṣaru ṣu çıḳar aḳar ṣıḳmayıncaḳ aḳmaz olsa **ṣıḳsa** aḳıtsa 80b/5
Ḳomaġ “komak”
tamāmlığı Ebū Yūsuf ḳavlince baş yire **ḳomaġ** ile İmām Muḥammed ḳatında girü ḳaldurmaġ ile 84b/16
Ḳaldırmaġ “kaldırmak”
tamāmlığı Ebū Yūsuf ḳavlince baş yire ḳomaġ ile İmām Muḥammed ḳatında girü **ḳaldurmaġ** ile 84b/16

2.1.2.3 ÜNSÜZ TÜREMESİ

1. –n- ve –y- sesleri

Bu sesler orta hecede ortaya çıkmaktadır. Ünlüyle biten bir köke ünlü ile başlayan bir ek geldiği zaman arada **y** yardımcı sesi türemektedir. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra isim çekim eklerinden birisi gelince de arada **n** sesi türemektedir.

Başla-y-ıcaḳ 50b/1, ḳıble-y-e 50b/9, çalḳa-y-a 51a/14, yu-y-a 51a/12, tazele-y-e 52a/17, ṣu-y-ı 53a/8, oḳı-y-a 53a/6, di-y-ü 77a/9, kişi-y-e 81b/14, burnı-n-a 50b/1, aġzı-n-a 51a/14, başı-n-a 52a/15, eli-n-de 52b/1, arası-n-da 52b/17, ḳatı-n-a 54b/15

2.1.2.4 ÜNSÜZ DÜŞMESİ

1. ġ, g düşmesi

Eski Türkçede, iki veya daha fazla heceli kelimelerin sonundaki ve bazı ek başlarındaki (ġ,g) ünsüzü Batı Türkçesinde düşmüştür.

Arı (<arıġ) 53b/1, ḳapu (<ḳapıġ) 97b/11, ḳatı (<ḳatıġ) 51b/8, ḳulaḳ (<ḳulġaḳ) 51b/8, ṣaru (<ṣarıġ) 80b/5, ulu (<uluġ) 53b/14

2. r düşmesi

i- (<er-) 66a/1, bile (<birle) 57b/1

3. y düşmesi

Aġla (<yıġla) 54a/11, ıraḳ (<yıraḳ) "uzak" 60b/9

4. –l- düşmesi (orta hecede)

Eski Türkçede kelür-, keltür-; olur-, oltur- olarak iki ayrı şekilleri bulunan fiillerin[16] Batı Türkçesinde ikinci şekillerinin –l-'si düşerek ortaya çıkan getür- ve otur- şekilleri kullanılmıştır. Metnimizde de bu fiiller –l-'siz olarak kullanılmıştır.

Getür-<keltür- "getirmek"

ala gele namāzı binā ide ki Muḥammed-i Ḥasan bu mesʾelenüñ mis̱ālin şöyle **getürmiş** 92b/13

getürüp taṣavvur ide ya kendünüñ āleti eliyle ovup ḥarekete getüre ta inzāl 93b/12

---

[16] M. Ergin, Dede Korkut Kitabı, Gramer-İndeks, Ankara 1963, s. 426.

O<ol “o”

didiler ammā ẓāhir rivāyetde yola yüricek ya düşe ya yoluñ **o** yanına bu yanına sendireye 79a/2

Otur-<oltur “oturmak”

degin oḳıyacaḳ miḳdārı **oturduḳdan** ṣoñra ḳahḳahayla gülse bizüm ʿulemā ḳatında namāzı 82b/6

abdestleri ṣınur ammā namāzları fāsid olmaz zīrā ki miḳdār-ı teşehhüd **oturduḳdan** ṣoñra 82b/17

5. v düşmesi

a) Başta

ol-(<vol-<bol-) 84b/1, 50b/2

b) Sonda

ṣu (<ṣuv<ṣub) 50b/1, 50b/4

6. –ḳ- (-k-) çift ünsüzünde birinin düşmesi

birdür şuncılayın ki bir kimse and içüp ayıtsa ki benüm saña borcum yoḳ ikisinden biri **ḥaḳ** 64b/13

7. –b- düşmesi

Ol- <bol- 50b/17, 51a/4

2.1.2.5 HECE DÜŞMESİ

El<elig

yumaġa başlayıcaḳ tesmiye itmek ve aġzına ṣaġ **eliyle** ṣu virüp 50b/1

hiçbir günāh küfürden yaramaz degüldür ve ibrıḳı ṣol **eline** ala ṣaġ avcuna 51a/11

2.1.2.5.1 BENZER HECE DÜŞMESİ

Bildirme fonksiyonundaki (durur/turur) yardımcı fiili, hecelerinden birinin düşmesiyle (dur/tur) şeklinde ekleşmiştir.

Almaḳdur 50b/3, mekrūhdur 50b/4, beyānındadur 53a/13, yaḳındur 54a/13, dürüstdür 54b/6, degüldür 54b/7, içündür 56a/2

3. İKİNCİ BÖLÜM

3.1 ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

3.1.1 İSİM

3.1.1.1 İSİM YAPIMEKLERİ

3.1.1.1.1 İsimden İsim Yapan (türteten) Ekler

1. –an, -en eki:

ayıtdı ki iy **oġlan** ḳanḳı diyārdan gelürsin ben ayıtdım ʿIrāḳ cānibinden 67b/17

2. –caḳ, -cek eki:

ve tövbesüz öle aẕāb ferişteleri anı gūrında ḳomazlar **tizcek** ṭamuya iletürler didi 96a/11

3. –cı, -ci (-çı, -çi) eki:

olsa ki **ḥammāmcı** aḳçeʾ girmedin almaḳ ʿādet olsa teyemmüm dürüst degül 58a/11

4. –cılayın, -cileyin eki:

ancılayın ve daḫı aydur ki bir kimsenüñ üzerinde kefāret-i yemīn olsa kefāret-i yemīn için62a/7

birdür **şuncılayın** ki bir kimse and içüp ayıtsa ki benüm saña borcum yoḳ ikisinden biri ḥaḳ 64b/13

5. –cuḳ, -cük eki:

geçdi mesʾele eger bir müsülmānuñ ayaġında **ḳabarcuḳ** olsa abdest alup ayaḳların 76a/9

6. –daş eki:

üzerimüze farż oldı peyġāmber (a.s) buyurdı ki **ḳarındaşum** Cebrāil bana ḫaber virdü ki 101a/9

ve ammā eger **baġdaş** ḳurup uyısa yāḫūd dizleri üzerine oturup ayaḳlarını 87a/1

7. –k eki:

degüldür ammā baʿżılar didiler ki eger içine sıḳ ṭolaḳ ṣarup ayaḳlarını ve **ṭopuḳlarını** 68b/3

ṣoñra **ayruḳ** dünyevī söz söylemeye zīrā resūl (a.s) buyurmışdur ki 50b/11

8. –layın, -leyin eki:

ancılayın ve daḫı aydur ki bir kimsenüñ üzerinde kefāret-i yemīn olsa kefāret-i yemīn için 62a/7

olacaḳ miḳdārı yırtuḳ olsa üzerinden ip ile aġzı **ḳavşacaḳleyin** baġlayup 72a/14

9. –lıḳ, -lik/ -luḳ, -lük eki:

Biri bāliġ olmış biri olmamış olsa **yaḳınlıḳ** itseler bāliġ olana 96a/15

didi peyġāmber (a.s) buyurdı ki **müsülmānlıḳda** sizden ziyāde olana yiter nicedür ki 98b/15

Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣāḥib-i öẕür **ḳuşluḳ** namāzı abdestiyle öyle namāzın 91a/2

her ḳıluñ dibinden ṣu revān olup aḳa aḳmazsa **cünübliki** gitmez ve dinmiş ki 93a/154

10. –lı, -li; -lu,-lü eki:

ḫālī ḳalursa küllinüñ namāzı fāsid olur gerekdür ki abdestlülerden bir kişi **abdestlülere** 64b/10

adlu ḫiẕmetkārına ögretdi ve Āṣlaḥ çıḳup aṣḥāba ögretdi Bilāl eẕān oḳıdı 54b/3

teʾḫīr ide eger ṣaġalursa ḳażā ide eger ölürse **borçlu** ḳalmaz mesʾele Mesʿūdī'de 59/5

11. –ncı, -nci eki:

ṭoḳuzuncu bāb abdestüñ farżlarınuñ ve sünnetlerinüñ ve ādāblarınuñ 50b/7

degin yarlıġanmaḳ diler **onuncı** bāb teyemmüm beyānındadır bilgil ki teyemmümüñ farżiliġi 53a/13

. ṣu bulunmayan yirde cünübe teyemmümle namāz dürüst olmaḳ **ikinci** yir cinsinden 55a/3

dürüst degül on **birinci** bāb mesḥ beyānındadur bu bāb üç faṣl üzerinedür 66b/4

üçünci faṣl cebīre mesḥi beyānındadur bilgil ki cebīre üzerine mesḥ 76b/4

12. –raḳ, -rek eki:

mübārek başın ʿAyişe'nüñ dizine ḳoyuban yatup raḥat olmış Ebū Bekr **ḳatıraḳ** 54a/7

yaramazraḳ ne ola ki irte yiri aradan aġardı yaḳındur ki gün ṭoġa namāz vaḳti 54a/13

13. –sız, -siz; -suz, -süz eki:

nesneler ẕātlarında māksūd olup **ṭahāretsüz** dürüst olmayan ʿibādetlerdendür lākin 55b/5

ve **derisüz** dürüst degüldür ammā eger ṣıḳısa ve **derisüzse** İmām Ebū Yūsuf ve İmām Muḥammed 68a/9

baġlasa cebīre üzerine mesḥ çekse ol **cirāḥatsuz** ayaġını daḫı yuyup ol ayaġına 75b/16

3.1.1.1.2 Fiilden İsim Yapan (türeten) Ekler

1. –maḳ eki:

dünyevī söz **söylemekdür** ve menhī olan yunan endāmları üçden ziyāde yumaḳdur 50b/6

Mesʿūdī'de dinmiş ki peyġāmberden ṣordılar ki ya resūlallah cünüb iken **yimek 96b/14**

İçmek nicedür resūl (a.s) buyurdı ki iki elin ve aġzın yumış 96b/15

2. –ıcı, -ici eki:

ve it ve ḳurt ve arslan ve ḳaplan ve girü ḳalan **yırtıcı** yaban cānāvarları necisi 99b/4

3–ḳ, -k eki:

ṭanıḳlaruñ var mı ayıtdı kimse var ise ḫoẕ baña ḳaṣd itmezdi pes emīrelmüʾminīn 96a/6

oldı biri bu ki cünüb teyemmümle pāk olurmış biri daḫı bu ki **ṣovuḳ** żararından 56b/6

4. –ḳı, -ki; -ḳu, -kü eki:

biri bidʿat **uyḳusıdur** biri biri cünūn **uyḳısıdur** biri ġaflet **uyḳusıdur** 87b/13

5. –me (-ma) eki:

dürüstdür ṭopraḳ ve ḳum ve bişmiş kerpüç ve toz ve ḫām kerpüç ve zernīḫ ve **sürme** 54b/9

6. –u, -ü eki:

ḳorḳu varduġu taḥḳīḳ olsa teyemmüm ide eger mil miḳdārı olsa vaḳtuñ evvelinde 60b/17

bir olmasına mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān aġzı **ṭolu** balġam 89a/7

7. –uḳ, -ük eki:

buyurdı ki revādur **artuḳ** ne Muʿāẕ ṣordı ne peyġāmber (a.s) ḫaber virdi pes maʿlūm oldı ki 68b/17

ẕikr olınan miḳdārı yir **açuḳ** ḳalmasa ol mesḥ dürüstdür ḳalsa dürüst degül 68b/7

eger edükde mesḥe māniʿ olacaḳ miḳdārı **yırtuḳ** olsa ammā aġzı ḳavuşmış olsa 72a/9

ol ṣaruḳ üzerine mesḥ eyleye **ṣaruḳ** üzerine mesḫ eylemek daḫı ziyān iderse 77a/14

ol **yaruḳlaruñ** içlerine iç yaġı aḳıdsa ya üzerlerine merhem ya ḳara ṣaḳız ya anlardan 78b/3

3.1.1.2 İSİM ÇEKİM EKLERİ

3.1.1.2.1 Çokluk eki:

-lar, -ler eki:

dirler amma Ebū Ḥanīfe ve andan ġayrı ehl-i taḥḳīḳ **olanlar** aydurlar ki bu ḥadīsden 50b/16

ẓahrī velā tuḥāsibnī ḥisāben şehīden ve bizüm **imāmlar** ḳatında **dirsekler** daḫı bile 51b/16

ve biri **yollar** üzerinde ḳonan **ṣulaḳlardan** ve biri abdestden artan ṣudan 53a/9

baʿżın **eksenlerden** ve ehl-i sünnet cemāʿat meẕhebinden **çıḳanlardan** olur 67b/6

mesḥ eylemek gerek ammā baʿżılar **ayıtdılar** eger ol ṣaruġı çözüp altını yumaḳ 78a/7

3.1.1.2.2 İyelik Ekleri:

Teklik 1. kişi iyelik eki: -m

ḳatumda güneş bigi Rūşen oldı ve daḫı ayıtdı ki ben on altı yaşumda idüm 67b/14
edükleri üzerine mesḥ eyledi daḫı **perverdigārum** baña böyle buyurdı didi 67a/6
ṭāʾifeye ayıtdı ḳandasız siz fekāhatdan benüm **emrüm** fakīh olmışdur eger bu 56b/3
işleri benüm **ümmetüm** üzerine āsān eyledi yiryüzin pāk eyleyüp anlara mescid 53b/10
çünki iş benüm **devrüme** yitişdi perverdiġārı ʿalem ʿazze ve celle cümle düşvār 53b/9

Teklik 2. kişi iyelik eki: -ñ

senüñ daḫı **ḳanuñı** dökmek gerek şeriʿat ẓāhirini ḥükm ider didi ġarīmleri 96a/7
idersin eger benüm günāhlarum daḫı ʿafv idersin señün **keremüñe** lāyıḳdur 51a/10

Teklik 3. kişi iyelik eki: -ı, -i, (-sı, -si)

ḫilālleye ve andan **başına** mesḥ ide daḫı ayda *Allahümme ġaşini birahmetike ve necini* 52a/1
yumaġa başlayıcaḳ tesmiye itmek ve **aġzına burnına** ṣaġ eliyle ṣu virüp 50b/1
yeñileye daḫı ṣirçe barmaġınuñ **arḳasından** yanıyla boynına mesḥ ide ve ayda 52b/7
niyyet itdügi nesnelerüñ **baʿżısı** ṭeḥāretsüz dürüst olanlardandur evvel geçen iki 55b/9

Çokluk 1. kişi iyelik eki: -muz, ümüz

ḥālumuz nice ola ḳıyāmet güninde ne cevāb virevüz diyişdiler Ebū Bekr Ṣıddıḳ 54a/5
ki bir iki ayda bir kez ṣu buluruz bize cenābet yitişür **ḫatunlarmuz** ḥayżdan ve nifāsdan 54b/16
dürüst olmaz zīrā ki bizüm **ḳatumuzda** ḳatʿ maḥallini yumaḳ vācibdür kesük ayaġınuñ 75b/11
edüklerinüñ aʿlāsına ve esfeline mesḥ eyledi ammā bizüm **eʾimmemüzüñ** delīlleri 70a/9

Çokluk 2. kişi iyelik eki: -ñuz, ñüz

teyemmüm itseler namāza ṭurduḳlarından ṣoñra bir kimse ṣu getürüp ayıtsa her **ḳanḳıñuza** 63b/9

bir ṭāʾife resūl (a.s) ḫizmetine geldiler resūl (a.s) ayıtdı **begüñüz** eyü beg midür 56a/14
biriñüze namāzda uyımaḳ vāḳiʿ olsa ol kimseye abdest almaḳ lāzım olmaz ve Muḥammed-i Ḥasan 86a/12

Çokluk 3. kişi iyelik eki: -ları, -leri

ṭoḳuzuncu bāb abdestüñ **farżlarınuñ** ve sünnetlerinüñ ve ādāblarınuñ 50b/7
keyfiyetleri ve her endāmuñ **ḥadleri** beyānındadur bilgil ki her kimse ki 50b/8
yüz yıllıḳ küfriyle saña inanup bu kelemeyi ayıtsa anuñ geçmiş **günāhların** ʿafv 51a/9
abdestleri ṣınur ammā **namāzları** fāsid olmaz zīrā ki miḳdār-ı teşehhüd oturduḳdan ṣoñra 82b/17
namāzuñ **vāciblerinden** üzerlerinde bāḳī var ise imām selām ile namāzdan 83a/9

3.1.1.2.3 Hāl Ekleri:

3.1.1.2.3.1 İlgi (genetif) eki: -uñ, -üñ (-nuñ, -nüñ)

ṭoḳuzuncu bāb abdestüñ farżlarınuñ ve sünnetlerinüñ ve **ādāblarınuñ** 50b/7
yüz yıllıḳ küfriyle saña inanup bu kelemeyi ayıtsa **anuñ** geçmiş günāhların ʿafv 51a/9
öñine itmek sünnetdür dimiş ve ammā Mālik ḳatında **başuñ** külline mesḥ itmek 52a/5
cirāḥatınuñ aġzı dutulmamış ola ammā ṣaruḳ aralarında açuḳ ḳalan yirleri yumaḳ 78a/10
eger bir **müsülmānuñ** ayaġında cirāḥat olsa abdest alsa cirāḥata cebīre baġlayup 74a/14

3.1.1.2.3.2 Belirtme (akuzatif) ekleri: -ı, -i, -n; -nı, -ni

-ı, -i eki:

işlemesi mekrūhdur yüzin yurken **ṣuyı** ḳatı vurmaḳdur ve aġzına burnına 50b/4
yoḳsa ṣınmaz ammā baʿżı meşāyiḫ bu **sözi** müfżāt ḥaḳḳında rāst gelür didiler 81b/13

-n eki:

ṣu ḳoyup iki **elin** üç kez yuya daḫı *bismillahil-ʿaẓim ve elḥemdulillahi ʿali dīnil-islām* 51a/12
itdügin **ʿavretin** örtükden ṣoñra ide tā ki ʿavreti açuġ iken tesmiye itmiş 51a/7
Cebrāʾil-i Emin yitişdi teyemmüm **āyetin** getürdi çünki bu āyet geldi peyġāmber (a.s) 54b/1
Muʿāẕ bin Cebel ʿālim idi suʾāldan murādı mesḥuñ **müddetin** iẓhār itmek idi mesʾele 69a/6

-nı, -ni eki:

ḥadeṡ yitişmedin **anı** daẖı yuyup edügin geydi ise abdest kāmil olup mesḥ 69b/9
Vaḳḳaṣ peyġāmberden (a.s) **bunı** işidicek ya resūlallah bize bu miḳdār ṣu yitmez 998b/14

3.1.1.2.3.3 Yönelme (datif) eki: -a, -e

yumaġa başlayıcaḳ tesmiye itmek ve **aġzına burnına** ṣaġ eliyle ṣu virüp 51a/1
zīrā ki **namāza** niyyet idicek bu fiʿller cümle dāẖildür ve eger cenāze **namāzına** ya secde-i 55b/3
almaġa gitse ẖalīfe imām namāzınuñ ḳaʿde-i aẖīresini abduhu ve resūluhu **miḳdārına** 83a/15
almaḳ istese ḳıbleye ḳarşu bir yüksek yir **üzerine** otura daẖı niyyet idüp 50b/9

3.1.1.2.3.4 Bulunma (lokatif) eki: -da, -de

ve ṣaġ eliyle aġzına ṣu virüp mażmaża ide yaʿnī ṣuyı **aġzında** çalḳaya 51a/14
teyemmümle namāz ḳılmaḳ yoġ idi hem **seferde** ve hem **ḥażarda** ve mescide gelmeyince ġayrı 53b/3
bir müsülmānuñ **ẕekerinde** bevl çıḳup ẕekerinüñ ucında dursa aḳmazsa daẖı 79b/12
Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān seferde ṣu bulmayup meşkūk ṣu ile 73b/1

3.1.1.2.3.5 Ayrılma (ablatif) eki: -dan, -den (-din)

istincādan öñdin ide didiler baʿżılar ṣoñra ide didiler saẖīḥ oldur ki hem 51a/5
yüzüñ ḥaddi **alnından** ṣaç bitdügi yirden enek altındandur ve ḳulaḳ 51b/8
teyemmümi daẖı ṣır ṣu bulunmaġ ile daẖı ṣınur eger ol **ṣudan** abdest almaġa 55a/5 hiçbir günāh **küfürden** yaramaz degüldür ve ibrıḳı ṣol eline ala ṣaġ avcuna 51a/11

3.1.1.2.3.6 Eşitlik eki: -ca, -ce (-ça, -çe)

itmek daẖı lāzım olmaz edük mesḥinüñ **ẖilāfınca** ki edük çıḳmaġ ile ayaġı yumaḳ lāzım 77b/5
etmek ya alma gibi bir nesneyi ışırsa ışırduġı yirde **ḳızılca** görse gerekdür ki barmaġ ile 81b/6
daẖı menʿ itmezem mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ʿÖmer ve ʿAbdullah-ı Mesʿūd **ḳavlince** 55b/13

3.1.1.2.3.7 Yön Ekleri: -ra, -re; -aru, -erü

-ra, -re eki:

ṣoñra ayruḳ dünyevī söz söylemeye zīrā resūl (a.s) buyurmışdur ki 50b/11
çıḳa biz ḳıyāmet güninde ne cevāb virelüm didi peyġāmber (a.s) Ebū Bekr ile **ṭaşra** 54a/14

-aru, -erü eki:

sünneti daẖı yirine gelmez ve üç kez saġ eliyle burnına ṣu vire nefesiyle **yuḳaru** 51b/2
tā ki ṣu bulmayanlar teyemmüm idüp namāz ḳılalar **ilerüki** peyġamberlerüñ ümmetlerine 53b/2
abdesti ṣınmaz eger **içerüye** ise çıḳan ḳan ya rik bevl yolından gelürse 79b/14
yir üzerine mesḥ itmek dürüst degüldür ammā ayaġın **ilerü** itüp andan mesḥ itse 72a/17

3.1.1.2.3.8 Vasıta Hāli (enstrumantal) ekleri: -n; -la, -le; -ıla, -ile

-n eki:

ḳatında anuñ üzerine mesḥ itmek vācibdür zīrā ki altını yumaḳ żarūret ecl **içün** 77b/1

-la, -le eki:

yirde namāz ḳılmaḳ revā degüldi eger ṭonlarına necāset yitişse **ṣuyla** pāk olmazdı 53b/4
ve alçu gibi ve ol nesne ki yir cinsinden olmaya **anuñla** dürüst degül un ve kül 54b/10
yumaġa başlayıcaḳ tesmiye itmek ve aġzına ṣaġ **eliyle** ṣu virüp 50b/1

-ile eki:

olmaya ve her endām ki yunduḳça kelimeyi şehādet ide şol niyyet **ile** ki eger kāfir 51a/8
ẓāhiriyle ʿamel idenler bu ḥadīs̱ **ile** temessük idüp bu maḥalde besmele farżdur 50b/15

3.1.1.3 Soru Ekleri

mı, mi soru eki:

olur mı 55b/12, yoḳ mı 97a/8, arınur mı 998a/14, arınmaz mı 98a/14, var mı 64b/17, ṣoñra mı 67b/3, yoẖsa mı 67b/4, ṣındı mı 81a/17, gerek mi 70b/8, gerekmez mi 70b/8, idi mi 78a/12, kendü mi 96a/13

3.1.1.4 Bildirme Ekleri ve Cevher Fiili:

A) İsimlerde i- fiili

1. Bildirme Geniş Zaman Ekleri:

Metnimizde sadece teklik 3. şahıs bildirme eklerine örnek bulunmaktadır.

Teklik 3. şahıs bildirme ekleri: -durur; -dur, -dür

Bu ek Eski Türkçedeki tur- fiilinden gelmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde dur- fiiliyle beraber, fiilin ek hâline gelmiş -dur, -dür şekilleri de kullanılmıştır.

-dur, -dür eki:

işlemesi **mekrūhdur** yüzin yurken ṣuyı ḳatı vurmaḳdur ve aġzına burnına 50b/4
keyfiyetleri ve her endāmuñ ḥadleri **beyānındadur** bilgil ki her kimse ki 50b/8
ẓāhiriyle ʿamel idenler bu ḥadīs̱ ile temessük idüp bu maḥalde besmele **farżdur** 50b/15
hiçbir günāh küfürden yaramaz **degüldür** ve ibrıḳı ṣol eline ala ṣaġ avcuna 51a/11
yumşaḳı **dibindendür** ve ṣaḳal örtdüġi yirlerüñ yunması ʾafv olunmışdur eger 51b/9

2. Görülen geçmiş zaman

Eski Türkçede **–er** şeklinde olan bu fiilin, Batı Türkçesine geçerken **r** sesi düşmüş ve daha sonra da **e / i** değişikliği nedeniyle **i-** şekline dönüşmüştür[17].

yir **var idi** çör çöp ile örtülmişdi bir ṣaḥābe daḫı **var idi** ẓāhir gözine ḫalel 82a/12
Muʿāẕ bin Cebel **ʿālim idi** suʾāldan murādı mesḥuñ müddetin iẓhār itmek idi mesʾele 69a/6
ʿAmr-i ʿĀṣ'ı getürürp niçün eyle itdüñ didi ʿAmr ayıtdı ya resūluʾl-lah havā **ṣovuġ idi** 56a/16
benüm idi resūl (a.s) yörenü geldi bilesince bir Ḥabeşī cāriye bir maṭara ṣu getürmiş 56a/5
söyleyüp ayıtdı yā ʿAyişe bu ne **iş idi** ki itdüñ nesne unutmaġ ile Tañrı'nuñ 54a/8

[17] Veysi, Sevinçli, Letâyifnâme, yayımlanmamış doktora çalışması, Van 1996, s. 75.

3. Anlatılan (öğrenilen) geçmiş zaman

maʿlūm oldı biri ol ki cebīre üzerine mesḥ **cāiz imiş** ikinci ol ki mürdār 76b/10
oruç ṭutduḳdan ṣoñra añsa ki evinde kefāret virecek mālı **var imiş** ṭutduġı 62a/8
bilmese ki şu **degül imiş** binā dürüst degül namāzı evvelinden ḳılmaḳ gerek eger şu 62b/3
dutsa ve namāzlar ḳılsa bayram güni añsa ki **cünüb imiş** oruçlarınuñ ve namāzlarınuñ 65a/15

Dilek-şart

gelse eger ḳızıllıḳ ġalib ise abdesti ṣınur eger aḳlıḳ **ġālib ise** ṣınmaz eger beraberse 89a/11
işkāl gelür ki eger ol kimse **ṣāḥib-i tertīb ise** öyle namāzı dürüst 91b/10
andan istincā ide ve eger endāmında necāset **var ise** yuya andan ṣoñra 93b/1
Seyyid-i İmām Ebū Ş̱ücāʿ Ġarāib'de getürmiş ki eger **aḳ ise** ve **uzunca ise** ġusul ere 95b/1

B) Çekimli fiillerde i- fiili

Hikāye

1. Geniş Zaman

yoḫsa öñdin daḫı **ider midi** pes her kimseki edük üzerine mesḥ itmek 67b/4
keserlerdi eger günāh işleseler alınlarında **yazılurdı** ve eger ḳurbān itseler ḳabūl 53b/5
olanın hevādan od inüp yaḳardı ḳabūl olmayan yirinde **ḳalurdı** tā ki anlar 53b/6

2. Anlatılan (öğrenilen) geçmiş zaman

sāḳıṭ **olmışdı** mesḥde ḫoẕ żarūret yoḳ pes sāḳıṭ olmaz edük mesḥ gibi ammā 77b/2
baña daḫı cenābet **yitişmişdi** develer arasında gizlendüm resūl (a.s) gördi 56a/6
yir var idi çör çöp ile **örtülmişdi** bir ṣaḥābe daḫı var idi ẓāhir gözine ḫalel 82a/12
mesḥi soḳman üzerine **itmişdi** çıḳmaġ ile mesḥ bāṭıl olur mesʾele Mesʿūdī'de 74a/6

3. Şart kipinin hikāyesi

ṣaruġa tābiʿdür hem daḫı yumaḳ ḥācet **olsa idi** ṣaruḳ ulumak ile şāyed ki 78a/15

sāḳıṭ **olmışdı** mesḥde ẖoẕ żarūret yoḳ pes sāḳıṭ olmaz edük mesḥ gibi ammā 77b/12
biri ṣınmış yā bartınmış olsa üzerine cebīre baġlasalar şöyle ki altını **yusalardı** 77b/7
alsalar **almasalardı** cirāḥatuñ haddinden tecāvuz iderse hem ḥades̱dür hem neces 80b/11

4. İstek kipinin hikāyesi

yaşı ḳan aldurduġı yire yitişüp żarar **eyleyeydi** mesʾele eger bir müsülmānuñ 78a/16
aydur eger dünyā milki benüm olursa virüp alurdum tā ki namāzı abdest ile **ḳılaydum** 60a/2
ideydi ve fiʿli peyġāmber (a.s) oldur ki ṣaḥābe ile namāz ḳılurken mübārek āyetlerin 100a/5

5. Bilinen geçmiş zaman hikāyesi

ḥareket idüp ḳıyāma **geldiydi** ḳaçan ki namāza şürūʿ itdüm ol ḥareket sākin 79a/9

Rivayet

Geniş zamanın rivayeti

benüm idi resūl (a.s) yörenü geldi bilesince bir Ḥabeşī cāriye bir maṭara ṣu **getürmiş** 56a/5
cünüb pāk **olurmış** olmasa resūl (a.s) buyurmazdı mesʾele Mesūdī'de 56a/12

Şart

1. Görülen geçmiş zaman

Muḥammed ḳatında makʿadı yirden ayrılmadın **uyandıysa** abdesti ṣınmaz yanmadıysa87a/15
edügüñ üzerinden üç el barmaġı miḳdārı **oldıysa** mesḥ dürüst olur lākin 69b/17

2. geniş zaman

ṣusuzlıḳdan **ḳorḳarsa** mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir cemāʾat seferde 63a/9
teʾẖīr ide eger **ṣaġalursa** ḳażā ide eger ölürse borçlu ḳalmaz mesʾele Mesʿūdī'de 59/5
namāz ḳıla eger teyemmüm idüp namāz ḳılduḳdan ṣoñra **alursa** ol namāz ödenmiş 58a/17

ḳullıḳ buyur işleyeyin eger **buyurursa** işleye eger **buyurmazsa** ol vaḳtde 58a/13
bulmazsa dürüstdür **bulursa** dürüst degül Ḳāḍīḫān'da dinmiş ki yil esmek ile 56b/15

3. Anlatılan (öğrenilen) geçmiş zaman

var mı cevāb virilmiş ki eger üzerlerinden tertīb sāḳıṭ **olmışsa** dürüstdür 64b/17
ḳalanın yusa ṣoñra penāh bulup istincā itse eger ḥades̱ vāḳiʿ **olmamışsa** 71a/10

3.1.1.5 İSİM TAMLAMASI

a) Belirli İsim Tamlaması

abdestuñ farżları 50b/7, endāmuñ ḥadleri 50b/8, senüñ peyġāmberüñ 54a/16, ṣunuñ eni 97b/9, benüm devrüm 53b/9, benüm ümmetüm 53b/10, tesmiyenüñ vaḳti 51a/4, benüm günāhlarum 51a/10, senüñ keremüñ 51a/10, yüzüñ ḥaddi 51b/8, başuñ rubʿı 52a/14, barmaġınuñ ṣuyı 52a/15, ḳulaġınuñ içi ve ṭaşı 52b/3-4, teyemmümüñ farīżliği 53a/13, dırnaḳlarınuñ dipleri 52b/14, ḳulaḳlarınuñ delügi 52b/3, vaḳtuñ āḫiri 55a/8, ʿulemānuñ ḳavli 55a/11, ḳabilenüñ begligi 56a/13, Allah'un kitabı 56a/17, elinüñ arḳası 57a/17, birinüñ ṣuyı 59/13, anuñ namāzı 60b/5, vaḳtuñ āḫiri 61a/2, imāmuñ ardı 61a/15, mesḥuñ müddeti 61b/3, ʿulemānuñ ḥüccetleri 88b/8, mesḥuñ ḥükmi 78a/3, ʿulemānuñ sözleri 100b/5, Muḥammed-i Ḥasan'uñ ḥücceti 79b/3, müsülmānuñ aġzı 89a/10, müsülmānuñ teni 81a/9, cirāḥatuñ aġzı 78a/10, müsülmānuñ zekeri 79b/12, barmaḳlarınuñ ucı 72b/2, arşuñ altı 53a/12, bunlaruñ ḳatı 85b71, barmaġınuñ ucı 82b/1, namāzuñ baʿżısı 83b/7

b) Belirsiz İsim tamlaması

ṣol eli 51a/11, ṣaġ avcu 51a/11, mażmaża sünneti 51b/1-2, enek altı 51b/8, ḳulaḳ yumşaḳı 51b/8-9, dekeyen dibi 51b710, Mālik ḳatı 52a/5, Şāfiʿī ḳatı 52a/6, alını üsti 52a/9, şehādet barmaḳları 52b/2, ayaḳ arḳası 73a/1, barmaḳlarınuñ ucı 72b/2, müsülmān barmaḳları 72b/2, burun yumşaġı 82b/2, kerāmet uyḳusı 88a/13, rükün miḳdārı 83b/17, ḳıl ucı 99b/15, ṣu yolı 60b/13, teyemmüm āyeti 53b/15, öyle namāzı 91b/1

3.1.2 ZAMİR

3.1.2.1 ŞAHIS ZAMİRLERİ

Teklik 1. şahıs zamiri: Ben

Teklil 2. şahıs zamiri: Sen
Teklik 3. şahıs zamiri: Ol
Çokluk 1. şahıs zamiri: Biz
Çokluk 2. şahıs zamiri: Siz
Çokluk 3. şahıs zamiri: Olar

1. Teklik 1. şahıs eki: Ben

ṣordılar ki ṣu bulunmayan yirde cimaʿ itmek olur mı ayıtdı ki **ben** itmezem ideni 55b/12
ayıtdı ya Ebā Ẕer niçün gizlenürsin **ben** ayıtdım ya reūluʾl-lah baña cenābet yitişmişdür 56a/7
ben ṣu ḳoyuvirdüm mübārek ellerini ve yüzini yudı bir yeñi ṭar Şāmi cübbe geyerdi 67a/2

2. Teklik şahıs eki: Sen

sen nice eks̱eri yaş olmayınca mesḥ bāṭıl olmaz dirsin şeyẖ-ül İslām cevāb 71b/7
al ki dünyāda ve āẖiretde benüm ʿalemdārum **sen** olısarsın didi ve daẖı ayıtdı 76b/14

3. teklik şahıs eki: Ol

yine selām virüp elin uzatdı yine Ḥuzeyfe elin çeküp **ol** cevāb virdi 96b/12

1. Çokluk şahıs eki: Biz

bize mescid ve ṭopraġını arı idici ḳıldı ḳaçan ki ṣu bulmasavuz 53b/1
nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi varuñ getüğrüñ siz gelmeyince **biz** gitmevüz 54a/1
çıḳa **biz** ḳıyāmet güninde ne cevāb virelüm didi peyġāmber (a.s) Ebū Bekr ile ṭaşra 54a/14

2. Çokluk şahıs eki: Siz

nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi varuñ getüğrüñ **siz** gelmeyince biz gitmevüz 54a/1
vāḳıʿa size daẖı vāḳiʿ olsa **siz** daẖı eyle idüñ kendüñüzi tehlükeye bıraḳmañ 56b/4

3. Çokluk şahıs eki: Anlar

edā ḥükminde dutar **anlar** dutmazlar mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmāna 84a/3
almaḳdur ve itmām idicek iki rekʿat namāz ḳılmaḳdur ammā **anlar** ki abdest alurken 50b/3

4.1.2.1.1 Şahıs zamirlerinin hāl ekleri ile kullanılışı

1. Şahıs zamirlerinin ilgi (genetif) hāli:

idersin eger **benüm** günāhlarum daḫı ʿafv idersin **señün** keremüñe lāyıḳdur 51a/10
çünki iş **benüm** devrüme yitişdi perverdiğārı ʿalem ʿazze ve celle cümle düşvār 53b/9
benüm idi resūl (a.s) yörenü geldi bilesince bir Ḥabeşī cāriye bir maṭara ṣu getürmiş 56a/5
anuñ içün teyemmüm itmek gerek eger teyemmüm daḫı itdükden ṣoñra girü ḥadeṡ yitişse ḥadeṡ içün 66a/8
tilāvet dürüst degül amma **bizüm** ʿulemānuñ ẓāḥir ḳavlinde ḳażā ve edā farīża 55a/11
itdi eger girü ḳılmaḳ gerek dirsevüz ḥarac olur **bizim** ḫod dinimüzde ḥarac yoḳdur dirler eger 61a/4
ḳatında ne namāz dürüstdür ne teyemmüm lākin **bizüm** ʿulemā ḳatında namāz dürüstdür teyemmüm 66b/3
pāk olalar nice idelüm resūl (a.s) buyurdı ki *ʿaleyküm bierżikum* yaʿnī **sizüñ** 54b/17
zīrā ki İmām Muḥammed ḳatında aṣıl ṣalāvat bāṭıl olur **anlaruñ** ḳatında hemān farżiyyet 85a/3

2. Şahıs zamirlerinin belirtme (akuzatif) hāli:

anları ya Ebāzer niçün gizlenürsün ben ayıtdım ya resūlallah **baña** cenābet yitişmişdür 56a/7
ol vaḳt olur ki birḳaç kişi **anı** görse çoḳsına ammā söykenüp uyumağı ve secdede 85b/16
dürüstlügi iḫtilāf üzerine ola **anı** añaṭururken vaḳt namāzın ḳılmaḳ 91b/12
ve tövbesüz öle aẕāb ferişteleri **anı** gūrında ḳomazlar tizcek ṭamuya iletürler didi 96a/11

3. Şahıs zamirlerinin bulunma (datif) hāli:

ayıtdı ya Ebā Ẕer niçün gizlenürsin ben ayıtdım ya reūluʾl-lah **baña** cenābet yitişmişdür 56a/7
böyle idersin ʿAmmār ayıtdı ya resūluʾl-lah **banā** cenābet yitişmişdür resūl (a.s) ayıtdı 55b/17
resūl (a.s) işāret itdi cāriye maṭara ile ṣuyı getürüp **baña** virdi aldum 56a/8
bize mescid ve ṭopragını arı idici ḳıldı ḳaçan ki ṣu bulmasavuz 53b/1
üzerine mesḥ çekdi namāz ḳıldı peyġāmberüñ (a.s) bu fiʿlinden **bize** üç mesʾele 76b/9
yüz yıllıḳ küfriyle **saña** inanup bu kelemeyi ayıtsa anuñ geçmiş günāhların ʿafv 51a/9
ʿAmmar-ı Yāsir'i gördi ki yatmış ṭopraġa yuvalanur ayıtdı ki ya ʿAmmar **saña** n'oldı ki 55b/16

ya Ebā Ẕer bir daḫı **saña** bunuñ gibi vāḳıʿa olıcaḳ ṣu bulmazsañ teyemmüm idüp 56a/10
ki bir iki ayda bir kez ṣu buluruz **bize** cenābet yitişür ḫatunlarmuz ḥayżdan ve nifāsdan 54b716
vāḳıʿa **size** daḫı vāḳiʿ olsa siz daḫı eyle idüñ kendüñüzi tehlükeye bıraḳmañ 56b/4
size bağışladum muḳayyed olmayup namāzların tamām ideler zīrā ki bağışladuğı ṣu 64a/3
eline biçaḳ ya biz batsa ya **anlara** beñzer nesne batsa daḫı ḳan çıḳsa ammā cirāḥatuñ 81a/6
işleri benüm ümmetüm üzerine āsān eyledi yiryüzin pāk eyleyüp **anlara** mescid 53b/10

4. Şahıs zamirlerinin bulunma (lokatif) hāli:

maḫṣūṣuñ hilāfınca ki **anda** abdest ṣınur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 79b/8
gine gelmegüñ ḫilāfınca ki **anda** abdest ṣınur mesʾele bir müsülmān ṣāf getürse 80a/9
olması cumʿanuñ namāzı içün midür yoḫsa gün içün midür **anda** iḫtilāf itmişlerdür 94b/14

5. Şahıs zamirlerinin ayrılma (ablatif) hāli:

eger mescide adam var ise iʿlām ide getürivireler eger yoġ ise teyemmüm ide **andan** gire 97b/8
eger ṣunuñ eni uzunı on kez on arşun ise ya aḳar ṣu ise **andan** ġusl ide 97b/9
peyġāmber (a.s) ṣordı ki **bizden** birimizüñ ṭonına ḥayż ḳanı bulaşsa nice idelüm 99a/6
fel yuʿidil vużūʾe ve eṣṣelavate cemiʿān yaʿnī āgāh oluñ ki her ki **sizden** ḳahḳahayla 82a/15
şöyle ki ḫayli vaḳt uyıdı daḫı uyandı andan ṣoñra buyurdı ki eger **sizden** 86a/11
üzerine yiglerin ki anlar Ebū Bekr ile ʿÖmer'dür ve **anlardan** ṣoñra ol iki yigidi 68a/3
ol yaruḳlaruñ içlerine iç yağı aḳıdsa ya üzerlerine merhem ya ḳara ṣaḳız ya **anlardan** 78b/3

3.1.2.1.2 Şahıs zamirlerinin edatlara bağlanışı

Tekil 1. şahıs : Ben

nāʿleynüñ altında ölmiş gene var **ben daḫı** az necesden ḫālī degül diyüp çıḳardum 100a/10

Tekil 2. şahıs : Sen

senüñ daḫı ḳanuñı dökmek gerek şeriʿat ẓāhirine ḥükm ider didi ġarīmler 96a/7

Teklik 3. şahıs eki: Ol

anuñ içün teyemmüm itmek gerek eger teyemmüm daḫı itdükden ṣoñra girü ḥades̱ yitişse ḥades̱ içün 66a/8
üzerine geyilmiş olmaz **anuñ içün** ki vaḳt içinde ṣāhib öẕrüñ öẕr-i ʿamel 74b/12
müdrikler gibi **anuñ daḫı** dürüst olur eger tamām itmedin halīfe güldiyse 83b/9

Çokluk 1. şahıs : Biz

ayıtdılar ya resūlallah siz mübārek āyetleriñüz nāʿleyniñüzden çıḳaracaḳ **biz şöyle** ṣanduḳ ki 100a/8

Çokluk 2. şahıs : Siz

vāḳıʿa **size daḫı** vāḳiʿ olsa siz daḫı eyle idüñ kendüñüzi tehlükeye bıraḳmañ 56b/4

Çokluk 3. şahıs : Anlar

ol yaruḳlaruñ içlerine iç yaġı aḳıdsa ya üzerlerine merhem ya ḳara ṣaḳız ya **anlardan 4. ġayrı** bir devā olur nesne yapışdursa şöyle ki içlerine ṣu girmek mümkin olmaz olsa 78b/3-4

3.1.2.2 İŞARET ZAMİRLERİ

Metnimizde kullanılan işaret zamirleri

1. Bu: En yakın için kullanılır.

dürüstdür **bu** öyle namāzın daḫı İmām Mālik ḳatında dürüstdür eyle olsa 91b/3
canure gelse İmām Zāhid-i Faḫr abdesti ṣınur dir zīrā ki **bu** daḫı maʿnīde ḥemān 89b/7
ṭolunmazdan öñdin ḥades̱i girü gelürse **bu** ḳılınan namāzlaruñ ikisi daḫı ittifāḳı dürüst 92a/2
pes ḥażreti risāletüñ bu fiʿlinden bize birkaç mesʾele maʿlūm oldı bir **bu** ki 100a/11

2. Şu: Biraz daha uzakta olan için kullanılır.

her kimse ki abdest **şu** dinen gibi alsa Allah-u teʿāla buyurur ol abdestüñ üzerine 53a/11
ve hem peyġāmber (a.s) itmişdür **şunlar** ki mesh ḥadis̱in işitmedükleri sebebinden evvelde 67a/14
hiç ḫilāf ḳalmamışdur belki ḫilāf **şunda** ḳalmışdur ki hemān māʾide süresi 67a/17

3. Ol: Uzakta olan için kullanılır.

aġzı ṭolusı ḳuşmaḳdur işbu vech ile ki **ol** aġıza gelicek kimse ne ṭutabilir 89b/8
ol ḥaḳiḳatde ḳan degüldür belki sevdā-yı muḥteriḳadur ammā baʿżı meşāyiḫ dimişler ki 90a/3
olur bir daḫı bu kim **ol** evvel yunan endāmları gine yumadın ol abdesti 91a/14

4. Bunlar: En yakınlar için kullanılır.

ol yuduġı abdest endāmların girü yumaḳ gerek tā ki ḳılmaġa yaraya zīrā ki **bunlar** aydur 65b/17
dimişlerdür **bunlar** daḫı şunuñla temessük iderler ki Muʿāẕ bin Cebel peyġāmberden 68b/14

5. Anlar: Uzakta olanlar için kullanılır.

anları pāk itmek farż olması üzerine ʿulemā-ı ittifāḳ itmişlerdür **anlar** ki inkār 99a/12
almaḳdur ve itmām idicek iki rekʿat namāz ḳılmaḳdur ammā **anlar** ki abdest alurken 50b/3
olanın hevādan od inüp yaḳardı ḳabūl olmayan yirinde ḳalurdı tā ki **anlar** 53b/6

6. İşbu:

vaḳṭ çıḳmaġ ile ṣınur vaḳṭ girmek ile ṣınmaz fāide-i ḫilāf **işbu** gelecek mesʾelelerde 90b/16

3.1.2.2.1 İşaret zamirlerinin hāl ekleriyle kullanılışı

1. İşaret zamirlerinin ilgi (genetif) hāli

Olıncaya ki aña çıḳmaġ ile calḳ dirler **bunuñ** gibi ṣūretlerde daḫı farż olur 93b/13
didi ki dirhem miḳdārından ziyāde olmayınca namāza mānıʿ olmaz fetva daḫı **bunuñ** 100b/3

s̱ihlīlidür ki aġırlıġı mis̱ḳāl aġırlıġı beraberidür ve **bunuñ** bigi yaʿnī eni ve uzunı el ayasınuñ 100b/7
ṣu istese bulmayup teyemmüm eylese daẖı **bunın** bir yaña dönderüp ṣu görse Muḥammed-i Ḥasan 65b/10
şunuñla istidlāl iderler ki Ṣafvān bin ʿĀssāl peyġāmberden ṣordı ki 68b/9
dimişlerdür bunlar daẖı **şunuñla** temessük iderler ki Muʿāẕ bin Cebel peyġāmberden 68b/14
yitişse mekrūh ṣu bulup **anuñla** abdest alup edügine mesḥ itse namāz ḳılsa 73a/16
üzerine geyilmiş olmaz **anuñ** içün ki vaḳt içinde ṣāhib öẕrüñ öẕr-i ʿamel 74b/12
bāḳī ḳalmış ise **anuñ** üzerine mesḥ dürüstdür ḳalmamış ise anuñ üzerine mesḥ 75b/4
İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında abdest dürüst olmaz **anuñ** içün ki **bunlaruñ** 77a/17
İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz zīrā ki **bunlaruñ** ḳatında şehirde ya köyde ṭavar üzerinde namāz 85b/1

2. İşaret zamirlerinin belirtme (akuzatif) hāli

Vaḳḳas peyġāmberden (a.s) **bunı** işidicek yā resūlalahi bize bu miḳdār ṣu yitmez 98b/14
lākin Ebū Yūsuf ḳatında yüzden degül **bunı** Manẓūme'den naḳl eylemiş ve andan 51b/13
ḥades̱ yitişmedin **anı** daẖı yuyup edügin geydi ise abdest kāmil olup mesḥ 69b/9
çıḳaram buyurdı ki terk eyle çıḳarma ki ben **bunları** ṭehāret ile geyüp ṭururın 67a/5

3. İşaret zamirlerinin datifi

teyemmüm mesʾelesin **buña** ḳıyās itmek rāst olmaz mesʾele Ḳāḍīẖān'da dinmiş ki 62b/1
ḳahḳahayla gülmek **aña** żarar itmez ṣoñra bulduġı ṣu ile ḳalan endāmların tekrār daẖı yuyıcaḳ 66a/4

4. İşaret zamirlerinin bulunma (lokatif) hāli

çıḳmaġ ile olur **bunda** ẖoẕ nesne çıḳmadı ammā İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf 79b/4
ittifāḳı ṣınur pes **bunda** daẖı evlā ola mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 84a/7

5. İşaret zamirlerinin ayrılma (ablatif) hāli

bundan eksük olsa abdesti ṣımaz dimişler mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 79a/3

pes eyle olsa **bundan** daḫı ṣınmaḳ añlanur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 84a/3
mesḥ eylemek daḫı ziyān iderse üzerine bir pāre pamuḳ ya biz ya ṣaḳız ya **bunlardan** 77a/11
ol yaruḳlaruñ içlerine iç yağı aḳıdsa ya üzerlerine merhem ya ḳara ṣaḳız ya **anlardan** 78b/3
üzerine yiglerin ki anlar Ebū Bekr ile ʿÖmer'dür ve **anlardan** ṣoñra ol iki yigidi 68a/3

3.1.2.2.2 İşaret zamirlerinin edatlara bağlanışı

ḫātūn kişi olsa **bu daḫı** ḳarāvaş ala eger mālı var ise eger mālı yoġ ise ḳulı 58b/16
girü yumaḳ gerek **bu daḫı** eyledür ammā İmām Ebū Ṣucāʿ aydur żarar itmez hemān 59/10
namāzda uyısa abdesti ṣınmaz **anuñ içün** ki peyġāmber (a.s) namāzda uyımaḳ vāḳiʿ oldı 86a/10
üzerine geyilmiş olmaz **anuñ içün** ki vaḳt içinde ṣāhib öẕrüñ öẕr-i ʿamel 74b/12
abdesti ṣınmaz zīrā ki **bunuñ gibi** nesnelerde abdesti ṣıyan ḥadeṣüñ kendü ḳuvvetiyle 80b/6
ya Ebā Ẕer bir daḫı saña **bunuñ gibi** vāḳıʿa olıcaḳ ṣu bulmazsañ teyemmüm idüp 56a/10
rüsvāy olurlardı **bunlaruñ gibi** müşkile düşvār ḥükümleri Allah-u teʿāla kendü fażlı 53b/7

3.1.2.3 DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ

Kendü

rüsvāy olurlardı bunlaruñ gibi müşkile düşvār ḥükümleri Allah-u teʿāla **kendü** fażlı 53b/7
tafṣīl eylemiş ki eger muṭlaḳ namāza niyyet eylese yaʿnī ḥadeṣi **kendümden** giderüp 55a/17
namāz ḳılıvirdüm **kendümi** tehlükeye bıraḳmadum ki Allah-u Teʾāla buyurur *velā telkuvā* 56b/1
vāḳıʿa size daḫı vāḳiʿ olsa siz daḫı eyle idüñ **kendüñüzi** tehlükeye bıraḳmañ 56b/4
dinmiş ki Kerḫī ve şemsüʾl-eimme-i ḥalvātī ḳatında balçıġuñ **kendüsi** üzerine teyemmüm 57a/6
nice iderler **kendü** bābında gele mesʾele eger bir müsülmāna ṣaḥrāda cenābet 58a/4
ne namāzı fāsid ider ne abdesti ṣır ẓiḥñ oldur ki **kendü** işide ammā kendüden ġayrı 58a/8

3.1.2.4 BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

Ayruḳ	ṣoñra ayruḳ dünyevī söz söylemeye zīrā resūl (a.s) buyurmışdur 50b/11
Biri	naḳl eylemiş ki üç yirde ṣuyı ayaḳ üzerine içmekden iḥtiyāṭ yoḳdur **biri** zemzemden 53a/8
	eger iki kişi seferde olsa **birinüñ** ṣuyı olmasa birinüñ olsa olmayan 59/13
Birisi	**birisi** ölse diri ḳalanuñ biri er biri ʿavret olsa ere cenābet yitişse ʿavret 60a/12
	birisi imāmuñ ardında ṣu görse namāzı fāsid olur eger imām namāzı dürüst ise 61a/15
Cümle	ve Evzāʿī **cümle** fetvā virmişlerdür ki namāzda ḳahḳahayla gülmek ḥadeṡdür ve ḳahḳaha 82b/3
	içi ve ṭaşı **cümle** ovlıya ve ayda ki *Allahümme asuʿmini münādiyel cennete meʿal ebnrāri* 52b/4
Cümlesi	ṣu ġusla yiterse **cümlesinüñ** teyemmümi bāṭıl olur eger abdeste yitüp 63b/5
	ṣu gerekse aluñ dise eger ol ṣu ġusla yiterse **cümlesinüñ** namāzı 63b/10
Her biri	ve ol ḳurı ḳalan yirden **her birine** yaluñuz yiter olsa ikisine yitmez olsa Ebū Yūsuf 66a/13
Her ḳanḳısı	lākin Züfer ḳatında teyemmümi evvel itmek dürüst degül ammā büzüm imāmlar ḳatında **her ḳanḳısı** 65a/6
	teyemmüm itseler namāza ṭurduḳlarından ṣoñra bir kimse ṣu getürüp ayıtsa **her ḳanḳıñuza** 63b/9
Her kimse	**her kimse** ki abdest şu dinen gibi alsa Allah-u teʿāla buyurur ol abdestüñ üzerine 53a/11
Her kimse ki	yoḫsa öñdin daḫı ider midi pes **her kimse ki** edük üzerine mesḥ itmek 67b/4
Ḳanḳunuz	içün bir kimse ṣu getürüp ayıtsa **ḳanḳunuza** gerekse aluñ dise eger getürdügi 63b/4
Ḳanḳısı	üzerinedür lākin **ḳanḳısıdur** biz bilmezüz ol iki cemāʿatdan daḫı birinüñ namāzı 64b/14
	lākin Züfer ḳatında teyemmümi evvel itmek dürüst degül ammā büzüm imāmlar ḳatında her **ḳanḳısı** 65a/6
Kimse	dinmiş ki eger ayaġına mesḥ iden **kimsenüñ** namāz içinde edügi yırtılup 72a/11
	bir **kimse** kendü ẕekerine yapışsa İmām Şāfiʿī ḳatında abdesti ṣınur bizüm eʾimme 79a/16
Kimesne	eger cebīre üzerine mesḥ iden **kimesne** cemāʿata imāmet itse İmām Bekr Ḫoharzāde 77b/14

3.1.2.5 SORU ZAMİRLERİ

Ḳanda ṭā᾽ifeye ayıtdı **ḳandasız** siz fekāhatdan benüm ʿemrüm fakīh olmışdur eger bu 56b/3
ġayrı yirine mesḥ itmek dürüst degüldür cebīrede cirāḥat **ḳanda** olursa baġlayup 77a/7

Ḳanḳı üzerinedür lākin **ḳanḳısıdur** biz bilmezüz ol iki cemāʿatdan daẖı birinüñ namāzı 64b/14
dürüstdür lākin **ḳanḳısıdur** biz bimezüz ammā bu iki cemāʿat bu vech ile namāzların uymaḳ 64b/15

Ne daẖı yigrek tafṣīl-i namāz mes᾽leleri içinde gele inşa᾽-Allahu teʿālā ve hem binā **nedür** 58a/3
ve ḳına ve ṭuz ve altun ve gümiş ve baḳır ve ḳurşun gibi ve daẖı bunlara beñzer **ne** var ise 54b/11

3.1.3 SIFAT

3.1.3.1 Niteleme Sıfatları:

Niteleme sıfatlarının metnimizde pek çok şekli kullanılmıştır. Bunlardan bir kısmı aşağıya çıkarılmıştır.

Dünyevī (söz) 50b/6, yunan (endāmları) 50b/6, yüksek (yir) 50b/9, geçmiş (günāhların) 51a/9, ulu (günāh) 53b/14, ṣıvuḳ (ṣudur) 94b/4, ḳurı (ṣudur) 94b/8, eyü (begdür) 56a/15, pāk (ṭopraḳ) 56b/14, şenlik (yirde) 58a/7, geçen (mes᾽elenüñ) 58b/3, ḳurı (yir) 58b/8, yitecek (ṣu) 61b/3, ortaḳlıḳ (ṣu) 62b/11, muḳayyed (ṣu) 62b/13, yunan (yirler) 83b/15, ma᾽mūr (yire) 85b/9, iẖtiyārsuz (uyuyanuñ) 86a/16

3.1.3.2 Belirtme Sıfatları:

1. İşaret sıfatları:

bu (ḥadīs̱) 50b/15, bu (maḥallde) 50b/15, bu (kelimeyi) 51a/9, bu (ṭarīḳ) 52b/16, şu (aḳçe) 62a/13, şu (dırnaġum) 100b/12, o (yanına) 79a/2, ol (ḥareket) 79a/9, ol (bizi) 81a/4, ol (çuḳura) 82a/13, ol (kişi) 84a/10, işbu (vech) 89b/8, işbu (kişi) 96a/2, işbu (duaʿyı) 52b/5, ol (iki cemāʿatdan) 64b/14

2. **Sayı sıfatları:**

a) Asıl sayı sıfatları:

bir (kez) 53b/15, bir (Farsī) 55a/16, bir (Ḥabeşī cariye) 56a/5, iki (mesʾeleye) 56b/5, iki (kişi) 59/13, iki (mil) 60b/10, on iki biñ (adım) 60b/15, iki (cemāʿatdan) 64b/14, üç (faṣl) 66b/4, üç (gün) 66b/11, üç (gice) 66b/11, üç (el barmaġı) 69b/14, dört (vech) 74b/7, dört (mendür) 98b/9, beş (faṣl) 78b/8, on altı (yaşumda) 67b/14, yidi (gün) 68a/11, on iki (nevʿ) 87b/12

b) Sıra sayı sıfatları:

on birinci (bāb) 66b/4, birinci (oraġı) 87b/17, ikinci (namāz) 93a/9, ikinci (yir) 55a/3, ikinci (faṣl) 74b/6, on ikinci (bāb) 78b/7, ikinci (faṣıl) 81b/5, üçünci (faṣl) 76b/4, on dördünci (bāb) 98b/16, beşinci (faṣıl) 90a/10

c) Üleştirme sayı sıfatı:

üçer (yunduġı) 70a/17, üçer (çekmek) 70a/17

3. Soru sıfatı:

ḳaç (gün) 77a/4, ḳanḳı (ḥadeṣ) 79a/14, ḳanḳı (yanına) 52a/3, ḳanḳı (ṭāʾife) 65a/2, ḳanḳı (diyārdan) 86b/17, ḳanḳı (barmaġ) 71b/17, ne (miḳdār) 72b/13, ne (vaḳt) 76a/12, ne (ḥadeṣdür) 80b/16, ne (necesdür) 80b/16, nice (dirhemdiginde) 100b/4, nice (namāz) 55b/4, niçe (delili) 79a/5

4. Belirsizlik sıfatı:

niçe (ṭanıġa) 98a/8, niçe (mālı) 62a/16, her (namāz) 84a/17, her (ḥālde) 85b/12, her (taḳdīr) 86b/14, her (vaḳt) 90a/15, her (namāz) 90b/7, her (ḳıluñ) 93a/14, her (nesne) 54b/8, her (edügüñ) 70a/1, bir (müsülmān) 70b/7, bir (müsülmān) 95a/3, bir (dürlü) 95a/9, bir (kimsenüñ) 95a/11, bir (sefih) 95b/10, bir niçe (vechden) 61b/16, bir niçe (vaḳt) 76a/11, bir niçe (ḥükümde) 76b/17, bir niçe (maʿnī) 91a/10, bir iki (ayda) 54b/16

3.1.3.2.1 SIFAT TAMLAMASI

Dünyevī (söz) 50b/6, yunan (endāmları) 50b/6, yüksek (yir) 50b/9, geçmiş (günāhların) 51a/9, ulu (günāh) 53b/14, ṣıvuḳ (ṣudur) 94b/4, ḳurı (ṣudur) 94b/8, eyü (begdür) 56a/15, pāk (ṭopraḳ) 56b/14, şenlik (yirde) 58a/7, geçen (mesʾelenüñ) 58b/3, ḳurı (yir) 58b/8, yitecek (ṣu) 61b/3, ortaḳlıḳ (ṣu) 62b/11, bu (ḥadīṣ) 50b/15, bu (maḥallde) 50b/15, bu (kelimeyi) 51a/9, bu (ṭarīḳ) 52b/16, şu (aḳçe) 62a/13, şu (dırnaġum) 100b/12, o (yanına) 79a/2, ol (ḥareket) 79a/9, ol (bizi) 81a/4, ol (çuḳura) 82a/13, ol (kişi) 84a/10, işbu (vech) 89b/8, işbu (kişi) 96a/2, işbu (duaʿyı) 52b/5, ol (iki cemāʿatdan) 64b/14, bir (kez) 53b/15, bir (Farsī) 55a/16, bir (Ḥabeşī cariye) 56a/5, iki (mesʾeleye) 56b/5, iki (kişi) 59/13, iki (mil) 60b/10, on iki biñ (adım) 60b/15, iki (cemāʿatdan) 64b/14, üç (faṣl) 66b/4, üç (gün) 66b/11, üç (gice) 66b/11, üç (el barmaġı) 69b/14, dört (vech) 74b/7, dört (mendür) 98b/9, beş (faṣl) 78b/8, on altı (yaşumda) 67b/14, yidi (gün) 68a/11, on iki (nevʿ) 87b/12, on birinci (bāb)

66b/4, birinci (oraġı) 87b/17, ikinci (namāz) 93a/9, ikinci (yir) 55a/3, ikinci (faṣl) 74b/6, on ikinci (bāb) 78b/7, ikinci (faṣıl) 81b/5, üçünci (faṣl) 76b/4, on dördünci (bāb) 98b/16, beşinci (faṣıl) 90a/10, üçer (yunduġı) 70a/17, üçer (çekmek) 70a/17, ḳaç (gün) 77a/4, ḳanḳı (ḥades̱) 79a/14, ḳanḳı (yanına) 52a/3, ḳanḳı (ṭāʾife) 65a/2, ḳanḳı (diyārdan) 86b/17, ḳanḳı (barmaġ) 71b/17, ne (miḳdār) 72b/13, ne (vaḳt) 76a/12, ne (ḥades̱dür) 80b/16, ne (necesdür) 80b/16, nice (dirhemdiginde) 100b/4, nice (namāz) 55b/4, niçe (delili) 79a/5, niçe (ṭanıġa) 98a/8, niçe (mālı) 62a/16, her (namāz) 84a/17, her (ḥālde) 85b/12, her (taḳdīr) 86b/14, her (vaḳt) 90a/15, her (namāz) 90b/7, her (ḳıluñ) 93a/14, her (nesne) 54b/8, her (edügüñ) 70a/1, bir (müsülmān) 70b/7, bir (müsülmān) 95a/3, bir (dürlü) 95a/9, bir (kimsenüñ) 95a/11, bir (sefīh) 95b/10, bir niçe (vechden) 61b/16, bir niçe (vaḳt) 76a/11, bir niçe (ḥükümde) 76b/17, bir niçe (maʿnī) 91a/10, bir iki (ayda) 54b/16

3.1.4 ZARF

3.1.4.1 HÂL ZARFLARI:

Aṣlınca	**aṣlınca** ḳahḳahayla gülmek şol yirde ki namāzı fāsid ider abdesti daḫı ṣır şol 82b/9
Böyle	**böyle** idersin ʿAmmār ayıtdı ya resūluʾl-lah banā cenābet yitişmişdür resūl (a.s) ayıtdı 55b/17
Bu resme	kimse işidecekleyin olmaya **bu resme** gülmek namāzı fāsid ider abdesti ṣımaz 82a/9
Eyle	ṣol ayaġın yumadın geymiş olur **eyle** olsa abdesti nāḳıṣ olur nāḳıṣ 69b/7
Hemān	añsa daḫı ḳahḳahayla gülse **hemān** başına mesḥ itmek kifāyet ider ve ammā eger 83b/16
Hiç	tamam itmezdi belki evvelinden girü ḳılurdı bir daḫı buñı necāset **hiç** olmamaḳ 100a/13
Ḫoş	şol yirdedür ki kendüye **ḫoş** gelüp bir lezzet ḥāṣıl itmek içün ola ammā 95b/7
Nice	ḥālumuz **nice** ola ḳıyāmet güninde ne cevāb virevüz diyişdiler Ebū Bekr Ṣıddıḳ 54a/5
Şöyle	ala gele namāzı binā ide ki Muḥammed-i Ḥasan bu mesʾelenüñ mis̱ālin **şöyle** getürmiş ki 92b/13
Yalıncaḳ	yatup uyımış ola ammā eger **yalıncaḳ** ṭavara binüp uyusa Nevādir'de getürmiş ki 87b/10
Yaluñuz	ve ol ḳurı ḳalan yirden her birine **yaluñuz** yiter olsa ikisine yitmez olsa Ebū Yūsuf 66a/13
Yine	henüz daḫı bir ucı ṭaşra deyigen **yine** çıḳsa ya kendü çıḳarsa eger üzerinde 80a/10

3.1.4.2 ZAMAN ZARFLARI

Āḫir özür **āḫir** ḳaʿdede teḥiyat-ı abduhu ve resūluhuya degin oḳıyacaḳ miḳdārı 91b/15

Āḫirine dek vaḳtinüñ evvelinden **āḫirine dek** ol vaḳtuñ namāzın ḳılıcaḳ miḳdārı arılanmasa ṣāḥib-i 90a/14

Bir gün ki peyġāmber (a.s) **bir gün** Ḥızeyfe-i Yemenī'ye uğradı selām virdi diledi ki anuñla 96b/8

Bir kez elüñi baña vir ki müʾmin mürdār olmaz andan soñra **bir kez** yine sataşdı 96b/11

Evvel niyyet itdügi nesnelerüñ baʿżısı ṭeḥāretsüz dürüst olanlardandur **evvel** geçen iki 55b/9

Gün şınmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki bir müsülmān **gün** ṭolunurken ḳażā namāza 85a/13

Hemān abdest alurken söyleyenüñ **hemān** yuduġı yirüñ günāhı gider söylemeyenüñ 50b/12

Henüz olmaz meger ki elinüñ ṣuyı **henüz** aḳaṭurur ola şöyle ki çekdükçe barmaḳlarınuñ 72b/3

İmdi **imdi** bilgil necāset eger öñdin yitişdiyse abdest alup edügin çıḳara ayaḳlarını yuya 75a/15

Öñdin mesḥ eyleye ammā eger **öñdin** yitişdiyse abdest alup edügin çıḳara ayaḳların yuya 75a/15

Pes mülk olmadı ammā ṣuyı al dimek ile ḳudret ḥāṣıl oldı **pes** eyle olsa 62a/17

Ṣoñra ṣu virmegi unutsa **ṣoñra** ṣu içse aġza ṣu virmek yirine gelüp cenābetden 98a/13

3.1.4.3 YER (YÖN) ZARFLARI

Aşaġa başından **aşaġa** ṣu döke ta ayaḳlarına dek aḳa andan ṣoñra ayaḳların bir pāk 93b/3

Girü geldi namāz evvelinden **girü** ḳıldı ṣaḥābe ṣordılar ki niçün binā itmeyüp 79a/7

Iraḳ nesne ṭolasa ḳalemi eline alsa ve taḫtayı kendüden **ıraḳ** ḳosa daḫı ḥarf kelime kelime 97a/9

İlerü yir üzerine mesḥ itmek dürüst degüldür ammā ayaġın **ilerü** itüp andan mesḥ itse 72a/17

Ḳarşu almaḳ istese ḳıbleye **ḳarşu** bir yüksek yir üzerine otura daḫı niyyet idüp 50b/9

Ṭaşra eger bir müsülmānuñ ẕekerine bevl gelse ortasında dursa **ṭaşra** çıḳmasa abdesti 79b/9

Yuḳaru sünneti daḫı yirine gelmez ve üç kez saġ eliyle burnına ṣu vire nefesiyle **yuḳaru** 51b/2

3.1.4.4 MİKTAR (AZLIK-ÇOKLUK) ZARFLARI

Az — **az** olup aġzı yarın daḫı ḳızıl itmezse mesʾele eger bir müsülmān ṣu içse 89a/16

Bir kez — yirde yuya ki mustaʿmel ṣu bulaşmaya bu emdāmlar ki yunar **bir kez** yumaġ ile 93b/4

Hiç — tamam itmezdi belki evvelinden girü ḳılurdı bir daḫı buñı necāset **hiç** olmamaḳ 100a/13

Çoḳ — mānʿ olmazmış ammā necāset-i ġaliża ve ḫafīfe ne miḳdār olıcaḳ **çoḳ** olup 100a/17

3.1.4.5 SORU ZARFLARI

Ne — yaramazraḳ **ne** ola ki irte yiri aradan aġardı yaḳındur ki gün ṭoġa namāz vaḳti 54a/13

Nice — pāk olalar **nice** idelüm resūl (a.s) buyurdı ki *ʿaleyküm bierżikum*[18] yaʿnī sizüñ 54b/17

Niçün — ayıtdı ya Ebā Ẕer **niçün** gizlenürsin ben ayıtdım ya reūluʾl-lah baña cenābet yitişmişdür 56a/7

3.1.5 EDAT

3.1.5.1 ÜNLEMLER

Yā — ṣu yoḳ göçmek dilediler ʿAyişe-i Ṣıddıḳa ayıtdı **yā** resūluʾl-lah göçdügümüz bu yirde 53b/17

3.1.5.2 BAĞLAMA EDATLARI

Artuḳ — buyurdı ki revādur **artuḳ** ne Muʿāẕ ṣordı ne peyġāmber (a.s) ḫaber virdi pes maʿlūm oldı ki 68b/17

Ayruḳ — ṣoñra **ayruḳ** dünyevī söz söylemeye zīrā resūl (a.s) buyurmışdur ki 50b/11

Belki — ol evvel yuduġı abdest olmaz **belki** ġusl içün endāmlarınuñ baʿżını yumış olur 66a/3

Çünki — zīrā ki mesḥ ġasldan bedeldir **çünki** altını yumaḳ lāzım olmadı üstine mesḥ 77b/4

Daḫı — delālet ider ve hem **daḫı** cebīrehe giderselerdi altını yumaḳ vācib olurdı 77b/12

Gerçi — ḳollarına teyemmüm ide **gerçi** ḳatında namāzı sāḳıṭ olur ammā ʿulemā-ı s̱elās̱enüñ ẓāhir ḳavlinde 59/4

---

[18] Sizin üzerinize olsun.

Gerek	abdest endāmlarınuñ ḳalanın yusa ayaḳların girü yumaḳ **gerek** mi gerekmez mi eger ḥades̱ 70b/17
Hem	yaʿnī hem abdesti ṣır **hem** bulaşduġın mürdār ider eger tecāvuz itmezdiyse İmām Züher 80b/12
İle	olmaz eger bir pāk yaş bez **ile** silse ol bizi pāk idüp yaşla gene silse 81a/4
İllā	yitişse ṣu ile abdest alup binā itmek hiç yerde dürüst degül **illā** bu mesʾelede 65b/7
Ḳaçan ki	eger namāz vaḳtin geçürmezse zīrā Ayişe-i Sıddıḳa rivāyet itdi **ḳaçan ki** peyġāmber (a.s) 98a/11
Ki	başından duta mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş **ki** eger bir kimseye seferde cenābet yitişse 65b/13
Kim	teyemmümle namāz ḳılsa ṣoñra maʿlūm olsa **kim** yöñinde ṣu var imiş ḳılduġı namāzuñ 61b/15
Meger	dürüst degül **meger** bir barmaġınuñ ṣuyın üç kez tāzeleye her defʿada başına sürüp 52a/15
Meger ki	sürüp rubʿa yitişdürmek ile dürüst olmaz **meger ki** tekrār ide ve eger başa seḥī 52a/17
Pes	teyemmüm iki ḍarbdur biri yüz içündür ve biri iki ḳol içündür dirseklerine dek 3. **pes** ʿulemā didiler ki eger cünüb teyemmüm ile pāk olmasa peyġāmber (a.s) bu ḥadīs̱i buyurmazdı 56a/2-3
Pes eger	pāk idicisidir egerçi on yıldan ise daḫı mādām ki ṣu bulmaya **pes eger** müsāfir 55a/14
Şöyle	ala gele namāzı binā ide ki Muḥammed-i Ḥasan bu mesʾelenüñ mis̱ālin **şöyle** getürmiş ki 92b/13
Şöyle ki	eger ol çaruḳ ayaḳlarını ve ṭopuḳlarını örterse **şöyle ki** üç barmaḳ miḳdārı 68b/1
Ta ki	andan ġusul itmek gerek **tā ki** anlaruñ ḳatında bir daḫı ġusul itmelü olmaya mesʾele 94b/13
Ve	daḫı menʿ itmezem mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ʿÖmer **ve** ʿAbdullah-ı Mesʿūd ḳavlince55b/13
Veya	anlaruñ ġuslı müsteḥabdur mesʾele meẕi **veya** vedī gelmek ile ġusul lāzım olmaz 94b/3
Vü	ayıtdı ki şol ṭāʾifeden misin ki dīnde müteferriḳ olmışlardur hevā **vü** bidʿat 68a/1
Ya	çıḳup girü ṣaġlar ḥükmin dutar mesʾele ṣaḥib-i öẕür baġlamaġ ile **ya** bir ġayrı sebeb ile 90b/1
Yaʿni	eger ṣaḥrāda ḥabs itseler bu geçen mesʾelenüñ ḫilāfıncadur **yaʿni** anda istiḥsān olan 58b/3
Yaḫuẕ	çekse **yāḫūẕ** ellerini ṭopuḳları altına ḳosa daḫı barmaḳlarından yaña çekse eger her 69b/16
Zīrā ki	itse ṣaḥīḫ budur ki ol teyemmümle namāz ḳılmaḳ dürüst degüldür **zīrā ki** bu ṣūretde 55b/8

3.1.5.3 KUVVETLENDİRME EDATLARI

ʿAceb	kimse eger mecnūn ṭavrı gelmezse ʿ**aceb** ola ve ġaflet uyḳusı oldur ki aḫşām namāzı 88a/4
Bile	barmaḳları ucına koyup teyemmüm eyledi tā dirsegine **bile** andan ṣoñra dönderi 57b/1
Ta	barmaḳları ucına koyup teyemmüm eyledi **ta** dirsegine bile andan ṣoñra dönderi 57b/1
Daḫı	*ẓahrī velā tuḥāsibnī ḥisāben şehīden* ve bizüm imāmlar ḳatında dirsekler **daḫı** bile 51b/16
Ḫoẕ	mesḥ olur mesḥ üzerine mesḥ **ḫoẕ** dürüst olmaz cebīre mesḥinüñ ḫilāfınca ki 74a/13
İse	andan istincā ide ve eger endāmında necāset var **ise** yuya andan ṣoñra 93b/1
Ki	bilgil **ki** ġusul dört vech üzerinedür farżdur vācibdür sünnetdür müsteḥabdur 93b/6
Ne	söyleyüp ayıtdı yā ʿAyişe bu **ne** iş idi ki itdüñ nesne unutmaġ ile Tañrı'nuñ 54a/8
Nice	sen **nice** eks̱eri yaş olmayınca mesḥ bāṭıl olmaz dirsin şeyḫ-ül İslām cevāb 71b/7
Ya	üzerinedür **ya** budur ki abdest alurken öẕri aḳa edük geyerken aḳmaya yāḫūẕ 74b/8
Yine	virüp **yine** ṣaġ ḳolınuñ iç yanın ṣol elinüñ baş barmaġıyla ve şehādet barmaġıyla 57b/2

3.1.5.4 ÇEKİM EDATLARI

Bigi	ḳatumda güneş **bigi** Rūşen oldı ve daḫı ayıtdı ki ben on altı yaşumda idüm 67b/14
Degin	beraberine gele andan ṣoñra ayaḳları barmaḳlarından tā incüklerine **degin** çeke ammā barmaḳları 69b/14
Degül	gerek büzüm ʿulemā ḳatında ḥācet **degül** eger ayaḳların girü yumadın namāz ḳılsa İmām 70b/11
Dek	evvelinden āḫirine **dek** imām ile ḳılana dirler ammā lāḥiḳlerüñ namāzları bir rivāyetde 83b/4
Gibi	müdrikler **gibi** anuñ daḫı dürüst olur eger tamām itmedin halīfe güldiyse 83b/9
İçün	ġayrı vaḳtde ḳan gören ḫātūn kişi abdest alsun her namāz **içün** bizüm ʿulemā 90b/7
İle	vaḳt çıḳmaġ ile ṣınur vaḳt girmek **ile** ṣınmaz fāide-i ḫilāf işbu gelecek mesʾelelerde 90b/16
Ḳadar	peyġāmberin ve peyġāmberüñ ṣaḥābelerin şol **ḳadar** kişi ḳoduñ ki irte yiri aġarup 54a/9
Öñdin	eger cemāʿat daḫı gülseler imāmdan **öñdin** ya beraber güldilerse abdestleri daḫı 82b/12
Ṣoñra	abduhu ve resūluhu'ya degin oḳıyacaḳ miḳdārı oturduḳdan **ṣoñra** imām ḳahḳahayla gülse aralarında 83a/2

3.1.5.5 KARŞILAŞTIRMALI EDATLAR

Hem…hem

daẖı teyemmüm itdükden ṣoñra ṣu bulsa eger bulduġı ṣu **hem** abdeste ve **hem** ol ḳurı yiri 66a/9

yaş yir ḳurusa İbn-i Kāsi Neẖāʿī ḳatında **hem** namāz dürüstdür **hem** teyemmüm İmām Şāfiʿī 66b/2

Gerek…gerek

itmekde ẖātūn kişiler daẖı erenler gibidür **gerek** mukīm olsunlar **gerek** müsāfir 76b/3

ṣınmaz gerek ḳıyamda olsun **gerek** rükūʿda **gerek** secdede ammā eger yatup 86a/14

Ne…ne

89b/5

ḳatında ne namāz dürüstdür **ne** teyemmüm lākin bizüm ʿulemā ḳatında namāz dürüstdür teyemmüm 66b/3

Mi…mi

abdest endāmlarınuñ ḳalanın yusa ayaḳların girü yumaḳ gerek **mi** gerekmez **mi** dinmiş ki 70b/8

3.1.5.6 SORU EDATLARI

Ḳanda ġayrı yirine mesḥ itmek dürüst degüldür cebīrede cirāḥat **ḳanda** olursa baġlayup 77a/7

Ḳanḳı içün bir kimse ṣu getürüp ayıtsa **ḳanḳunuza** gerekse aluñ dise eger getürdüg 63b/4

Mı var **mı** cevāb virilmiş ki eger üzerlerinden tertīb sāḳıṭ olmışsa dürüstdür 64b/17

Mi emīrelmüʾminīn Ömer raḍiyallahu aydur eger İbn-i Mesʿūd degülmisse kendü **mi** 96a/13

Neden ki bu kişi ḥaḳ üzerinedür didi emīrelmüʾminīn **neden** dirsin didi İbn-i Mesʿūd ayıtdı 96a/9

Niçe ṣımaz bizüm eʾimmenüñ **niçe** delīli vardur birisi budur ki emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer 79a/5

Niçün atamuz öldürdi emīrelmüʾminīn ayıtdı ya kişi **niçün** öldürdüñ ayıtdı peyġāmberüñ (a.s) 96a/3

3.1.5.7 TEKERRÜR EDATLARI

Defʿa dürüst degül meger bir barmaġınuñ ṣuyın üç kez tāzeleye her **defʿada** başına sürüp 52a/15

Girü namāzın ḳılurken bir kimsenüñ abdesti ṣınsa **girü** ṣu ile abdest alup binā itmek 57b/15

Kez içinde baʿżılar ḳatında birḳaç **kez** baʿżılar bir **kez** vāḳiʿ olmaḳ yiter ve eger bir vaḳt 90a/16

Yine alup ḳılduġı namāzı **yine** ḳıla eger çıḳduḳdan ṣoñra kesilürse gine ḳılmaḳ lāzım degül 93a/10

Gine alup ḳılduġı namāzı yine ḳıla eger çıḳduḳdan ṣoñra kesilürse **gine** ḳılmaḳ lāzım degül 93a/10

3.1.6 FİİL

3.1.6.1 FİİL YAPIM EKLERİ

3.1.6.1.1 **İsimden Fiil Yapan (türeten) Ekler**

1. –a-, -e- eki:

Meẕī bir aḳ ṣıvuḳ ṣudur ki adamuñ āletinden gelür ḫātūn kişiyle **oynamaḳ** ya görüp 94b/4
peyġāmber (a.s) buyurmışdur her kimse ki namāzda ḳussa ya burnı **ḳanasa** 88b/9

2. –la, -le eki:

yumaġa **başlayıcaḳ** tesmiye itmek ve aġzına ṣaġ eliyle ṣu virüp 50b/1
ammā İmām Muḥammed ḳatında namāzı **tamāmladuḳdan** ṣoñra ol ḫurmā ṣuyıyla abdest 65a/12

3. –ar eki:

tā ki irte yiri **aġarmaġa** başladı aṣḥābuñ göñülleri ṭarıldı ayıtdılar ki 54a/3

4. –da, -de, -ta, te eki:

almaḳ **istese** ḳıbleye ḳarşu bir yüksek yir üzerine otura daḫı niyyet idüp 50b/9

5. –len eki:

menfaʿatlenmege iḥtiyācı olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger seferde üç kimse olsa 60a/11

3.1.6.1.2 Fiilden fiil yapan (türeten) ekler

1. –ar, -er eki:

tafṣīl eylemiş ki eger muṭlaḳ namāza niyyet eylese yaʿnī ḥades̱i kendümden **giderüp** 55a/17
ya resūluʾllāhı uyḳudan ya ḥades̱den edük **çıḳarmaḳ** şarṭ mıdur peyġāmber (a.s) buyurdı ki 68b/10

2. –dır-, -dir- / -dur-, -dür- eki:

tamāmlıġı Ebū Yūsuf ḳavlince baş yire ḳomaġ ile İmām Muḥammed ḳatında girü **ḳaldurmaġ** ile 84b/16
delügine ḳoya ve baş barmaġın ardına ḳoya daḫı şöyle **dolandura** ki ḳulaġınuñ 52b/3
ḳaldurup ellerinüñ baş barmaḳlarından yanların biribirine **ṭoḳuşdurup** silkeledi 57a/14

3. –(ı)l- eki:

keserlerdi eger günāh işleseler alınlarında **yazılurdı** ve eger ḳurbān itseler ḳabūl 53b/5
barmaḳlaruñ üçi **açılmaġa** iʿtibār itdiler küçücük barmaġuñ üçi miḳdārına iʿtibār 72a/6
yir var idi çör çöp ile **örtülmişdi** bir ṣaḥābe daḫı var idi ẓāhir gözine ḫalel 82a/12
ḥāli nice olur cevāb **virilmiş** ki bu mesʾele bir niçe vechden ḫālī degül ya gümānī 61b/16

4. –ur-, -ür- eki:

eger namāz vaḳtin **geçürmezse** zīrā Ayişe-i Sıddıḳa rivāyet itdi ḳaçan ki peyġāmber (a.s) 98a/10
yitürse daḫı ḳahḳahayla gülse kendünüñ namāzı fāsid olur mesbūḳlaruñ 83a/16

5. –der- eki:

dutup teyemmüm eyledi tā dirsegine bile andan ṣoñra **dönderdi** barmaḳları ucından 57b/3
nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi **gönderdi** varuñ getüğrüñ siz gelmeyince biz gitmevüz 54a/1

6. –(ı)n- eki:

ʿAmmar-ı Yāsir'i gördi ki yatmış ṭoprağa **yuvalanur** ayıtdı ki ya ʿAmmar saña n'oldı ki 55b/16
ve kāfir ola diyü daḫı ḳorḳılınur rivāyet **olundı** ki Enes bin Mālik suʾāl 67b/7

7. –ş- eki:

peyġāmber (a.s) ṣordı ki bizden birimizüñ ṭonına ḥayż ḳanı **bulaşsa** nice idelüm 99a/6
ġayrı bir münāsip nesne yapışdura daḫı çevre yanını yuyup ol **yapışdurduğı** 77a/12

8. –y- eki:

dimek görinür Ġayet'ü-l-beyān'da getürmiş bir kimse başını dizleri üzerine **ḳoyup** 87a/11

9. –ala-, -ele- eki:

iki yanına ḳoya daḫı sürivire tā evvel **ovlanduğı** yire gelince Mukāddime'de dinmiş ki 52a/12

3.1.6.2 FİİL ÇEKİM EKLERİ

3.1.6.2.1 Birinci şahıs ekleri:

Teklik 1. şahıs ekleri

-m eki:

1. Görülen geçmiş zaman çekiminde:

biri sizden utanmaḳ Allah ḳorḳısın muḳaddem dutup vardum abdest **aldum** 79a/11
namāz **ḳılıvirdüm** kendümi tehlükeye **bıraḳmadum** ki Allah-u Teʾāla buyurur *velā telkuvā* 56b/1
aydur eger dünyā milki benüm olursa virüp alurdum tā ki namāzı abdest ile **ḳılaydum** 60a/2

2. İstek çekiminde:

mesʾele eger bir kimse namāzuñ āḫir vaḳtine dek ṣu **bulam** diyü ümīẕi varsa 55a/7

ġusl itmege helāk **olam** diyü ḳorḳardum Allah'uñ kitābıyla ʿāmel eyleyüp teyemmümle 56a/17
çıḳaram buyurdı ki terk eyle çıḳarma ki ben bunları ṭehāret ile geyüp ṭururın 67a/5

-am, -em eki:

1. Geniş zaman çekiminde:

ṣordılar ki ṣu bulunmayan yirde cimaʿ itmek olur mı ayıtdı ki ben **itmezem** ideni 55b/12
dahı menʿ **itmezem** mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ʿÖmer ve ʿAbdullah-ı Mesʿūd ḳavlince 55b/13

-ın, -in eki:

ḳaṣd ide ki abdest **alurın** tā ki namāz ḳılmaḳ baña mubaḥ ola ve andan 50b/10

Çokluk 1. şahıs ekleri:

-vuz, -vüz eki:

Bu ek istek ve şart çekiminlerinde kullanılmıştır.

1. İstek çekiminde:

ḥālumuz nice ola ḳıyāmet güninde ne cevāb **virevüz** diyişdiler Ebū Bekr Ṣıddıḳ 54a/5
itmedin ḳılınan namāzlaruñ ḥālleri nice olduġunı faṣıllarında beyān **idevüz** inşaʾ-Allahuteāla 99a/17
namāz vaḳti oldı ṣu yoḳ ki abdest **alavuz** eger namāz vaḳti geçerse 54a/4

2. Şart çekiminde:

itdi eger girü ḳılmaḳ gerek **dirsevüz** ḥarac olur bizim ḫod dinimüzde ḥarac yoḳdur dirler eger 61a/4
mesḥ itmesini dürüst **görürsevüz** edük geçmiş zamānda vāḳiʿ olan ḥadeṣi ayaḳdan 74b/15
bize mescid eyledi ve ṭopraġını arı idici ḳıldı ḳaçan ki biz ṣu **bulmasavuz** 53b/1

3. Geniş zaman çekiminde:

nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi varuñ getüğrüñ siz gelmeyince biz **gitmevüz** 54a/1

-uz, -üz eki:

Geniş zaman çekiminde kullanılmıştır.

menʿ ider dir ammā bizüm ʿulemā aydurlar biz Mālik ve ʿĀṭā ve Şāfiʿī didügin **dimezüz** 71b/13
üzerinedür lākin ḳanḳısıdur biz **bilmezüz** ol iki cemāʿatdan daḫı birinüñ namāzı 64b/14
rivāyet ider ki bir ḳabīle resūl (a.s) ḳatına geldiler ya resūluʾl-lah biz bir yirde **oluruz** 54b/15

3.1.6.2.1.1 İkinci şahıs ekleri

Teklik 2. şahıs ekleri:

-sın, -sin eki:

1. Geniş zamanın çekiminde kullanılmıştır:

idersin eger benüm günāhlarum daḫı ʿafv idersin señün keremüñe lāyıḳdur 51a/10
sen nice eks̱eri yaş olmayınca mesḥ bāṭıl olmaz **dirsin** şeyḫ-ül İslām cevāb 71b/7
ayıtdı ki iy oğlan ḳanḳı diyārdan **gelürsin** ben ayıtdım ʿIrāḳ cānibinden 67b/17

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmıştır:

yolı **bulmışsın** didi mesʾele eger bir cevreb üzerine mesḥ itse eger şıḳısa 68a/7

-ñ eki:

1. Bilinen geçmiş zaman kipinin çekiminde kullanılmıştır:

peyġāmberin ve peyġāmberüñ ṣaḥābelerin şol ḳadar kişi **ḳoduñ** ki irte yiri aġarup 54a/9

Çokluk 2. şahıs ekleri

-uñ, -üñ eki:

1. Emir kipinin çekiminde kullanılmıştır:

nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi **varuñ** getüğrüñ siz gelmeyince biz gitmevüz 54a/1
içün bir kimse ṣu getürüp ayıtsa ḳanḳunuza gerekse **aluñ** dise eger getürdügi 63b/4
fel yuʿidil vużūʾe ve eṣṣelavate cemiʿān yaʿnī āgāh **oluñ** ki her ki sizden ḳahḳahayla 82a/15

-ñuz, -ñüz eki:

fāriġ olıcaḳ peyġāmber (a.s) buyurdı ki sebeb ne oldı ki böyle **itdüñüz** ṣaḥābe 100a/7

3.1.6.2.2 Üçüncü şahıs ekleri

Fiil kök ve tabanlarına üçüncü şahıslara sadece zaman ekleri gelmektedir. Üçüncü şahıslar için ayrı bir ek yoktur. Bunlarda fiil şekil ve zaman eklerinden sonra çokluk şahısları karşılamak üzere **–lar, -ler** eki kullanılmaktadır. Bu ekler fiillerin çekimli şekilleriyle de kullanılır.

ve aṣḥāb şād **oldılar** teyemmümi Cebrāʾil peyġāmbere ögretdi peyġāmber (a.s) Āṣlaḥ 54b/2
ve ḳāmet idüp peyġāmber (a.s) imāmet idüp vaḳt içinde irtre namāzın **ḳıldılar** 54b/4
ṣu ziyān ider ola teyemmüm idüp namāz ḳılalar ve ṭonına necāset yitişenler 53b/12
aṣḥāb ile fetḥ ve nuṣret ile ġazādan dönüp gelürken bir yirde **ḳondılar** gördiler ki 53b/16
ṣu ile **yuyalar** pāk ola tā ki kesmekden ḳurtılalar ve eger kiçi günāh işleseler 53b/13
rüsvāy **olurlardı** bunlaruñ gibi müşkile düşvār ḥükümleri Allah-u teʿāla kendü fażlı 53b/7
tā ki ṣu bulmayanlar teyemmüm idüp namāz **ḳılalar** ilerüki peyġamberlerüñ ümmetlerine 53b/2

Ayrıca üçüncü şahıslarda şekil ve zaman eklerinden sonra, çokluk şahıslarda **–lar, -ler** ekinden sonra **–dur, -dür** kuvvetlendirme eki getirilmektedir.

ayıtdı ki şol ṭāʾifeden misin ki dīnde müteferriḳ **olmışlardur** hevā vü bidʿat 68a/1
üzerine oturup uyusa abdesti ṣınmaz ammā meşāyiḫ **ayıtmışlardur** ki namāzda ṣınmaz 86b/6

3.1.6.3 ŞEKİL VE ZAMAN EKLERİ

3.1.6.3.1.1 **Haber kipleri**

3.1.6.3.1.1.1 **Görülen geçmiş zaman:**

Görülen geçmiş zaman **–dı, -di**’dir. Yazılışı itibariyle konsonant benzeşmesine tabi değildir. Ekin vokali ve çokluk 1. ve 2. şahıslarda yuvarlak, 3. şahıslarda ise düzdür.

Tekil 1. şahıs: resūl (a.s) işāret itdi cāriye maṭara ile ṣuyı getürüp baña virdi **aldum** 56a/8
Tekil 2. şahıs: peyġāmberin ve peyġāmberüñ ṣaḥābelerin şol ḳadar kişi **ḳoduñ** ki irte yiri aġarup 54a/9
Tekil 3. şahıs: resūl (a.s) işāret itdi cāriye maṭara ile ṣuyı getürüp baña **virdi** aldum 56a/8
Çokluk 1. şahıs: ayıtdılar ya resūlallah siz mübārek āyetleriñüz nāʿleyniñüzden çıḳarıcaḳ biz şöyle **ṣanduḳ** ki 100a/8
Çokluk 2. şahıs: fāriġ olıcaḳ peyġāmber (a.s) buyurdı ki sebeb ne oldı ki böyle **itdüñüz** ṣaḥābe 100a/7
Çokluk 3. şahıs: istincādan öñdin ide **didiler** baʿżılar ṣoñra ide didiler saḥīḥ oldur ki hem 51a/5

Görülen geçmiş zamanın olumsuzuna sadece teklik 1. şahıs ve çokluk 3. şahıslarda rastlanmıştır.

didi ol iki kişi gitdiler aḫşam oldı ve dün yarusı oldı **gelmediler** 54a/2
namāz ḳılıvirdüm kendümi tehlükeye **bıraḳmadum** ki Allah-u Teʾāla buyurur *velā telkuvā* 56b/1

3.1.6.3.1.1.2 **Anlatılan (öğrenilen) geçmiş zaman:**

Anlatılan geçmiş zaman eki **–mış, -miş**’tir.

Tekil 1. şahıs: …………………………………………….
Tekil 2. şahıs: yolı **bulmışsın** didi mesʾele eger bir cevreb üzerine mesḥ itse eger şıḳısa 68a/7
Tekil 3. şahıs: lākin Ebū Yūsuf ḳatında yüzden degül bunı Manẓūme’den naḳl **eylemiş** ve andan 51b/13
Çokluk 1. şahıs: ……………………………..
Çokluk 2. şahıs: ……………………………..

Çokluk 3. şahıs: olmaḳ dürüst midür deyü suʾāl idene cevāb **virmişler** ki ṣūrette ikidür lākin maʿnīde 64b/12

Görülen geçmiş zamanın olumsuzuna sadece 3. şahısta rastlanmaktadır.

hiç ḫilāf **ḳalmamışdur** belki ḫilāf şunda ḳalmışdur ki hemān māʾide sūresi 67a/17
bāḳī ḳalmış ise anuñ üzerine mesḥ dürüstdür **ḳalmamış** ise anuñ üzerine mesḥ 75b/4

3.1.6.3.1.1.3 Geniş zaman

-r eki:

Tekil 1. şahıs: ………………………………
Tekil 2. şahıs: sen nice eks̱eri yaş olmayınca mesḥ bāṭıl olmaz **dirsin** şeyḫ-ül İslām cevāb 71b/7
Tekil 3. şahıs: Muḥammed-i Ḥasan ḳavi-yi żaʿīf üzerine binā itmek dürüst degül **dir** ammā Ebū Ḥanīfe ve Ebū Yūsuf 61a/12
Çokluk 1. şahıs: ………………………………
Çokluk 2. şahıs: ………………………………
Çokluk 3. şahıs: ḳılmaḳ gerek lāḥiḳ diyü şol kimseye **dirler** ki imām ile evvelden namāza bile başlaya 58a/1

-ar, -er eki:

Tekil 1. şahıs: ………………………………..
Tekil 2. şahıs: **idersin** eger benüm günāhlarum daḫı ʿafv idersin señün keremüñe lāyıḳdur 51a/10
Tekil 3. şahıs: abdest alurken söyleyenüñ hemān yuduġı yirüñ günāhı **gider** söylemeyenüñ 50b/12
Çokluk 1. şahıs: ḳavliyle ve peyġāmber (a.s) fiʿliyle ve icmā-yı ṣaḥābe ile āmel **eylerüz** Alahuteāla ḳavli oldur ki 100a/1
Çokluk 2. şahıs: ………………………………
Çokluk 3. şahıs: nice **iderler** kendü bābında gele mesʾele eger bir müsülmāna ṣaḥrāda cenābet 58a/4

-ur, -ür eki:

Tekil 1. şahıs: ……………………………………
Tekil 2. şahıs: ayıtdı ki iy oğlan ḳanḳı diyārdan **gelürsin** ben ayıtdım ʿIrāḳ cānibinden 67b/17
Tekil 3. şahıs: vaḳtinde uyuyañı ol vaḳtde uyumaḳ ġaflet **getürür** ve ʿuḳūbet uyḳusı oldur ki 88a/5
Çokluk 1. şahıs: rivāyet ider ki bir ḳabīle resūl (a.s) ḳatına geldiler ya resūluʾl-lah biz bir yirde **oluruz** 54b/15
Çokluk 2. şahıs: ……………………………………..

Çokluk 3. şahıs: ve tövbesüz öle aẕāb ferişteleri anı gūrında ḳomazlar tizcek ṭamuya **iletürler** didi 96a/11

Geniş zamanın olumsuzu:

-maz, -mez eki:

Tekil 1. şahıs: ṣordılar ki şu bulunmayan yirde cimaʿ itmek olur mı ayıtdı ki ben **itmezem** ideni 55b/12
Tekil 2. şahıs: ……………………………………
Tekil 3. şahıs: girü yumaḳ gerek bu daḫı eyledür ammā İmām Ebū Şucāʿ aydur żarar **itmez** hemān ol 59/10
Çokluk 1. şahıs: muṣḥaf olsa baʿżı meşāyiḫ ayıtdılar biz anuñ yularına ṭahāretsüz **yapışmazuz** ve baʿżı 97b/1
Çokluk 2. şahıs: ……………………………………
Çokluk 3. şahıs: şu isteye eger virürlerse abdest ala namāz ḳıla eger **virmezlerse** teyemmüm idüp 58a/16

3.1.6.3.1.1.4 Gelecek zaman

-ısar, -iser eki:

al ki dünyāda ve āḫiretde benüm ʿalemdārum sen **olısarsın** didi ve daḫı ayıtdı 76/14

3.1.6.3.2 Dilek kipleri

3.1.6.3.2.1 İstek kipi:

Metinde kullanılan istek kipi **–a, -e**'dir.

Tekil 1. şahıs: ġusl itmege helāk **olam** diyü ḳorḳardum Allah'uñ kitābıyla ʿāmel eyleyüp teyemmümle 56a/17
Tekil 2. şahıs: …………………………………..
Tekil 3. şahıs: kimseye şehvet ile menisi gele şuncılayın bir kimseyi görüp **imrene** ya ḫatırına 93b/11
Çokluk 1. şahıs: ……………………………….
Çokluk 2. şahıs: üzeriñüze olsun ki hemān ol yiriñüzden teyemmüm idüñ namāz **ḳılasız** 55a/1
Çokluk 3. şahıs: rāżī olurlarsa öliye ḫarc itsünler zīrā ki anlar ḥaḳların öliye **bağışlayalar** 60a/16

3.1.6.3.2.2 Şart kipi:

Şart eki **–sa, -se**'dir.

Tekil 1. şahıs: ……………………………….

Tekil 2. şahıs: ya Ebā Ẕer bir daḫı saña bunuñ gibi vāḳıʿa olıcaḳ ṣu
bulmazsañ teyemmüm idüp 56a/10
Tekil 3. şahıs: rivāyetde şol mesʾeleye ḳıyās itmişdür ki bir kimse beyʾ-i
fāsidle ḳumaş **alsa** 64a/11
Çokluk 1. şahıs: bize mescid eyledi ve ṭoprağını arı idici ḳıldı ḳaçan ki biz ṣu
bulmasavuz 53b/1
Çokluk 2. şahıs: …………………………………..
Çokluk 3. şahıs: dinmiş ki eger bir cemāʿāt seferde **olsalar** ṣu daḫı ṣatun
alınur olsa Ḥasan-ı Basrī 60a/1

3.1.6.3.2.3 Emir kipi:

Tekil 1. şahıs ekleri: -ayın, eyin

ḳullıḳ buyur **işleyeyin** eger buyurursa işleye eger buyurmazsa ol vaḳtde 58a/13

Tekil 2. şahıs eki: -ġıl, -gil

keyfiyetleri ve her endāmuñ ḥadleri beyānındadur **bilgil** ki her kimse ki 50b/8

Tekil 3. şahıs ekleri: -sın, sin; -sun, -sün

-sın, -sin eki:

buyurdı ki eger sizden biriñüz ṭonına ḳan yitişse ḥayżdan ovsın **ḳazısın** 99a/7

-sun, -sün eki:

ve başuñ bizüm ʿulemā ḳatında rubʿına mesḥ itmek farżdur ḳanḳı yanına gerekse **olsun** 52a/3
mescide **girsün** ve ḳurʾān **oḳısun** ve cenāze namāzın **ḳılsun** ve secde-i tilāvet **itsün** 55b/2

Çokluk 1. şahıs eki: -alum, -elüm

beyān **idelüm** ṣoñra her birinüñ ḥükümleri tafṣīlleriyle faṣıllarında kemā-yenbağī beyān 78b/11
ne cevāb **virelüm** didi ʿAyişe-i Ṣıddıḳa ağladı peyġāmber (a.s) mübārek başın 54a/11

Çokluk 2. şahıs eki: -ñ, -uñ, -üñ

nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi **varuñ getürüñ** siz gelmeyince biz gitmevüz 54a/1
vāḳıʿa size daḫı vāḳiʿ olsa siz daḫı eyle idüñ kendüñüzi tehlükeye **bıraḳmañ** 56b/4

Çokluk 3. şahıs eki: -sunlar, -sünler

itmekde ḫātūn kişiler daḫı erenler gibidür gerek mukīm **olsunlar** gerek müsāfir 76b/3
ise öliye ḫarc **eylesünler** eger üçi arasında ortaḳlıḳ ise eger ol ʿavret 60a/15
rāżī olurlarsa öliye ḫarc **itsünler** zīrā ki anlar ḥaḳların öliye bağışlayalar 60a/16

3.1.6.3.2.4 Gereklilik kipi:

Metnimizde gereklilik kipi taşıyan örnekler bulunmamaktadır.

3.1.6.3.3 FİİLİMSİLER

3.1.6.3.3.1 İsim fiiller (Mastarlar)

1. –maḳ, -mak eki:

yumağa başlayıcaḳ tesmiye itmek ve ağzına ṣağ eliyle ṣu virüp 50b/1
ammā ġılāf ile **yapışmaḳ** bizüm ʿulemā ḳatında revādur Şāfiʿī ġılāf ile daḫı yapışmayalar dir 97a/12
almayınca revā olmaz ammā resme ġusl iden kimesne ayaḳların gine **yumaḳ** şarṭ midür 98b/5
ḳanın **dökmek** mubāḥdur emīrelmüʾminīn Ömer ayıtdı ol kişi saña ḳasd itdügine 96a/5

2. –maḳlıḳ, -meklik eki:

İmrenmek ya arzu eyledügi kimsenüñ cimaʿın taṣavvur **eylemeklik** sebebiyle ammā adamuñ 94b/5
eger bir müsülmān seferde olsa abdeste yitecek ṣu bulsa lākin **içmeklike** iḥtiyaç 63a/6

3. –ma, -me eki:

yumşaḳı dibindendür ve ṣaḳal örtdüği yirlerüñ **yunması** ʾafv olunmışdur eger 51b/9
gerek zīrā ki namāzuñ **ḳılması** vaḳtuñ āḫirinde lāzım olur āḫirinde ḫod ṣu buldı 61a/2
işlemesi mekrūhdur yüzin yurken ṣuyı ḳatı vurmaḳdur ve ağzına burnına 50b/4

3.1.6.3.3.2 Sıfat fiiller (partisipler)

1. –acaḳ, -ecek eki:

mesḥe mānịᶜ **olacaḳ** miḳdārı açılmayınca mesḥ bāṭıl olmaz mesʾele Mesᶜūdī'de 72a/10
ṣaracaḳ nesne bulmayup etegin yā yañın üzerine örtse daḫı anuñ üzerine 78a/1
yitecek ṣu bulsa abdest alup ayağın yumaḳ gerek zīrā ki mesḥuñ müddeti yitmiş 61b/3

2. –an, -en eki:

dünyevī söz söylemekdür ve menhī olan **yunan** endāmları üçden ziyāde yumaḳdur 50b/6
ḳol yurken elinde **ḳalan** ṣu ile iderse dürüstdür lākin elüñ ṣuyın 52b/1
yumaḳ gerek ve ḳulaḳ ile ṣaḳal arasında ḳıl **bitmeyen** yir Ebū Ḥanīfe ile Muhammed 51b/11
eger ṣaḥrāda ḥabs itseler bu **geçen** mesʾelenüñ ḫilāfıncadur yaᶜni anda istiḥsān olan 58b/3

3. –duḳ, -dük eki:

şol kimseye ki āleti ḫātūnına sünnet **itdükleri** yirden givüre gerek öñinden 93b/7
meşāyiḫ şol ḳāğıd **düzdükleri** çayuñ ṣuyından ṭehāretsüz geçmezüz didiler ve Ebū'l-Leyṡ-i 97b/2

4. –maz, -mez

nāzil **olmazdan** öñdin daḫı ṣoñra daḫı vefāt idinceye degin ve ammā icmā-yı 67b/1
ṭurup bir rekaᶜat namāz ḳılup secdeye yitişdürmiş olalar ḫalīfe **gülmezden** 83b/1

5. –mış, -miş eki:

yüz yıllıḳ küfriyle saña inanup bu kelemeyi ayıtsa anuñ **geçmiş** günāhların afv 51a/9
dürüstdür ṭopraḳ ve ḳum ve **bişmiş** kerpüç ve toz ve ḫām kerpüç ve zernīḫ ve sürme 54b/9
mesḥ itmesini dürüst görürsevüz edük **geçmiş** zamānda vāḳiᶜ olan ḥadeṡi ayaḳdan 74b/15

3.1.6.3.3.3 Zarf fiiller (gerundiumlar)

1. –ıcaḳ eki:

necāset ne miḳdār **olıcaḳ** az olur namāza mānịᶜ olmaz ayıtdı ki benüm şu dırnağum miḳdārı 100b/12

yumaġa **başlayıcaḳ** tesmiye itmek ve aġzına burnına ṣaġ eliyle ṣu virüp 50b/1

2. –ınca, -ince eki:

milden eksük olsa lākin ṣuya **varınca** namāz vaḳti geçer olsa Züfer ḳatında 61a/5
olmayınca mesẖ bāṭıl olmaz ve Ziyāẕāt'da dinmiş ki ayaġuñ az yiri yunmaḳ daẖı 71b/3
geçmeyince abdest ṣınmaz ammā ẓāḥir rivāyetde cirāḥatuñ ḥaddinden ne ḳadar az çıḳarsa 80b/3

3. –ıncaḳ, -incek eki:

ṣıḳıcak ḳan ya iriñ ya ṣaru ṣu çıḳar aḳar ṣıḳmayıncaḳ aḳmaz olsa ṣıḳsa aḳıtsa 80b/5

4. –madın, -medin eki:

öñdin hem ṣoñra ide lākin öñdin itdügin ʿavretin **açmadın** ide ve ṣonra 51a/6
eger öndin itseler sünnet yirine gelmez ve ṣuyı aġızda **çalḳamadın** dökseler mażmaża 51b/1
olsa ki ḥammāmcı aḳçeʾ **girmedin** almaḳ ʿādet olsa teyemmüm dürüst degül 58a/11
gitmedin görse abdest ala binā ide eger gitdükden ṣoñra görse abdest ala namāzın 65b/12

5. –duḳça, -dükçe eki:

olmaz meger ki elinüñ ṣuyı henüz aḳaṭurur ola şöyle ki **çekdükçe** barmaḳlarınuñ 72b/3
olmaya ve her endām ki **yunduḳça** kelimeyi şehādet ide şol niyyet ile ki eger kāfir 51a/8

6. –ı, -i eki:

namāz **ḳılıvirdüm** kendümi tehlükeye bıraḳmadum ki Allah-u Teʾāla buyurur *velā telkuvā* 56b/1
ben ṣu **ḳoyuvirdüm** mübārek ellerini ve yüzini yudı bir yeñi ṭar Şāmi cübbe geyerdi 67a/2

7. –a, -e eki:

ne söz **söyleyebilir** dir ammā Şeyẖulislām Ecel-ü Burhān aydur ki ol ḳurd 89b/9
aġzı ṭolusı ḳuṣmaḳdur işbu vech ile ki ol aġıza gelicek kimse ne **ṭutabilir** 89b/8

8. –iken, -ken eki:

almaḳdur ve itmām idicek iki rekʿat namāz ḳılmaḳdur ammā anlar ki abdest **alurken** 50b/3
işlemesi mekrūhdur yüzin **yurken** ṣuyı ḳatı vurmaḳdur ve aġzına burnına 50b/4
itdügin ʿavretin örtükden ṣoñra ide tā ki ʿavreti açuġ **iken** tesmiye itmiş 51a/7

9. –u, -ü eki:

mesʾele eger bir kimse namāzuñ āḫir vaḳtine dek ṣu bulam **diyü** ümīẕi varsa 55a/7
müfżāt **deyü** şol ḫātūn kişiye dirler ki oğlan ṭoġurmaġ ile ya bir ġayrı sebeb ile 81b/14

10. –uban, -üben eki:

mübārek başın ʿAyişe'nüñ dizine **ḳoyuban** yatup raḥat olmış Ebū Bekr ḳatıraḳ 54a/7

11. –up, -üp eki:

dürte ta endāmına ḥarāretiyle **ḳurıyup** toz ḥāṣıl ola andan teyemmüm ide Ḳāḍīḫān'da 57a/5
dil ile dimek ile diyüvir didü Ebū Ḥanīfe yiñlerin **ṣıġayup** ellerin ṭopraġa urdı 57a/13
virüp yine ṣaġ ḳolınuñ iç yanın ṣol elinüñ baş barmaġıyla ve şehādet barmaġıyla 57b/2

12. –maḳdan, -mekden eki:

ṣu ile yuyalar pāk ola tā ki **kesmekden** ḳurtılalar ve eger kiçi günāh işleseler 53b/13
ya döndermek gerek zīrā ki istīʿāb şarṭ olup **eylemekden** şarṭ degülken itmek 57b/9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

50b

1. yumaġa başlayıcaḳ tesmiye itmek ve aġzına burnına ṣaġ eliyle ṣu virüp 2. ṣol eliyle sürmekdür żarūret olmayıcaḳ bireki yardımınsuz abdest 3. almaḳdur ve itmām idicek iki rekʿat namāz ḳılmaḳdur ammā anlar ki abdest alurken 4. işlemesi mekrūhdur yüzin yurken ṣuyı ḳatı vurmaḳdur ve aġzına burnına 5. ṣuyı ṣol eliyle virüp ṣaġ eliyle sümkürmekdür ve abdest alurken 6. dünyevī söz söylemekdür ve menhī olan yunan endāmları üçden ziyāde yumaḳdur 7. ṭoḳuzuncu bāb abdestüñ farżlarınuñ ve sünnetlerinüñ ve ādāblarınuñ 8. keyfiyetleri ve her endāmuñ ḥadleri beyānındadur bilgil ki her kimse ki 9. almaḳ istese ḳıbleye ḳarşu bir yüksek yir üzerine otura daḫı niyyet idüp 10. ḳaṣd ide ki abdest alurın tā ki namāz ḳılmaḳ baña mubaḥ ola ve andan 11. ṣoñra ayruḳ dünyevī söz söylemeye zīrā resūl (a.s) buyurmışdur ki 12. abdest alurken söyleyenüñ hemān yuduġı yirüñ günāhı gider söylemeyenüñ 13. cemīʿ andāmlarınuñ günāhı gider andan tesmiye ide yaʿnī bismillahirraḥmanirraḥim 14. diye zīrā ki resūl buyurmışdur *Lā vużūe lemin lem yusemillahe ḥadiṣüñ*[19] 15. ẓāhiriyle ʿamel idenler bu ḥadī̱s ile temessük idüp bu maḥalde besmele farżdur 16. dirler amma Ebū Ḥanīfe ve andan ġayrı ehl-i taḥḳīḳ olanlar aydurlar ki bu ḥadīsden 17. murād fażīlet eksük olur dimekdür zīrā ki bir ḥadī̱sde daḫı buyurmışdur

51a

1. men tevażżāe ve seme ṭehre cemiʿ aʿżātihi ve men teveżżahe ve lem yusemme ṭehre arabʿati aʾżabihī[20] 2. yaʿnī resūl (a.s) buyurur abdestden öñdin tesmiye idenüñ mecmūiʿ aʿżāsı 3. pāk olur itmeyenüñ hemān abdestde yunması farż olan dört endāmı 4. pāk olur ammā ẕikr olınan tesmiyenüñ vaḳtinde ʿulemā iḫtilāf itdiler baʿżılar 5. istincādan öñdin ide didiler baʿżılar ṣoñra ide didiler saḥīḥ oldur ki hem 6. öñdin hem ṣoñra ide lākin öñdin itdügin ʿavretin açmadın ide ve ṣonra 7. itdügin ʿavretin örtükden ṣoñra ide tā ki ʿavreti açuġ iken tesmiye itmiş 8. olmaya ve her endām ki yunduḳça kelimeyi şehādet ide şol niyyet ile ki eger kāfir 9. yüz yıllıḳ küfriyle saña inanup bu kelemeyi ayıtsa anuñ geçmiş günāhların ʿafv 10. idersin eger benüm günāhlarum daḫı ʿafv idersin señün keremüñe lāyıḳdur 11. hiçbir günāh küfürden yaramaz degüldür ve ibrıḳı ṣol eline ala ṣaġ avcuna 12. ṣu ḳoyup iki elin üç kez yuya daḫı *bismillahil-ʿaẓim ve elḥemdulillahi ʿali dīnīl-islām*[21] 13. diye ʿUmdet'ül-İslām'da Zahidī'den naḳl eylemiş ki tesmiyeden murād budur 14. ve ṣaġ

---

[19] Kim Allah'ın adını anmadan abdest alırsa abdesti sayılmaz.
[20] Kim, Allah'ın adını anarak abdest alırsa bütün azaları temizlenmiş olur; kim de Allah'ın adını anmadan abdest alırsa sadece dört uzvu temizlenmiş olur.
[21] Yüce Allah'ın adıyla başlarım. Bizi İslâm dinine bağlı olarak yaratan Allah'a hamd olsun.

eliyle aġzına ṣu virüp mażmaża ide yaʿnī ṣuyı aġzında çalḳaya 15. ve misvāḳ ide daẖı döke ve ayda ki *Allahümme ṣalli aʿlā Muḥammedin ve aʿlā āli Muḥammedin ainni* 16. *aʿlā ẕikrike ve şükrike ve ḥüsni ʿibādetike ve ettevfīḳi aʿlā ṭāetike ve tilāveti kitābike-* 17. *l- kerim*[22] ve ʿUmdetü'l- İslām'da dinmiş ki misvakuñ vaḳti aġıza ṣu alıcaḳdur

51b

1. eger öndin itseler sünnet yirine gelmez ve ṣuyı aġızda çalḳamadın dökseler mażmaża 2. sünneti daẖı yirine gelmez ve üç kez saġ eliyle burnına ṣu vire nefesiyle yuḳaru 3. çeke oruç degilse ve ṣol eliyle her defʿada sümküre zīrā ki resūl (a.s) buyurmışdur 4. *baliġ fil-mażmażati vel istinşaḳī*[23] ve ayda *Allahümme ariḥni min rāyiheti el-cenneti* 5. *vār zuknī min naʿimihā velā turiḥni min rāyiheti-l nārī*[24] ve yüzin yuyıcaḳ avucuna 6. ṣu ala daẖı alnından aşaġa yuya üç kez ve ayda *Allahümme beyyiżā vechiyi binūrike* 7. *yevme tebāyeżżu vucūhu evliyāike velā tusevvid vechiyi yevme tesvedu vucuhu aʿdāike*[25] 8. yüzüñ ḥaddi alnından ṣaç bitdügi yirden enek altındandur ve ḳulaḳ 9. yumşaḳı dibindendür ve ṣaḳal örtdüği yirlerüñ yunması ʾafv olunmışdur eger 10. ṣaḳalı ṣol vech ile ṣıḳısa ki dekeyen dibinden derisin görmeye eger görürse 11. yumaḳ gerek ve ḳulaḳ ile ṣaḳal arasında ḳıl bitmeyen yir Ebū Ḥanīfe ile Muhammed 12. ḳatında yüzdendür yitişüp aḳmaḳ gerek aḳmayıcaḳ abdest dürüst olmaz 13. lākin Ebū Yūsuf ḳatında yüzden degül bunı Manẓūme'den naḳl eylemiş ve andan 14. ṣaġ ḳolın yuya daẖı ayda *Allahümme aʿṭini kitābī biyemīnī ve ḥāsibni ḥisāben yesīren*[26] 15. ve andan ṣol ḳolın yuya daẖı ayda *Allahümme lā taʿṭinī kitābī bişimālī velā min verāi* 16. *ẓahrī velā tuḥāsibnī ḥisāben şehīden*[27] ve bizüm imāmlar ḳatında dirsekler daẖı bile 17. yunmaḳ gerek Züfer ḳatında ḥācet degül ve ḳolın yurken barmaḳlarıyla barmaḳları arasın

52a

1. ẖilālleye ve andan başına mesḥ ide daẖı ayda *Allahümme ġaşini birahmetike ve neccini* 2. *bin ʿaẕabike ve enzil aleyte min berekātike ve eẓilne teḥte ʿarşike lā ẓille illā ʿarşike*[28] 3. ve başuñ bizüm ʿulemā ḳatında rubʿına mesḥ itmek farżdur ḳanḳı yanına gerekse olsun 4. lākin öñinden yaña yanına itmek evlādur Mevlāna Ḳuṭbuddīn Muḳaddime'sinde 5. öñine itmek sünnetdür dimiş ve ammā Mālik ḳatında başuñ külline mesḥ itmek 6. farżdur Şāfiī ḳatında alnından birkaç ḳıla itmek kifāyet ider orta 8. barmaḳların ve şirçe barmaḳların ve yanındaġı barmaḳların cemʿ idüp avuçların 9. biri birine degüre alnı üstinde saç bitdüġi yire ḳoya şahādet barmaġın 10.

[22] Allah'ım kulun Muhammed'e ve onun ailesine rahmet et. Allah'ım seni anmam, sana şükretmem, en güzel şekilde sana ibadet edebilmem, sana itaatte başarılı olabilmem ve senin kitabını okuyabilmem için bana yardım et.
[23] Gusul abdesti alırken burna su vermeyi ve boğazı suyla temizlemeyi fazla yap.
[24] Allah'ım bana rahmet et, beni cennet kokusuyla rızıklandır, beni cennetin nimetleriyle rızıklandır; bana cehennem kokusunu tattırma.
[25] Allah'ım yüzümü, senin dostlarının yüzünün parlayacağı günde benim de yüzümü parlat; düşmanlarının yüzünün kararacağı günde benim yüzümü karartma.
[26] Allah'ım kitabımı bana sağdan ver ve hesabımı kolay yapma.
[27] Allah'ım kitabımı bana solumdan ve arkamdan verme ve hesabımı zor yapma.
[28] Allah'ım beni rahmetinle kuşat. Beni azabından koru. Üzerime bereketini indir. Beni, hiçbir gölgenin olmayacağı günde arşının gölgesinde gölgelendir.

ve baş barmağın ve ayasın ve ayasın degürmeye daḫı sürivire depesinden 11. aşura tā baş tamām olup eñsesine inince andan ellerinüñ ayasın başınuñ 12. iki yanına ḳoya daḫı sürivire tā evvel ovlanduğı yire gelince Mukāddime'de dinmiş ki 13. eger barmaḳların ḳosa çekmese İmām Muḥammed ḳatında dürüstdür lākin İmām Ebū Ḥanīfe ile 14. Ebū Yūsuf ḳatında dürüst degül eger bir barmaġ ile sürüp başuñ rubʿın ovlatsa 15. dürüst degül meger bir barmağınuñ ṣuyın üç kez tāzeleye her defʿada başına sürüp 16. üç defʿada rubʿa yitişdüre ki dürüst ola iki barmaġ ile daḫı bir defʿada 17. sürüp rubʿa yitişdürmek ile dürüst olmaz meger ki tekrār ide ve eger başa seḥī

52b

1. ḳol yurken elinde ḳalan ṣu ile iderse dürüstdür lākin elüñ ṣuyın 2. tāzelemek evlādur ve andan şahādet barmaḳlarınuñ uçların iki ḳulaḳlarınuñ 3. delügine ḳoya ve baş barmağın ardına ḳoya daḫı şöyle dolandura ki ḳulağınuñ 4. içi ve ṭaşı cümle ovlıya ve ayda ki *Allahümme asuʿmini münādiyel cennete meʿal ebnrārī*[29] 5. lākin Mesʿūdī'de iş bu duʿayı oḳıya dinmiş *Allahümme ecʾelini minellezīne* 6. *yestemiʿunel ḳavle yetebbiuʿne eḥsane*[30] ve andan ṣoñra elinüñ ṣuyın 7. yeñileye daḫı ṣirçe barmağınuñ arḳasından yanıyla boynına mesḥ ide ve ayda 8. *Allahümme fekki reḳabeti minennāri ve euẕubike minesselāsili vel-eġlali*[31] ve andan 9. ṣaġ ayağın yuya daḫı ayda A*llahümme s̱abbit ḳademeye ve ḳademeyye vālideyye ʿalel ṣırraṭi* 10. *meʿal mūʾminīne s̱abitni bil ḳavli es̱s̱abiti fil ḥayatil dünyā ve fil āḫireti*[32] ve andan 11. ṣol ayağın yuya ve ayda *Allahümme inni eūẕubike en tezile ḳaddemeyye ve ḳaddemey vālideyye* 12. *ʿni eṣsıraṭi yevme tezil minhu aḳdeum münāfiḳīn*[33] ve ayaḳ barmağınuñ keyfiyyeti daḫı 13. ṣaġ eliyle ṣu ḳoya daḫı ṣol elinüñ ṣirçe barmağınuñ yanıyla ṣaġ ayağınuñ 14. ṣirçe barmağı arasına dek ve dırnaḳlarınuñ diplerin ḳurdalaya tā ki ḳurı yir ḳalmaya 15. ve ayağın tamām yuya ṭopuğın bile ve Züfer ḳatında ṭopuğı bile yumaḳ ḥācet degüldür 16. ve andan ṣol ayağın daḫı bu ṭariḳ ile yuya lākin evvel baş barmağı arasından başlayup 17. gine altından ḫilālleye tā ṣirçe barmağı arasında tamām ide çünki abdestden

53a

1. fāriġ ola ayda *Allahümme ecʿalnī minel mürre tehrrīn* 2. *vecʿalnī min ʿibādike eṣṣāliḥīne ellez̲īne lā ḥavfu ʿaleyhim velāhum yeḥzenūne*[34] 3. ve andan durıgele yüzin göge duta ve ayda *sübhāneke allahümme ve bihemdike eşhedu* 4. *en lā ilahe ille ente estaġfurike ve etūbu ileyke ve eşhedu enne Muḥammeden ʿabduke* 5.

---

[29] Allah'ı kıyamet gününde iyilerin adlarının anıldığı anda benim de adımı onlarla an.

[30] Allah'ım beni senin sözünü dinleyen ve onu en güzel şekilde uygulayan kimselerden kıl.

[31] Allah'ım beni cehennem azabından uzak kıl. Cehennem zincir ve halkalarından koru.

[32] Allah'ım, benim anne ve babamın ayaklarını, müminlerle birlikte Sırat-ı Müstakim yolunda sabit kıl; ayağımızı kaydırma. Beni dünya ve ahiret hayatında İslâm'dan ayırma.

[33] Allah'ım, münafıkların ayaklarının kaydığı gün, benim ve anne babamın ayaklarımızın Sırat-ı Müstakim yolunda, kayma tehlikesinden koru.

[34] Allah'ım beni tevbe eden ve temiz kullarından kıl. Allah'ım beni onlar için korku ve hüznün olmadığı salih kullarından eyle.

resuluke[35] ve andan yire baḳa ve ayda *eşhedu enlā ilahe illellahu ve eşhedu enne muḥammeden* 6. *ʿabduhu ve resūluhu*[36] ve andan inne enzelna oḳıya abdestden artan ṣudan bir 7. pāreçuḳ içe delerse otururken içsun dilerse örüṭururken zirā ki fetāvādan 8. naḳl eylemiş ki üç yirde ṣuyı ayaḳ üzerine içmekden iḥtiyāṭ yoḳdur biri zemzemden 9. ve biri yollar üzerinde ḳonan ṣulaḳlardan ve biri abdestden artan ṣudan 10. ve daḫı abdest ḳabın ṭoldurup ve aġzın örtüp yirine ḳoya ve resūl (a.s) buyurmışdur ki 11. her kimse ki abdest şu dinen gibi alsa Allah-u teʿāla buyurur ol abdestüñ üzerine 12. mühür ururlar ve ʿarşuñ altına iledürler ol ḳul içün ol abdest tā ḳıyāmete 13. degin yarlıġanmaḳ diler onuncı bāb teyemmüm beyānındadır bilgil ki teyemmümüñ farżiliġi 14. s̱ābit olmışdur hem Ḳurʾān ile ve hem ḥadis̱ ile ve hem icmāʿ ile nitekim Allah-u teʿāla buyurur 15. *evlā mestumul nisāe felem tecid ve māe fetayemmemū ṣaʿiden ṭayyiben*[37] ve ḥażreti resūl 16. buyurmışdur *cuʿilet lenā ellerẕu kulluhā mesciden ve cuʿilet turbetuhā lenā tehūran* 17. *iẕā lem necidel māʾe*[38] yaʿni peyġāmber (a.s) buyurur ki perverdigarı ʿālem yiryüzünüñ küllisini

53b

1. bize mescid eyledi ve ṭopraġını arı idici ḳıldı ḳaçan ki biz ṣu bulmasavuz 2. tā ki ṣu bulmayanlar teyemmüm idüp namāz ḳılalar ilerüki peyġamberlerüñ ümmetlerine 3. teyemmümle namāz ḳılmaḳ yoġ idi hem seferde ve hem ḥażarda ve mescide gelmeyince ġayrı 4. yirde namāz ḳılmaḳ revā degüldi eger ṭonlarına necāset yitişse ṣuyla pāk olmazdı 5. keserlerdi eger günāh işleseler alınlarında yazılurdı ve eger ḳurbān itseler ḳabūl 6. olanın hevādan od inüp yaḳardı ḳabūl olmayan yirinde ḳalurdı tā ki anlar 7. rüsvāy olurlardı bunlaruñ gibi müşkile düşvār ḥükümleri Allah-u teʿāla kendü fażlı 8. ve keremiyle ümmet-i Muḥammed'e buyurmadı Muḥammedi Muṣṭafa'nuñ ḥürmetine ki peyġamber (a.s) buyurur 9. çünki iş benüm devrüme yitişdi perverdiġārı ʿalem ʿazze ve celle cümle düşvār 10. işleri benüm ümmetüm üzerine āsān eyledi yiryüzin pāk eyleyüp anlara mescid 11. eyledi ṭopraġı ṣuyuñ ḳāim maḳāmı eyledi tā ki ṣu bulmayanlar ya ḫasta olanlar 12. ṣu ziyān ider ola teyemmüm idüp namāz ḳılalar ve ṭonına necāset yitişenler 13. ṣu ile yuyalar pāk ola tā ki kesmekden ḳurtılalar ve eger kiçi günāh işleseler 14. ya ulu günāh işleseler iḫlās ile tevbe ve istiġfār eyleseler perverdiġārı ʿālem 15. günāhlarından geçer ve daḫı teyemmüm āyetinüñ sebeb-i nüzūlı oldur ki bir kez resūl (a.s) 16. aṣḥāb ile fetḥ ve nuṣret ile ġazādan dönüp gelürken bir yirde ḳondılar gördiler ki 17. ṣu yoḳ göçmek dilediler ʿAyişe-i Ṣıddıḳa ayıtdı yā resūluʾl-lah göçdügümüz bu yirde

54a

1. nesne unutmışın resūl (a.s) iki kişi gönderdi varuñ getürüñ siz gelmeyince biz gitmevüz 2. didi ol iki kişi gitdiler aḫşam oldı ve dün yarusı oldı gelmediler 3. tā ki irte yiri aġarmaġa başladı aṣḥābuñ göñülleri ṭarıldı ayıtdılar ki 4. namāz vaḳti oldı ṣu

---

35 Allah'ım sen çok yücesin, sana sonsuz derecede hamd ediyor. Senden başka ilah olmadığına şehadet ederim. Günahlarımdan sana tevbe ediyorum. Ve aynı zamanda Muhammed'in senin kulun ve elçin olduğuna şehadet ederim.

36 Tanıklık ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed onun kulu ve elçisidir.

37 Nisa suresi 43. ayet.

38 Yeryüzü bize tamamen mescit yapıldı. Yeryüzünün toprağı da bizim için temizdir. Su bulamadığımızda toprakla teyemmüm ederiz.

yoḳ ki abdest alavuz eger namāz vaḳti geçerse 5. ḥālumuz nice ola ḳıyāmet güninde ne cevāb virevüz diyişdiler Ebū Bekr Ṣıddıḳ 6. ṭurup ʿAyişe’nüñ çadırına geldi gördi ki ʿAyişe oturur resūl (a.s) 7. mübārek başın ʿAyişe’nüñ dizine ḳoyuban yatup raḥat olmış Ebū Bekr ḳatıraḳ 8. söyleyüp ayıtdı yā ʿAyişe bu ne iş idi ki itdüñ nesne unutmaġ ile Tañrı’nuñ 9. peyġāmberin ve peyġāmberüñ ṣaḥābelerin şol ḳadar kişi ḳoduñ ki irte yiri aġarup 10. uş gün ṭoġmaġa yaḳın ḳaldı eger vaḳt çıḳup namāz ḳılmazsasuz ḳıyametde 11. ne cevāb virelüm didi ʿAyişe-i Ṣıddıḳa aġladı peyġāmber (a.s) mübārek başın 12. ḳaldurup ayıtdı ki ya Ebā Bekr ne ḥāl oldı Ebū Bekr ayıtdı ya resūluʾl-lah bundan 13. yaramazraḳ ne ola ki irte yiri aradan aġardı yaḳındur ki gün ṭoġa namāz vaḳti 14. çıḳa biz ḳıyāmet güninde ne cevāb virelüm didi peyġāmber (a.s) Ebū Bekr ile ṭaşra 15. çıḳdı ʿAyişe Ṣıddıḳa tażarruʿ idüp ayıtdı ki *musebbibel esbābi ya mefatḥa* 16. *ebvābi ya muḳellibel ḳulubu vel ebṣāri*[39] bir sebep vir ki senüñ peyġāmberinüñ 17. ve aṣḥābınuñ namāzları vaḳtden çıḳmaya didi derḥāl peyk-i ḥazret-i tāvus-ı melāike

54b

1. Cebrāʾil-i Emin yitişdi teyemmüm āyetin getürdi çünki bu āyet geldi peyġāmber (a.s) 2. ve aṣḥāb şād oldılar teyemmümi Cebrāʾil peyġāmbere ögretdi peyġāmber (a.s) Āṣlaḥ 3. adlu ḫiẕmetkārına ögretdi ve Āṣlaḥ çıḳup aṣḥāba ögretdi Bilāl eẕān oḳıdı 4. ve ḳāmet idüp peyġāmber (a.s) imāmet idüp vaḳt içinde irtre namāzın ḳıldılar 5. aṣḥāb cümle şād olup Ebū Bekr’e ve ʿAyişe’ye duʿa itdiler mesʾele bilgil ki 6. ne nesne üzerine teyemmüm dürüstdür baʿżı üzerine dürüst degül Şāfiʿī ḳatında 7. pāk ṭopraḳ ya ḳum gerek ġayrı üzerine dürüst degüldür amma Ebū Ḥanīfe ile İmām 8. Muḥammed ḳatında her nesne ki yir cinsinden ola ve pāk ola anuñ üzerine teyemmüm 9. dürüstdür ṭopraḳ ve ḳum ve bişmiş kerpüç ve toz ve ḫām kerpüç ve zernīḫ ve sürme 10. ve alçu gibi ve ol nesne ki yir cinsinden olmaya anuñla dürüst degül un ve kül 11. ve ḳına ve ṭuz ve altun ve gümiş ve baḳır ve ḳurşun gibi ve daḫı bunlara beñzer ne var ise 12. Mesʿūdī’de dinmiş ki kül ṭozı üzerine dürüst degül ḳazma ṭoz üzerine dürüstdür 13. Ebū Ḥanīfe ḳatında ṭaş üzerine daḫı teyemmüm itmek dürüstdür İmām Muḥammed ḳatında 14. dürüst degüldür meger ki dökülüp ovanmış ola yāḫūd üzerinde toz ola Ebū Bekri Ṣıddıḳ’dan 15. rivāyet ider ki bir ḳabīle resūl (a.s) ḳatına geldiler ya resūluʾl-lah biz bir yirde oluruz 16. ki bir iki ayda bir kez ṣu buluruz bize cenābet yitişür ḫatunlarmuz ḥayżdan ve nifāsdan 17. pāk olalar nice idelüm resūl (a.s) buyurdı ki *ʿaleyküm bierżikum*[40] yaʿnī sizüñ

55a

1. üzeriñüze olsun ki hemān ol yiriñüzden teyemmüm idüñ namāz ḳılasız 2. Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed ayıtdılar bu ḥadīs̱den iki mesele ẓāhir oldı ki biri 3. ṣu bulunmayan yirde cünübe teyemmümle namāz dürüst olmaḳ ikinci yir cinsinden 4. olan nesne üzerine teyemmüm dürüst olmaḳ mesʾele her nesne ki abdesti ṣır 5. teyemmümi daḫı ṣır ṣu bulunmaġ ile daḫı ṣınur eger ol ṣudan abdest almaġa 6. güci yiterse mesʾele ġusl içün daḫı teyemmüm ebdest teyemmümi gibi alınur 7. mesʾele eger bir kimse namāzuñ āḫir vaḳtine dek ṣu bulam diyü ümīẕi varsa 8. vaḳtuñ āḫirine dek köymek müsteḥabdur mesʾele Mesʿūdī’de dinmiş ki Evzāʿī 9. aydur teyemmüm

[39] Ey kalpleri ve bakış açılarını değiştiren Allah’ım.
[40] Sizin üzerinize olsun.

ile nāfile dürüst degül Şāfiʿī aydur farīżadan ve aña tābiʿ olan 10. sünnetlerden ġayrı namāz dürüst degül ve baʿżı meşāyiḫ aydurlar teyemmümle secde-i 11. tilāvet dürüst degül amma bizüm ʿulemānuñ ẓāḥir ḳavlinde ḳażā ve edā farīża 12. ve sünnet ve nāfile ne ḳadar ki ḳılursa dürüstdür zīrā ki peyġāmber (a.s) buyurmışdur 13. *utturābu ṭehuvurul muslimu ve lev ila ʿaşbirececin ve lem yecidil maʾe*[41] yaʿnī ṭopraḳ müsülmānuñ 14. pāk idicisidir egerçi on yıldan ise daḫı mādām ki ṣu bulmaya pes eger müsāfir 15. on yıl seferde olsa ṣu bulamasa ya ḫasta olsa ki ṣu ziyān ider olsa 16. ṣıḥḥat bulmasa teyemmüm idüp namāz ḳılmaḳdur ammā bir Fārsi fetāvāda şöyle 17. tafṣīl eylemiş ki eger muṭlaḳ namāza niyyet eylese yaʿnī ḥadeṡi kendümden giderüp

55b

1. namāza lāyıḳ içün teyemmüm iderin diye her nice namāzı dilerse ḳılsun ve teyemmümle 2. mescide girsün ve ḳurʾān oḳısun ve cenāze namāzın ḳılsun ve secde-i tilāvet itsün 3. zīrā ki namāza niyyet idicek bu fiʿller cümle dāḫildür ve eger cenāze namāzına ya secde-i 4. tilāvete niyyet itse girü her nice namāz dilerse ḳılsun dürüstdür zīrā ki bu niyyet itdügi 5. nesneler ẕātlarında māksūd olup ṭahāretsüz dürüst olmayan ʿibādetlerdendür lākin 6. eger mescide girmek içün ya muṣḥafa yapışmaḳ içün ya ḳurʾān oḳımaġ içün ya eẕān 7. oḳumaġ içün ya iḳāmet getürmek içün ya kāfir iken müsülmān olmaġ içün niyyet 8. itse ṣaḥīḫ budur ki ol teyemmümle namāz ḳılmaḳ dürüst degüldür zīrā ki bu ṣūretde 9. niyyet itdügi nesnelerüñ baʿżısı ṭeḥāretsüz dürüst olanlardandur evvel geçen iki 10. ṣūretüñ ḫilāfınca mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ṣu bulunmayan yirde cimāʿ itseñ 11. Mālik ḳatında revā degül lākin bizüm ʿulemā ḳatında revādur zāhidi ṣaḥābe ʿAbdullah'a ʿÖmer'e 12. ṣordılar ki ṣu bulunmayan yirde cimaʿ itmek olur mı ayıtdı ki ben itmezem ideni 13. daḫı menʿ itmezem mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ʿÖmer ve ʿAbdullah-ı Mesʿūd ḳavlince 14. cünüb teyemmüm itmek ile pāk olmaz zīrā ki anlar teyemmüm āyetini abdest haḳḳında indi 15. ġusul ḥaḳḳında inmedi dirler ammā ẓaāḥir rivāyetde pāk olur zīrā ki peyġāmber (a.s) 16. ʿAmmar-ı Yāsir'i gördi ki yatmış ṭopraġa yuvalanur ayıtdı ki ya ʿAmmar saña n'oldı ki 17. böyle idersin ʿAmmār ayıtdı ya resūluʾl-lah banā cenābet yitişmişdür resūl (a.s) ayıtdı

56a

1. ya ʿAmmār *elle yemmumu żerbetāni lilvechi vezerbatun lilizre ayni ilel mirfeteyni*[42] yaʿnī 2. teyemmüm iki ḍarbdur biri yüz içündür ve biri iki ḳol içündür dirseklerine dek 3. pes ʿulemā didiler ki eger cünüb teyemmüm ile pāk olmasa peyġāmber (a.s) bu ḥadīṡi buyurmazdı 4. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki Ebū Ẕer rivāyet ider ki bir gice ṣadaḳa develeri nevbeti 5. benüm idi resūl (a.s) yörenü geldi bilesince bir Ḥabeşī cāriye bir maṭara ṣu getürmiş 6. baña daḫı cenābet yitişmişdi develer arasında gizlendüm resūl (a.s) gördi 7. ayıtdı ya Ebā Ẕer niçün gizlenürsin ben ayıtdım ya reūluʾl-lah baña cenābet yitişmişdür 8. resūl (a.s) işāret itdi cāriye maṭara ile ṣuyı getürüp baña virdi aldum 9. develer ardına geçüp ġusl eyledüm daḫı resūl ḳatına geldüm resūl (a.s) buyurdı ki 10. ya Ebā Ẕer bir daḫı saña bunuñ gibi vāḳıʿa olıcaḳ ṣu bulmazsañ teyemmüm idüp 11. namāz ḳıl didi pes bizüm ʿulemālar

[41] Toprak, su bulunmadığında müslümanı temizler.
[42] Teyemmüm iki vuruştur: Biri yüze biri de dirseklere kadar kollara.

ayıtdılar bundan daḫı maʿlūm oldı ki teyemmümle 12. cünüb pāk olurmış olmasa resūl (a.s) buyurmazdı mesʾele Mesūdī'de 13. dinmiş ki resūl (a.s) ʿAmr- ʿĀṣ'a bir ḳabīlenüñ begligin virdi ol ḳabīleden 14. bir ṭāʾife resūl (a.s) ḫizmetine geldiler resūl (a.s) ayıtdı begüñüz eyü beg midür 15. ayıtdılar ki eyü begdür ammā bir kez bize cünübken imāmlıḳ eyledi didiler resūl (a.s) 16. ʿAmr-i ʿĀṣ'ı getürürp niçün eyle itdüñ didi ʿAmr ayıtdı ya resūluʾl-lah havā ṣovuġ idi 17. ġusl itmege helâk olam diyü ḳorḳardum Allah'uñ kitābıyla ʿāmel eyleyüp teyemmümle

56b

1. namāz ḳılıvirdüm kendümi tehlükeye bıraḳmadum ki Allah-u Teʾāla buyurur *velā telkuvā* 2. *bieydikum ilel şehluke*[43] ve resūl (a.s) buyurmışdur *lā cerece fiddīn*[44] resūl (a.s) ol 3. ṭāʾifeye ayıtdı ḳandasız siz fekāhatdan benüm ʿemrüm fakīh olmışdur eger bu 4. vāḳıʿa size daḫı vāḳiʿ olsa siz daḫı eyle idüñ kendüñüzi tehlükeye bıraḳmañ 5. didi pes eyle olsa bu ḥadīs̱ fuḳahāya medḫ oldı ve iki mesʾeleye delīl 6. oldı biri bu ki cünüb teyemmümle pāk olurmış biri daḫı bu ki ṣovuḳ żararından 7. ḳorḳılsa ṣu var iken teyemmüm dürüst imiş mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 8. eger küle ṭopraḳ ḳarışmış olsa ṭopraḳ ziyāde ise teyemmüm dürüstdür eger kül ziyāde 9. ise dürüst degül beraber ise ḳıyāsen dürüstdür istiḥsānen dürüst degül 10. mesʾele Mesʾūdī'de dinmiş ki ot üzerine teyemmüm itse eger üzerinde ṭopraḳ 11. ya toz var ise dürüstdür yoġ ise dürüst degül mesʾele il ile ya ayaḳla ya ṭon 12. ya keçe silkmek ile ya dīvār yıḳılmaġ ile ya bunlara beñzer nesnelerle havāya toz ḳalḳsa 13. ol havāda ki tozdan teyemmüm eylese Ebū Ḥanīfe ile Muḥammed ḳatında dürüstdür ammā 14. Ebū Yūsuf'dan bir rivāyetde hiç dürüst degüldür bir rivāyetde pāk ṭopraḳ ta ḳum 15. bulmazsa dürüstdür bulursa dürüst degül Ḳāḍīḫān'da dinmiş ki yil esmek ile 16. ya divār yıḳılmaġ ile yüzine ve ḳollarına tamām toz yitişse teyemmüm itmiş olmaz meger ki 17. teyemmüme niyyet idüp ol tozı yüzine ve ḳolarına süre şol teyemmümde sürdigi gibi

57a

1. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger buġday ya arpa ya ṭaru ya noḫud ya baḳla ya fiġ 2. gibi nesneler üzerine teyemmüm itse eger üzerinde toz var ise dürüstdür yoġ ise 3. dürüst degül mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger balçıḳ üzerine teyemmüm itse 4. Ebū Ḥanife'den rivāyet vardur dürüstligine teʾvīlī oldur ki balçıġı bir endāmına 5. dürte ta endāmına ḥarāretiyle ḳurıyup toz ḥāṣıl ola andan teyemmüm ide Ḳāḍīḫān'da 6. dinmiş ki Kerḫī ve şemsüʾl-eimme-i ḥalvātī ḳatında balçıġuñ kendüsi üzerine teyemmüm 7. itmek dürüstdür lākin şemsüʾl-eimme-i ḥalvātī lāyıḳ degüldür ide dir mesʾele 8. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger ḥayvānāt örtüsine teyemmüm eylese emīriʾl-müʾminīn ʿÖmer'den 9. rivāyet var ki eger üzerinde toz var ise dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 10. teyemmümi nireden itmek gerek Zühri ḳatında ta yeġrinden ammā bizüm ʿulemā ḳavlince abdest 11. ṣuyı yitişmek nireden farż ise teyemmüm daḫı oraya degin yitişmek farżdur İmām-ı 12. Āʿẓam Ebū Ḥanīfe āyet-i teyemmümi şerḥ iderken Ebū Yūsuf suʾāl itdi ki ya imām-ı müsülmānān 13. dil ile dimek ile diyüvir didü Ebū Ḥanīfe yiñlerin ṣıġayup ellerin ṭopraġa urdı 14. ḳaldurup ellerinüñ baş barmaḳlarından yanların biribirine ṭoḳuşdurup silkeledi 15. daḫı

---

[43] Kendinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın.
[44] Dinde zorlama yoktur.

tozınuñ abdestde ṣu yitişmek farż olan yirlerine teyemmüm eyledi ve bir daḫı 16. ellerin yire urup ḳaldurdı girü evvel gibileyin silkeledi ṣol elinüñ üç barmaġın 17. ayırdı ki ṣirçe barmaġı yanındaġı ve orta barmaġıdur ṣaġ elinüñ arḳasından yaña

57b

1. barmaḳları ucına koyup teyemmüm eyledi tā dirsegine bile andan ṣoñra dönderi 2. virüp yine ṣaġ ḳolınuñ iç yanın ṣol elinüñ baş barmaġıyla ve şehādet barmaġıyla 3. dutup teyemmüm eyledi tā dirsegine bile andan ṣoñra dönderdi barmaḳları ucından 4. andan ṣoñra ṣaġ eliyle ṣol ḳolına daḫı bu vech ile eyledi ve andan barmaḳların 5. biribirine geçişdürdi ḫilālledi mes᾽ele Mesʿūdī'de dinmiş ki istīʿāb 6. baʿżı meşāyiḫ ḳatında teyemmümüñ ṣıḥḥatınuñ şarṭı degüldür ammā ẓāhir rivayetde şarṭıdur 7. burada istīʿābdan murād abdest ṣuyı yitişmek farż olan yirlerüñ külline teyemmüm 8. eylemekdür ki Muḥammed-i Ḥasan dimişdür yüzügi olan kimse teyemmüm idicek çıḳarmaḳ gerek 9. ya döndermek gerek zīrā ki istīʿāb şarṭ olup eylemekden şarṭ degülken itmek 10. yigdür mes᾽ele eger teyemmüm itmiş kimse namāz ḳılurken ṣu görse İmām Şāfīʿī 11. ḳatında namāzı fāsid olmaz bizüm ʿulemā ḳatında hem namāzı fāsid hem teyemmümi 12. bāṭıl olur ammā namāzdan ṭaşra iken görse ittifāḳı teyemmümi bāṭıl olur mes᾽ele 13. Mesʿūdī'de dinmiş ki teyemmüm Şāfīʿī ḳatında ṭahāret-i nāḳısādur bizüm ʿulemā ḳatında 14. ṭahāret-i kāmiledür mes᾽ele Mesʿūdī'de dinmiş ki ṣu ile abdest alup bayram 15. namāzın ḳılurken bir kimsenüñ abdesti ṣınsa girü ṣu ile abdest alup binā itmek 16. dürüstdür teyemmüm idüp binā itse Ebū Ḥanīfe ḳatında dürüstdür lākin Ebū Yūsuf ile 17. Muḥammed ḳatında dürüst degül varup ṣu ile abdest alup gelüp yitişdügin lāḥiḳāne

58a

1. ḳılmaḳ gerek lāḥiḳ diyü şol kimseye dirler ki imām ile evvelden namāza bile başlaya 2. ḳılurken abdesti ṣına namāzın bozmadın abdest alup gele namāzın tāmam eyleye 3. daḫı yigrek tafṣīl-i namāz mes᾽leleri içinde gele inşa᾽-Allahu teʿālā ve hem binā nedür 4. nice iderler kendü bābında gele mes᾽ele eger bir müsülmāna ṣaḥrāda cenābet 5. yitişse ġusla yitecek ḳadar ṣu daḫı olsa lākin ġusl idicek helāk olam diyü 6. ḳorḳar olsa teyemmüm idüp namāz ḳılmaḳ dürüstdür mes᾽ele Mesʿūdī'de dinmiş ki 7. eger bir müsülmāna şenlik yirde cenābet yitişse ḥammāma virecek ḳadar aḳçesi 8. olmasa ılıcaḳ ṣu daḫı bulmasa ṣovuḳ ṣu ile ġusl itmege daḫı helāk olam 9. diyü ḳorḳsa Ebū Ḥanīfe ḳatında teyemmüm itmek dürüstdür İmām Ebū Yūsuf 10. ve Muḥammed ḳatında dürüst degül lākin Ḥoca Ebū᾽l-Ḥasan-ı Rüstaġʿi aydur eger bir yirde 11. olsa ki ḥammāmcı aḳçe᾽ girmedin almaḳ ʿādet olsa teyemmüm dürüst degül 12. gerekdür ki ḥammāma gire ġusl eyleye daḫı ḥammāmcıya ayda aḳçe᾽m yoḳdur ḥaḳḳum ḳadar 13. ḳullıḳ buyur işleyeyin eger buyurursa işleye eger buyurmazsa ol vaḳtde 14. hiç nesne lāzım olmaz ammā ṣoñra bulduġı vaḳtde vire mes᾽ele Mesʿūdī'de 15. dinmiş ki eger bir müsülmānı şinlik yire ḥabs itseler namāz vaḳti yitişse gerekdür ki 16. ṣu isteye eger virürlerse abdest ala namāz ḳıla eger virmezlerse teyemmüm idüp 17. namāz ḳıla eger teyemmüm idüp namāz ḳılduḳdan ṣoñra ol namāz ödenmiş

58b

1. olur eger ḳurtulursa ḳıyas var istiḥsān var ḳıyas oldur ki ödenmiş olur 2. ki Ebū Yūsuf ḳavlidür istiḥsān oldur ki girü ḳılmaḳ gerek ki bu Ebū Ḥanīfe ve Muḥammed ḳavlidür 3. eger ṣaḥrāda ḥabs itseler bu geçen mesʾelenüñ ẖilāfıncadur yaʿni anda istiḥsān olan 4. bunda ḳıyasdur ḳıyas olan istiḥsāndur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir 5. müsülmānı dutsaḳ eyleseler daẖı namāz vaḳti olsa ṣu daẖı olmasa teyemmüm 6. itmege pāk ṭopraḳ daẖı olmasa Ebū Ḥanīfe ḳatında ya ṣu ya pāk ṭopraḳ olunca 7. teʾẖīr ide ḳılmaya Ebū Yūsuf ḳatında kendüyi namāz ḳılana teşbīh ide eger secde 8. idicek ḳurı yir bulursa rükūʿ ile ve secde ile bulmazsa īmā ile Ebū Ḥafṣi 9. Kebīri Buẖārī aydur İmām Muḥammed daẖı Ebū Ḥanīfe ile teʾẖīrdedür Ebū Süleymān-ı Cürḥānī 10. aydur İmām Muḥammed Ebū Yūsuf'la teşbīhdedür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 11. eger bir kimse ṣayru olsa ṣayrulıġına ṣu ile abdest almaḳ daẖı ziyān iderse 12. olmasa ammā abdest almaġa ḳuvveti yitmese eger mālı var ise ḳul ala tā aña abdest 13. aldura eger ovdırların daẖı yuyıvirmek ḥācet itse ḳulı ṣatup 14. ḳarāvaş ala ḳarāvaş ẖocanuñ başından ayaġına dan görmek ve yuyıvirmek 15. revādur eger ṣatacaḳ ḳulı daẖı yoġ ise teyemmüm ide eger bu ḥāllu ṣayru olan 16. ẖātūn kişi olsa bu daẖı ḳarāvaş ala eger mālı var ise eger mālı yoġ ise ḳulı 17. var ise ṣata ḳarāvaş ala tā aña abdest aldura ki ḳul ẖātūn kişinüñ abdest

59

1. yuya iki zaḥmetlüy içün teyemmüm ide fetvā daẖı bunuñ üzerinedür mesʾele 2. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimsenüñ ḳolları zaḥmetlü olsa yüzine teyemmüm ide 3. eger yüzi zaḥmetlü olsa ḳollarına teyemmüm ide eger yüzide ve ḳolıda zaḥmetlü olsa 4. ḳollarına teyemmüm ide gerçi ḳatında namāzı sāḳıṭ olur ammā ʿulemā-ı ṡelāṡenüñ ẓāhir ḳavlinde 5. teʾẖīr ide eger ṣaġalursa ḳażā ide eger ölürse borçlu ḳalmaz mesʾele Mesʿūdī'de 6. dinmiş ki eger bir kimse teyeymmüm itdügi yir üzerine bir kişi daẖı teyemmüm itse Şāfiʿī ḳatında 7. dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimse elin ṭopraġa vurduḳdan ṣoñra 8. ḥadeṡ yitişse teyemmüm itmedin Ḳāḍı İsbīcābī aydur ol ḍarb bāṭıl olur zīrā ki 9. bir kimse abdest alurken bir endāmın yuduḳdan ṣoñra ḥadeṡ yitişse ol endāmı 10. girü yumaḳ gerek bu daẖı eyledür ammā İmām Ebū Ṣucāʿ aydur żarar itmez hemān ol 11. ḍarb ile teyemmüm itmek dürüstdür dir zīrā ki abdest almaġ içün avuca ṣu alup ṭururken 12. ḥadeṡ vāḳiʿ olsa ṣuya żarar itmez bu daẖı eyledür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 13. eger iki kişi seferde olsa birinüñ ṣuyı olmasa birinüñ olsa olmayan 14. olandan dileye virmezse teyemmüm itmek dürüstdür mesʾele eger bir cemāʿat seferde 15. olsa namāz vaḳti olsa içlerinde birinüñ ṣuyı olsa baʿżınuñ aḳçesi daẖı 16. olmasa aḳçesi olanlara ṣuyı satmasa aḳçesi aomayanlar viresiye isteseler virmese 17. aḳçesi olan daẖı olmayan daẖı teyemmüm idüp namāz ḳılmaḳ revādur mesʾele Mesʿūdī'de

60a

1. dinmiş ki eger bir cemāʿāt seferde olsalar ṣu daẖı ṣatun alınur olsa Ḥasan-ı Basrī 2. aydur eger dünyā milki benüm olursa virüp alurdum tā ki namāzı abdest ile ḳılaydum 3. ammā Ebū Ḥanīfe aydur Ḥasan didü key ṭaḳvādur fetvā oldur ki eger birligi bir buçuġa 4. virürlerse almaḳ gerek eger birligi ikiye virürlerse almaḳ lāzım degül teyemmümle namāz 5. ḳılmaḳ dürüstdür mesʾele mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimse ʿavret ile seferde olsa 6. ʿavret ḥayżdan ya nifāsdan pāk olsa ṣu daẖı ṣatun alınur olsa Şeddad 7. bin Ḥākim ve Nesīrī bin Yaḥyā aydurlar ṣu ṣatun almaḳ ʿavret

üzerinedür Faḳīh 8. Ebūlleyṡ-i Semerḳandī aydur ki er üzerinedür Ḫoca Ebū᾿l Hasan-ı Rüstaġʿānī aydur 9. eger ʿavretüñ ᾿ādeti ḥayżdan on gün ise ʿavret üzerine zīrā ki ʿibādete 10. iḥtiyāç olur eger ʿādeti on günden eksük ise er üzerine olur zīrā erüñ 11. menfaʿatlenmege iḥtiyācı olur mes᾿ele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger seferde üç kimse olsa 12. birisi ölse diri ḳalanuñ biri er biri ʿavret olsa ere cenābet yitişse ʿavret 13. ḥayżdan ya nifāsdan arınsa ġusl itmek içün ṣu daḫı birine yiter olsa eger 14. ṣu erüñ ise er ġusl eylesüñ eger ʿavretüñ ise ʿavret ġusl eylesüñ eger ölenüñ 15. ise öliye ḫarc eylesünler eger üçi arasında ortaḳlıḳ ise eger ol ʿavret 16. rāżī olurlarsa öliye ḫarc itsünler zīrā ki anlar ḥaḳların öliye baġışlayalar 17. lakin anlar ölü ḥaḳḳın almaḳ olmaz rāzī olmazlarsa kendüler teyemmüm ideler

60b

1. ve öliye daḫı teyemmüm itdürüp namāzın ḳılalar eger ṣu kimsenüñ degülse baʿżı meşāyiḫ 2. ölüye ḫarc itmek gerekdür zīrā ki ölünün āḫir ġuslıdur didiler ammā İmām Ecelli Seraḫsī 3. aydur ki ölüyi yumaḳ vācibdür ol er ile ol ʿavrete ġusul farżdur lākin ʿavret 4. daḫı imāmete ehl degüldür pes eyle olsa er ol ṣu ile ġusul ide ʿavret 5. teyemmüm ide öliye daḫı teyemmüm ideler er imām ola ʿavret aña uya ölünüñ 6. namāzın ḳılalar daḫı defn ideler mes᾿ele Mesʿūdī'de dinmiş ki seferde olan 7. kimseye ṣuyı istemek şarṭdur Şāfiʿī ḳatında bizüm ʿulemā ḳatında şarṭ degül 8. meger ġalib-i ẓanni orada ṣu bulunmaġına ola mes᾿ele Mesʿūdī'de dinmiş ki 9. ṣuyıñ ıraḳlıġı ne ḳadar olıcaḳ teyemmümle namāz dürüst olduġındaiḫtilāf 10. itmişler Muḥammed Ḥasan muḳīm olsa iki mil müsāfir olsa bir mil dimiş 11. Ḥasan-ı Ziyād misāfirüñ yolından yaña olsa iki mil yoldan ṣapa olsa bir mil 12. dimiş ammā ẓāhir rivāyetde bir mil ıraġ olsa teyemmümle namāz dürüstdür 13. gerekse muḳīm olsun gerekse müsāfir gerekse ṣu yolı üzerinde olsun gerekse 14. yolından ṣapa olsun mes᾿ele Mesʿūdī'de dinmiş ki milüñ daḫı miḳdārın beyān 15. itmiş dimiş ki fersengüñ üç baḫṡinde biridür ferseng on iki biñ adım 16. yire dirler pes dört biñ adım yir olur eger milden eksük olsa ammā yolda 17. ḳorḳu varduġu taḥḳiḳ olsa teyemmüm ide eger mil miḳdārı olsa vaḳtuñ evvelinde

61a

1. teyemmüm idüp namāz ḳılsa āḫirinde ṣuya yitişse Mālik ḳatında namāzı girü ḳılmaḳ 2. gerek zīrā ki namāzuñ ḳılması vaḳtuñ āḫirinde lāzım olur āḫirinde ḫod ṣu buldı 3. ammā bizüm ʿulemā çünki teyemmüm idüp namāzı ḳıldı farżı boynından sāḳıt 4. itdi eger girü ḳılmaḳ gerek dirsevüz ḥarac olur bizim ḫod dinimüzde ḥarac yoḳdur dirler eger 5. milden eksük olsa lākin ṣuya varınca namāz vaḳti geçer olsa Züfer ḳatında 6. teyemmüm idüp namāz ḳılmaḳ gerek lākin Ebū Ḥanīfe ve Ebū Yūsuf ve Muḥammed ḳatında 7. revā degül ve baʿżı meşāyiḫ teyemmüm idüp namāz ḳıla lākin ṣu bulıcaḳ abdest alup 8. girü ḳıla dirler eger teyemmümle ḳılduḳdan ṣoñra ṣu bulup girü ḳılmadın ölse 9. Züfer ḳatında üzerinde borç ḳalur mes᾿ele eger bir teyemmüm itmiş kişi cemāʿate imāmlıḳ 10. itse ki baʿżı teyemmüm itmiş olsa baʿżı abdest almış olsa İmām Ebū Ḥanīfe 11. ve İmām Ebū Yūsuf ḳatında dürüstdür lākin Muḥammed-i Ḥasan ḳatında dürüst degül zīrā ki 12. Muḥammed-i Ḥasan ḳavi-yi żaʿīf üzerine binā itmek dürüst degül dir ammā Ebū Ḥanīfe ve Ebū Yūsuf 13. aydurlar bu ḳavi-yi żaʿīf üzerine binā itmek degül zīrā peyġāmber (a.s) buyurdı 14. teyemmüm mü᾿minlerüñ ṭeḥāretidür eger ol abdest alup ya teyemmüm idüp

uyanlardan 15. birisi imāmuñ ardında ṣu görse namāzı fāsid olur eger imām namāzı dürüst ise 16. daḫı ammā Züfer ḳatında abdesti uyanuñ ṣu görmek ile namāzı fāsid olmaz 17. mes᾿ele Mesᶜūdī'de dinmiş ki eger bir kimse abdest alup edügin geyse daḫı

61b

1. namāz ḳılsa abdest ṣındugından ṣoñra müsāfir ise üç gün üç gice 2. muḳīm ise bir gün bir gice ṣu bulmayup teyemmümle namāz ḳılsa andan ṣoñra abdeste 3. yitecek ṣu bulsa abdest alup ayağın yumaḳ gerek zīrā ki mesḥuñ müddeti yitmiş 4. olur mes᾿ele Mesᶜūdī'de dinmiş ki eger bir kimse abdest alup edügin geyüp 5. namāz ḳılduḳdan ṣoñra cenābet yitişse ṣu bulmasa teyemmüm idüp namāz 6. ḳılduḳdan ṣoñra abdeste yitecek ḳadar ṣu bulsa abdest alup ayağı yumaḳ gerek 7. edüge mesḥ itmek dürüst degül mes᾿ele Mesᶜūdī'de dinmiş ki eger bir kimseye 8. seferde cenābet yitişse abdeste yitecek ḳadar ṣu bulsa abdest alup 9. ayaḳların yumaḳ gerek mesḥ itmek dürüst degül zīrā ki edügi teyemmümden öñdin 10. geydi ṣoñra geymiş olsa dürüst olur mes᾿ele Mesᶜūdī'de dinmiş ki eger 11. bir kimse namāz içinde iken mesḥinüñ müddeti tamām olsa ṣu daḫı bulımaz olsa 12. eger bu ḳılduğı namāza evvel abdest ile başladıysa teyemmüm ide namāzı gine 13. evvelinden ḳıla ittifāḳı lākin teyemmümle başladıysa teyemmüm ide namāzı tamāmlaya zīrā ki 14. teyemmümde ayaḳ ᶜameli yoḳdur mes᾿ele Mesᶜūdī'de dinmiş ki eger bir kimse seferde 15. teyemmümle namāz ḳılsa ṣoñra maᶜlūm olsa kim yöñinde ṣu var imiş ḳılduğı namāzuñ 16. ḥāli nice olur cevāb virilmiş ki bu mes᾿ele bir niçe vechden ḫālī degül ya gümānī 17. anuñ üzerinedür ki ṣu dükenmişdür ve yaḫūd unutmışdur ya ġayrı kimse ḳomşıdur

62a

1. bunuñ ḫaberi yoḳdur ol ṣūretdeki ṣu deye gümān itdi namāzı dürüst degül 2. ittifāḳı ve ol ṣūretdeki ġayrı kimse ḳomşıdur bunuñ ḫaberi yoḳ namāzı dürüstdür 3. ittifāḳı ve ol ṣūretdeki unutmışdur Ebū Yūsuf ḳatında namāzı dürüst degül 4. lākin Ebū Ḥanīfe ve Muḥammed ḳatında dürüstdür Ebū Yūsuf aydur müsāfirüñ malınuñ 5. ġāyet nefīri keydür ṣuyı unutmaḳ nādir olur ve daḫı aydur ki bir kimse yalıncaḳ namāz 6. ḳılsa ṣoñra añsa ki ḳaftanı var imiş ḳılduğı namāz dürüst olmaz bu daḫı 7. ancılayın ve daḫı aydur ki bir kimsenüñ üzerinde kefāret-i yemīn olsa kefāret-i yemīn için 8. oruç ṭutduḳdan ṣoñra añsa ki evinde kefāret virecek mālı var imiş ṭutduğı 9. oruç ol yemīne kefāret olmaz bunda daḫı dürüst olmaz çün ṣuyı andı 10. abdest alup ol namāzı girü ḳılmaḳ gerek lākin Ebū Ḥanīfe ve Muḥammed aydurlar bu mes᾿ele pes 11. ḳaftan mes᾿elesine ḳıyās itmek rāst degüldür zīrā ki teyemmüm ṣuyıñ bedelidür 12. ḳaftanuñ bedeli yoḳdur ve kefāret-i yemīne daḫı ḳıyas itmek rāst degül zīrā ki 13. üzerinde kefāret-i yemīn olan kimseye bir kişi ayıtsa al şu aḳçeyi kefāret vir dise 14. almayup kefāret içün oruç dutmaḳ dürüstdür lākin teyemmüm iden kimseye bir kişi 15. ayıtsa mā işbu ṣu ile abdest al dise almayup teyemmümle namāz ḳılmaḳ dürüst 16. degül zīrā ki mālda milkiyyet şarṭdur ṣuda ḳudret şarṭdur pes aḳçe al dimek ile 17. mülk olmadı ammā ṣuyı al dimek ile ḳudret ḥāṣıl oldı pes eyle olsa

62b

1. teyemmüm mesʾelesin buña ḳıyās itmek rāst olmaz mesʾele Ḳāḍīḫān'da dinmiş ki 2. eger teyemmümle namāz ḳılıṭuran kimse serāb görse ṣu ṣanup yönin dönderse 3. bilmese ki ṣu degül imiş binā dürüst degül namāzı evvelinden ḳılmaḳ gerek eger ṣu 4. gördüm taṣavvur itse lākin yüzin döndermeyüp namāzın tamāmlasa ṣoñra bilse ki 5. ṣu degül imiş ḳılduġı namāz dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger yābānlarda 6. düzilmiş ḥavżlarda ve ṣulaḳlarda ṣu bulunurken teyemmümle namāz ḳılsa eger ḥavż 7. on kez on arşun var ise dürüst degül yoġ ise dürüstdür zīrā ki ol 8. ṣudan içmek ḥaḳḳı vardur dökmek ḥaḳḳı yoḳdur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 9. eger bir kimse teyemmüm itse daḫı ṭavara binüp gitse giderken uyusa ṭavar alup 10. bu kimseye ṭuymadın ṣudan geçürse Ebū Ḥanīfe teyemmüm bāṭıl olur dir imāmeyn 11. olmaz dir mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ortaḳlıḳ ṣu ḥāżır iken teyemmümle 12. namāz ḳılmaḳ dürüst degül meger kim ṣuyı bir kimseye beyʿ ide ya içine bir nesne 13. bıraġa ki muḳayyed ṣu ḥükmin ṭuta mesʾele eger bir kimse kāfir iken teyemmüm itse 14. müsülmān olmaġ içün ṣoñra müsülmān olsa ol teyemmümle namāz ḳılmaḳ 15. dürüstdür Ebū Yūsuf ḳavlince zīrā ki ʿibādete niyyet itmiş oldı ammā Ebū Ḥanīfe 16. ve İmām Muḥammed ḳatında dürüst degül zīrā ki ol niyyet olınan ʿibādet ṭehāretsüz 17. olmayanlardan degüldür mesʾele eger bir kimse teyemmüm itse daḫı *el eyʿaẕu billah*[45]

63a

1. mürted olsa girü müsülmān olsa Ebū Yūsuf ve Muḥammed ḳatında teyemmüm 2. bātıl olmaz lākin Züfer ḳatında bātıl olur İmām Züfer aydur mürted olan kimsenüñ 3. ʿāmelleri bāṭıl olur lā-cerem teyemmüm daḫı bāṭıl olur bu üç imāmlar aydurlar 4. bir müsülmān mescid yapsa ṣoñra kāfir olsa *el eyāẕu billah*[46] mescid yarpduġından 5. aña s̱evāb olmaz lākin yapduġı mescid ḥükminden çıḳmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 6. eger bir müsülmān seferde olsa abdeste yitecek ṣu bulsa lākin içmeklike iḥtiyaç 7. olsa nice ide girü cevāb virilmiş ki bu mesʾeleye emīrüʾl-müʾminīn ʿAli'den ve ʿAbdullah 8. bin Mesʿūd'dan ṣordılar anlar cevāb virdiler ki teyemmüm idüp namāz ḳılsun eger 9. ṣusuzlıḳdan ḳorḳarsa mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir cemāʾat seferde 10. olsalar abdeste yitecek ṣuları olsa lākin ṭavarları ḳala diyü ḳorḳsalar 11. teyemmümle namāz ḳılmaḳ revā degül gerekdür ki abdest alalar daḫı ḳablara alup 12. ṭavar içün ṣaḳlayalar ki müstaʿmel ṣu içmek ṭavara ziyān itmez mesʾele 13. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān teyemmümle namāz ḳılurken bir kāfir gelüp 14. ṣu getürdüm me dise gerekdür ki muḳayyed olmayup namāzın tamāmlaya daḫı ṣuyı 15. dileye eger virürse abdest alup namāzı girü ḳıla virmezse ol ḳılduġı 16. namāz dürüstdür ammā ṣu getürdüm me diyen kişi müsülmān ise hem namāzı 17. fāsid olur hem teyemmümi bāṭıl olur gerekdür ki ṣuyı dileye virürse abdest

63b

1. alup namāzı evvelinden girü ḳıla eger virmezse teyemmüm idüp namāzı evvelinden girü ḳıla 2. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir cemāʿat seferde olsalar ṣu daḫı 3. bulımaz olsalar namāz vaḳti olsa baʿżı cenābet içün teyemmüm itse baʿżı ḥades̱ 4. içün bir kimse ṣu getürüp ayıtsa ḳanḳunuza gerekse aluñ dise eger getürdügi

[45] Allah'a sığınırım.
[46] Allah'a sığınırım.

5. ṣu ġusla yiterse cümlesinüñ teyemmümi bāṭıl olur eger abdeste yitüp 6. ġusla yitmezse abdest içün teyemmüm idenlerüñ bāṭıl olur ġusl içün teyemmüm 7. idenlerüñ bāṭıl olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir cemāʿat seferde olsalar 8. ṣu daḫı bulunmaz olsa baʿżı cenābet içün teyemmüm itseler baʿżı ḥades̱ içün 9. teyemmüm itseler namāza ṭurduḳlarından ṣoñra bir kimse ṣu getürüp ayıtsa her ḳanḳıñuza 10. ṣu gerekse aluñ dise eger ol ṣu ġusla yiterse cümlesinüñ namāzı 11. fāsid olur eger ġusla yitmeyüp abdeste yiterse abdest içün teyemmüm idenlerüñ 12. teyemmümi bāṭıl olur cenābet içün teyemmüm adenlerüñ bāṭıl olmaz eger bir cemāʿatuñ 13. imāmı cenābet içün teyemmüm idenlerden ise imāmuñ ve cenābet içün teyemmüm iden 14. cemāʿatuñ teyemmümi bāḳī ve namāzları dürüst ammā eger ol cemāʿatuñ imāmı ḥades̱ 15. içün teyemmüm idenlerden ise imāmuñ ve ol ḥades̱ içün teyemmüm idenlerüñ teyemmümleri 16. bāṭıl olur ve namāzları fāsid olur lākin ġusl içün teyemmüm idenlerüñ 17. namāzları fāsid olur teyemmümleri bāṭıl olmaz mesʾele Mesʿūdī'de

64a

1. dinmiş ki eger bir cemāʿat seferde olsa daḫı bulunmaz olsa teyemmüm eyleyüp namāza 2. ṭurduḳlarından ṣoñra bir kimse bir abdeste yitecek ṣu getürüp ayıtsa işbu ṣuyı 3. size bağışladum muḳayyed olmayup namāzların tamām ideler zīrā ki bağışladuğı ṣu 4. abdeste almaġa cümlesine yitişmez ve bir daḫı bu ki Ebū Ḥanīfe ḳatında baḫşişi dürüst 5. degüldür lākin Ebū Yūsuf'la Muḥammed ḳatında dürüstdür zīrā ki ḳābil-i ḳısmetdür ḳābil-i ḳısmet 6. olanda hibe-i müşāʿ dürüstdür ammā yitişmedügi cihetden bunlaruñ ḳatında daḫı ḥükm 7. eyledür lā-cerem namāzları dürüstdür teyemmümleri bāḳī olur ammā eger cümlesi 8. ḥaḳlarını içlerinden bir kimseye bağışlasalar ol kimsenüñ teyemmüminüñ ḥükmi nice olur 9. dinmiş ki İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında bāṭıl olur lākin Ebū Ḥanīfe'den 10. rivāyet ikidür bir rivāyetde teyemmüm bāṭıl olur bir rivāyetde olmaz bāṭıl olan 11. rivāyetde şol mesʾeleye ḳıyās itmişdür ki bir kimse beyʾ-i fāsidle ḳumaş alsa 12. taṣarruf itmek yoḳdur ammā öte bir kişiye daḫı ṣatsa ṣatduğı kişi taṣarruf itmek 13. var teyemmüm bāṭıl olmaz didü ki rivāyetde beyʾ-i bāṭıla ḳıyās itmişdür ki evveliki beyʾ 14. bāṭıl olıcaḳ ṣoñra girü ṣatılmaġ ile evvel ṣatanuñ milkinden çıḳmaz pes ṣu daḫı 15. evvel bağışlayanuñ milkinden çıḳmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki seferde ṣuya 16. yitişen kimse ḥāżır olanlara ṣunun āḫvālinden ṣormaḳ şarṭ degül zīrā ki emīrüʾl müʾminīn 17. ʿÖmer ʿAmrū bin ʿĀṣ ile bir ṣuya yitişdiler ṣu ḳatında ḥāżır olanlara ʿAmrū bin ʿĀṣ ayıtdı

64b

1. bu ṣunuñ ḥālinden bize ḫaber virüñ emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer ayıtdı ḫaber virmek ṣunuñ 2. pāklıgı yaḳīn üzerinedür murdārlığı şekk üzerine şekk ile ḥükm s̱ābit olmaz mesʾele 3. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir cemāʿat seferde bir ṣuya yitişseler baʿżısı pākdur 4. diyüp abdest alsalar baʿżısı murdārdur diyüp teyemmüm itseler abdest alan teyemmüm 5. idene teyemmüm iden abdest alana uymaḳ dürüst degül zīrā ki biribirini ḫaṭā üzeine 6. iʿtiḳād iderler eger pāk ṣu ile abdest almış bir kimse bir cemāʿata imām olsa 7. namāza ṭurduḳlarından ṣoñra imāmuñ abdesti ṣınsa nice itsün eger abdest 8. alanlardan ḫalīfe digerse teyemmüm idenlerüñ namāzı fāsid olur eger teyemmüm idenlerden 9. ḫalīfe digerse abdest alanlaruñ namāzı fāsid olur eger ḫalīfe

digmedin gidüp miḥrāb 10. ḫālī ḳalursa küllinüñ namāzı fāsid olur gerekdür ki abdestlülerden bir kişi abdestlülere 11. ve teyemmümlerden bir kişi teyemmümlülere imām olup namāzların tamāmlayalar ammā namāz bir imām iki 12. olmaḳ dürüst midür deyü suʾāl idene cevāb virmişler ki ṣūrette ikidür lākin maʿnīde 13. birdür şuncılayın ki bir kimse and içüp ayıtsa ki benüm saña borcum yoḳ ikisinden biri ḥaḳ 14. üzerinedür lākin ḳanḳısıdur biz bilmezüz ol iki cemāʿatdan daḫı birinüñ namāzı 15. dürüstdür lākin ḳanḳısıdur biz bimezüz ammā bu iki cemāʿat bu vech ile namāzların uymaḳ 16. tamāmlanup gitdüklerinden ṣoñra pāk ṣuya yitişüp abdest alsalar biribirine uymaḳ 17. var mı cevāb virilmiş ki eger üzerlerinden tertīb sāḳıṭ olmışsa dürüstdür

65a

1. lākin ṣāḥib tertībler ise dürüst degül ve daḫı biribirine uymaḳ revā olduġı ḥālde 2. imām ḳanḳı ṭāʾifeden ola dinmiş ki eger abdest alanlaruñ ṭonında şübhe yo ise ḳanḳısından 3. olursa revādur eger şübhe var ise teyemmüm idenlerden ola ki anlaruñ ṭonında şübhe yoḳdur 4. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimse seferde olsa bilesince meşkūk ṣu 5. olsa namāz vaḳti daḫı olsa meşkūk ṣu ile abdest ala teyemmüm daḫı ide 6. lākin Züfer ḳatında teyemmümi evvel itmek dürüst degül ammā büzüm imāmlar ḳatında her ḳanḳısı 7. evvel olursa dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimse teyemmümle namāz 8. ḳılurken meşkūk ṣu bulsa namāzın tamām ide ammā Ebū Yūsuf ḳatında ol meşkūk 9. ṣu ile abdest ala teyemmüm daḫı idüp ol namāzı girü ḳıla ammā İmām Muḥammed 10. ḳatında girü ḳılmaḳ ḥācet degül mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimse teyemmümle namāz 11. ḳılurken ḫurmā ṣuyı bulsa Ebū Ḥanīfe ḳatında namāzı fāsid teyemmümi bāṭıl olur 12. ammā İmām Muḥammed ḳatında namāzı tamāmladuḳdan ṣoñra ol ḫurmā ṣuyıyla abdest 13. alup ol namāzı ikiledin ḳıla ve ammā İmām Ebū Yūsuf ḳatında hiç nesne lāzım olmaz 14. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimse ramażān evvelinde sefere gitse oruçlardan 15. dutsa ve namāzlar ḳılsa bayram güni añsa ki cünüb imiş oruçlarınuñ ve namāzlarınuñ 16. ḥükmī nice olur dimişlerdür ki oruçlarınuñ ve namāzlarınuñ teyemmümle ḳılduġı dürüstdür 17. ittifāḳı ammā ġusla yitecek ṣu bulurken ḳılduġı namāzları ḳażā itmek gerek mesʾele

65b

1. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimseye seferde cenābet yitişse abdeste yitecek ḳadar 2. ṣu bulsa namāz vaḳti daḫı olsa Şāfiʿī ḳatında ol ṣu ile abdest alup 3. cenābet içün teyemmüm daḫı itmek gerek lākin bizüm ʿulemā ḳatında ol ḳadar ṣuyuñ varı 4. yoġı beraberdür pes eyle olsa abdest almaḳ daḫı ḥācet degül teyemmümle ḳılmaḳ dürüstdür 5. eger teyemmüm idüp namāz ḳılurken ḥades̱ yitişse ol ṣu ile abdest alup binā itmek 6. dürüstdür zīrā ki Muḥammed-i Ḥasan ayıtmışdur ki teyemmümle namāz ḳılmayan kimseye ḥades̱ 7. yitişse ṣu ile abdest alup binā itmek hiç yerde dürüst degül illā bu mesʾelede 8. dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimse yābānda olsa abdeste yitecek 9. ḳadar ṣuyı olsa abdest alup namāza ṭurduḳdan ṣoñra abdesti ṣınsa 10. ṣu istese bulmayup teyemmüm eylese daḫı bunın bir yaña dönderüp ṣu görse Muḥammed-i Ḥasan 11. ḳatında namāz fāsid teyemmüm bāṭıl olur Ḳāḍīḫān'da dinmiş ki eger teyemmüm ide ki yirden 12. gitmedin görse abdest ala binā ide eger gitdükden ṣoñra görse abdest ala namāzın 13. başından duta mesʾele

Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimseye seferde cenābet yitişse 14. ġusla yitecek ṣu bulsa abdest endāmların yuduḳdan ṣoñra ḳalan endāmların 15. yumadın ṣuyı dökse cenābet içün teyemmüm eyleyüp namāza ṭursa namāzda iken ḳahḳahayla 16. gülse andan ṣoñra girü ġusla yitecek ṣu bulsa İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed ḳatında 17. ol yuduġı abdest endāmların girü yumaḳ gerek tā ki ḳılmaġa yaraya zīrā ki bunlar aydur

66a

1. evvel namāza hem teyemmümle hem abdest ile başladı idi ḳahḳahayla gülicek abdesti ṣındı 2. ṣu bulıcaḳ teyemmüm ṣındı pes eyle olsa girü yumaḳ lāzım olur ammā Ebū Yūsuf aydur 3. ol evvel yuduġı abdest olmaz belki ġusl içün endāmlarınuñ baʿżını yumış olur 4. ḳahḳahayla gülmek aña żarar itmez ṣoñra bulduġı ṣu ile ḳalan endāmların tekrār daḫı yuyıcaḳ 5. tamām ġusl itmiş olur namāza daḫı yarar ol evvel yunan endāmları tekrār yumaḳ lāzım 6. olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān seferde cenābet yitişse ġusla 7. yitecek ṣu bulsa ġusl itdüġinden ṣoñra görse ki endāmında ḳurı yir ḳalmış 8. anuñ içün teyemmüm itmek gerek eger teyemmüm daḫı itdükden ṣoñra girü ḥades̱ yitişse ḥades̱ içün 9. daḫı teyemmüm itdükden ṣoñra ṣu bulsa eger bulduġı ṣu hem abdeste ve hem ol ḳurı yiri 10. yumaġa yiterse ol ḳurı yir içün itdüġi teyemmüm daḫı ḥades̱ içün itdüġi daḫı bāṭıl olur 11. eger hiçbirine yitmezse teyemmümüñ ikisi de bāṭıl olmaz lākin gerekdür ki ol ṣu çoġ azı 12. ol ḳurı ḳalan yire ḫarc ide tā ki cenābet biraz eksile ve eger bulduġı ṣu abdestden 13. ve ol ḳurı ḳalan yirden her birine yaluñuz yiter olsa ikisine yitmez olsa Ebū Yūsuf 14. ḳatında ol ḳurı ḳalan yire ḫarc ide ammā İmām Muḥammed ḳatında abdeste harc ide eger 15. ol ḳurı ḳalan yire ḫarc iderse ḥükmi ḥades̱ nice ola dinmiş ki Ebū Yūsuf ḳatında 16. bāḳīdür ammā İmām Muḥammed ḳatında zāīl olur ve eger abdeste ḫarc itse ol ḳuru 17. ḳalan yir içün itdügi teyemmüm ḥükmi nice ola dinmiş ki Muḥammed ḳatında bāḳīdür

66b

1. Ebū Yūsuf ḳatında zāīl olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir necis 2. yaş yir ḳurusa İbn-i Kāsi Neḫāʿī ḳatında hem namāz dürüstdür hem teyemmüm İmām Şāfiʿī 3. ḳatında ne namāz dürüstdür ne teyemmüm lākin bizüm ʿulemā ḳatında namāz dürüstdür teyemmüm 4. dürüst degül on birinci bāb mesḥ beyānındadur bu bāb üç faṣl üzerinedür 5. evvel faṣl edüge mesḥ itmek ḥükümleri beyānındadur bilgil ki edüge mesḥ itmek 6. meşrūʿ idügi s̱ābit olmışdur peyġāmber ḥażretinüñ hem ḳavliyle ve hem fiʿliyle 7. ve hem icmāyı ṣaḥābe ile ammā ḳavl ile meşruʿ olduġı oldur ki emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer 8. ve ʿAli ve Ḥuzeyme ve Ṣafvān ve Enes ve Ebū Saʿīd-i Ḫudrī ve ʿAfv bin Mālik 9. Rıḍvānullah teāla ʿaleyhim ecmʿaīn rivāyet itdiler ki peyġāmber ʿaleyh-is-selām buyurdı 10. *yemseḥul müsāfiru ʿalel ḫuffeyni selas̱ete eyyāmin veleyyā līhā vel muḳīmu yevmen ve leyleten*[47] yaʿni müsāfir 11. mesḥ ide edükleri üzerine üç gün üç gice muḳīm mesḥ ide bir gice bir gün 12. ammā fiʿl ile meşruʿ olduġı oldur ki emīrüʾl-müʾminīn Ebū Bekr ve emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer 13. ve ʿAbdullah bin Mesʿūd ʿAbbas ve ʿAbdullah bin ʿÖmer ve Ṣafvān ve Ḥuzeyfe Saʿid bin 14. Ebī Vaḳḳās ve Cerīr bin ʾAbdullah ve Süleymān bin Büreyda Ebū

[47] Yolcu, mest üzerine mesh yapar. Yolcu bunu üç gün üç gece yaparken, mukim olan bir gün süreyle yapar.

Berza ve Cābir ve ʿĀmru bin 15. Ḥazm ve Ebū Mūsa ve S̱evbān ve ʿĀmr bin Ümeyye ve Bilāl ve Selmān ve Ebū Eyyūb ve Ḥuzeyfe 16. ve Ümmi Sʿad *rıḍvāna-lah-i ʿaleyhim*[48] ecmaʿīn rivāyet iderler didiler ki biz gördük peyġāmber (a.s) 17. edükleri üzerine mesḥ iderdi ve daḫı Muġayretu bin Şuʿba rivāyet eyledi ki

67a

1. Tebūk Ġazāsı seferinde bir gün peyġāmber (a.s) ṣabāḥ namāzı içün abdest almaḳ ḳaṣd eyledi 2. ben şu ḳoyuvirdüm mübārek ellerini ve yüzini yudı bir yeñi ṭar Şāmi cübbe geyerdi 3. mübārek ḳolları yiñine ṣığmadı ellerin ḳoynına çeküp cübbeyi iki çiñinleri üzerine 4. bıraġup mübārek ḳollarını yudı başına mesḥ itdi egilüp ḳaṣd itdüm ki edüklerini 5. çıḳaram buyurdı ki terk eyle çıḳarma ki ben bunları ṭehāret ile geyüp ṭururın 6. edükleri üzerine mesḥ eyledi daḫı perverdigārum baña böyle buyurdı didi 7. ve Ḥasan-ı Baṣri didi ki aṣḥābı resūlden yitmiş kişiye yitişdüm küllisi rivāyet 8. itdiler didiler ki biz gördük ki peyġāmber (a.s) edükleri üzerine mesḥ iderdi daḫı 9. ʿĀyişe-i Ṣıddıḳa didi ki biz Māʾide sūresi nāzil olduḳdan ṣoñra peyġāmber (a.s) edükleri 10. üzerine mesḥ itmegi terk itmedi tā vefāt idinceye degin ve Barāz bin ʿĀzib 11. didi ki peyġāmber (a.s) edükleri üzerine mesḥ iderdi māʾide sūresi nāzil olmazdan 12. öñdin daḫı ṣoñra tā vefāt idinceye degin ve ammā icmā-ı ṣaḥabiyle meşrūʿ oldıġı 13. oldur ki aṣḥābuñ küllisi ittifāḳ itdiler ki edük üzerine mesḥ itmek cāizdür 14. ve hem peyġāmber (a.s) itmişdür şunlar ki mesh ḥadīs̱in işitmedükleri sebebinden evvelde 15. inkār itdiler ṣoñra ḥadīs̱ meşhūr olıcaḳ rücūʿ idüp ḥaḳḳa iḳrār ve iʾtirāf 16. itdiler pes edük üzerine mesḥ itmek meşrūʿ idüginde ve peyġāmber (a.s) itmişdüginde 17. hiç ḫilāf ḳalmamışdur belki ḫilāf şunda ḳalmışdur ki hemān māʾide sūresi

67b

1. nāzil olmazdan öñdin daḫı ṣoñra daḫı vefāt idinceye degin ve ammā icmāʿı 2. ṣaḥābiyle meşrūʿ olduġı oldur ki aṣḥābuñ küllisi ittifāḳ itdiler ki edük üzerine 3. mesḥ itmek cāizdür ve hem peyġāmber (a.s) itmişdür olduġından ṣoñra mı itdi 4. yoḫsa öñdin daḫı ider midi pes her kimse ki edük üzerine mesḥ itmek 5. meşrūʿ idügine inkār eylese mübtediʿlerden ve dīn-i İslām'da muʿteber olan nesnelerden 6. baʿżın eksenlerden ve ehl-i sünnet cemāʿat meẕhebinden çıḳanlardan olur 7. ve kāfir ola diyü daḫı ḳorḳılınur rivāyet olundı ki Enes bin Mālik suʾāl 8. idüp didiler ki sünnet ve cemāʿat ne nesnedür cevāb virüp didi ki sünnet ve cemāʿat 9. Ebū Bekr ile ʿÖmer'i sevmek ve ʿOsman ile ʿĀli 'ye ṭaʿn itmemek ve edük üzerine mesḥ itmeġi 10. cāiz görmekdür didi ve İmām- ı Aʿẓam'dan rivāyet olundı ki ehl-i sünnet ve cemāʿat 11. mezhebindendür Ebū Bekr ile ʿÖmer'i ululamaḳ ve ʿOsman ile ʿĀli'yi sevmek ve edük üzerine 12. mesḥ itmegi revā görmek ve fetāvā-yı Mesʿūdī'de dinmiş ki Ebū Ḥanīfe aydur ki evvelde 13. edüge mesḥ itmek baña Rūşen degüldi ṣoñra ḥadīs-i meşhūr ile baña yitişdi tā ki benüm 14. ḳatumda güneş bigi Rūşen oldı ve daḫı ayıtdı ki ben on altı yaşumda idüm 15. peyġāmber (a.s) hicretinüñ seksen dört yılıydı ki atam ile Kāʿbe seferine gitdüm 16. ol mübārek vaḳtlarda Ḳatāde'ye yitişdüm aña selām virdüm ʿāleyk aldı ve daḫı 17. ayıtdı ki iy oġlan ḳanḳı diyārdan gelürsin ben ayıtdım ʿIrāḳ cānibinden

---

[48] Allah hepsinden razı olsun.

68a

1. ayıtdı ki şol ṭāʾifeden misin ki dīnde müteferriḳ olmışlardur hevā vü bidᶜat 2. iḫtiyār itmişlerdür ben ayıtdum ki kellā ve ḥāşā ben ol iki pīri mecmūyı aṣḥāb üzerine 3. üzerine yiglerin ki anlar Ebū Bekr ile ᶜÖmer'dür ve anlardan ṣoñra ol iki yigidi 4. mecmuyı ṣaḥābe üzerine yiglerin ki anlar ᶜOs̱man ile ᶜĀli'dür ve ḫurmā ṣuyın ḥelāl göririn 5. ammā içmezin ve müsülmān günāh işlemek ile kāfir olur dimezin ve edük üzerine mesḥ 6. itmegi cāiz duta Dun-i Ḳatāde buyurdı ki iy oğlan bunuñ üzerine ol ki ṭoġrı 7. yolı bulmışsın didi mesʾele eger bir cevreb üzerine mesḥ itse eger ṣıḳısa 8. ve altı üsti derilü ise ya hemān altı derilü ise mesḥ dürüstdür eger seyrek ise 9. ve derisüz dürüst degüldür ammā eger ṣıḳısa ve derisüzse İmām Ebū Yūsuf ve İmām Muḥammed 10. ḳatında dürüstdür İmām Ebū Ḥanīfe'den bir rivāyetde dürüst degüldür lākin ṣaḥīḥ oldur ki 11. İmām Ebū Ḥanīfe daḫı āḫir ömrinde bir rivāyetde vefātından yidi gün öñdin ve bir rivāyetde 12. üç gün öñdin imāmeyn ḳolına rücūᶜ idüp cevreb sıḳ olıcaḳ anuñ üzerine 13. mesḥ itmek cāizdür dimiş fetvā daḫı bunuñ üzerinedür ṣıḳ ol vaḳt olur ki 14. baldıra çekicek bağlamadın ṭura ve eger keçeden olsa gene hemān geçen ḫilāf 15. üzerinedür ammā eger ince ipden ya bezden olsa ittifāḳı mesḥ dürüst degüldür 16. ve ammā eger yuḳaçuḳ deriden olsa baᶜżılar ḳatında dürüstdür baᶜżılar dürüst degüldür 17. mesʾele eger bir kimse şol köy ḫalḳı geydükleri çaruḳ üzerine mesḥ itse

68b

1. eger ol çaruḳ ayaḳlarını ve ṭopuḳlarını örterse şöyle ki üç barmaḳ miḳdārı 2. yir açuḳ ḳalmaya mesḥ dürüstdür ammā eger örtmezse baᶜżı meşāyiḫ ḳatında dürüst 3. degüldür ammā baᶜżılar didiler ki eger içine sıḳ ṭolaḳ ṣarup ayaḳlarını ve ṭopuḳlarını 4. örtse şöyle ki ol ẕikr olınan miḳdār açuḳ yir ḳalmasa mesḥ dürüstdür ḳalsa 5. dürüst degül mesʾele eger bir müsülmān salbur üzerine mesḥ itse eger öñinüñ 6. açuġı ṭopuḳları beraberine inmese ya inse lākin ṣarmaḳ ya iliklemek sebebiyle örtinüp 7. ẕikr olınan miḳdārı yir açuḳ ḳalmasa ol mesḥ dürüstdür ḳalsa dürüst degül 8. mesʾele Mesᶜūdī'de dinmiş ki baᶜżı meşāyiḫ meshuñ müddeti muᶜayyen degüldür dirler 9. şunuñla istidlāl iderler ki Ṣafvān bin ᶜĀssāl peyġāmberden ṣordı ki 10. ya resūluʾllāhı uyḳudan ya ḥades̱den edük çıḳarmaḳ şarṭ mıdur peyġāmber (a.s) buyurdı ki 11. şarṭ degül meger ki cenābetden ammā bizüm ᶜulemā aydurlar bu şol yirdedür ki mesḥüñ 12. müddeti bitmemiş ola mesḥuñ müddeti yiter yirde edük çıḳarmaḳ farż olur ve baᶜżı 13. meşāyiḫ muḳīm mesḥ itmek revā degül ve müsāfir mesḥinüñ daḫı müddeti muᶜayyen degül 14. dimişlerdür bunlar daḫı şunuñla temessük iderler ki Muᶜāẕ bin Cebel peyġāmberden 15. ṣordı ki ya resūluʾllah müsāfire bir gün bir gice mesḥ revā mıdur buyur dı ki revādur 16. ayıtdı iki gün iki gice revā mıdur buyurdı ki revādur ayıtdı üç gün üç gice revā mıdur 17. buyurdı ki revādur artuḳ ne Muᶜāẕ ṣordı ne peyġāmber (a.s) ḫaber virdi pes maᶜlūm oldı ki

69a

1. müsāfir mesḥinüñ müddeti muᶜayyen degül imiş zīrā ki Muᶜaẕ ṣorsa peyġāmber (a.s) 2. daḫı ḫaber virürdi ammā bizüm ᶜulemā aydurlar ki muḳīm bir gün bir gice mesḥ ide 3. müsāfir üç gün üç gice mesḥ ide zīrā ki peyġāmber (a.s) buyurmışdur

yemseḫul muḳime 4. *yevmen ve leyleten vel müsāfiru s̱elas̱ete eyyāmin ve leyā līhā*[49] yaʿnī muḳīm mesḥ ide bir gün bir gice 5. müsāfir mesḥ ide üç gün üç gice ammā Muʿāẕ bin Cebel suʾālınuñ teʾvīli oldur ki 6. Muʿāẕ bin Cebel ʿālim idi suʾāldan murādı mesḥuñ müddetin iẓhār itmek idi mesʾele 7. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir muḳīm kimse mesḥinüñ müddeti tamām olmadın sefere gitse 8. müsāfir müddeti tamām olunca mesḥ itmek dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 9. mesḥuñ eger bir müsāfir abdest alup edügin geydükden ṣoñra iḳāmete niyyet itse 10. muḳīm müddetin tamām idince mesḥ ide ziyāde itmeye mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 11. mesḥuñ müddetinde Ebūʾl Ḥasan-ı Kerḫi iʿtibār edük geyilen vaḳtedür dir Ḳudūrī 12. ḥades̱ yitişen vaḳtedür dir fāʾide ḫilāf şunda ẓāḥir olur ki bir müsülmān 13. ṣubḥ namāzı vaḳtinde abdest alup edügin geyse öyle namāzı vaḳtine degin 14. ol abdesti bāḳī olsa öyle namāzı vaḳti olıcaḳ abdesti ṣınsa 15. Ebūʾl Ḥasan-ı Kerḫi rivāyetinde hemān ol ṣubḥ namāzı vaḳtinde edügin 16. geydügi vaḳte dek mesḥ ide ammā Ḳudūrī rivāyeti üzerine ol öyle namāzı 17. vaḳti içinde ṣınduġı vaḳtden mesḥ itmek revādur mesʾele Mesʿūdī'de

69b

1. dinmiş ki Şāfiʿī abdeste tertīb şarṭ dutduġı gibi edük geymekde daḫı şarṭ duta 2. bizüm ʿulemā abdeste daḫı edük geymekde daḫı şarṭ dutmazlar fāʾide-i ḫilāf şundan 3. żāhir olur ki eger bir müsülmān abdest alurken ṣaġ ayaġın yuyup edügin geyse 4. andan ṣoñra ṣol ayaġın daḫı yuyup edügin geyse İmām Şāfiʿī ḳatında 5. ol abdest ṣınduġından ṣoñra abdest alup edügin mesḥ itmek dürüst degüldür 6. ammā bizüm ʿulemā ḳatında dürüstdür İmām Şāfiʿī'nüñ delīli budur ki ṣaġ ayaġı edügin 7. ṣol ayaġın yumadın geymiş olur eyle olsa abdesti nāḳıṣ olur nāḳıṣ 8. abdest ile geyilen edüge mesḥ dürüst olmaz dir ammā bizüm ʿulemā aydurlar ki çünki 9. ḥades̱ yitişmedin anı daḫı yuyup edügin geydi ise abdest kāmil olup mesḥ 10. daḫı dürüst oldı dirler mesʾele eger bir kimse edükleri üzerine mesḥ 11. eylemek istese ellerinüñ ṣuyını tāzeleye barmaḳları arasın biraz aça daḫı ṣaġ 12. elinüñ iç yanınuñ küllisini ṣaġ ayaġı edügi üzerine ḳoya ṣol elinüñ iç yanınuñ 13. küllisi ṣol ayaġı edügi üzerine ḳoya şöyle ki elleri barmaḳları ayaḳları barmaḳları 14. beraberine gele andan ṣoñra ayaḳları barmaḳlarından tā incüklerine degin çeke ammā barmaḳları 15. arasın açmasa ya ellerini ayaḳları üzerine ḳosa lākin çekmese yāḫūẕ arḳurısına 16. çekse yāḫūẕ ellerini ṭopuḳları altına ḳosa daḫı barmaḳlarından yaña çekse eger her 17. edügüñ üzerinden üç el barmaġı miḳdārı oldıysa mesḥ dürüst olur lākin

70a

1. sünnet yirine gelmiş olmaz zīrā ki edük mesḥinde farż olan her edügüñ üzerinden 2. üç el barmaġı miḳdārı ölümekdür ḥatta eger altına ya ökçesine ya ṭopuḳlarına 3. ya incükleri beraberine mesḫ eylese ittifāḳı dürüst olmaz ve ammā eger ellerinüñ 4. arḳalarından yanlarıyla mesḥ eylese yāḫūẕ yalıñuz ayalarıyla yāḫūẕ yalıñuz 5. barmaḳlarıyla mesḥ eylese yine mesḥ dürüst olur lākin yigrek oldur ki ellerinüñ 6. iç yanınuñ küllisiyle mesḥ eylese mesʾele İmām Mālik ve Şāfiʿī ve Ahmed bin 7. Ḥanbel ḳatında edüklerinüñ altına bile mesḥ eylemek sünnetdür bizüm eʾimme ḳatında 8. sünnet degüldür anlaruñ delīlleri peyġāmberden (a.s) rivāyet olınandur ki

---

[49] Mukim bir gün, misafir üç gün üç gee mesh yapar.

9. edüklerinüñ aʿlāsına ve esfeline mesḥ eyledi ammā bizüm eʾimmemüzüñ delīlleri 10. oldur ki Muġīretü bin Ş̱uʿba rivāyet itdi ki peyġāmber (a.s) mübārek ellerini edükleri 11. üzerine ḳoyup barmaḳlarından tā incüklerine çekdi şöyle ki ben şimdi ki ḥālde peyġāmber (a.s) 12. ḥażretinüñ edükleri üzerinde mübārek barmaḳlarından ḥāṣıl olan ḫaṭlara naẓar ide 13. ṭurur gibiyin didi anlar rivāyet itdükleri ḥadīs̱üñ isnādına ṣaḥīḥ olduġı taḳdīr 15. üzerine daḫı incüginden yanına ve barmaḳlarından yanına ḥaml olınur tā ki iki ḥadīs̱ 16. arasında tevfīḳ olına mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ʿĀṭa aydur ki 17. abdest alurken her ʿużvı üçer yunduġı gibi mesḥ daḫı ayaġa üçer çekmek gerek

70b

1. ammā bizüm ʿulemā aydurlar ki peyġāmber (a.s) mesḥ buyurdı yumaḳ buyurmadı 2. üç kez çekicek şu ziyāde olup edüge żarar ide müʾminüñ ḫoẕ ḳanınuñ 3. ḥürmeti nice mālınuñ daḫı eyledür ve hem ʿĀlī *kerremallūhü vechehü*[50] 4. rivāyet idüp peyġāmber (a.s) abdest aldı edügi arḳasına mesḥ itdi 5. şöyle ki edügi üstünde mübārek barmaḳlarınuñ nişānı belürdi didügi bir çekmege 6. delālet ider zīrā ki üç olıcaḳ barmaḳ nişānı belürmez olur mesʾele 7. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān ayaḳların boyun edügin geyse ṣoñra 8. abdest endāmlarınuñ ḳalanın yusa ayaḳların girü yumaḳ gerek mi gerekmez mi dinmiş ki 9. eger edügin geydükden ṣoñra henüz daḫı abdestin tamām itmedin ḥades̱ vāḳiʿ 10. oldıysa ittifāḳı girü yumaḳ gerek olmadıysa İmām Şāfiʿī ḳatında girü yumaḳ 11. gerek büzüm ʿulemā ḳatında ḥācet degül eger ayaḳların girü yumadın namāz ḳılsa İmām 12. Şāfiʿī ḳatında dürüst olmaz ammā bizüm ʿulemā ḳatında dürüst olur eger ol 13. müsülmāna ḥades̱ yitişse girü abdest alıcaḳ edügine mesḥ itmek Şāfiʿī ḳatında 14. dürüst degüldür ammā bizüm ʿulemā ḳatında dürüstdür zīrā ki Şāfiʿī abdestde tertīb 15. şarṭdur dir bizüm ʿulemā şarṭ degüldür dirler mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 16. eger bir müsülmān ayaḳların yusa daḫı istincā itse ṣoñra edügin geyse andan ṣoñra 17. abdest endāmlarınuñ ḳalanın yusa ayaḳların girü yumaḳ gerek mi gerekmez mi eger ḥades̱

71a

1. vāḳiʿ olmışsa ittifāḳı girü yumaḳ gerek eger vāḳiʿ olmamışsa Şāfiʿī ḳatında girü 2. yumaḳ gerek ammā ʿulemā ḳatında ḥācet degül ayaḳların girü yumasa namāz ḳılsa Şāfiʿī 3. ḳatında dürüst olmaz bizüm ʿulemā ḳatında dürüst olur Ḫalāṣa'da dinmiş ki bir kimse 4. ayaḳların yusa edügin geyse daḫı istincā eylese andan ṣoñra abdest endāmlarınuñ 5. ḳalanıñ yusa eger istincāyı sünnetçe itdiyse ḥades̱ yitişdükden ṣoñra edügine 6. mesḥ eylemeye belki çıḳarup ayaḳların yuya zīrā ki istincāyı sünnetçe iden kimse maḳʿadın 7. ṣalıvirür maḳʿadı ṣalıvirmek neces çıḳup abdest ṣınmaḳdan ḫālī olmaz 8. ammā eger sünnetce itmediyse mesḥ itmek ḳayırmaz mesʾele mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 9. ayaḳların yusa edügin geyse andan ṣoñra ḥades̱ yitişmedin abdest endāmlarınuñ 10. ḳalanın yusa ṣoñra penāh bulup istincā itse eger ḥades̱ vāḳiʿ olmamışsa 11. Şāfiʿī ḳatında yunan endāmı girü yumaḳ gerek ve edügin çıḳarup ayaḳların daḫı yumaḳ gerek 12. ammā bizüm ʿulemā ḳatında hiçbirisin girü yumaḳ ḥācet degüldür eger ḥades̱ vāḳiʿ 13. olmışsa ittifāḳı ayaġından ġayrı endāmların girü yuya ammā eger ol 14. endāmların yusa ayaġın yumayup edük

---

[50] Sadece Hz. Ali için kullanılan bir ifade "Allah yüzünü ak etsin." anlamına geliyor.

üzerine mesḥ itse Şāfiᶜī ḳatında 15. dürüst degül bizüm ᶜulemā ḳatında dürüstdür mesᵓele Mesᶜūdī'de dinmiş ki 16. eger edükden şu geçse ne miḳdār geçmek ile mesḫ bāṭıl olduġında iḫtilāf vardur 17. Ḫoca Ebū Bekr-i Muḥammed-i Fażl-ı Buḫarī fetāvasında ne kadar çoḳ geçerse mesḫ bāṭıl olmaz dir

71b

1. Necmeddin ᶜÖmer-i Nesefī Ḥaṣāᵓil'de getürmişdür ki ne ḳadar az geçerse bāṭıl olur 2. faḳīhi Ebū Caᶜfer Vāḳıᶜāt'de getürmişdür ki tā ayaġun yarsından artuġı yaş 3. olmayınca mesḫ bāṭıl olmaz ve Ziyāẕāt'da dinmiş ki ayaġuñ az yiri yunmaḳ daḫı 4. mesḥi bāṭıl ider ve ammā Şeyḫ-ül İslām Ecellü Burhān daḫı faḳīh Ebū Caᶜfer ve Vāḳıᶜāt'de 5. didügi gibi tā ayaġuñ yarısından ziyādesi yaş olmayınca mesḥ bāṭıl olmaz 6. suᵓāl itdiler ki Ziyāẕāt'da gelmişdür ki ayaġuñ azı yunmaḳ daḫı bāṭıl ider pes 7. sen nice eks̱eri yaş olmayınca mesḥ bāṭıl olmaz dirsin şeyḫ-ül İslām cevāb 8. virdi ki eger azına daḫı iᶜtibār idüp bāṭıl olur dir bizüm dīnümüzde ḫoẕ ḥarac 9. yoḳdur mesᵓele Mesᶜūdī'de dinmiş ki edük bütün ve pāk gerek ve ṭopuġı daḫı 10. örtmek gerek ki üzerine mesḥ revā ola ammā bilmek gerek ki edük delügi ve sökügi 11. ve yirtüġi ne miḳdārca olıcaḳ mesḥi menᶜ itmez ve İmām Şāfiᶜī ne ḳadar az olursa 13. menᶜ ider dir ammā bizüm ᶜulemā aydurlar biz Mālik ve ᶜĀṭā ve Şāfiᶜī didügin dimezüz 14. ayduruz ki delük bir ayaḳ edügüñ ṭopuḳdan aşaġasında üç barmaḳ miḳdārı gerekdür ki 15. mesḥi menᶜ ide ammā bir ayaḳ edükde ol miḳdār olmasa lākin ikisinde ki cemᶜ olıcaḳ 16. ol miḳdāra yitişür olsa mesḥi menᶜ itmez zīrā her ayaġuñ alā-ḥide bir ḥükmi 17. vardur ammā ḳanḳı barmaġ ile taḳdir olunmasında iḫtilāf itmişlerdür baᶜżı meşāyiḫ

72a

1. el barmaḳlarıyla taḳdīr olına dimişlerdür zīrā ki ālet-i mesḥ oldur ve baᶜżı meşāyiḫ 2. ayaḳ barmaḳlarıyla taḳdīr olına dimişlerdür zīrā ki maḥall-i mesḥ ayaḳdur fetvā daḫı bunuñ 3. üzerinedür lākin bu taḳdīr üzerine gene tafṣīl itdiler didiler ki eger delük barmaḳları 4. beraberinde degülse ayaḳ barmaḳlarınuñ küçücüklerinden üç barmaḳ miḳdārı açılmaya iᶜtibār 5. iᶜtibār itdiler ammā eger barmaḳları beraberinde ise ol delük beraberinde olduġı 6. barmaḳlaruñ üçi açılmaġa iᶜtibār itdiler küçücük barmaġuñ üçi miḳdārına iᶜtibār 7. itmediler mes̱elā baş barmaġ ile yanındaġı barmaḳ açılsa ol ikisi küçücük barmaġuñ 8. üçi miḳdārı daḫı olursa mesḥe māniᶜ olmaz mesᵓele Mesᶜūdī'de dinmiş ki 9. eger edükde mesḥe māniᶜ olacaḳ miḳdārı yırtuḳ olsa ammā aġzı ḳavuşmış olsa 10. mesḥe māniᶜ olacaḳ miḳdārı açılmayınca mesḥ bāṭıl olmaz mesᵓele Mesᶜūdī'de 11. dinmiş ki eger ayaġına mesḥ iden kimsenüñ namāz içinde edügi yırtılup 12. ayaġından üç barmaḳ miḳdārı açılsa mesḥ bāṭıl olur ayaġın yuyup 13. namāzı evvelinden ḳılmaḳ gerek mesᵓele Mesᶜūdī'de dinmiş ki eger edükde mesḥe māniᶜ 14. olacaḳ miḳdārı yırtuḳ olsa üzerinden ip ile aġzı ḳavşacaḳleyin baġlayup 15. üzerine mesḥ itmek dürüstdür mesᵓele Mesᶜūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 16. edügi büyük olsa ucına ayaġı yitişmeyüp biraz yiri boş ḳalsa ol boş 17. yir üzerine mesḥ itmek dürüst degüldür ammā ayaġın ilerü itüp andan mesḥ itse

72b

1. dürüst olur lākin ayağı girü yirine gidüp ora boş ḳalursa mesḥ bāṭıl 2. olur mesʾele eger bir müsülmān barmaḳlarınuñ ucıyla mesḥ çekse dürüst 3. olmaz meger ki elinüñ ṣuyı henüz aḳaṭurur ola şöyle ki çekdükçe barmaḳlarınuñ 4. ṣuyı tāzelene ammā sünnet terk itmiş olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 5. eger bir müsülmān tuluñundan edük geyse üzerine mesḥ itmek dürüstdür ṣoñra 6. ṭüyin daḫı ḳazısa mesḥ bāṭıl olmaz başına mesḥ idüp saçın ḳazıdan gibi 7. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir edügine mesḥ itmiş müsülmān namāzda iken 8. ayağından edügi çıḳsa Ḫoca Ḥasan-ı Baṣri aydur ki namāzın tamām ide 9. gine Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān abdest alsa daḫı yüzinüñ ḳılların 10. yolutsa İbrāhim Neḫaʿī yüzin girü yumaḳ gerekdür ammā ẓāhir rivāyetde edükde 11. cevāb oldur ki İbrāhim Neḫaʿī yüz ḳılında dimişdür ve yüz ḳılında cevāb 12. oldur ki Ḥasan-ı Baṣrī edükde dimişdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 13. bilmek gerek ki edük ayaḳdan ne miḳdār çıḳıcaḳ mesḥ bāṭıl olur dinmiş ki İmām Ebū Ḥanīfe 14. ḳatında ökçe ṭopuḳ yirine çıḳıcaḳ mesḥ bāṭıl olur zīrā ki mesḥ ḥaḳḳında edükden 15. muʿteber olan ayaġuñ abdestde yuması farż olan yirini örtendür pes ökçe 16. ṭopuḳ yirine çıḳıcaḳ ayaġuñ yuması farż olanından üç barmaḳ miḳdārı belki 17. daḫı ziyāde incük yirine çıḳup maʿnīde açuḳ ḳalmış olur eyle olsa mesḥ

73a

1. bāṭıl olur ammā İmām Yūsuf ḳatında mādām ki ayaḳ arḳasınuñ eks̱eri 2. edük arḳasınuñ içinde ola mesḥ bāṭıl olmaz zīrā ki şerīʿatde eks̱er kül ḥükmindedür 3. İmām Muḥammed ḳatında ayaġuñ mesḥ idecek yirinden üç barmaḳ miḳdārı edük arḳası 4. içinde ḳalıcaḳ mesḥ bāṭıl olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 5. muṭlaḳ ṣu ile abdest alsa edügin geydügi gibi namāz ḳılsa ṣoñra 6. abdesti ṣınsa muṭlaḳ ṣu bulmaduġı sebebden mekrūh ṣu ile abdest 7. alup mesḥ itse namāz ḳılsa dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 8. eger bir müsülmān ṣu bulmayup mekrūh ṣu ile abdest alup namāz ḳılsa 9. kerāhetsüz dürüstdür ṣoñra ḥades̱ yitişse muṭlaḳ ṣu bulup abdest alsa 10. edügi üzerine mesḥ idüp namāz ḳılsa ol daḫı dürüst mesʾele 11. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān mekrūh idüp ṣu ile abdest alup edügin geyse 12. namāz ḳılsa dürüstdür ṣoñra ḥades̱ yitişse ṣu bulmayup meşkūk ṣu ile 13. abdest alup ol edük üzerine mesḫ itse namāz ḳılsa ittifāḳı dürüst olur 14. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān seferde meşkūk ṣu ile abdest 15. alsa edügin geyüp namāz ḳılsa namāzı dürüstdür ammā ṣoñra ḥades̱ 16. yitişse mekrūh ṣu bulup anuñla abdest alup edügine mesḥ itse namāz ḳılsa 17. dürüst olmaz zīrā ki ḳavi-yi ẓaʿīf üzerine binā itmek dürüst degüldür mesʾele

73b

1. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān seferde ṣu bulmayup meşkūk ṣu ile 2. abdest alup edügin geyüp namāz ḳılsa dürüstdür ṣoñra ḥades̱ yitişse 3. ḫurmā ṣuyı bulup anuñla abdest alsa edügine mesḥ idüp namāz ḳılsa Ebū Ḥanīfe 4. ḳatında dürüst degül ammā İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında dürüstdür 5. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān sefere gitse ṣu bulmayup ḫurmā ṣuyıyla abdest 6. alup edügin geyse namāz ḳılsa dürüstdür ammā ṣoñra ḥades̱ yitişse ṣu bulmayup 7. meşkūk ṣu ile abdest alup ol edük üzerine mesḥ itmek İmām Ebū Ḥanīfe 8. ḳatında dürüstdür ammā İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında dürüst degüldür 9. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ edügi iki ḳat olsa

10. ammā bir ḳatı yırtuḳ olsa eger yırtılmayanı meşin ise ya saḫtiyān ise mesḥ itmek 11. revādur eger biz ise revā degül mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 12. abdest alup iç edügin geyüp üzerine soḳman geyse namāz ḳılsa dürüstdür 13. ḥades̱ yitişecek girü abdest alup üzerine mesḥ itmek daḫı dürüstdür mādām ki 14. pāk ola ve avveli ki abdest üzerine geyilmiş ola zīrā ki rivāyet olundı ki 15. peyġāmber (a.s) soḳman üzerine mesḥ eyledi ammā Şāfiʿī mesḥ itmek dürüst degül dir 16. zīrā ki iç edük ayaḳdan bedeldür soḳman daḫı iç edükden bedel bedeline mesḥ 17. itmek revā degüldür dir mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān

74a

1. abdest alsa daḫı iç edügin geyüp üzerine soḳman geyse namāz ḳılsa 2. ittifāḳı dürüstdür ammā ṣoñra ḥades̱ yitişse girü abdest alup soḳman 3. geyse namāz ḳılsa ittifāḳı dürüstdür ammā ṣoñra ḥades̱ yitişse girü abdest 4. alup soḳman üzerine mesḥ itse lākin namāz ḳılıcaḳ soḳman üzerine mesḥ 5. itse dürüstdür lākin namāz ḳılıcaḳ soḳmanı çıḳarup ḳılsa dürüst olmaz zīrā ki 6. mesḥi soḳman üzerine itmişdi çıḳmaġ ile mesḥ bāṭıl olur mesʾele Mesʿūdī'de 7. dinmiş ki eger bir müsülmān abdest alsa edügin geyüp üzerine soḳman geyse 8. ṣoñra ḥades̱ yitişecek girü abdest alsa daḫı elin soḳman altından ṣoḳup 9. iç edügine mesḥ itse dürüst olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 10. eger bir müsülmān abdest alup edügin geydükden ṣoñra ḥades̱ yitişse girü 11. abdest alup ol edük üzerine mesḥ itse daḫı üzerine soḳman geyse ṣoñra 12. ḥades̱ yitişecek abdest alup soḳman üzerine mesḥ itmek dürüst degüldür zīrā ki 13. mesḥ olur mesḥ üzerine mesḥ ḫoẕ dürüst olmaz cebīre mesḥinüñ ḫilāfınca ki 14. eger bir müsülmānuñ ayaġında cirāḥat olsa abdest alsa cirāḥata cebīre baġlayup 15. üzerine mesḥ itse daḫı edük geyse ḥades̱ yitişecek abdest alup ol edük mesḥ 16. itmek dürüstdür zīrā ki cebīre üzerine mesḥ itmek hemān ol cebīre baġlanan 17. yiri yumaḳ ḥükmindedür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān abdest alup

74b

1. iç edük geyse üzerine soḳman geyse ṣoñra ḥades̱ yitişecek abdest alup soḳman 2. üzerine mesḥ itse daḫı ṣoñra soḳmanuñ biri ayaġından çıḳup düşse bir rivāyetde 3. dinmiş ki hemān ol soḳmanı ayaġınuñ iç edügine mesḥ eylese ve bir rivāyetde daḫı 4. dinmiş ki soḳmanı çıḳmayup ayaġınuñ soḳmanına daḫı bile mesḥ eyleye ammā ẓāhir rivāyet 5. oldur ki ol bir ayaġındaki soḳmanı daḫı çıḳara ol iki ayaġındaġı iç edüklerine 6. mesḥ eyleye tā ki itifāḳı dürüst ola ikinci faṣl ṣāhib-i öẕr mesḥinüñ 7. beyānındadur bilgil ki ṣāhib özrüñ abdest alup edügin geymesi dört vech 8. üzerinedür ya budur ki abdest alurken öẕri aḳa edük geyerken aḳmaya yāḫūẕ 9. edük geyerken aḳa abdest alurken aḳmaya yāḫūẕ iki ḥālde daḫı aḳa ya ikisinde daḫı 10. aḳmaya şol ṣūretlerde ki bir ḥālde aḳa ya ikisinde bile aḳa eger vaḳt çıḳduḳdan 11. ṣoñra abdest alsa edügine mesḥ itmek dürüst olmaz zīrā ki edük kāmil abdest 12. üzerine geyilmiş olmaz anuñ içün ki vaḳt içinde ṣāhib öẕrüñ öẕr-i ʿamel 13. eylemedügi żarūret aç içündür eyle olsa vaḳt çıḳıcaḳ żarūret gidüp öẕri 14. öẕr-i ʿamel ider pes eger vaḳt çıḳduḳdan ṣoñra ṣāhib öẕrüñ edügine 15. mesḥ itmesini dürüst görürsevüz edük geçmiş zamānda vāḳiʿ olan ḥades̱i ayaḳdan 16. refʿ itmek lāzım gelürdi edük ḫoẕ geçen ḥades̱üñ refʿ içün degüldür belki gelecek 17. ḥades̱üñ ayaġa sirāyet itmesinüñ menʿi ve defʿ içündür ve eger namāzda iken vaḳt çıḳsa

75a

1. binā daḫı dürüst olmaz zīrā ki abdesti ṣıyan vaḳt olur ḥades̱ olmaz 2. ammā şol ṣūretde ki ikisinde bile aḳmaya eger namāza şürūʿ itdükden ṣoñra 3. cirāḥatı aḳsa daḫı vaḳit çıḳsa abdest alup edügine mesḥ itmek dürüst olur 4. zīrā ki edügin kāmil abdest üzerine geymiş olur namāzı binā itmek dürüst 5. olmaz zīrā ki abdestin vaḳti fāsid itmiş olur ḥades̱ fāsid itmiş olmaz 6. ve eger abdest alsa edügin geydügi gibi namāza şürūʿ itse namāz içinde iken 7. vaḳt yeñi olsa daḫı cirāḥat aḳsa mesḥ dürüst olur zīrā ki edügin 8. kāmil abdest üzerine geymiş olur daḫı dürüst olur zīrā ki abdestin 9. ḥades̱ fāsid itmiş olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ 10. abdest andāmında cirāḥat olsa abdest alıcaḳ cebīre baġlayup üzerine 11. mesḥ itse edügin geyse ṣoñra cebīre düşse görse ki cirāḥat oñulmış 12. eger abdest alduġından ṣoñra ḥades̱ yitişmiş ise hemān cirāḥat yirini 13. yuya ṣoñra ḥades̱ yitişicek abdest alup edügine mesḥ eyleye ammā eger ḥades̱ 14. yitişmiş ise ager edügin geydüginden ṣoñra yitişdiyse gine abdest ala edügine 15. mesḥ eyleye ammā eger öñdin yitişdiyse abdest alup edügin çıḳara ayaḳların yuya 16. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ ayaġınuñ öñinden biraz yir 17. gitmiş olsa abdest alup edügin geyse ṣoñra ḥades̱ yitişse girü abdest

75b

1. alıcaḳ ol edük üzerine mesḥ itmek dürüst midür degil midür Ebū Yūsuf ḳatında 2. eger ayaġı arḳasınuñ çoġı durursa dürüstdür çoġı durmazsa dürüst degül 3. İmām Muḥammed ḳatında eger ayaġınuñ üzerinde ol barmaḳlarından üç barmaḳ miḳdārı 4. bāḳī ḳalmış ise anuñ üzerine mesḥ dürüstdür ḳalmamış ise anuñ üzerine mesḥ 5. dürüst degüldür ammā eger ayaġınuñ üzerinden üç barmaḳ miḳdārı ḳalmasa lākin 6. ökçesinden ol miḳdār ḳalsa gine mesḥ dürüst degüldür zīrā ki ökçe mesḥ maḥalli 7. degüldür şol ṣūretlerde edügüñ birine mesḥ dürüst olmaya birine daḫı dürüst olmaz 8. zīrā ki mesḥ ile ġusl cemʿ olmaz Ḳāḍīḫān'da dinmiş ki eger bir müsülmānuñ bir ayaġı 9. ṭopuġundan kesilmiş olsa kāmil abdest alup üzerine edüklerin geyse ṣoñra 10. ḥades̱ yitişicek abdest alup ol kesük ayaġınuñ edügi üzerine mesḥ itmek 11. dürüst olmaz zīrā ki bizüm ḳatumuzda ḳatʿ maḥallini yumaḳ vācibdür kesük ayaġınuñ 12. edügine mesḥ itmek olmayıcaḳ birine daḫı dürüst olmaz tā ki ġasl ile mesḥ cemʿ olmaya 13. ammā eger hemān bir ayaġı olsa kāmil abdest alup üzerine edük geyse ṣoñra 14. ḥades̱ yitişicek abdest alup edügine mesḥ itmek dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de 15. dinmiş ki eger bir müsülmānuñ bir ayaġında cirāḥat olsa abdest alsa üzerine cebīre 16. baġlasa cebīre üzerine mesḥ çekse ol cirāḥatsuz ayaġını daḫı yuyup ol ayaġına 17. edük geyüp namāz ḳılsa dürüstdür ṣoñra ḥades̱ yitişicek abdest alup

76a

1. ol cirāḥatlu ayaġınuñ cebīresiyle cirāḥatsuz ayaġınuñ edügi üzerine mesḥ idüp 2. namāz ḳılmaḳ dürüst degüldür zīrā ki cebīreye mesḥ itmek hemān altın yumaḳ ḥükmindedür 3. ammā eger abdest alsa bir ayaġınuñ cebīresi üzerine mesḥ idüp bir ayaġını daḫı yuyup 4. edüklerin geyse ṣoñra ḥades̱ yitişicek abdest alup edükleri üzerine mesḥ itmek 5 dürüstdür şol mesʾelenüñ ḫilāfınca ki bir müsülmān abdest alup edügin geyse 6. ḥades̱ yitişse girü abdest alup ol edük üzerine mesḥ itse daḫı

soḳman geyse 7. namāz ḳılsa dürüstdür ammā eger ḥades̱ yitişse abdest alup ol soḳman 8. üzerine mesḥ itmek dürüst degüldür zīrā ki mesḥ üzerine mesḥ dürüst degüldür nitekim 9. geçdi mesʾele eger bir müsülmānuñ ayaġında ḳabarcuḳ olsa abdest alup ayaḳların 10. yuyup edüklerin geyse ṣoñra ḥades̱ yitişse girü abdest alup edükleri üzerine 11. mesḥ idüp bir niçe vaḳt namāz ḳılsa andan edügin çıḳarsa görse ki ḳabarcuḳ deşilüp 12. mesḥ bāṭıl olmış ne vaḳt deşildügin daḫı bilmese Şeyḫ Ebū Bekr Muḥammed bin Fażl didi ki 13. eger cirāḥatuñ yaşı ḳurımışsa evvel ḳılduġı namāzdan ġayrı ne ḳadar namāz ḳıldıysa 14. girü ḳıla ammā eger ḳurımamışsa hiçbirini ḳılmaḳ ḥācet degül mesʾele Mesʿūdī'de 15. dinmiş ki eger bir müsülmānuñ edügi ṭoñsa ya ayaġı şişse şöyle ki edügi ayaġından 16. çıḳmaz olsa mesḥinüñ müddeti yitişse eger edügin güç ile çıḳarursa ayaġınuñ 17. zaḥmeti ziyāde olur olsa çıḳarmazsa namāz vaḳti geçer olsa mesḥ idüp

76b

1. namāz ḳılmaḳ revādur zīrā ki eger yırtup çıḳarsa mālı helāk olur müʾminüñ 2. ḫoẕ mālı ḥürmeti ḳanı ḥürmeti gibidür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki edüge mesḥ 3. itmekde ḫātūn kişiler daḫı erenler gibidür gerek muḳīm olsunlar gerek müsāfir 4. üçünci faṣl cebīre mesḥi beyānındadur bilgil ki cebīre üzerine mesḥ 5. itmek meşrūʿ idügine s̱ābit olmışdur peyġāmber (a.s) hem fiʿl ve hem emr ile 6. ve hem icmāʿı ṣaḥabe ile ammā peyġāmberüñ (a.s) hem fiʿl ile s̱ābit olduġı oldur ki Uḥud Ġazāsı'nda 7. mübārek alnına cirāḥat yitişdi buyurdı ḳurı sökük getürdiler degdiler elediler 8. aldı cirāḥatına ekdi daḫı üzerine cebīre baġladı abdest aldı ol cabīre 9. üzerine mesḥ çekdi namāz ḳıldı peyġāmberüñ (a.s) bu fiʿlinden bize üç mesʾele 10. maʿlūm oldı biri ol ki cebīre üzerine mesḥ cāiz imiş ikinci ol ki mürdār 11. kemük ḳurıcaḳ pāk olurmış üçünci ol ki zaḥmete muʿālece meşrūʿ imiş ammā peyġāmberüñ (a.s) 12. emr ile s̱ābit olduġı oldur ki ġazāda emīrüʾl-müʾminīn ʿĀli'nüñ ṣaġ elinüñ 13. bilegi ṣınup ʿalem elinden düşdi peyġāmber (a.s) ayıtdı yā ʿĀli ʿalemi ṣol elüñe 14. al ki dünyāda ve āḫiretde benüm ʿalemdārum sen olısarsın didi ve daḫı ayıtdı 15. cirāḥatuña cebīre baġla abdest al cebīre üzerine mesḥ çek namāz ḳıl didi 16. ve ammā icmāyı ṣaḥābiyle s̱ābit olduġı oldur ki aṣḥābuñ küllisi ittifāḳ itdiler ki 17. cebīre üzerine mesḥ itmek dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki bir niçe ḥükümde

77a

1. cebīre mesḥi edük mesḥine muḫālifdür biri ol ki edük mesḥine ayaḳ yunup ḥades̱ 2. yitişmedin geyilmek şarṭdur cebīre cirāḥat yunmadın baġlanursa daḫı üzerine 3. mesḥ itmek dürüstdür ve bir daḫı oldur ki edük mesḥinüñ müddeti muʿayyendür 4. cebīre mesḥinde ḳaç gün gerekse olsun tā oñulınca dürüstdür bir daḫı oldur ki 5. edük ayaḳdan çıḳıcaḳ mesḥ bāṭıl olur cebīre düşmek ile mesḥ bāṭıl olmaz meger ki 6. oñulup düşmiş ola ve bir daḫı oldur ki edügüñ ayaḳ durdıġınuñ üzerinden 7. ġayrı yirine mesḥ itmek dürüst degüldür cebīrede cirāḥat ḳanda olursa baġlayup 8. mesḥ itmek dürüstdür mesʾele eger bir müsülmān abdest almaḳ istese endāmında 9. cirāḥat olsa eger ciāḥat ṣovuḳ ṣu ile yumaḳ ziyān iderse ılıcaḳ ṣu ile 10. yuya ılıcaḳ ṣu ile yumaḳ daḫı ziyān iderse çevresini yuyup cirāḥat üzerine 11. mesḥ eylemek daḫı ziyān iderse üzerine bir pāre pamuḳ ya biz ya ṣaḳız ya bunlardan 12. ġayrı bir münāsip nesne yapışdura daḫı çevre yanını yuyup ol yapışdurduġı 13. nesne üzerine

mesḥ eyleye ol daḫı ziyān iderse üzerine ṣaruḳ ṣarup 14. ol ṣaruḳ üzerine mesḥ eyleye ṣaruḳ üzerine mesḫ eylemek daḫı ziyān iderse 15. anı daḫı terk eyleye ammā ol cirāḥat üzerine yapışdurulan ya ṣarılan nesne 16. üzerine mesḥ itmek ziyān itmedügi ṣūretde anuñ üzerine mesḥ itmegi terk eylese 17. İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında abdest dürüst olmaz anuñ içün ki bunlaruñ

77b

1. ḳatında anuñ üzerine mesḥ itmek vācibdür zīrā ki altını yumaḳ żarūret ecl içün 2. sāḳıṭ olmışdı mesḥde ḫoẕ żarūret yoḳ pes sāḳıṭ olmaz edük mesḥ gibi ammā 3. İmām Ebū Ḥanīfe ḳatında abdesti dürüst olur lākin müsteḥab terk itmiş olur 4. zīrā ki mesḥ ġasldan bedeldir çünki altını yumaḳ lāzım olmadı üstine mesḥ 5. itmek daḫı lāzım olmaz edük mesḥinüñ ḫilāfınca ki edük çıḳmaġ ile ayaġı yumaḳ lāzım 6. olur ammā ṣaruḳ çözmek ile cirāḥatı yumaḳ lāzım olmaz ammā eger abdest endāmların 7. biri ṣınmış yā bartınmış olsa üzerine cebīre baġlasalar şöyle ki altını yusalardı 8. ziyān itmez olsa lākin cebīreyi çüricek ol endām helāk ola zaḥmeti ziyāde ola 9. diyü ḳorḳılur olsa cebīre üzerine mesḥ itmek ittifāḳı vācib olur zīrā ki 10. Uhud Ġazāsı'nda emīrü᾽l-mü᾽minīn ʿĀli'nüñ kerremallūhü vechehü bilegi ṣınup üzerine 11. cebīre baġlanıcaḳ peyġāmber (a.s) cebīre üzerine mesḥ it diyü emr itdi emir vücūbe 12. delālet ider ve hem daḫı cebīrehe giderselerdi altını yumaḳ vācib olurdı 13. eyle olsa üstine mesḥ itmek daḫı vācib olur mes᾽ele Mesʿūdī'de dinmiş ki 14. eger cebīre üzerine mesḥ iden kimesne cemāʿata imāmet itse İmām Bekr Ḫoharzāde 15. aydur ki dürüst degüldür zīrā ki ḳavī-yi żaʿīf üzerine binā itmiş olur dir 16. ammā ẓāhir rivāyetde dürüst olur zīrā ki mesḥi cebīre ḳa᾽im maḳāmı ġasldur mes᾽ele 17. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ abdesti endāmında cirāḥat olsa

78a

1. ṣaracaḳ nesne bulmayup etegin yā yañın üzerine örtse daḫı anuñ üzerine 2. mesḥ itse dürüstdür ol örtdügi nesneyi üzerinden gidermek ile daḫı mesḥ bāṭıl 3. olmaz zīrā ki mesḥuñ ḥükmi cirāḥata düşer örtilene düşmez mes᾽ele eger bir müsülmān 4. ḳan aldurup neşter delügi üzerine bir pāre pamuḳ ya biz ḳoyup daḫı üzerine ṣarsa 5. baʿżılar ḳatında ol ṣaruḳ üzerine mesḥ itmek dürüst degüldür belki ṣaruġı 6. çıḳarup hemān ol neşter delügi üzerine ḳoduġı pamuḳ ya biz pāresi üzerine 7. mesḥ eylemek gerek ammā baʿżılar ayıtdılar eger ol ṣaruġı çözüp altını yumaḳ 8. cirāḥata ẓarar eylerse ṣaruḳ üzerine mesḥ eyleye ẓarar eylemezse çene altını yuya 9. lākin ʿāmme-i ʿulemā ḳatında ol ṣaruḳ üzerine mesḥ itmek dürüstdür mādām ki 10. cirāḥatınuñ aġzı dutulmamış ola ammā ṣaruḳ aralarında açuḳ ḳalan yirleri yumaḳ 11. gerek mi dinmiş ki Şeyḫü'l İslām Ecellü Burhān u Murġiyānī aydur açuḳ ḳalan yirleri 12. yumaḳ gerek ṣaruḳ ıṣlanursa daḫı ġam degül müstaʿmel ṣu egerçi pāk idici degül 13. ammā kendü pākdur ṭona ne ḳadar yitişürse namāza māniʿ olmaz ammā ṣaḥīḥ ḳolda 14. yumaḳ ḥācet degüldür belki mesḥ itmek ḳifāyet ider zīrā ki ol açuḳ yirler daḫı 15. ṣaruġa tābiʿdür hem daḫı yumaḳ ḥācet olsa idi ṣaruḳ ulumak ile şāyed ki 16. yaşı ḳan aldurduġı yire yitişüp żarar eyleyeydi mes᾽ele eger bir müsülmānuñ 17. ellerinde yaruḳları olsa eger içlerine ṣu girmek ziyān iderse üzerlerinden aḳıda

78b

1. eger üzerlerinden aḳmaḳ daḫı ziyān iderse çevre yanlarını yuyup üzerlerine 2. mesḥ daḫı ziyān iderse mesḥi terk idüp hemān yanlarını yuya ammā eger 3. ol yaruḳlaruñ içlerine iç yaġı aḳıdsa ya üzerlerine merhem ya ḳara ṣaḳız ya anlardan 4. ġayrı bir devā olur nesne yapışdursa şöyle ki içlerine ṣu girmek mümkin olmaz olsa 5. gine üzerlerinden ṣu aḳıtmaḳ kifāyet ider ammā eger üzerlerinden ṣu aḳduḳdan ṣoñra 6. ol yapışdurduġı nesne ḳopup düşse eger oñulup düşdiyse ol ḳopduġı maḥalli 7. yumaḳ gerek ammā eger oñulmadın düşdiyse yumaḳ lāzım degül on ikinci bāb 8. abdest ṣıyanlar beyānındadur bu bāb beş faṣl üzerinedür evvel faṣıl dübürden 9. ve ḳubuldan ve girü ḳalan endāmlardan ve cirāḥatlardan çıḳup abdesti ṣıyan mürdār 10. nesnelerüñ beyānındadur bu faṣluñ evvelinde abdest ṣıyan nesnelerüñ küllisini mücmela 11. beyān idelüm ṣoñra her birinüñ ḥükümleri tafṣīlleriyle faṣıllarında kemā-yenbaġī beyān 12. oluna bilgil ki abdesti ṣıyan şol ādemüñ bāṭınından ẓāhirine çıḳan mürdār 13. nesnelerüñ çıḳmasıdur bevl ve ġāit ve meziyy ve vedī ve dübürden yil çıḳmaḳ ve dübürden 14. ve ḳubuldan ḳurd düşmek gibi ve cirāḥatdan ḳan ya rik ya ṣarı ṣu çıḳup maḥallinden 15. tecāvuz itmek gibi ve ġayrı ṭolu ḳusmaḳ gibi ve cirāḥatdan ḳan ya rik ya ṣarı ṣu 16. çıḳup daḫı ḳahḳahayla gülmekdür şol namāzdaki rükūʿ ile ve secde ile ḳılına 17. ve uyımaḳ ve uṣṣı gitmek ve serḫoş olmaḳdur ammā serḫoşlıġuñ abdesti ṣıyıcaḳ

79a

1. miḳdārında iḫtilāf itdiler baʿżı meşāyiḫ ʿavretden eri ve yirden gögi farḳ itmeye 2. didiler ammā ẓāhir rivāyetde yola yüricek ya düşe ya yoluñ o yanına bu yanına sendireye 3. bundan eksük olsa abdesti ṣımaz dimişler mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 4. İmām Şāfiʿī ḳatında ḫātūn kişiye degmek abdesti ṣır ammā bizüm eʾimme ḳatında 5. ṣımaz bizüm eʾimmenüñ niçe delīli vardur birisi budur ki emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer 6. bir gün cemāʿat ile namāz ḳılurken cemāʿat ḳoyup vardı abdest aldı 7. geldi namāz evvelinden girü ḳıldı ṣaḥābe ṣordılar ki niçün binā itmeyüp 8. namāzı evvelinden ḳıldıñuz ayıtdı bir cemīle ḳaravaşum vardur anı öpmek ile endāmum 9. ḥareket idüp ḳıyāma geldiydi ḳaçan ki namāza şürūʿ itdüm ol ḥareket sākin 10. olup endāmumdan yaş geldi göñlüme iki nesne düşdi biri Allah ḳorḳısı 11. biri sizden utanmaḳ Allah ḳorḳısın muḳaddem dutup vardum abdest aldum 12. geldüm namāzı evvelinden ḳıldum didi pes emīrüʾl- müʾminīn ʿÖmer'üñ bu fiʿlinden 13. bize üç mesʾele maʿlūm oldı biri bu kim ḫātūn kişiye degmek ḥades̱ degilmiş 14. ikinci bu kim mezī gelmek ile ġusl vācib olmaz imiş üçünci bu kim ḳanḳı ḥades̱ ile 15. ki istibrāya ḥācet ola binā dürüst olmaz imiş mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 16. bir kimse kendü ẕekerine yapışsa İmām Şāfiʿī ḳatında abdesti ṣınur bizüm eʾimme 17. ḳatında ṣınmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki mübāşere-i fāḥişe yaʿnī er ile

79b

1. ʾavretüñ āletleri yalıncaḳla birbirine degürüp ḥarekete gelmek Ebū Ḥanīfe ve Ebū Yūsuf 2. ḳatında abdesti ṣır egerçi nesne çıḳmazsa daḫı Muḥammed-i Ḥasan ḳatında mādām ki 3. nesne çıḳmaya abdesti ṣımaz Muḥammed-i Ḥasan'uñ ḥücceti budur ki abdest ṣınmaḳ necis 4. çıḳmaġ ile olur bunda ḫoẓ nesne çıḳmadı ammā İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf 5. aydurlar āleti ḥarekete gelüp girü sākin olıcaḳ yaş gelmemek nādir vāḳiʿ olur nādir 6. üzerine ḥükm binā olunmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimsenüñ teninde 7. cirāḥat olsa andan et düşmek ile ya ḳurt

düşmek ile abdesti ṣınmaz endāmı 8. maḫṣūṣuñ hilāfınca ki anda abdest ṣınur mes᾽ele Mesʿūdī'de dinmiş ki 9. eger bir müsülmānuñ ẕekerine bevl gelse ortasında dursa ṭaşra çıḳmasa abdesti 10. ṣınmaz burunuñ ḫilāfınca ki burun içine ḳan gelmek ile abdest ṣınur egerçi 11. yumşaġına inüp ṭaşra daoı çıḳmazsa zīrā burun içi ẓāhir ḥükmindedür mes᾽ele 12. bir müsülmānuñ ẕekerinde bevl çıḳup ẕekerinüñ ucında dursa aḳmazsa daḫı 13. abdesti ṣınur ammā eger ẕekerinde cirāḥat olsa eger delügi ṭaşra ise aḳmayınca 14. abdesti ṣınmaz eger içerüye ise çıḳan ḳan ya rik bevl yolından gelürse 15. bevl ḥükminde olur mücerred ẓāhir olmaġ ile abdesti ṣınur mes᾽ele Mesʿūdī'de 16. dinmiş ki eger şerīʿat ʿavret ḥükmin virdügi ḫünsanuñ er endāmından bevl 17. gelse mücerred ẓāhir olmaġ ile abdesti ṣınmaz seylān olmayınca eger ḫātūnlar endāmından

80a

1. gelse mücerred ẓāhir olmaġ ile ṣınur mes᾽ele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger şerīʿat 2. erlik virdügi ḫünsānuñ ḫātūnlar endāmından bevl gelse mücerred ẓāhir olmaġ ile 3. abdesti ṣınmaz eger er endāmından gelse mücerred ẓāhir olmaġ ile ṣınur mes᾽ele 4. eger bir müsülmān ḫāyaları ve ẕekeri dibinden kesilmiş olsa eger bevli yirinden dutmaḳ 5. elinden gelürse mücerred ẓāhir olmaġ ile abdesti ṣınur eger elinden gelmezse seyelān 6. olmayınca ṣınmaz mes᾽ele bir müsülmān ẕekeri delügine pamuḳ ṣoḳsa gine çıḳarsa 7. yāḫūẕ kendü çıḳṣa abdesti ṣınur meger ki bir ṭarafın ṣoḳup bir ṭarafın ṭaşra ḳomış ola 8. ammā eger ẕekeri delügine yaġ aḳıtsa ṣoñra gine gelse abdesti ṣınmaz yaġ iḥtiḳān idüp 9. gine gelmegüñ ḫilāfınca ki anda abdest ṣınur mes᾽ele bir müsülmān ṣāf getürse 10. henüz daḫı bir ucı ṭaşra deyigen yine çıḳsa ya kendü çıḳarsa eger üzerinde 11. yaş var ise abdesti ṣınur yoḳsa ṣınmaz ammā eger tamām ġāib olduḳdan ṣonra 12. çıḳsa ya çıḳarsa abdesti ṣınur gerekse üzerinde yaş olsun gerekse olmasun 13. mes᾽ele eger bir kimsenüñ ḳulaġına yaġ aḳıdılsa yāḫūẕ ṣu ḳoyılsa bir zamandan 14. ṣoñra burnından ya ḳulaġından gine gelse abdesti ṣınmaz zīrā ki burnından 15. ve ḳulaḳdan gelen dimāġdan gelür dimāġ maḫalli necāset degüldür ammā eger aġzından 16. gelse abdesti ṣınur zīrā aġzından gelen maḥalli necāsete inmeyince gelmez mes᾽ele 17. Mesʿūdī'de dinmiş ki bir müsülmānuñ endāmında cirāḥat olsa ḳan ya rik ya ṣaru ṣu gibi

80b

nesne çıḳsa cirāḥat haddinden ṭaşra çıḳmayınca abdesti ṣınmaz ammā baʿżı 2. meşāyiḫ ḳatında cirāḥatuñ çevresindeki ḳızıl yirler daḫı cirāḥata tābiʿdür andan daḫı 3. geçmeyince abdest ṣınmaz ammā ẓāḥir rivāyetde cirāḥatuñ ḥaddinden ne ḳadar az çıḳarsa 4. ṣınur mes᾽ele Mesʿūdī'de dinmiş ki bir müsülmānuñ endāmında cirāḥat olsa 5. ṣıḳıcak ḳan ya iriñ ya ṣaru ṣu çıḳar aḳar ṣıḳmayıncaḳ aḳmaz olsa ṣıḳsa aḳıtsa 6. abdesti ṣınmaz zīrā ki bunuñ gibi nesnelerde abdesti ṣıyan ḥadeṡüñ kendü ḳuvvetiyle 7. cirāḥatuñ ḥaddinden tecāvuz idenidir ṣıḳmaġ ile iden degül bu ḳavl-i sālib hidāye 8. ve baʿżı meşāyiḫ iḫtiyār itdügidür ammā ḫulāṣada ve Tettimet-ül-Katāvay'da abdesti ṣınur dinmiş 9. baʿżı meşāyiḫ daḫı bāb-ı ʿibādetde aḥvaṭıyla ʿamel idüp bu ḳavl-i iḫtiyār itmişler mes᾽ele 10. eger bir müsülmānuñ cirāḥatından ya rik gelse bir nesne ile cirāḥatuñu üzerinden 11. alsalar almasalardı cirāḥatuñ haddinden tecāvuz iderse hem ḥadeṡdür hem neces 12. yaʿnī hem abdesti ṣır hem bulaşduġın mürdār ider eger tecāvuz itmezdiyse İmām Züher 13. ḳatında gine hem

ḥades̱dür hem necesdür İmām Şāfiʿī ḳatında ḥades̱ degül ammā necesdür 14. İmām Muḥammed necesdür dir lākin ḥades̱ degüldür dir ṣāhib cürḥi sāʾile ve müsteḥāża 15. ḫātūna ḳıyās ider Şeyḫü'l İslām Ebū-l-Ḳāsım Ṣaffar fetvā iḫtiyār idüp Ebū Yūsuf 16. ḳavliyle cevāb virdi ki ne ḥades̱dür ve ne necesdür Muḥammed-i Selami Belḫi taḳva iḫtiyāz 17. idüp Muḥammed-i Ḥasan ḳavliyle cevāb virdi ki necesdür ḥades̱ degül ammā necesdür didügi

81a

1. taḳdīr üzerine ẓāhir rivāyetde budur ki necāset-i ġalīẓa ola mesʾele 2. eger bir müsülmān ḥacāmet itdürse ya şişe çekdürse abdesti ṣınur ḥacāmet 3. yirinde dirhem miḳdārından ziyāde ḳan var ise pāk itmeyince daḫı namāzı dürüst 4. olmaz eger bir pāk yaş bez ile silse ol bizi pāk idüp yaşla gene silse 5. bir daḫı pāk idüp gene silse pāk olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ 6. eline biçaḳ ya biz batsa ya anlara beñzer nesne batsa daḫı ḳan çıḳsa ammā cirāḥatuñ 7. ḥaddinden tecāvuz itmese abdesti ṣınmaz ammā igne ya diken cirāḥatından 9. ḳan ziyāde olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ tenini sinek 10. delüp ḳan içse abdesti ṣınmaz ammā sinek gidicek ḳan çıḳsa ne ḳadar az 11. olursa ṣır mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger sülük ürünseler baʿżı meşāyiḫ 12. içdügiyle abdest ṣınmaz zīrā ki baṭınından baṭına gider didiler ammā ẓāhir rivāyetde 13. ṣınur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimsenüñ teninde giciyik olsa 14. daḫı ḳaşınsa barmaḳlarınuñ ucında ḳan rengi belürse abdesti ṣınmaz eger cirāḥatuñ 15. ḥaddinden tecāvuz itmediyse mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 16. barmaġın burnına ṣoḳsa çıḳarsa barmaġında ḳan rengi görse şübhelense bilmese ki 17. burnınuñ yumşaḳ yirine inüp abdesti ṣındı mı ya inmeyüp ṣınmadu mı Ḫoca İmām-ı

81b

1. Şeref-i ʿĀḳıl didi ki barmaġın burnına ṣoḳsun görsün eger barmaġınuñ ucı ḳızıl 2. olursa burun yumşaġına inmiş olmaz ammā yaʿnī ḳızıl olursa burnı yumşaġına 3. inüp abdesti ṣınmış olur lākin bu Züfer ḳavli üzerine rāst gelür ammā eʾimme-i s̱elās̱e 4. ḳatında mücerred burnı içine çıḳup maḥallinden tecāvuz itmek ile abdesti ṣınur gerekse 5. yumşaġına insün gerekse inmesün mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 6. etmek ya alma gibi bir nesneyi ışırsa ışırduġı yirde ḳızılca görse gerekdür ki barmaġ ile 7. araya göre eger barmaġı ḳızıl olursa abdesti ṣınur olmazsa tükrük ile gelmiş taṣavvur 8. idüp ucına tüküre deñeye eger ḳızıllıḳ ziyāde ise abdesti ṣınur eger aḳlıḳ 9. ziyāde ise ṣınmaz eger beraber ise ḳıyāsen ṣınmaz istiḥsanen ṣınur mesʾele 10. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ öñindeki endāmından yil gelse ṣaḥīh oldur ki 11. abdesti ṣınmaz ammā Muḥammed-i Ḥasan ḳatında ṣınur eger ḫātūn kişiden daḫı vāḳiʿ olsa 12. hemān bu ḫilāf üzerinedür lākin baʿżılar aydurlar ki eger ḳoḳusı var ise ṣınur 13. yoḳsa ṣınmaz ammā baʿżı meşāyiḫ bu sözü müfżāt ḥaḳḳında rāst gelür didiler 14. müfżāt deyü şol ḫātūn kişiye dirler ki oġlan ṭoġurmaġ ile ya bir ġayrı sebeb ile 15. iki endāmınuñ ortası yırtılup ikisi bir olmış ola ikinci faṣıl namāzda 16. ḳahḳahayla gülmek ḥükümleri beyānındadur Mesʿūdī'de dinmiş ki namāzda ḳahḳahayla 17. gülmek bizüm ʿulemā ḳatında hem namāzı fāsid ider hem abdesti ṣır İmām Şāfiʿī

82a

1. namāzı fāsid ider abdesti ṣımaz İmām Züfer namāzı fāsid itdügi yirlerde abdesti 2. daẖı ṣır fāsid itmedügi yirlerde ṣımaz dir Şāfiʿī ḳavlinüñ vecḥī oldur ki bir kimse 3. namāz ḳılurken güldi peyġāmber (a.s) buyurdı ki namāzı evvelinden girü ḳıl ammā abdesti 4. girü al deyü buyurmadı eger ḥades̱ ise aña daẖı emri derdi dir ammā bizüm ʿulemā 5. aydurlar gülmek üç dürlüdür biri ẓiḥñ biri tebessüm biri ḳahḳaha tebessüm oldur ki 6. güldügüni ne kendü işide ne ġayrı işide bu mubāḥdur ki peyġāmber (a.s) Cābie bin ʿAbdullah-ı 7. Yaḥyā'yı ḳaçan ki görse tebessüm iderdi eger namāzda olur ise daẖı bu vecḥ ile gülmek 8. ne namāzı fāsid ider ne abdesti ṣır ẓiḥñ oldur ki kendü işide ammā kendüden ġayrı 9. kimse işidecekleyin olmaya bu resme gülmek namāzı fāsid ider abdesti ṣımaz 10. ḳahḳaha oldur ki kendüden ġayrı daẖı işidecekleyin ola bu resme gülicek hem 11. namāz fāsid olur hem abdest ṣınur zīrā ki peyġāmber (a.s) mescidinde bir çuḳur 12. yir var idi çör çöp ile örtülmişdi bir ṣaḥābe daẖı var idi ẓāhir gözine ẖalel 13. yitişmişdi geldi ol çuḳura ayaġın başup düşdi namāz ḳılanlaruñ 14. baʿżı ḳahḳahayla güldiler peyġāmber (a.s) buyurdı ki *el amen żaḥike minkum ḳahḳahaten* 15. *fel yuʿidil vużūʾe ve eṣṣelavate cemiʿān*[51] yaʿnī āgāh oluñ ki her ki sizden ḳahḳahayla 16. güldi abdestin ve namāzın cemiʿisin iʿāde eylesün pes eger ḳahḳahayla gülmek 17. ḥades̱ degülmisse peyġāmber (a.s) abdest almaḳ buyurmazdı mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki

82b

1. rivāyet ider Menṣurizā'dan ve Miʿher peyġāmberden namāzda ḳahḳahayla gülmek 2. ḥades̱dür İmām Ebū Ḥanīfe ve İbrāhim Neẖaʿī ve İbn u Sīrīn ve Ḳāḍī İbn-i Ebī Leylā 3. ve Evzāʿī cümle fetvā virmişlerdür ki namāzda ḳahḳahayla gülmek ḥades̱dür ve ḳahḳaha 4. ḥadīs̱-i mütevātirde gelmişdür münkir olmaġa yaramaz ki iʿtiḳāda sirāyet ider mesʾele 5. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān namāzınuñ āẖirinde Teḥiyāt-ı abduhu ve resūluhu'ya 6. degin oḳıyacaḳ miḳdārı oturduḳdan ṣoñra ḳahḳahayla gülse bizüm ʿulemā ḳatında namāzı 7. dürüst olur ammā abdesti ṣınur Şāfiʿī ḳatında fāsid olur lākin abdesti ṣınmaz 8. ammā İmām Züfer ḳatında ne namāzı fāsid olur ne abdesti ṣınur zīrā İmām Züfer 9. aṣlınca ḳahḳahayla gülmek şol yirde ki namāzı fāsid ider abdesti daẖı ṣır şol 10. yirdeki itmez abdesti daẖı ṣımaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir imām gülse 11. cemāʿat namāzları fāsid olur imāmuñ abdesti daẖı ṣınur cemāʿatuñ ṣınmaz 12. eger cemāʿat daẖı gülseler imāmdan öñdin ya beraber güldilerse abdestleri daẖı 13. ṣınur ṣoñra güldilerse ṣınmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger imām namāzda 14. Teḥiyāt-ı abduhu ve resūluhuy'ya degin oḳıyacaḳ miḳdār oturduḳdan ṣoñra ḳahḳahayla 15. gülse ittifāḳı namāzları dürüst olur ammā imāmuñ abdesti ṣınur cemāʿatuñ 16. ṣınmaz eger cemāʿatdan daẖı gülmiş var ise imāmdan öñdin ya beraber gülenlerüñ 17. abdestleri ṣınur ammā namāzları fāsid olmaz zīrā ki miḳdār-ı teşehhüd oturduḳdan ṣoñra

83a

1. gülmiş oldılar mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir cemāʿat namāzlarında Tehiyyāt-ı 2. abduhu ve resūluhu'ya degin oḳıyacaḳ miḳdārı oturduḳdan ṣoñra imām ḳahḳahayla gülse aralarında 3. mesbūḳlar daẖı olsa İmām Ebū Ḥanīfe ḳatında mesbūḳlaruñ namāzları fāsid olur 4. İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında

[51] Kahkahayla gülen abdestini tazelesin ve namazının tamamını iade etsin.

fāsid olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger imām 5. selām virse muḳtedīler selām virmedin ḳahḳahayla gülişseler eger üzerlerinde namāzuñ 6. vāciblerinden bir vācib ḳalmışsa ittifāḳı abdestleri ṣınur eger üzerlerinde bāḳī 7. vācib yoġ ise İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf ḳatında ṣınur İmām Muḥammed 8. ve İmām Züfer ḳatında ṣınmaz bu mesʾele şol aṣıl üzerine binā olmışdur ki eger 9. namāzuñ vāciblerinden üzerlerinde bāḳī var ise imām selām ile namāzdan 10. çıḳmazlar anuñ içün abdestleri ṣınur eger üzerlerinde bāḳī vācib yoġ ise 11. gine İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf ḳatında imām selām ile namāzdan 12. çıḳmazlar abdestleri anuñ içün ṣınur dirler İmām Muḥammed ile İmām Züfer ḳatında 13. imām selām ile namāzdan çıḳarlar anuñ içün abdestleri ṣınmaz dirler 14. mesʾele eger imāma ḥades̱ yitişse bir mesbūḳi ẖalīfe diküp kendü abdest 15. almaġa gitse ẖalīfe imām namāzınuñ ḳaʿde-i aẖīresini abduhu ve resūluhu miḳdārına 16. yitürse daẖı ḳahḳahayla gülse kendünüñ namāzı fāsid olur mesbūḳlaruñ 17. namāzları daẖı fāsid olur meger ki kendüler yitişmedükleri rekaʿatlardan

83b

1. ṭurup bir rekaʿat namāz ḳılup secdeye yitişdürmiş olalar ẖalīfe gülmezden 2. öñdin bu taḳdīr üzerine münferidlik ḥükmi mükerrer olur namāzları fāsid olmaz 3. ammā müdriklerüñ namāzları fāsid olmaz dürüst olur müdrik diyü namāzı 4. evvelinden āẖirine dek imām ile ḳılana dirler ammā lāḥiḳlerüñ namāzları bir rivāyetde 5. fāsid olmaz lāḥiḳ şol kimseye dirler ki namāzuñ evvel rekaʿatında imāma yitişse 6. lākin uyumaḳ ya ḥades̱ yitişüp abdest almaġa gitmek gibi bu sebeblerden birisiyle 7. namāzınuñ baʿżısın imām ile ḳılmaya ve ammā abdest almaġa giden imāmuñ namāzınuñ 8. ḥāli nice ola dimişler ki eger ẖalīfe gülmezden öñdin gelüp namāzın tamām itdiyse 9. müdrikler gibi anuñ daẖı dürüst olur eger tamām itmedin halīfe güldiyse 10. mesbūḳlar gibi namāzı fāsid olur ammā Ḫoca Ebū Ḥafṣi Kebīr-i Buẖārī rivāyetinde 11. ẖalīfe namāzını tamām itmek ile imām namāzdan fāriġ olmış ḥükminde olur eyle 12. olsa imāmuñ namāzı fāsid olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmāna 13. namāz ḳılurken ḥades̱ yitişse daẖı varup abdest alsa ḳaṣd itse ki gelüp 14. namāzın binā ide gelürken añsa ki başına mesḥ itmemiş ḳahḳahayla gülse ittifāḳı 15. ol yunan yirleri girü yumaḳ gerek ammā namazuñ bir rüknin ḳılduġından ṣoñra 16. añsa daẖı ḳahḳahayla gülse hemān başına mesḥ itmek kifāyet ider ve ammā eger 17. namāzda rükün miḳdārı eglendükden ṣoñra añsa lākin rükin edā itmiş olmasa

84a

1. imām Ebū Yūsuf ḳatında hemān başına mesḥ itmek yiter İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed 2. ḳatında ol yunan yirleri yine yumaḳ gerek zīrā ki İmām Ebū Yūsuf teʾẖīre hemān 3. edā ḥükminde dutar anlar dutmazlar mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmāna 4. namāzda ḥades̱ yitişse binā itmek içün abdest alduḳdan ṣoñra ḳahḳahayla 5. gülse Cāmiʿü'l-Kebīr'de İmām ʿĀli Pejdevī getürmişdür ki abdest ṣınmaz ammā 6. ẓāhir rivāyetde ṣınur zīrā ki başına mesḥ itmedügin yolda añup gülenüñ abdesti 7. ittifāḳı ṣınur pes bunda daẖı evlā ola mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 8. üzerinde ḳażāya ḳalmış namāzı var taṣavvur idüp şürūʿ itse daẖı ṣoñra bilse ki 9. yoġ imiş ḳahḳahayla gülse Fevāid'de Ebū'l-Ḥasan-ı Rüstaġʿanī getürmişdür ki abdesti 10. ṣınmaz zīrā ki ol kişi

ol namāzı fāsid itse ḳażāsı lāzım olmazdı 11. dir ammā ẓāhir rivāyetde ṣınur ve ṣalāvat Ḫoca İmām Seraḫsī'de Muḥammed-i Ḥasan'dan 12. rivāyet olundı ki ol namāzuñ taḥrīmesi teṭavvuʿ ḥaḳḳında dürüstdür dir 13. pes eyle olsa bundan daḫı ṣınmaḳ añlanur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 14. eger bir müsülmān örü ṭururken farīża namāza şürūʿ eylese ammā żarūretsüz 15. otururken ḳılmaḳ iḫtiyār itse daḫı namāz içinde iken ḳahḳahayla gülse imām 16. Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf ḳatında abdesti ṣınur İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz 17. zīrā ki İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf ḳatında her namāz ki farīżalıḳdan çıḳa

84b

1. nesne vāḳiʿ olup fāsid olmayıcaḳ nāfile olur İmām Muḥammed ḳatında farīżalıḳdan 2. çıḳan namāz nāfile daḫı olmaz mesʾele eger bir müsülmān farīża namāza żarūretsüz 3. otururken şürūʿ itse daḫı ḳahḳahayla gülse ṣaḥīḥ rivāyetde hem namāzı fāsid olur 4. hem abdesti ṣınur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān namāzda abdesti 5. ṣınmayacaḳleyin uyusa daḫı ḳahḳahayla gülse Ḫoca Ebū Bekr-i Muḥammed-i Fażl-ı Buḫarī 6. fetvāsında getürmiş ki namāzı fāṣid olmaz abdesti daḫı ṣınmaz Ḳaḍī Ebū ʿAli 7. Nesefī hem namāzı fāsid olur hem abdesti ṣınur dir İmām Ḥüsāmeddin Şehīd-i 8. Buḫārī namāzı fāsid olur ammā abdesti ṣınmaz dir zīrā gülmek namāz fiʿli degüldür 9. ammā cināyet daḫı berkemāl degüldür Fetāva-yı Ẓahrīye'de Şeddād u bin Evs İmām Ebū Ḥanīfe'den 10. daḫı Ḥüsāmeddīn-i Şehīdi didügi gibi rivāyet itdi dinilmiş mesʾele Mesʿūdī'de 11. dinmiş ki eger bir nā-resīde namāzda ḳahḳahayla gülse namāzı fāsid olur 12. ammā abdesti ṣınmaz ḥaḳīḳatde namāz degüldür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger 13. bir müsülmān secde-i tilāvede ḳahḳahayla gülse eger namāz içinde ise abdesti ṣınur 14. eger ḫāricde ise ṣınmaz ammā ol secdenüñ ḥāli nice olur dinmiş ki İmām 15. Ebū Yūsuf ḳavlince fāsid olmaz İmām Muḥammed ḳavlince olur zīrā ki secdenüñ 16. tamāmlığı Ebū Yūsuf ḳavlince baş yire ḳomaġ ile İmām Muḥammed ḳatında girü ḳaldurmaġ ile 17. olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān irte namāzında iken gün ṭoġsa

85a

1. daḫı ḳahḳahayla gülse namāzı fāsid olur abdestinüñ ḥāli nice ola dinmiş ki 2. İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsıf ḳatında ṣınur ammā İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz 3. zīrā ki İmām Muḥammed ḳatında aṣıl ṣalāvat bāṭıl olur anlaruñ ḳatında hemān farżiyyet 4. bāṭıl olur nitekim beyān olundı mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsāfir 5. Teḥiyyāt-ı abduhu ve resūluhu miḳdārına yitürdükden ṣoñra ḫāṭırına gelse ki bir reḳaʿatda 6. ḳurān oḳumamış daḫı ḳahḳahayla gülse İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf ḳatında 7. abdesti ṣınur İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 8. irte namāzında Teḥiyāt-ı abduhu ve resūluhu miḳdārına yitürdükden ṣoñra ḫāṭırına gelse ki 9. bir reḳaʿatda Ḳurʾān oḳumamış daḫı ḳahḳahayla gülse İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū 10. Yūsuf ḳatında abdesti ṣınur İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz mesʾele bir ṣāhib tertib 11. kişi vaḳt namāzına şürūʿ itdükden ṣoñra bilse ki bir vaḳt namāz ḳılmış ḳahḳahayla 12. gülse İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf ḳatında abdesti ṣınur İmām Muḥammed ḳatında 13. ṣınmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki bir müsülmān gün ṭolunurken ḳażā namāza 14. şürūʿ eylese daḫı ḳahḳahayla gülse ittifāḳı abdesti ṣınmaz zīrā ki şürūʿ 15. dürüst olmaz gün ṭoġarken daḫı ḥükm böyledür mesʾele

Mesʿūdī'de dinmiş ki 16. bir müsülmān şehirde ya köyde iḫtiyār ile ṭavar üzerinde nāfile namāza şürūʿ eylese 17. daḫı ḳahḳahayla gülse İmām Ebū Yūsuf ḳatında abdesti ṣınur İmām Ebū Ḥanīfe ile

85b

1. İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz zīrā ki bunlaruñ ḳatında şehirde ya köyde ṭavar üzerinde namāz 2. ḳılmaḳ dürüst degüldür İmām Ebū Yūsuf ḳatında dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 3. eger bir müsülmān ṣaḥrāda ṭavar üzerinde nāfile namāza şürūʿ itse ittifāḳı dürüstdür 4. eger ḳahḳahayla gülse hem namāzı fāsid olur hem abdesti ṣınur ammā eger namāzda iken 5. ṭavar alup ʿimāret yire getürse daḫı ḳahḳahayla gülse İmām Ebū Yūsuf ḳatında 6. ṭavar alup ʿimāret yire getürse daḫı ḳahḳahayla gülse İmām Ebū Yūsuf ḳatında 6. abdesti ṣınur İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz mesʾele Mesʿūdī'de 7. dinmiş ki eger bir müsülmān ṣahrāda żarūret ile ṭavar arḳasında farīża namāza şürūʿ 8. eylese dürüstdür eger bu namāzda ḳahḳahayla gülse hem namāz fāsid olur hem 9. abdesti ṣınur eger namāzda iken ṭavar alup maʿmūr yire getürse daḫı ḳahḳahayla 10. gülse İmām Ebū Yūsuf ḳatında abdesti ṣınur İmām Muḥammed ḳatında ṣınmaz İmām Ebū Ḥanīfe'den 11. rivāyet ikidür birinde abdesti ṣınur birinde ṣınmaz üçünci faṣl uyḳu ḥükümleri 12. beyānındadur bilgil ki İmām Şāfiʿī ḳatında uyḳu her ḥālde üzerine ḥadeṡdür azı çoġı 13. beraberdür zīrā ki peyġāmber (a.s) buyurmışdur ki *ennevme ḥadeṡun*[52] Mālik ḳatında yaturken 14. uyumaḳ her taḳdīr üzerine ḥadeṡdür örüṭururken uyumaḳ her taḳdīr üzerine ḥadeṡ 15. degüldür otururken uyumaḳ çoḳ olıcaḳ ḥadeṡdür az olıcaḳ ḥadeṡ degüldür çoḳ 16. ol vaḳt olur ki birḳaç kişi anı görse çoḳsına ammā söykenüp uyumaġı ve secdede 17. uyumaġı aṣḥāb-ı mālikden baʿżısı yaturken uyumaḳ gibi ṭutdılar baʿżısı otururken

86a

1. uyımaḳ gibi ṭutdılar ve ammā rükūʿda uyumaġı baʿżısı örütururken uyımaḳ gibi ṭutdılar 2. ve baʿżısı secdede uyımaḳ gibi ṭutdılar ʿulemāmuz ḳatlarında daḫı yaturken uyımaḳ her taḳdīr 3. üzerine ḥadeṡdür ammā otururken uyımaḳ mādām ki oturacaḳ yirinüñ iki ṭarafı bile 4. yir üzerinde muḥkem ola ḥadeṡ olmaz zīrā ki Ḥuzeyfe-i Yemenī'ye bir gün peyġāmber (a.s) 5. mescidinde uyımaḳ vāḳiʿ oldı uyanıcaḳ peyġāmber (a.s) abdestüm ṣındı mı diyü ṣordı 6. peyġāmber (a.s) buyurdı ki ṣınmadı zīrā ki maḥrecüñ yir üzerinde muḥkem itmişdüñ didi 7. pes maʿlūm oldı ki mādām ki maḥrec yir üzerinde muḥkem ola abdest ṣınmaz imiş 8. bāḳī tafṣīl-i mesāʾilde żāhir ola mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki İmām Bekr 9. Ḫoharzāde şerḥi mebsūtda Muḥammed-i Ḥasan'dan rivāyet itmiş ki eger bir müsülmān 10. namāzda uyısa abdesti ṣınmaz anuñ içün ki peyġāmber (a.s) namāzda uyımaḳ vāḳiʿ oldı 11. şöyle ki ḫayli vaḳt uyıdı daḫı uyandı andan ṣoñra buyurdı ki eger sizden 12. biriñüze namāzda uyımaḳ vāḳiʿ olsa ol kimseye abdest almaḳ lāzım olmaz ve Muḥammed-i Ḥasan 13. dimişdür ki bir kimseye namāzda uyımaḳ vāḳiʿ olsa ya ḳasd ile uyısa abdesti 14. ṣınmaz gerek ḳıyamda olsun gerek rükūʿda gerek secdede ammā eger yatup 15. uyısa abdesti ṣınur ne ḳadar az uyısa İmām Ebū Yūsuf'dan rivāyet olundı

[52] Uyku abdesti bozar.

ki 16. secdede iḫtiyārsuz uyuyanuñ abdesti ṣınmaz ḳaṣd ile uyuyanuñ ṣınur 17. ammā meşāyiḫ dimişlerdür ki eger secdeyi sünnetçe itmişse abdesti ṣınmaz ammā eger

86b

1. 1. biʿdatca itmişse ṣınur mesʾele Mesʿūdī'de muḥīṭden naḳl eylemiş ki eger bir müsülmān 2. namāzda uyḳuya varsa daḫı kendüyi dutamayup düşse abdesti ṣınur ammā namāzı 3. fāsid olmaz varup abdest alup gelüp namāzın binā ide ammā ḳasd ile itmişse 4. hem abdesti ṣınur hem namāzı fāsid olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki Nevādirīn 5. Rüstem'de Muḥammed-i Ḥasan'dan rivāyetdür ki eger bir müsülmān oturacaḳ yirinüñ bir ḳaynaġı 6. üzerine oturup uyusa abdesti ṣınmaz ammā meşāyiḫ ayıtmışlardur ki namāzda ṣınmaz 7. ḫāricde ṣınur mesʾele eger bir müsülmān namāzda ṭaşrada ḳıyām rükūʿ ya secde 8. heyʾeti üzerine uyısa Ḳudūrī şerḥlerinde muṭlaḳ getürmiş ki abdesti ṣınmaz żāhir 9. meẕḥeb daḫı budur zīrā ki eger berk uyısa bendkeşleri süt olur düşerdi 10. düşmeyincek maʿlūm oldı ki berk uyumamış ammā İmām Bekr Ḫoharzāde mebsūt şerḥinde 11. getürmiş ki secdede iḫtilāfı meşāyiḫ vardur lākin girü İmām Bekr Ḫoharzāde ʿAlī Mūsa 12. ʿAḳamī'den rivāyet ider ki secdede uyumaġ ile daḫı ṣınmaz ki peyġāmber (a.s) buyurmışdur 13. *lā vużuʾe ʿalī men nāmehu ḳāyimen ev rākiʿen ev sāciden innemā vużuʾe ʿalī men nāmeh* 14. *mużṭecien*[53] ammā şems'ul-eʾimme-yi halvātī aydur ki abdesti ṣınur zīrā ki bu ḥadīs̱ 15. namāz ḥaḳḳındadur dir ve Ḥākim Şehīd kendünüñ işāretinden abdest ṣınmaz 16. dinmişdür ammā eger otururken bir divāra ya bir direge ya bir ġayrı nesneye söykenüp 17. uyısa eger söykenüp nesneyi giderselerdi düşerse ṣaḥīḥ budur abdesti ṣınur

87a

1. ve ammā eger bağdaş ḳurup uyısa yāḫūẕ dizleri üzerine oturup ayaḳlarını 2. bir ṭarafa çıḳarsa daḫı oturacaḳ yirinüñ iki ṭarafını bile yir üzerine dolandurup 3. uyusa abdesti ṣınmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki bir müsülmān kendü kendüye 4. ṭayanup uyusa İmām Muḥammed ḳatında abdesti ṣınmaz zīrā ki kendü kendüye 5. ṭayanmaġa iʿtibār itmez ammā İmām Ebū Yūsuf ḳatında ṣınur İmām Ebū Ḥanīfe'den 6. bu mesʾelede rivāyet işidilmemişdür ammā şemsüʾl-eʾimme-yi ḥalvātī aydur 7. eger bir müsülmān ġāyet pīrlik ya rencūrlik sebebinden ḳaddi bükülüp iki ḫāt 8. olmış olsa namāz ḳılurken kendünüñ dizleri üzerine secde eylese 9. Ebū Ḥanīfe ġayrı üzerine secde itmiş gibi dutup namāzın revā görür lā-cerem 10. bu mesʾelede daḫı kendüye ṭayanmaġı ġayre ṭayanmış gibi dutup abdesti ṣınur 11. dimek görinür Ġāyet'ül-beyān'da getürmiş bir kimse başını dizleri üzerine ḳoyup 12. uyısa abdesti ṣınur mesʾele eger bir müsülmān otururken uyısa daḫı düşse 13. eger yanı yire yitişmedin uyansa yāḫūẕ yitişdigünleyin fi-l-ḥāl añlanmayup uyansa 14. İmām Ebū Ḥanīfe ḳatında abdesti ṣınmaz İmām Ebū Yūsuf ḳatında ṣınur İmām 15. Muḥammed ḳatında maḳʿadı yirden ayrılmadın uyandıysa abdesti ṣınmaz uyanmadıysa 16. ṣınur fetvā İmām Ebū Ḥanīfe ḳavli üzerinedür ammā şemsüʾl-eʾimme-yi ḥalvātī İmām 17. Ebū Ḥanīfe'nüñ ẓāhir ḳavli İmām Muḥammed'ledür didi baʿżılar muʿtemed daḫı budur didiler

---

[53] Ayakta, rükuda ve secdede uyuyanın abdesti bozulmaz; omuzu üste yatanın abdesti bozulur.

87b

1. mesʾele eger bir kimse tennūr üzerinedür oturup ayaḳların ṣarḳıdup uyusa yāḫūẕ 2. bir ḥasta yanı üzerine ya arḳası üzerine yatup namāz ḳıla gine uyusa abdesti ṣınur 3. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki secde-i tilāvetde uyusa abdesti ṣınmaz zīrā ki namāza 4. ne şarṭ ise secde-i tilāveye daḫı şarṭdur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 5. secde-i şükürde uyusa Ebū Ḥanīfe ḳatında abdesti ṣınur ammā Ḳaḍı İmām Ebū ʿAlī 6. Nesefī kendü fevāidinde getürmiş ki Ebū Ḥanīfe ḳatında daḫı abdesti ṣınmaz zīrā ki 7. ḥadīs̱ muṭlaḳdur eyle olsa secde gerekse namāzda olsun gerekse ḫāricde 8. gerek sünnetce olsun gerek bidʿatca farḳ olmaz mesʾele bir müsülmān ṭavar 9. üzerinde eyere ya palana ya maḥfeye binüp uyusa abdesti ṣınmaz meger ki maḥfede 10. yatup uyımış ola ammā eger yalıncaḳ ṭavara binüp uyusa Nevādir'de getürmiş ki 11. eger inişde ise abdesti ṣınur eger yoḳuşda ise ya düzde ise ṣınmaz mesʾele 12. Mesʿūdī'de dinmiş ki uyḳu on iki nevʿ üzerinedür biri sünnet uyḳusıdur 13. biri bidʿat uyḳusıdur biri cünūn uyḳusıdur biri ġaflet uyḳusıdur 14. biri ʿuḳūbet uyḳusıdur biri ʿādet uyḳusıdur biri nedāmet uyḳusıdur 15. biri faḳir uyḳusıdur biri rāḫat uyḳusıdur biri ʿibādet uyḳusıdur 16. biri kerāmet uyḳusıdur sünnet uyḳusı oldur ki peyġāmber (a.s) ol vaḳtde 17. uyumış ola ya iẕin virmiş ola şuncılayın ki arpa orağı vaḳtinde birinci orağı

88a

1. vaḳtine degin zevāl vaḳtinde uyudı ve uyumaġa iẕin daḫı virdi ve bidʿat 2. uyḳusı oldur ki öyle namāzında ṣoñra uyuya cünūn uyḳusı oldur ki 3. ikindü namāzından ṣoñra uyuya peyġāmber (a.s) buyurmışdur ol vaḳtde uyuyan 4. kimse eger mecnūn ṭavrı gelmezse ʿaceb ola ve ġaflet uyḳusı oldur ki aḫşām namāzı 5. vaḳtinde uyuyañı ol vaḳtde uyumaḳ ġaflet getürür ve ʿuḳūbet uyḳusı oldur ki 6. yatsu namāzın ḳılmadın uyuya ki peyġāmber (a.s) buyurmışdur ki her ki yatsu namāzın 7. ḳılmadın uyuya anuñla ṭamu odınuñ arasında bir ḳarışdan ẕiyāde mesāfe 8. ḳalmaya ve ʿādet uyḳusı oldur ki yatsu namāzın ḳıla andan uyuya ve nedāmet 9. uyḳusı oldur ki irte yiri aġardugı vaḳt uyḳuda ola ve faḳir uyḳusı 10. oldur ki gün ṭoġdugı vaḳt uyḳuda ola ve ġarāmet uyḳusı oldur ki 11. meclislerde uyuya ve rāḫat uyḳusı oldur ki ḥasta ṣaġlıġa yüz dutdugı vaḳte 12. uyuya ve ʿibādet uyḳusı oldur ki kāsibler ve ʿālimler ve müteʿallimler ve oruc 13. dutanlar uyıyalar ve kerāmet uyḳusı oldur ki Allah-u teʿālānuñ ḳulları secdede 14. uyıyalar ḫaberde gelmişdür ki Allah-u teʿālānuñ ḳulları secdede uyısalar Allah-u teʿālā 15. mübāhāt idüp feriştelerine aydur ki görüñ benüm ḳulumı ki teni benüm ḫiẕmetümde 16. ve cānı ḳabẓa-ı ḳudretümdedür dördinci faṣıl ḳusmaḳ ḥükümleri beyānındadur 17. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki Züfer ḳatında ḳusmaġuñ çoġı ve azı ḥades̱dür

88b

1. zīrā ki peyġāmber (a.s) buyurmışdur *el ḳalsu ḥades̱*[54] yaʿnī ḳusmaḳ abdesti ṣır 2. pes Züfer ḥadīs̱i muṭlaḳdur diyüp azın ve çoġın farḳ itmez ammā Şāfīʿī ḳatında 3. azı daḫı ve çoġı daḫı ḥades̱ degüldür bunuñ daḫı ḥücceti budur ki peyġāmber (a.s) ḳuṣmaḳ 4. vāḳiʿ oldı alın ve aġzın yudı buyurdı ki ḳusmaġuñ ṭehāreti budur eger

[54] Kusmak abdesti bozar.

ḳusmaḳ 5. abdesti ṣınmışsa peyġāmber (a.s) böyle buyurmazdı dir büzüm ʿulemā aydurlar ki Züfer 6. ḥüccet itdügi hadīs̱i peyġāmber (a.s) ağız ṭolı ḳusan kimsenüñ abdesti ḥükminde 7. buyurmışdur Şāfiʿī temessük itdügin ağzı ṭolu ḳusmayan kimsenüñ abdesti ḥükminde 8. buyurmışdur ammā bizüm ʿulemānuñ ḥüccetleri oldur ki ʿĀyişe Ṣıddıḳa rivāyet ider ki 9. peyġāmber (a.s) buyurmışdur her kimse ki namāzda ḳussa ya burnı ḳanasa 10. varsun abdest alsun namāzı üzerine binā itsün mādām ki dünyevī söz 11. söylememiş ola mesʾele Ḥasan bin Ẕiyād'dan rivāyet olundı ki ḳusmak da 12. ağız ṭolmaġuñ ḥaddi oldur ki gelen ḳusunduyı ağzında ṭutamaya Ebū ʿAlī Deḳḳaḳ'dan 13. rivāyet olundı ki ol ağzında iken söz söylemeye ammā ḫulāṣa da dinmiş ki muḫtār 14. oldur ki tekellüfsüz ağzında ṭutmaya ammā eger az az ḳuşmaġ ile birḳaç defʿada 15. ağzı ṭolacaḳ miḳdāra yitişse ağzı ṭolmaḳ ḥükminde olur mı olmaz mı 16. dinmiş ki eger meclis bir ve sebeb bir olsa yaʿnī bir mekānda bir kez göñül dönmek ile 17. ağzı ṭolacaḳ miḳdārı yitişse ittifāḳı ağzı ṭolmaḳ ḥükminde olup

89a

1. abdesti ṣır ammā eger meclis müteʿaddid ve sebeb müteʿaddid olsa ittifāḳı abdesti 2. ṣımaz zīrā ki ağzı ṭolmaḳ ḥükminde olmaz ve ammā eger meclis bir ve sebeb müteʿaddid 3. olsa İmām Ebū Yūsuf ḳatında ağzı ṭolmaḳ ḥükminde olur ammā İmām Muḥammed 4. ḳatında olmaz ammā eger sebeb bir meclis müteʿaddid olursa İmām Muḥammed ḳatında 5. ağzı ṭolmaḳ ḥükminde olur İmām Ebū Yūsuf ḳatında olmaz ḥaṣılı kelām 6. oldur ki İmām Ebū Yūsuf meclis bir olmasına iʿtibār ider İmām Muḥammed sebeb 7. bir olmasına mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān ağzı ṭolu balġam 8. ḳussa İmām Ebū Yūsuf ḳatında abdesti ṣınur İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed 9. ḳatında ṣınmaz lākin bu ṣol vaḳtdur ki aşaġadan çıḳa ammā eger dimaġdan inse 10. ittifāḳı abdest ṣınmaz mesʾele eger bir müsülmānuñ ağzında ḳızılsağı nesne 11. gelse eger ḳızıllıḳ ġalib ise abdesti ṣınur eger aḳlıḳ ġālib ise ṣınmaz eger beraberse 12. istiḥsānen ṣınur Mevlana Ḳuṭbuddīn Muḳaddime'sinde getürmiş ki eger bir kimsenüñ 13. ağzında ḳan gelse eger ağzı yarı ḳızılcaraḳ olsa ağzı yarından ḳanı çoḳ 14. olmış olur pes abdesti ṣınur eger ṣarucaraḳ olsa ağzı yarı çoḳ olmış 15. olur abdesti ṣınmaz eger dişi arasında çıḳsa abdesti ṣınur egerçi ḳan 16. az olup ağzı yarın daḫı ḳızıl itmezse mesʾele eger bir müsülmān ṣu içse 17. daḫı ṣu müteġayyir olmadın ağzı ṭolı ḳuṣsa Ḥasan-ı Ziyād rivāyetinde abdesti ṣınmaz

89b

1. ammā ẓāhir rivāyetinde ṣınur zīrā ki maʿnīde maḥalli necāsetdür mesʾele eger bir kimse 2. ḳuṣsa İmām Zāhid-i Faḫr aydur ki ṭona yitişse sucı ḥükminde abdest ḥaḳḳında 3. ḳusundu ḥükmindedür yaʿnī ağzı ṭolu ḳuşulmayıcaḳ abdest ṣınmaz ammā ṭonı mürdār 4. ider Şeyḫü'l İslām Ecelli Burhān iki ḥālde daḫı ḳuṣundu ḥükmindedür yaʿnī ağzı 5. ṭolu ḳuṣmayıcaḳ ne abdesti ṣır ne ṭonı mürdār ider ağzı ṭolu ḳuṣıcaḳ abdesti 6. ṣır ṭonı daḫı mürdār ider mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmānuñ boġazından 7. cānver gelse İmām Zāhid-i Faḫr abdesti ṣınur dir zīrā ki bu daḫı maʿnīde ḥemān 8. ağzı ṭolusı ḳuşmaḳdur işbu vech ile ki ol ağıza gelicek kimse ne ṭutabilir 9. ne söz söyleyibilir dir ammā Şeyḫü' İslām Ecellü Burhān aydur ki ol ḳurd 10 kendü nefsinde pākdur anuñ üzerinde ki bulaşuḳ nesneleri cemʿ idersevüz 11. ağzı ṭolacaḳ miḳdāra yitişmezse ağzı ṭolacaḳ miḳdārından az olan ḫoẕ

12. abdesti ṣımaz dir Necmūddīn Zāhidi fetāvāsında dinmiş ki eger bir kimse 13. bir büyük ḳurd ḳuṣsa yāḫūẕ bir yılan ḳuṣsa ki aġzı ṭolsa abdesti ṣınmaz 14. mesʾele eger bir müsülmān aġzı ṭolacaḳ miḳdārından az sıvuḳ ḳan ḳuṣsa İmām 15. Muḥammed ḳatında girü ḳalan ḳusundular bigi bunda daḫı aġzı ṭolmayıncaḳ abdesti 16. ṣınmaz ammā İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf ḳatında abdesti ṣınur zīrā ki 17. maʿnīde ḳan maḥalli degüldür pes cirāḥatdan gelmiş olur cirāḥatdan gelen ḳan ḫoẕ

90a

1. ṭaşra çıḳup maḥallinden tecāvuz itmek ile abdesti ṣır ammā eger uyuşmış ḳan 2. ḳuṣsa ittifāḳ-ı eʾimme-yi s̱elās̱e aḳtlarında aġzı ṭolmayınca abdesti ṣınmaz zīrā ki 3. ol ḥaḳīḳatde ḳan degüldür belki sevdā-yı muḥteriḳadur ammā baʿżı meşāyiḫ dimişler ki 4. eger aġzı ṭolacaḳ miḳdārından eksük uyuşmış ḳurı ḳan mis̱ālde nesne ḳuṣsa 5. ammā bilmese ki ṣafra mıdur ya uyuşmış ḳan mıdur ṣuya bıraġup göreler eger azılursa 6. abdesti ṣınur eger azılmazsa ṣınmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 7. ḳızılsaḫu nesne ḳuṣsa ammā aġzı ṭolacaḳ miḳdārı olmasa Ebū Yūsuf aydur 8. abdesti ṣınur dir İmām Muḥammed ṣınmaz dir ammā baʿżı meşāyiḫ aydur eger ṭamar ṭamar 9. geldiyse abdesti ṣınur zīrā ki cirāḥatdan gelmiş olur dirler eger mercimek gibi 10. dāne gelmiş ise ṣınmaz ki göyünmiş ġıdādur dirler beşinci faṣıl ṣāḥib-i ʿöẕür 11. ḥükümleri beyānında bilgil ki burun ḳanamaḳ ya cirāḥatdan ḳan ya rik ya ṣaru 12. ṣu gelmek ya ṣu yolından bevl gelmek ya iç gitmek ya yil ṭurmaḳ ya ḫātūn kişi 13. ḥayżı ve nifāsı günlerinden ġayrde ḳan görmek gibi ḥades̱lerden birisi bir namāz 14. vaḳtinüñ evvelinden āḫirine dek ol vaḳtuñ namāzın ḳılıcaḳ miḳdārı arılanmasa ṣāḥib-i 15. ʿöẕürlik s̱ābit olur ammā ṣāhib ʿöẕürlik s̱ābit olduḳdan ṣoñra her vaḳt 16. içinde baʿżılar ḳatında birḳaç kez baʿżılar ḳatında bir kez vāḳiʿ olmaḳ yiter ve eger bir vaḳt 17. namāzuñ evvelinden āḫirine dek hiç nesne gelmese ittifāḳı ṣāḥib-i ʿöẕürlikden

90b

1. çıḳup girü ṣaġlar ḥükmin dutar mesʾele ṣāḥib-i ʿöẕür baġlamaġ ile ya bir ġayrı sebeb ile 2. ol ḥadeṣ olan nesneyi çıḳmaḳdan menʿ itse gene ṣaġlar ḥükmin dutar ammā baʿżılar 3. müstehāża menʿ itmek ile ṣaġ ḥükmin ṭutmaz didiler mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 4. İmām Şāfiʿī ḳatında ṣāḥib-i ʿöẕrüñ abdesti nāḳışdur anuñla hemān farżı ve aña 5. tābiʿ sünnetleri ḳılmaḳ dürüstdür ziyāde ḳılmaḳ dürüst degül zīrā peyġāmber (a.s) 6. buyurmışdur ki *el müsteḥāżtu teteveżżāʾu li kulli ṣalavatin*[55] yaʿnī hayżı ve nifāsı vaḳtlerinden 7. ġayrı vaḳtde ḳan gören ḫātūn kişi abdest alsun her namāz içün bizüm ʿulemā 8. ḳatında farīża ve sünnet edā ve ḳażā ve nāfile her nice namāz ḳılursa revādur mādām ki 9. abdest alduġı vaḳt bāḳī ola zīrā peyġāmber (a.s) buyurdı ki *el müsteḥāżtu teteveżżāʾu* 10. *li vaḳti kulli ṣalavatin*[56] yaʿnī müsteḥāża abdest alsun her namāz vaḳti içün Şāfiʿī temessük 11. itdügi ḥadīs̱den daḫı murād budur zīrā ki ol muḥtemeldür bu müfesserdür her-gāh ki 12. muḥtemel ile müfesser arasında ẓāhirde muʿāraża görine muḥtemel müfessere ḥaml olınur 13. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ṣāḥib-i ʿöẕrüñ abdesti İmām Züfer ḳatında 14. yeñi vaḳt girmek ile ṣınur İmām Ebū Yūsuf ḳatında abdest alduġı vaḳt çıḳmaġ ile 15. daḫı ṣınur yeñi vaḳt girmek ile daḫı ṣınur İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed ḳatında

[55] Lohusa kadın, her vakit namazı için ayrı abdest alsun.
[56] Loğusa kadın, her vakit namazı için ayrı abdest alsın.

16. vaḳt çıḳmaġ ile ṣınur vaḳt girmek ile ṣınmaz fāʾide-i ḫilāf işbu gelecek mesʾelelerde 17. ẓāḥir olur mesʾele eger ṣāḥib-i ʿözür irte namāzınuñ abdestiyle ḳuşlıḳ namāzın

91a

1. ḳılsa İmām Züfer ḳatında dürüstdür bu üç İmām ḳatında dürüst degül mesʾele 2. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣāḥib-i ʿöẕür ḳuşlıḳ namāzı abdestiyle öyle namāzın 3. ḳılsa İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed ḳatında dürüstdür İmām Ebū Yūsuf'la İmām Züfer 4. ḳatında dürüst degüldür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣāḥib-i ʿöẕür bayram 5. namāzı abdestiyle öyle namāzın ḳılsa baʿżı meşāyiḫ dürüst degül dimişler zīrā ki 6. bayram namāzı daḫı vaḳt-i muʿayyendür ʿalā-hide namāzdur ammā ṣaḥiḥ oldur ki bayram namāzı 7. maʿnīde ḳuşlıḳ namāzıdur pes İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed ḳavline ḳıyās dürüst olur 8. İmām Ebū Yūsuf ile İmām Züfer ḳavline ḳıyās dürüst olmaz mesʾele eger bir ṣāḥib-i 9. ʿöẕrüñ abdest almaḳ içinde iken ḥadeṡi kesilse müsteḥab ve begenilmiş oldur ki 10. gine yuya bir niçe maʿnī içün bir buñı abdest kāmil olur bir daḫı buñı ṣaġ kimseler 11. aña iḳtidā itseler iḳtidāları dürüst olur egerçi namāzı tamām itdüklerinden ṣoñra 12. ḥadeṡ gene gelürse daḫı ammā eger namāz içinde iken gine gelse kendünüñ ve kendüden 13. ġayrı ṣāḥib-i ʿöẕürlerüñ namāzları dürüst olur saġlaruñ namāzları fāsid 14. olur bir daḫı bu kim ol evvel yunan endāmları gine yumadın ol abdesti 15. tamām idüp öyle namāzın ḳılsa ikindü vaḳti olıcaḳ abdest alup 16. ikindü namāzı daḫı ḳılsa eger gün ṭolunmazdan öñdin ḥadeṡ girü gelürse 17. hem öyle namāzı hem ikindü namāzı ikisi bile dürüst olur eger gün

91b

1. ṭolunduġından ṣoñra gelürse ikindü namāzı dürüst olur öyle namāzı 2. dürüst olmaz ammā eger ol evvel yunan endāmları gine yuduḳdan ṣoñra 3. abdestin tamām idüp ḳılmış olsa öyle namāzı daḫı dürüst olur mesʾele 4. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣaḥib-i ʿöẕrüñ öyle namāzı içinde ḥadeṡi 5. kesilse müsteḥab ve begenilmiş oldur ki namāzı tamām ide daḫı abdest alup 6. ol namāzı girü ḳıla ammā eger abdest alup girü ḳılmadın ikindü namāzı vaḳti girse 7. abdest alup ikindü namāzın ḳılsa eger gün ṭolunmazdan öñdin ḥadeṡ girü 8. gelürse bu ḳılınan namāzlaruñ ikisi daḫı dürüst olur ammā eger gün ṭolunduḳdan ṣoñra 9. gelürse ikindü namāzı dürüst olur öyle namāzı dürüst olmaz pes bu 10. işkāl gelür ki eger ol kimse ṣāḥib tertīb ise öyle namāzı dürüst 11. olmayıcaḳ ikindü namāzı nice dürüst olur dinmişdür ki şol namāz ki 12. dürüstligi iḫtilāf üzerine ola anı añaṭururken vaḳt namāzın ḳılmaḳ 13. dürüstdür bu öyle namāzın daḫı İmām Mālik ḳatında dürüstdür eyle olsa 14. ikindü namāzı daḫı dürüst olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣāḥib-i 15. ʿöẕür āḫir ḳāʿdede Teḥiyāt-ı abduhu ve resūluhuya degin oḳıyacaḳ miḳdārı 16. otursa daḫı ḥadeṡi kesilse müsteḥab ve begenilmiş oldur ki selām vire 17. daḫı abdest alup namāzı girü ḳıla eger abdest alup girü ḳılmadın

92a

1. ikindü namāzı vaḳti girse daḫı abdest alup ikindü namāzın ḳılsa eger gün 2. ṭolunmazdan öñdin ḥadeṡi girü gelürse bu ḳılınan namāzlaruñ ikisi daḫı ittifāḳı

dürüst 3. olur ammā eger gün ṭolunduġından ṣoñra girü gelse İmām Ebū Ḥanīfe ḳatında ikindü 4. namāzı dürüst olur lākin öyle namāzın girü ḳıla ammā İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed 5. ḳatında ikiside dürüst olur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣāḥib-i ʿöẕür öyle 6. namāzın tamām idüp fāriġ olduḳdan ṣoñra ḥades̱ olan nesne kesilse daḫı 7. ikindü namāzınuñ vaḳti girse ṭurup abdest alup ikindü namāzın ḳılsa 8. ḳılduġı namāzlaruñ ikiside revā olur gerekse ḥades̱ olan nesne girü gelsün 9. gerekse gelmesün mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣāḥib-i ʿöẕür abdest 10. alsa öyle namāzın ḳılsa daḫı vaḳt çıḳmadın ḥades̱ kesilse andan ṣoñra 11. ikindü namāzı vaḳti olıcaḳ ol abdest ile iköndü namāzın ḳılsa 12. ʿİsa bin Ābān dürüst degüldür dir ammā bizüm ʿulemā dürüst dirler ammā eger 13. namāz içinde iken ḥades̱ yine ʿavdet itse ʿİsa bin Ābān ḳatında varup 14. gine abdest alup gelüp namāzın evvelinden ḳılmaḳ gerek ammā bizüm ʿulemā ḳatında 15. varup abdest alup gelüp namāzı üzerine binā itmek dürüstdür mesʾele 16. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir ṣāḥib-i ʿöẕür abdest alup öyle namāzın ḳılsa 17. girü ol vaḳt içinde ḥades̱ kesilse hem girü ol vaḳt içinde abdest alsa

92b

1. andan ṣoñra ikindü vaḳti giricek bir daḫı abdest alup ikindü namāzın 2. ḳılsa ittifāḳı dürüstdür lākin namāz içinde iken ḥades̱ gine ʿavdet itse 3. ʿİsa bin Ābān ḳatında ol namāzı tamām ide ammā bizüm ʿulemā aydurlar varup 4. abdest alup gelüp namāzı üzerine binā ide zīrā ki ʿİsa bin Ābān 5. ikindü namāzı abdestiyle şüruʿ itmiş olur dir bizüm ʿulemā öyle namāzı 6. abdestiyle şüruʿ itmiş olur ikindü abdesti nūru ʿalī nūrıdır mesʾele 7. Mesʿūdī'de dinmiş ki ġayrı ḥades̱ içün alınan abdest ʿöẕre fāide itmez 8. ʾöẕr içün alınan abdesti ġayrı ḥades̱e fāide itmez ta eger bir müsülmān ġayrı ḥades̱ 9. içün abdest alsa daḫı ʿöẕri revān olsa ʿöẕr içün girü abdest alsa 10. yāḫūẕ ʿöẕr içün abdest alduḳdan ṣoñrā ġayrı ḥades̱ vāḳiʿ olsa 11. ol ḥades̱ içün gine abdest ala mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān 12. bir cirāḥat içün abdest alsa namāzda cirāḥat iki olsa vara abdest 13. ala gele namāzı üzerine binā ide ki Muḥammed-i Ḥasan bu mesʾelenüñ mis̱ālin şöyle getürmiş ki 14. eger bir müsülmānuñ burnınuñ bir delüginden ḳan aḳarken ṣāḥib-i ʿöẕür ʿöẕrine 15. abdest alup namāza şürūʿ itse daḫı namāz içinde iken burnınuñ bir delüginden 16. daḫı namāz içinde iken aḳsa vara abdest alup gele namāzın binā ide mesʾele 17. bir kimsenüñ çıbanları olsa ya uyuzı olsa baʿżısı aḳmaġ ile ṣāḥib-i ʿöẕürlik

93a

1. ḥükmi s̱ābit olduḳdan ṣoñra ol aḳaṭururken abdest alsa dürüstdür 2. lākin abdesti tamāmladuḳdan ṣoñra aḳaturmayanı daḫı aḳarsa abdesti ṣınur 3. zīrā ki çıbanınuñ ve uyuzınuñ her biri ala-ḥide bir cirāḥatsur mesʾele Mesʿūdī'de 4. dinmiş ki eger bir ṣāḥiib-i ʿöẕür iki cirāhat içün abdest alsa namāzda biri 5. oñılsa Züfer varup abdest alup gelüp namāzın evvelinden girü ḳıla dir ammā bizüm 6. ʿulemā ol namāz dürüstdür tamām itmek yigrekdür dirler mesʾele bir kimsenüñ 7. burnı ḳanasa cirāḥatından nesne aḳsa vaḳtuñ āḫirine dek ṣabr eyleye eger kesilmezse 8. abdest alup vaḳt çıḳmadın ol vaḳtuñ namāzını ḳıla ammā ol vaḳt çıḳup 9. bir namāz vaḳti daḫı girse eger ol ikinci namāz vaḳti çıḳmadın kesilürse abdest 10. alup ḳılduġı namāzı yine ḳıla eger çıḳduḳdan ṣoñra kesilürse gine ḳılmaḳ lāzım degül 11. on üçinci bāb ġusul beyānındadur terġibden dinmiş ki ġusluñ farżı 12. üçdür biri aġıza

ṣu virmekdür ve biri buruna ṣu virmekdür ve biri başdan 13. ayaġa mecmūʿ-i endāmları yumaḳdur şöyle ki bir ḳılı dibi ḳurı ḳalmaya belki 14. her ḳıluñ dibinden ṣu revān olup aḳa eger aḳmazsa cünübligi gitmez ve dinmiş ki 15. endāmları sürmek baʿżılar ḳatında vācibdür baʿżılar ḳatında ḳışın vācibdür 16. yazın degül ammā sünnet üzerine ġusl itmek oldur ki evvel iki elin üç kez yuya

93b

1. andan istincā ide ve eger endāmında necāset var ise yuya andan ṣoñra 2. namāz içün alınan abdest gibi abdest ala lākin ayaḳların yumaya andan ṣoñra 3. başından aşaġa ṣu döke ta ayaḳlarına dek aḳa andan ṣoñra ayaḳların bir pāk 4. yirde yuya ki müstāʿmel ṣu bulaşmaya bu endāmlar ki yunur bir kez yumaġ ile 5. cünüblikden arınup namāza yarar olur lākin üç kez yumaḳ sünnetdür ve daḫı 6. bilgil ki ġusul dört vech üzerinedür farżdur vācibdür sünnetdür müsteḥabdur 7. şol kimseye ki āletini ḫātūnına sünnet itdükleri yirden givüre gerek öñinden 8. gerek ardından menī gelsün gerek gelmesün ikisinede ġusul farż olur 9. ve daḫı ḥayżdan ya nifāsdan pāk olana yaʿnī ṭon ḥālin gören ya oğlan 10. ṭoġıran ḫātūn kişilere pāk olduḳlarından ṣoñra farż olur ve daḫı şol 11. kimseye şehvet ile menīsi gele şuncılayın ki bir kimseyi görüp imrene ya ḫaṭırına 12. getürürp taṣavvur ide ya kendünüñ āleti eliyle ovup ḥarekete getüre ta inzāl 13. olınca ki aña sefīhler ile calḳ dirler bunuñ gibi ṣūretlerde daḫı farż olur 14. ammā menī çıḳmaġ ile ġusul farż olmaḳda İmām Ebū Yūsuf menī çıḳduġı vaḳtde 15. şehvet ve ẕevk şarṭdur dir İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed çünki menī şehvet ile 16. yirinden ne vaḳt çıḳarsa ġusul farż olur dirler İmām Şāfiʿī her ne vech ile 17. çıḳarsa ġusul farż olur dir s̱emere-i ḫilāf tafṣīl-i mesāʾilde ẓāḥir ola

94a

1. ammā kāfir cünüb iken ya kāfire ʿavret ḥayżdan ya nifāsdan pāk odludan ṣoñra 2. İslāma gelse ġusul vācib olur ölü yumaḳ daḫı bizüm eʾimme ḳatında vācibdür 3. lākin Şāfiʿī ḳatında sünnetdür ammā Mesʿūdī'de dinmiş ki kāfir cünüb iken 4. İslāma gelse ya kāfire ḥayżdan ya nifāsdan pāk olup İslāma gele 5. żāhir oldur ki anlaruñ ġusulleri müstehabdur lākin İmām Seraḫsī farżdur 6. dir ve ammā Minhāc aydur cünibken müsülmān olana farżdur ammā hayżdan 7. ya nifāsdan pāk olup müsülmān olana müsteḥabdur ve baʿżı meşāyiḫ dimişlerdür 8. küfür iʿtiḳād-ı belīddür iʿtiḳād-ı pāk ile zāil olur ammā cenābet fiʿildür 9. fiʿle fiʿil gerekdür ki gidere ve ammā cumʿa ġuslı ve iki bayram ġuslı ve iḥrām 10. ve ʿarefe ġuslı sünnetdür ve ammā ʿāşūrā ġuslında rivāyet ikidür birinde 11. sünnet birinde müsteḥab dinmiş Mesʿūdī'de dinmiş ki cumʿa ġuslı İmām 12. Mālik ḳatında farżdur bizüm ʿulemā ḳatında sünnetdür ammā mecmāʿ şerḥinde 13. ṣaḥīḥ rivāyet oldur ki Mālik ḳatında daḫı sünnet ola dimiş ammā sünnet 14. olması cumʿanuñ namāzı içün midür yoḫsa gün içün midür anda iḫtilaf itmişlerdür 15. baʿżılar gün içündür dimişler baʿżılar namāz içün ṣaḥīḥ budur ki namāz içün ola 16. fāʾide ḫilāf şunda żāhir olur ki bir kişi cumʿa namāzından öñdin ġusl eylese 17. lākin ol ġusl abdestiyle namāzın ḳılması yāhūẕ namāzdan ṣoñra ġusl eylese

94b

1. gün içündür diyenler ġusul sünnetin yirine getürmiş olur namāz içündür diyenler 2. ḳatında olmaz ammā bāliġ olmayan kimseler veya kāfir ki cünüb degül iken İslāma gelse 3. anlaruñ ġuslı müsteḥabdur mesʾele meẕī veya vedī gelmek ile ġusul lāzım olmaz 4. meẕī bir aḳ ṣıvuḳ ṣudur ki ādamuñ āletinden gelür ḫātūn kişiyle oynamaḳ ya görüp 5. imrenmek ya ārzū eyledügi kimsenüñ cimāʿın taṣavvur eylemeklik sebebiyle ammā adamuñ 6. āleti ḳāim iken ol gelmek ile süst olmaz ve vedī bir aḳ ḳurı ṣudur yumurda aġı 7. ṣıfatında ṣu döken kimsenüñ ẕekerinden gelür bevlden ṣoñra ammā menī bir aḳ 8. ve ḳurı ṣudur ol gelmek ile ādamuñ āleti süst olur ve şehveti sākin olur 9. mesʾele menī gelmek ile ġusul lāzım olan kimse evvel bevl idüp andan 10. ġusul itmek gerek zīrā eger menīden baḳiyye ḳalmış olup ġusuldan ṣoñra 11. çıḳarsa egerçi ki İmām Ebū Yūsuf ḳatında ġusul vācib olmaz lākin İmām Ebū Ḥanīfe 12. ile İmām Muḥammed ḳatında girü ġusul itmek vācib olur pes evvel bevl idüp 13. andan ġusul itmek gerek ta ki anlaruñ ḳatında bir daḫı ġusul itmelü olmaya mesʾele 14. eger yüksek yirden sekirmek gibi ya ağır yük götürmek gibi nesneler sebebiyle menī 15. gelse İmām Şāfiʿi ḳatında ġusul vācib olur bizüm eʾimme ḳatında vācib olmaz 16. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān abdesti ṣınmayacaḳleyin uyusa daḫı 17. düşi azsa menī ḥareket idince fil-ḥāl dutup bağlayı ḳosa daḫı ṭurup

95a

1. namāz ḳılsa çözicek menī ẓāhir olsa İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Muḥammed ḳatında 2. ġusul vācib olur İmām Ebū Yūsuf ḳatında olmaz ammā namāzı ittifāḳı 3. dürüstdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir müsülmān uyḳudan uyanup 4. kendüde meẕī ya vedī ṣıfatlu yaş bulsa İmām Ebū Ḥanīfe'den rivāyet 5. ikidür birinde ġusul vācib olur birinde olmaz dir ammā meşāyiḫ dimişler ki 6. eger uyuduğı vaḳtde ẕekeri ḳāim idi ise ġusul vacib olmaz zīrā ki ẕekerüñ 7. ḥareketi sākin olıcaḳ meẕī ya vedī gibi yaş gelür eger ḳāim degülse vācib olur ki 8. uuyḳu iḥtilām maḥallidür iḥtimāl var ki düş görmiş ola ammā unutmış ola 9. ve menī daḫı zamān geçmek ile bir dürlü daḫı olmış ola lā-cerem ġusul vācib 10. olur zīrā ki ġusul vācib olup itmemekden vācib olmadın itmek 11. yigrekdür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimsenüñ düşi azsa lākin 12. kendüde yaş bulmasa ġusul vācib olmaz ammā yaş bulsa düş 13. gördügin bilmezse daḫı ġusul vācib olur mesʾele Bezzāzī'de dinmiş ki 14. ḫātūn kişinüñ düşi azsa eger cimāʿ leẕẕetini buldıysa yaş bulmazsa daḫı ġusul 15. vācib olur ammā baʿżılar aña daḫı er kişi gibi yaş bulmayınca ġusul vācib olmaz 16. didiler mesʾele eger er ile ʿavret ikisi bir döşekte yatup uyusalar uyanduḳlarından 17. ṣoñra ol döşekde menī bulsalar ikiside düşlerin añamasalar Mesʿūdī'de dinmiş ki

95b

1. Seyyid-i İmām Ebū Şucāʿ Ġarāib'de getürmiş ki eger aḳ ise ve uzuncaysa ġusul ere 2. vācib olur eger ṣaru ve degirmiyse ʿavrete vācib olur ammā İmām Zāhid-i 3. Faḫr aydur şol ṣu ḳabında taḥarri cāiz olmaduğı gibi bunda daḫı cāiz degül 4. gerekdür ki ikisi bile ġusul ideler mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir sefīh 5. eline sefāhat idüp calḳ itse fāsıḳ olup ʿadaleti sāḳıṭ olur zīrā ki 6. peyġāmber (a.s)

buyurmışdur *nākiḥul keffī melʿūnu*[57] ammā meşāyiḫ dimişlerdür ki bu vaʿīd 7. şol yirdedür ki kendüye ḫoş gelüp bir lezzet ḥāṣıl itmek içün ola ammā 8. eger defiʿ şer-i şehvet içün olsa bu vaʿīdüñ taḥtında dāḫil olmaz iki taḳdīr 9. üzerine daḫı inzāl olmayınca ġusul vācib olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 10. eger bir sefīh bir ḥayvān ile sefāhat itse ʿadāleti sāḳıt olur ammā inzāl olmayınca 11. ġusul vācib olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir sefīh llivāṭa eylese 12. ʿadāleti sāḳıṭ olup fāsıḳ olurlar ve ikisine daḫı ġusul vācib olur 13. ammā bu ḥāle mübtelā olan kimsenüñ ʿukūbetinde ʿulemānuñ iḫtilāfları vardur 14. İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında her ḥüküm ki zāniye vācib olur buña daḫı 15. vācib olur ammā İmām Ebū Ḥanīfe'den üç rivāyet vardur bir rivāyetde bir yüksek 16. yirden bıraġalar ta ki helāk ola ve bir rivāyetde bir ġaitde ḳoḳar yirde ḥabs 17. ideler ta ki helāk ola ve bir rivāyetde dimişlerdür ki ʿuḳūbet-i dünya ile ol

96a

1. olmaz zīrā ki emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer zamānında iki yigid bir kişi baġlamışlar 2. emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer ḳatına getürdiler ayıtdılar ki yā emīrüʾl-müʾminīn işbu kişi bizüm 3. atamuz öldürdi emīrüʾl-müʾminīn ayıtdı yā kişi niçün oldürdüñ ayıtdı peyġāmberüñ (a.s) 4. mübārek aġzından işitmişdüm ki bir kişi bir kimseye livāta ḳaṣdın itse anuñ 5. ḳanın dökmek mubāhdur emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer ayıtdı ol kişi sañā ḳaṣd itdügine 6. ṭanıḳlaruñ var mı ayıtdı eger kimse var ise ḫoẕ baña ḳaṣd itmezdi pes emīrüʾl-müʾminīn 7. senüñ daḫı ḳanuñı dökmek gerek şeriʿat ẓāhirine ḥükm ider didi ġarīmler 8. ḳaṣd itdiler ki öldüreler İbn-i Mesʿūd ḥażırdı emīrüʾl-miʾminīn bu kişiyi öldürmeñ 9. ki bu kişi ḥaḳ üzerinedür did emīrüʾl-müʾminīn neden dirsin didi İbn-i Mesʿūd ayıtdı 10. ben peyġāmber (a.s) şöyle işidüp ṭururın her ki bir kişiye livāta ḳaṣdın ide 11. ve tövbesüz öle ʿaẕāb ferişteleri anı ġurında ḳomazlar tizcek ṭamuya iletürler didi 12. vardum ḳabrin açdum ḳabrinde bulmadum bildüm ki bu iş vākiʿdür didi 13. emīrüʾl-müʾminīn ʿÖmer raḍiyallahu ʿanhu aydur eger İbn-i Mesʿūd degülmisse kendü mi 14. helāk itmişmişin didi mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki er ile ʿavretüñ 15. biri bāliġ olmış biri olmamış olsa yaḳınlıḳ itseler bālig olana 16. ġusul farż olur olmayana farż olmaz ve eger ikisinden birisi delü olsa 17. uṣluya farż olur delüye olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimsenüñ

96b

1. bāliġ olmamış cāriyesi olsa yaḳınlıḳ eylese ere ġusul farż olur cāriyeye 2. olmaz lākin Ebū Yūsuf aydur gerekdür ki emr eyleyüp ġusul itdüre zīrā ki resūl (a.s) 3. buyurmışdur *el ḫayru ʾādet ve eşşeru ʿādet ve el nefsu muʿtādun*[58] yaʿnī ḫayr ʿādetdür ve şer 4. ʿādetdür ve āmañ nefsi ʿādet dutucıdur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki bir kimsenüñ 5. ʿavreti kitābiyye olsa anuñla mücāmeʿat itse ere ġusul farż olur ʿavrete olmaz 6. ammā Şeyḫ Ebū ʿAli Deḳḳāḳ aydur ʿavrete buyura ki ġusul ide zīrā ki ʿavret muḫāṭaba 7. degülse er muhāṭabdur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki cünübe mürdār dimeyeler 8. ki peyġāmber (a.s) bir gün Ḥuẕyfe-i Yemenī'ye uġradı selām virdi diledi ki anuñla 9. muṣāfaḥā ide elin uzatdı Ḥuẕeyfe-i Yemenī elin çekdi peyġāmber (a.s) ayıtdı yā Ḥuẕeyfe 10. niçün eyle idersin ayıtdı yā resūlallahi baña

---

[57] Elini nikehleyen (masturbasyon yapan) lanetlenmiştir.

[58] İyilik alışkanlıktır, kötülük alışkanlıktır, nefs alışkanlık sahibidir.

cenābet yitiişmişdür ayıtdı yā Ḥuẕeyfe 11. elüñi baña vir ki müʾmin murdār olmaz andan ṣoñra bir kez yine sataşdı 12. yine selām virüp elin uzatdı yine Ḥuẕeyfe elin çeküp ol cevāb virdi 13. resūl (a.s) taʿaccub idüp buyurdı ki *sübḥānelillah*[59] müʾmin murdār olmaz mesʾele 14. Mesʿūdī'de dinmiş ki peyġāmberden ṣordılar ki yā resūluʾl-lah cünüb iken yimek 15. içmek nicedür resūl (a.s) buyurdı ki iki elin ve aġzın yumış olsa ḳayırmaz 16. ammā ṣalāt Serahsī'de naḳl eylemiş ki dervişlik getürür mesʾele Mesʿūdī'de 17. dinmiş ki cünübe ḥamd ve tesbīḥ itmek revādur ammā ḳurān oḳumaḳ yoḳdur

97a

1. zīrā ki resūl (a.s) buyurmışdur ki hiçbir nesne ḳurān oḳumaḳdan bize māniʿ olmaz 2. meger ki cünüblik mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki Ḫalef-i Eyyūb ḳatında cünübe besmele 3. oḳumaḳ yoḳdur ammā żāhir rivāyetde oldur ki ḳurān oḳumaḳ niyetine yoḳdur lākin işe 4. başlamaḳ ḳaṣdın idicek mübāreklik içün oḳumaḳ var zīrā ki resūl (a.s) buyurmışdur ki 5. her işüñ ki evvelinde bismillahı olmaya ol iş ebter ve nā tamāmdur mesʾele 6. cünübe ḥāyıża ve nüfesāya bir āyet ya daḫı eksük ḳurān oḳumaḳ yuḳdur ammā Ṭeḥāvī 7. ḳatında āyetden eksük olsa vardur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki ḥāyıẕa 8. ya nüfesāya taḫta yazmaḳ var mı yoḳ mı Ebū Yūsuf'dan rivāyet olunmış ki eline pāk 9. nesne ṭolasa ḳalemi eline alsa ve taḫtayı kendüden ıraḳ ḳosa daḫı ḥarfi kelime kelime 10. āyet āyet yazsa ḳayırmaz mesʾele cünübe ve ḫāyıża ve nüfesāya muṣḥafa 11. yapışmaḳ yoḳdur zīrā ki Allahu teʿālā buyurmışdur *lā yemessu illel muṭeherrute*[60] 12. ammā ġılāf ile yapışmaḳ bizüm ʿulemā ḳatında revādur Şāfīʿī ġılāf ile daḫı yapışmayalar dir 13. ġılāf düdükleri daḫı cilddür ki dibi yapışdurılmış olmaya ammā dibi 15. yapışdurılmışında iḫtilāf-ı meşāyiḫ vardur İmām ʿAlī Pejdevī yapışmaḳ 16. olmaz dimişdür Ḳadı İmām İsbīcābī olur dimişdür ammā yiñ ile yapışmayalar 17. ki yiñ ele tābiʾdür ve bu dinenler fetvādur taḳva oldur ki eger bir ḳaṭar devede

97b

1. muṣḥaf olsa baʿżı meşāyiḫ ayıtdılar biz anuñ yularına ṭahāretsüz yapışmazuz ve baʿżı 2. meşāyiḫ ḳāġıd düzdükleri çayuñ ṣuyından ṭehāretsüz geçmezüz didiler ve Ebū-l-Leys̱-i 3. Semerḳandī ḳāġıd bāzārından ṭehāretsüz geçmezin didi mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki 4. cünüb ve ḥāyıż ve nüfesā mescide girmeyeler ve üzerine daḫı çıḳmayalar zīrā ki üzeri daḫı 5. mescid ḥükmindedür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir mescid olsa ki cünübüñ 6. ya ḥayıżıñ ya nüfesānuñ yolı içinden geçer olsa Şāfīʿī ḳatında uġramaḳ vardur 7. biz ʿulemā ḳatında yoḳdur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger ṣu mescid içinde olsa 8. eger mescidde adam var ise iʿlām ide getürivireler eger yoġ ise teyemmüm ide andan gire 9. eger ṣunuñ eni uzunı on kez on arşun ise aḳar ṣu ise andan ġusl ide 10. eger degülse ala çıḳa ṭaşrada ġusl eyleye mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki bir kimseye 11. mescidde iḫtilām vākiʿ olsa eger ḳapu açuġ ise teʾḫīr itmeye çıḳa eger kilitlü ise 12. teyemmüm ide ta ki ḳapu açılınca teyemmüm ṭehāret ile ola mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir mescid 13. üzerinde ev olsa her ḥālde mescid ḥükminde olur ammā eger altında olsa iḳtidāda 14. mescid ḥükminde olur ammā ġayrı aḫkāmda olmaz mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki

[59] Allah yücedir.
[60] Ona sadece temiz olanlar dokunabilir.

15. eger cünübüñ elinde necāset-i ḥaḳīḳiyye olsa aġzına ṣu ṭoldursa daḫı eline döküp 16. yusa Ebū Yūsuf aydur necāsetden pāk olur cenābetden olmaz zīrā ki ol ṣu 17. müstaʿmeldür şol delīle ki eger ġusl idicek aġzına ṣu virmişse avvelüñi ṣu kifāyet ider

98a

1. ammā İmām Muḥammed cenābetden daḫı pāk olur dir zīrā ki anuñ ḳātında ḳurbete niyyet 2. idilmeyince ṣu müstaʿmel olmaz fetvā İmām Ebū Yūsuf ḳavli üzerinedür mesʾele 3. Mesʿūdī'de dinmiş ki eger cünüb kişi aġzına ṣu alup ṭonı üzerine püfkürse ol ṭonuñ 4. ḥükmi nice olur ḳādı İmām İsbīcābī ayıtdı müstaʿmel ḥükminde olur zīrā niyyet-i 5. ḳurbet yoġ ise isḳāṭ-ı farż var ammā Seyyid-i İmām Ebū Şücāʿ müstaʿmel ḥükminde olmaz didi 6. şol delīle ki cünüb hammāma girse ṭāsı ḳurna içinde ṣuya baṭmış görse elinde 7. necāset-i ḥaḳīḳiyye olmasa elin ṣoḳup çıḳarsa ḳurnadaġı ṣu müstaʿmel olmaz 8. zīrā ki el āletdür bunda daḫı aġız āletdür zīrā ki ehl-i ṣanʿatdan niçe ṭanıġa vardur ki 9. aġzı āletidür mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki cünüb ġuslı teʾḫir itmek ile günahkār olmaz 10. eger namāz vaḳtin geçürmezse zīrā ʿAyişe-i Sıddıḳa rivāyet itdi ḳaçan ki peyġāmber (a.s) 11. vācib olsa tizcek ġusl iderdi vaḳt olurdı ki gicenüñ āḫirine dek teʾḫir 12. daḫı iderse mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger cünüb ġusl itse ammā aġzına 13. ṣu virmegi unutsa ṣoñra ṣu içse aġza ṣu virmek yirine gelüp cenābetden 14. arınur mı arınmaz mı dinmiş ki eger sünnetce içdiyse kendü pāk olur lākin olmaz 15. ammā pāk ṣu içmiş olur eger bidʿatca içdiyse kendü pāk olur müstaʿmel ṣu 16. içmiş olur mesʾele Meṡʿūdī'de dinmiş ki cünüb ġusl idicek her ḳıluñ dibinden 17. ṣu aḳıtsa lākin ucından yanına ṣu yitişdürmek şarṭ mıdur degül midür dimişler ki

98b

1. ṣaḥīḥ oldur ki erenlere şarṭdur ammā ḫātūn kişilere eger saçları örülmişse 2. anlara daḫı şarṭdur mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki cünüb elin yusa ve pāk istincā 3. eylese ve aġzına burnına ṣu virse andan ṣoñra başından ṣu ḳoysa ta ayaḳlarına dek 4. ḳurı yir ḳalmasa bizüm eʾimme ḳatında namāz ḳılmaḳ revādur Şāfiʿī ḳatında abdest 5. almayınca revā olmaz ammā bu resme ġusl iden kimesne ayaḳların gine yumaḳ şarṭ mıdur 6. degül midür dinmiş ki eger pāk ṭaş üzerinde ise ḥācet degül ammā müstaʿmel ṣu üzerinde 7. ise yumaḳ gerek mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki eger bir kimseye cumʿa gün ki bayram ya ʿarefe 8. ya ʿāşūre ola cenābet yitişse bir kez ġusl eylemek ile hem farż ve hem sünnet yirine gelür 9. mesʾele Mesʿūdī'de dinmiş ki istincā ide ve yarım menn ile abdest ala endāmlarınuñ ayaḳlarından 11. ġayrısın yuya ve iki buçuḳ mennin başından aşaġa döke mecmūʿi endāmlar üzerine aḳıda 12. tā ki bir ḳıl dibi ḳurı ḳalmaya ve yarım menn ile ayaḳların yuya ve peyġāmber (a.s) buyurdı ki 13. bundan eksük olsa revā ola ammā ziyāde olsa kendüye żulm itmiş ola Saʿdi 14. Vaḳḳaṣ peyġāmber (a.s) bunı işidicek yā resūlallahi bize bu miḳdār ṣu yitmez 15. didi peyġāmber (a.s) buyurdı ki müsülmānlıḳda sizden ziyāde olana yiter nicedür ki 16. size yitmez didi on dördünci bāb necis olan nesnelerüñ ve necis ile ḳılınan 17. namāzlaruñ ve necis olan nesnelerüñ ne vech ile pāk olduġınun beyānındadur

99a

1. üç faṣl üzerinedür evvelki faṣl necis olan nesnelerüñ beyānında bilgil ki 2. her müsülmāna tenin ve ṭonın ve namāzı yirin pāk itmek farż idügi s̱ābit olmışdur 3. Ḳur᾿ān ile ve hem ḥadīs̱ ile ve hem icmāʿ ile ammā Ḳur᾿ān ile s̱ābit olduġı oldur ki Allahu teʿālā 4. kelām-ı ḳadīminde buyurmışdur ki *ve ṣiyābeke feṭehhir*[61] yaʿnī ṭonuñı arıd ve ammā hadīs̱ ile 5. s̱ābit olduġı oldur ki Esmā binti Ebū Bekr rivāyet itdi ki bir ḫātūn kişi gelüp 6. peyġāmbere (a.s) ṣordı ki bizden birimizüñ ṭonına ḥayż ḳanı bulaşsa nice idelüm 7. buyurdı ki eger sizden biriñüz ṭonına ḳan yitişse ḥayżdan ovsın ḳazısın 8. andan ṣoñra ṣu ile yuṣun andan ṣoñra vaḳt içinde namāz ḳılsun pes 9. bu āyetden ve ḥadīs̱den maʿlūm oldı ki ṭonı pāk itmez farż imiş imdi 10. zarūretde ṭonsız namāz ḳılmaḳ dürüst iken anı pāk itmek farż olıcaḳ teni ve namāz 11. yirini pāk itmek bitt-tarīk-il evlā farż olur ammā icmāʿ ile s̱ābit olduġı oldur ki 12. anları pāk itmek farż olması üzerine ʿulemā-ı ümmet ittifāḳ itmişlerdür anlar ki inkār 13. itdiler derece-i iʿtibārdan sāḳıṭlardur pes maʿlūm oldı bu üç ḥüccet ile ki 14. Ḳur᾿ān ve ḥadīs̱ ve icmāʿdur teni ve ṭonı ve namāz yirini pāk itmek farż imiş 15. bunları pāk itmek necis olan nesneleri bilmek ile olur eyle olsa evvel bu faṣılda 16. neces olan nesneleri beyān idelüm ṣoñra pāk itmesi ne vech ile olduġunı ve pāk 17. itmedin ḳılınan namāzlaruñ ḥālleri nice olduġunı faṣıllarında beyān idevüz inşā᾿-Allahu teʿālā

99b

1. imdi bilgil necāset iki dürlüdür biri necāset-i ġalīẓadur biri necāset-i ḫafīfedür 2. necāset-i ġalīẓa ḳan ve rik ve ṣaru ṣu ve aġız ṭolu ḳusılan ḳusındu ve vedī 3. ve mezī ve menī ve bevl-i ādemī ve ġa᾿iṭ ve ḫamr gibi ve tavuḳ ve ḳaz ve ördek necisi gibi 4. ve it ve ḳurt ve arslan ve ḳaplan ve girü ḳalan yırtıcı yaban cānāvarları necisi 5. ve artuġı ve it yinmez cānāvarlar bevli gibi ve daḫı ḳoyun ve keçi ve deve ve at ḳatır ve eşek 6. ve ṣıġır kemresi gibi İmām Ebū Ḥanīfe ḳatında ammā İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed ḳatında 7. bunlaruñ kemreleri necāset-i ḫafīfedür ve ammā eti yinür cānāvarlar bevli İmām 8. Ebū Ḥanīfe ve Ebū Yūsuf ḳatında necāset-i ḫafīfedendür ammā İmām Muḥammed ḳatında 9. pākdur ve ammā eti yinmez ḳuşlar necisinde bizüm e᾿immeden rivāyet ikidür Hinduvānī 10. rivāyetinde İmām Ebū Ḥanīfe ḳatında necāset-i ḫafīfedür İmām Ebū Yūsuf'la İmām Muḥammed 11. ḳatında necāset-i ġalīẓadur ammā Kerḫi rivāyetinde İmām Ebū Ḥanīfe ile İmām Ebū Yūsuf 12. ḳatında pākdur İmām Muḥammed ḳatında necāset-i ġalīẓadur lākin Hinduvānī rivāyetinde 13. iʿtimād ziyādedür Mesʿūdī'de dinmiş ki İmām Şāfiʿī necāset-i ḥükmiyyede 14. ya namāz yirinde ne ḳadar az olursa namāza māniʿ olur dir necāset-i ḥükmiyye 15. ḳıyās ider necāset-i ḥükmiyyeden eger bir ḳıl ucı miḳdārı ḳurı yir ḳalsa 16. namāza māniʿ olurdı necāset-i ḥaḳiḳiyye ḫoẕ bitt-tarīk-il evlā māniʿ olmaḳ gerek 17. dir ammā bizüm ʿulemā aydurlar İmām Şāfiʿī bu mes᾿elede ḳıyās ile ᾿āmel eyler biz Allahu teʿālānuñ

100a

[61] Elbiseni temizle.

1. ḳavliyle ve peyġāmber (a.s) fiʿliyle ve icmā-yı ṣaḥābe ile ʿāmel eylerüz Allah-u teālā ḳavli oldur ki 2. buyurdı *yā eyyühelleẕine amenū iẕā ḳumtum ila eṣṣelavati fāġusilu ileyte*[62] Allah-u teʿālā 3. bu āyetde ṭehārete emr itdi mevżi-i istincāyı yād itmedi mevżiyi istincā ẖoẕ az necisden 4. ẖālī olmaz pes eger az necis namāza māniʿ olur iseydi istincā mavżi daẖı yād 5. ideydi ve fiʿli peyġāmber (a.s) oldur ki ṣaḥābe ile namāz ḳılurken mübārek āyertlerin 6. naʿleyninden çıḳardı ṣaḥābe daẖı mütābaʿat idüp ayaḳların çıḳardılar namāzdan 7. fāriġ olıcaḳ peyġāmber (a.s) buyurdı ki sebeb ne oldı ki böyle itdüñüz ṣaḥābe 8. ayıtdılar ya resūluʾllāh siz mübārek ayaḳlarıñuz nāʿleyniñüzden çıḳarıcaḳ biz şöyle ṣanduḳ ki 9. üzerimüze farż oldı peyġāmber (a.s) buyurdı ki ḳarındaşum Cebrāʾil baña ẖaber virdü ki 10. nāʿleynüñ altında ölmiş kene var ben daẖı az necesden ẖālī degül diyüp çıḳardum 11. pes ḥażreti risāletüñ bu fiʿlinden bize bir ḳaç mesʾele maʿlūm oldı bir bu ki 12. az çoḳ neces ile namāz dürüst olurmış olmasa peyġāmber (a.s) ol namāzı 13. tamām itmezdi belki evvelinden girü ḳılurdı bir daẖı buñı necāset hiç olmamaḳ 14. evlā imiş degülmisse peyġāmber (a.s) mübārek ayaḳların nāʿleyninden çıḳarmazdı 15. bir daẖı bu ki aza çoḳ fiʿli namāz fāsid itmezmiş peyġāmber (a.s) ol namāzı 16. evvelinden girü ḳılurdı pes maʿlūm oldı ki necāset çoḳ olmayınca namāza 17. māniʿ olmazmış ammā necāset-i ġalīẓa ve ẖafīfe ne miḳdār olıcaḳ çoḳ olup

100b

1. namāza māniʿ olduġından ʿulemā ihtilāf itdiler necāset-i ġalīẓada İbrahīm Neẖaʿī 2. didi ki dirhem miḳdārı olıcaḳ çoḳ olur pes namāza daẖı māniʿ olur ve Şaʿbī 3. didi ki dirhem miḳdārından ziyāde olmayınca namāza maniʿ olmaz fetvā daẖı bunuñ 4. üzerinedür ammā dirhemden murād nice dirhemdiginde ve miḳdārından murād neydüginde 5. ʿulemānuñ sözleri ve rivāyetleri arasında iẖtilāf göründi baʿżılar didler ki bu maḥalde 6. dirhemden murād her zamānuñ dirhemlerinüñ büyükrekregidür ve baʿżılar didiler ki dirhem 7. ṡihlīlidür ki aġırlıġı miṡḳāl aġırlıġı beraberidür ve bunuñ gibi yaʿnī eni ve uzunı el ayasınuñ 8. ortasında alçaḳ olan yirinüñ büyüklügi beraberidür ammā miḳdārından murād baʿżılar 9. rivāyeti üzerine necāsetüñ 10. büyüklügi dirhem ṡihlīli büyükliginden ziyāde olsa namāza māniʿ olur olmasa 11. olmaz ve hem daẖı rivāyet olınmışdur ki emīrüʾl- müʾminīn ʿÖmer suʾāl itdiler ki 12. necāset ne miḳdār olıcaḳ az olur namāza māniʿ olmaz ayıtdı ki benüm şu dırnaġum miḳdārı 13. olsa az olur namāza māniʿ olmaz emīriʾl-müʾminīn ʿÖmer'üñ dırnaġı dirhem ṡihlīli miḳdārıydı 14. ve Ẓahīreddīn Mürġīnānī daẖı dimiş ki Muḥammed-i Ḥasan dirhem miḳdārını işbu 15. dāire ile taḳdīr eylemiş andan Ebū Ḥafiṣ Kebīr Buẖārī naḳl 16. eylemiş andan muʿtemed kimseler naḳl eylemişler ve daẖı Ẓahīruddīn 17. dimiş ki bu dāire yaʿnī Buẖara'da aṣlı ṣaḥīḥden naḳl eyledüm pes bu esnāda iʿtimād

[62] Maide süresi 6. ayet.

SÖZLÜK

A

Ābbas Ebū'l-Fazl el-Abbas b. Abdilmuttalib b. Hāşim el- Kureşī el-Hāşimī (ö. 32 / 653) Hz. Peygamber'in amcası. 66b/13

abdest (Far.) Müslümanların, namaz kılabilmek için el, ağız, burun, yüz, kol, ayak yıkama ve başa, enseye ıslak el gezdirme, kulağı temizleme biçiminde yaptıkları arınma. 55b/14

abdest al- (Far. + T.) Aptes yoluyla arınmak. 50b/2

abdest aldur- (Far. + T) Aptes aldırmak.58b/12-13

abdestlü Aptes almış bulunan veya aptesti bozulmamış olan. 64b/10

ᶜAbdulah-ı Mesᶜūd Ebū Abdirrahman Abdullah b. Mesᶜud b. Gāfil b. Habīb el-Hüzelī (ö. 32 / 652-53). İlk Müslümanlardan ve aşare-i mübeşşereden biri, Kufe tefsir ve fıkıh mezheplerinin kurucusu. 55b/13

ᶜAbdullah Özel isim. 55b/11

ᶜAbdullah bin Mesᶜūd Bkz. ᶜAbdulah-ı Mesᶜūd. 66b/13

ᶜAbdullah bin ᶜÖmer Ebū Abdirrahman Abdillah b. Ömer b. el-Hattāb el-Kureşī el-Adevī (ö. 73 / 692). Hz. Ömer'in oğlu, en çok hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sahabeden ve abādileden biri. 66b/13

aceb (Ar.) Acaba 88a/4

aç Yemek yeme ihtiyacı olan veya yemesi gereken, tok karşıtı. 74b/13

aç- Bir şeyi kapalı, örtülü durumdan kurtarmak. 51a/6

açuġ Açılmış, kapalı olmayan. 51a/7

açuḳ Açılmış, kapalı olmayan. 68b/2

ādāb (Ar.) Usul, yol. 50b/7

adalet (Ar.) Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk. 95b/5

adam (Ar.) İnsan. 97b/8

ādem (Ar.) İnsan. 78b/12

ādet ol- (Ar.) Öteden beri yapılır olmak. 58a/11

ādet-i ḥayż (Ar.) Aybaşı (kadınlarda). 60a/9

adım Yürümek için yapılan ayak atışlarından her biri. 60b/15

adlu Adı olan. 54b/3

afv (Ar.) Bir suçu, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama. 51a/9

afv olun- Bağışlanmak, affedilmek. 51b/9

āgāh ol- Bilgi edinmiş olmak. 82a/15

ağar- Aydınlanmak. 54a/9

ağır Tartıda çok çeken, hafif karşıtı. 94b/14

ağırlık Ağır olma durumu. 100b/7

ağız Yüzde, avurtlarda iki çene arasında, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye ve besinleri almaya yarayan boşluk.

ağla- Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık, aldanma vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek. 54a/11

āḫir (Ar.) Son. 55a/7

āḫir vaḳt(Ar.) Son zaman. 55a/7

aḥkām (Ar.) Yargılar, hükümler. 97b/14

Ahmed bin Hanbel Ebū Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybānī el-Mervezī (ö. 241 / 855). Hanbelī Mezhebinin imamı, muhaddis, fakih. 70a/6-7

Āmr bin Ümeyye Ebū Ümeyye Amr b. Ümeyye b. Hüveylid el-Damrî (ö. 60/ 679-80'den önce) sahābî, Hz. Muhammed'in elçilerinden. 66b/15
Amr Bkz. Āmru bin Ḥazm. 56a/16
Amr bin Āṣ Ashab-ı kiramın büyüklerinden. Tahminen m. 574 yıllarında Mekke'de doğdu. 43 (m. 663) yılında Mısır'da vefat etmiştir. Ebū Abdullah, Ebū Muhammed künyeleri vardır. 64a/17
Āmr bin Ḥazm Ebü'd -Dahhāk Amr b. Hazm b. Zeyd el-Ensārî el- Hazrecî (ö. 53/ 673[?]) Hz. Muhammed'in Necran'a muallim ve zekat memuru olarak gönderdiği sahābî. 66b/14-15
an- Hatırlamak. 62a/6
aña O zamirinin yönelme durumu. 55a/9
aña- Anlamak. 95a/17
anatur- Anmaya devam etmek. 91b/12
ancılayın Bunun gibi. 62a/7
and iç- Yemin etmek. 64b/13
andan O zamirinin çıkma durumu. 50b/10
añıl- Anmak işine konu olmak. 93a/17
anlan- Anlaşılmak, belli olmak, ortaya çıkmak. 84a/13
anlar O zamirinin çoğulu. 50b/3
anun O zamirinin tamlayan durumu. 51a/9
ara Ara yer, iki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, mesafe, boşluk. 51a/17
ard Arka, geri. 52b/3
arefe(Ar.) Dinī bayramlardan bir önceki gün. 94a/10
arı Temiz. 53b/1
arı idici Temizleyici. 53b/1
arıd- Temizlemek. 99a/4
arılan- Temiz olma durumu. 90a/14
arın- Temizlenmek. 60a/13
arka Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı. 52b/7
arḳurı Yanlamasına. 69b/15
arpa Buğdaygillerden, taneleri ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen, yurdumuzda çok yetiştirilen bir bitki. 57a/1
arslan Kedigillerden, erkekleri yeleli, yırtıcı, Afrika'da yaşayan, uzunluğu 160 cm, kuyruğu 70 cm ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü. 99b/4
arş İslām dini inanışına göre göğün en yüksek katı. 53a/12
arşın Yaklaşık olarak 68 cm.ye eşit olan uzunluk ölçüsü. 62b/7
arşun Yaklaşık olarak 68 cm.ye eşit olan uzunluk ölçüsü. 97b/9
art- Gereğince harcandıktan sonra bir miktar geri kalmak. 53a/6
artuğ Kalan veya artan bölüm. 99b/5
arzu eyle- İstemek. 94b/5
āsān eyle- Kolaylaştırmak. 53b/10
ashab Hz. Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunanlar. 54a/16
ashab-ı malik Maliki mezhebindeki fakihler. 85b/17
asıl Gerçeklik, esas, hakikat. 83a/8
Aslah Özel isim. 54b/2
aşaga Aşağı, bir şeyin alt bölümü. 51b/6
aşur- Yüksek ve geçilmesi güç bir yerin üstünden öte yanına geçirmek.52a/11

at Atgillerden, binme, yük çekme veya taşıma gibi hizmetlerde kullanılan memeli hayvan. 99b/5
ata Baba. 67b/15
Ata Ebū Muhammed Atā b. ebî Rebāh Elsem el- Kureşî (ö. 114/732). Tābiîn devri Mekke fıkıh mektebinin tanınmış temsilcisi, muhaddis ve müfessir. 70a/16
avdet it- Dönmek, geri gelmek. 92a/13
Avf bin Malik Malik b. Avf b. Nasr b. Muāviye b. Bekr b. Hevāzin en-Nasrī (ö. 20 / 641'den sonra) Sahābī. 66b/13
avret Ut yeri. 51a/6
avret Kadın. 60a/5
avuç Elin iç tarafı. 51a/11
ay- Söylemek. 54b/16
aya Elin parmak dipleriyle bilek arasındaki iç bölümü, avuç içi. 52a/10
ayak Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü. 56b/11
āyet Kuran surelerini oluşturan cümlelerden her biri. 54b/1
ayır- Birbirinden uzaklaştırmak. 57a/17
ayıt Söylemek. 51a/9
ʿĀyişe Ümmü'l-mü'minīn Âişe bint Ebī Bekr es-Sıddık el-Kureşiyye (ö. 58 / 678). Hz. Ebū Bekir'in kızı ve Hz. Muhammed'in hanımı. 54a/6
ʿĀyişe Ṣıddıḳa Bkz. ʿĀyişe. 88b/8
ʿĀyişe-i Ṣıddıḳa Bkz. ʿĀyişe. 53b/17
ayrıl- Bir yerden bir şeyden uzaklaşmak. 87a/15
ayruḳ Başka. 50b/11
az Alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik. 66a/11
az- Cinsel duyguları artmak. 94b/17
aʿżā (Ar.) Organlar, vücut parçaları. 51a/2
aẕāb (Ar.) (Müslümanlıkta) Dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek ceza. 96a/11
azal- Az denecek bir miktara indirmek veya eskisinden az bir duruma getirmek. 90a/5
āẕān (Ar.) İslāmlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yaptığı çağrı. 55b/6
azze ve celle (Ar.) Aziz ve celil olan (Allah). 53b/9

B

bāb (Ar.) Kapı, bölüm, kısım 50b/7
bāb-ı ibādet (Ar.) İbadet kapısı, İbadet Kısmı. 80b/9
bağdaş ḳur- Sağ ayağını sol uyluğun, sol ayağını sağ uyluğun altına alarak oturma biçimi. 87a/1
bağışla- Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek. 60a/16
bağla- Bağ veya başka bir araçla tutturmak. 90b/1
baḥs (Ar.) Konuşulan şey, konu. 60b/15
baḫşiş (Far.) Bir hizmet görene hakkından ayrı olarak verilen para. 64a/4
baḳ- Bakışı bir şey üzerine çevirmek. 53a/5
baḳır Atom numarası 29, yoğunluğu 8.95 olan, 1084° C'ye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür

ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kızıl renkli element. 54b/11

bakiyye (Ar.) Artık, artan, kalan, geri kalan, kalıntı. 94b/10

bāķī (Ar.) Sürekli, kalıcı, daimī. 63b/14

baķla Baklagillerden, yurdumuzun her yerinde yetiştirilen, taneleri badıç içinde bulunan bir bitki. 57a/1

balçıķ İçinde çeşitli organik maddeler bulunan, daha çok killi, koyu, yapışkan çamur, mil. 57a/3

baldır Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik. 68a/14

balġam (Ar.) Solunum organlarının salgıladığı, ağızdan dışarı atılan sümüksü madde. 89a/7

bāliġ ol- (Ar.) Erinlik çağına ermek, erinleşmek, bulūğa ermek, akıl baliğ olmak. 94b/2

baña Ben zamirinin verme durumu. 50b/10

Barāz bin Āzib Ashab-ı kirāmdan, ensarın büyüklerinden. Ebū Umare künyesi ile meşhurdur. 67a/10

barmaķ Parmak; insanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri. 51b/17

bartın- Yaralanmak. 77b/7

baş- Ayak tabanını vücudun veya bacağın ağırlığını verecek biçimde bir yere veya bir şeyin üstüne koymak. 82a/13

baş İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm. 52a/1

baş barmaġ El ve ayakta bulunan en kalın parmak. 52a/10

başla- Bir işe girişmek, harekete geçmek 50b/1

bat- Saplanmak. 81a/6

baṭıl ol- (Ar.) Doğru olmayan, çürük, temelsiz. 57b/12

bāṭın (Ar.) Karın, iç. 78b/12

bayram Dinī bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler. 57b/14

bāzār (Far.) Belli bir şeyin satıldığı yer. 97b/3

baʿżı (Ar.) Birtakım, kimi. 51a/4

bedel (Ar.) Bir şeyin yerini tutabilen karşılık. 62a/11

beg Boy gibi küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı. 56a/14

begenil- İyi ve güzel bulunmak. 91a/9

beglig Bey olma durumu. 56a/13

Bekr Ḫoharzāde Hanefi mezhebi fıkıh ālimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn Buhari el- Adidi'dir. Ebū bekr künyesi, Haherzāde lākabıdır. (ö. 433/ 10429 77b/14

belki (Ar.) Muhtemel olarak, olabilir ki. 67a/17

belür- Ortaya çıkmak. 70b/5

ben Tekil birinci kişiyi gösteren zamir. 56a/7

bendkeş Duran 86b/9

beñzer Nitelik, görünüş ve yapı bakımından bir başkasına benzeyen veya ona eş olan (şey). 54b/11

beraber Eşit, denk. 56b/9

berk İyi, sağlam. 86b/9

berkemāl (f.a.b.s.) Mükemmel. 84b/9

besmele (Ar.) "Acıyan ve esirgeyen Tanrı'nın adı ile" anlamına gelen ve bir işe başlarken söylenilen Arapça bismillahirrahmanirrahim sözünün kısaltması. 50b/15

beş Dörtten sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 78b/8

beşinci Beş sayısının sıra sıfatı, sırada dördüncüden sonra gelen. 90a/10

bevl (Ar.) İdrar, sidik, çiş. 78b/13

bevl-i ādemī (Ar.) İnsan idrarı. 99b/3

bey' (Ar.) Satma, satış. 62b/12

beyān (Ar.) Söyleme, bildirme. 50b/8

beyān it- Bildirmek, söylemek. 60b/14-15

bey'-i bāṭıl (Ar.) Hükümsüz olan satış. 64a/13

bey'-i fāsid (Ar.) Akdin yapılmış olmasına rağmen bazı dış nitelikleri itibariyle geçersiz olan satış. 64a/11

bez (Ar.) Herhangi bir cins kumaş. 68a/15

Bezzāzi Hāfızüddin Muhammed b. Muhammed b. Sihāb el- Kerderī el- Hārizmî el-Bezzāzî (ö. 827/1424). Hanefi fıkıh âlimi. 54b/3

bıçaḳ Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç. 81a/6

bıraḳ- Koymak. 56b/1

bid'at (Ar.) İslâm dininde Hz. Muhammed zamanından sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler. 68a/1

bi'datca (Ar.) Bid'at olacak şekilde yapılan. 86b/1

bigi ... -e benzer. 89b/15

bil- Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak. 50b/8

Bilāl (Bilāl-i Habeşî) Ebū Abdillah (Ebū Abdilkerim veya Ebū Amr) Bilāl b. Rebāh (ö. 20/641). Hz. Muhammed'in ilk müezzini olan sahabi. 95a/13

bile Üstelik. 51b/16

bilek Elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm. 76b/13

bilesince Beraberinde, yanında, birlikte. 56a/5

biñ On kere yüz, dokuz doksan dokuzdan bir artık. 60b/15

bin- Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak. 62b/9

binā it- Yapmak. 57b/15

bir Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren sıfat. 50b/9

bir ol- Bir araya gelmek, birleşmek. 81b/15

biraz Az Miktarda, çok değil. 66a/12

birbirine Karşılıklı olarak biri ötekini, öteki de onu. 79b/1

bireki Bilinenden, sözü edilenden ayrı, öbür. 50b/2

biri Bir tanesi. 53b/8

biribirine Karşılıklı olarak biri ötekini, öteki de onu. 57a/14

birḳaç Çok olmayan, az sayıda, az. 52a/6

birlik Bir tane alabilen. 60a/3

bişmiş Isıtma sonucu belirli bir kullanıma uygun duruma gelmek. 54b/9

bit- (Bitki, tüy, saç, gibi şeyler için) Çıkıp yetişmek. 51b/8

bitt-tarik-il evla (Ar.) Öncelikle. 99a/11

biz Çoğul birinci kişi zamiri. 54a/1

boğaz Boynun ön bölümünü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik. 89b/6

borç Birine karşı bir şeyi yerine getirmek gerekliği, yükümlülük. 61a/9

borçlu Bir yüküm altında bulunan. 59/5

boş İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan. 72a/16
boyun Sorumluluk. 61a/3
boyun Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi. 52b/7
boz- Geçersiz bir duruma getirmek. 58a/2
böyle Bu biçimde. 55b/17
bu İşaret sıfatı. 50b/15
bu En yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan zamir. 51a/13
buçuḳ (Sayı ve üleştirme sıfatlarından sonra gelir, tek başına kullanılmaz) ...ve yarım. 60a/3
buğday Buğdaygillerin örnek bitkisi ve bu bitkinin başaktan ayrılmış tanesi. 57b/1
Buhara Māverāünnehir'de tarihi bir şehr. 100b/17
bul- Arayarak veya aramadan, bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak; bir şeyi elde etmek. 53b/1
bulaş- Bir nesne, üzerine sürülen bir şey yüzünden kirlenmek. 80b/12
bulaşuk Bulaşmış olan. 89b/10
bulun- Bulmak işine konu olmak. 55a/3
buña Bu zamirinin yönelme eki almış durumu. 62b/1
bunda Bu zamirinin kalma durumu. 58b/4
bundan Bu zamirinin çıkma eki almış durumu. 54a/12
bunı Bu zamirinin belirtme eki almış durumu. 52a/13
bunın Bu zamirinin tamlayan durumu. 65b/10
bunlar Bu zamirinin çoğul eki almış durumu. 56b/12
bunuñ Bu zamirinin tamlayan durumu. 56a/10
burada Bu yerde. 57b/7
burun Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı. 79b/10
buyur- Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek. 58a/13
bükül- Bükmek işine konu olmak, katlanmak. 87a/7
bütün Eksiksiz, tam. 71b/9
büyük Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan, küçük karşıtı. 72a/16
büyüklük Büyük olma durumu, ululuk. 100b/8
büyükrekrek Daha büyük. 100b/6

C

Cabir Ebū Abdillah Cābir b. Abdillah b. Amr b. Harān es-Ensārī (ö. 78/697). En çok hadis rivayet eden sahabilerden biri. 66b/14
Cābir bin Abdullah-ı Yahya Bkz. Cabir. 82a/6-7
cāiz (Ar.) Din, yasa, töre veya başka bakımdan işlenmesinde, yapılmasında sakınca olmayan, yapılıp işlenmesine izin verilen, uygun, yerinde sayılan, yakışık alan. 67a/13
cāiz ol- Din, yasa, töre veya başka bakımdan işlenmesinde, yapılmasında sakınca olmamak, yapılıp işlenmesine izin verilmek, uygun, yerinde sayılmak, yakışık almak. 95b/3
calḳ Tamamıyla, tam. 93b/13
calḳ it- Tamamlamak. 95b/5

Cāmiᶜül Kebīr Muhammed b. Hasan eş-şeybāni'nin (ö. 189/805) "Zāhirü'r- rivāye"1 diye bilinen ve Hanefī mezhebinin ana kaynaklarını oluşturan altı eserinden biri. 84a/5
cān (Far.) İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağladığına ve ölümle vücuttan ayrıldığına inanılan madde dışı varlık. 88a/16
cānāvar (Far.) Kurt, domuz gibi cana kıyan yaban hayvanı. 99b/4
cānib (Ar.) Yan, taraf. 67b/17
cāriye (Ar.) Yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükden yoksun edilen, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık. 56a/5
cānver Canlı, hayvan. 89b/7
cebire (Ar.) Kırık kemikleri yerinde tutmak için kullanılan tahta, mıkavva veya tenekeden yapılmış, üzeri bezle kaplanan levha, süyek, koaptör 74a/14
Cebrāil(Ar.) Peygamberlere emir ve vahy getiren dört büyük melekten biri. 100a/9
Cebrāil-i Emīn (Ar.) Peygamberlere emir ve vahy getiren dört büyük melekten biri. 54b/1
cemᶜ (Ar.) 1.Toplama, yığma. 71b/15
2. Birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren isim. 50b/13
cemᶜ id- (Ar. + T.) Toplamak, yığmak. 52a/8
cem ol- (Ar. + T.) Toplanmak, yığılmak. 71b/15
cemāat (Ar.) Bir mezhepten olanların topluluğu. 67b/6
cemᶜ-i endāmları Bütün organları. 50b/13
cemīle (Ar.) (Kadın için) Güzel. 79a/8
cenābet (Ar.) Cünüp. 54b/16
cenāze namāzı (Ar.) Cenaze gömülmeden önce musalla taşının üstüne konan tabutun önünde kılınan namaz. 55b/2
cerāḥat (Ar.) İrin. 75a/3
Cerīr bin Abdullah Ebū Amr Cerir b. Abdillah b. Cābir el-Beceli (ö. 51/671). Kumandan sahabi. 66b/14
cevāb (Ar.) Bir soruya, bir isteğe, bir söz veya yazıya verilen karşılık, yanıt. 54a/5
cevreb Çorap. 68a/7
cihet (Ar.) Yön, yan, taraf. 64a/6
cild (Ar.) Formaları veya yaprakları birbirine dikilerek veya yapıştırılarak bir kitaba geçirilen deri. 97a/14
cimāᶜ it- (Ar.) (İnsanlarda) Çiftleşmek. 55b/10
cināyet (Ar.) Adam öldürme. 84b/9
cins (Ar.) Tür, çeşit. 55a/3
cirāḥat (Ar.) Yara. 74a/14
cumᶜa (Ar.) Haftanın altıncı günü, Perşembe ile cumartesi arasındaki gün. 94a/9
cübbe (Ar.) Sarıklı din adamlarıyla bazı yaşlı kimselerin giydikleri uzun üstlük. 67a/2
cümle (Ar.) Bütün, hep. 52b/4
cünūn (Ar.) Delilik. 87b/13
cünüb (Ar.) Cinsel yaklaşmadan sonra, dinin buyurduğu yolda henüz yıkanmadığı için temiz sayılmayan (kimse), cenabet. 55a/3
cünüblik Cünüp olma durumu. 93a/14
cüzdān (Far.) Cebe girecek büyüklükte, para ve kâğıt koymaya yara küçük çanta. 97a/13

Ç

çadır Keçe, deri, kıl dokuma veya sık dokunmuş kalın bezden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerge, oba, otağ. 54a/6
çalka- Sudan sarsarak geçirmek veya içinden suyu çarparak geçirmek yolu ile bir şeyi temizlemek. 51a/14
çaruḳ Tabaklanmamış sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayak giyeceği. 68a/17
çay Dereden büyük, ırmaktan küçük akar su. 97b/2
çek- Solukla içine almak. 51b/3
çene Omurgalılardan kemik veya kıkırdak ile desteklenen, altlı üstlü dişleri taşıyan ve ağzın açılıp kapanmasını sağlayan parça. 78a/8
çevre Bir şeyin yakını, dolayı, etraf. 77a/10
çıban vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve çoğu, deride şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi. 92b/17
çıḳ- (Zaman) Geçmek. 54a/14
çıḳ- İçeriden dışarıya varmak, gitmek. 54a/15
çıḳ- Bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek bir durumdan başka bir duruma geçmek. 63a/5
çıḳ- Ayrılmak, ilgisini kesmek. 67b/6
çıḳar- (Birinin veya bir şeyin) Çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak. 100a/6
çıḳar- Giysi, ayakkabı gibi şeyleri ayırmak, soymak. 67a/5
çiñin Omuz. 67a/3
çoġ Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı. 66a/11
çoḳsına Çoğusuna. 85b/16
çör çöp Çalı çırpı kırıntısı. 82a/12
çöz- Düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak. 77b/6
çuḳur Çevresine göre aşağı çökmüş olan (yer). 82a/11
çün (Far.) Nasıl, nice. 62a/9
çünki (Far.) Şundan dolayı, şu sebeple. 52b/17
çüri- (Bitki veya hayvan) Türlü etkilerle ve en çok mikropların etkisiyle, kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmak. 77b/8

D

daḫi Da-de, bile. 50b/9
dāḫil (Ar.) İç, ,çeri, içinde. 55b/3
dāḫil ol- (Ar.) Katılmak, girmek veya içinde olmak. 95b/8
dāire (Ar.) (Soyut kavramlar için) Belli sınır, ölçü. 100b/17
dan Sonuç, son. 58b/14
dāne (Far.) Bazı bitkilerin tohumu. 90a/10
ḍarb (Ar.) Kısım. 56a/2
defʿ (Ar.) Savma. 75b/17
defʿa (Ar.) Kez, kere. 52a/16
defn id- (Ölüyü) Gömmek, toprağa vermek. 60b/6
deg- Aralık kalmayıncaya kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek. 76b/7

degin Kadar, dek gibi bir işin, bir durumun sona erdiği zamanı veya yeri gösterir. 53a/13
degirmi Yuvarlak. 95b/2
degül İsim cümlesinde yükleme veya başka ögelere olumsuzluk anlamı veren sözcük. 51a/11
degür- Değmesini sağlamak, değmesine yol açmak. 52a/9
dek Kadar gibi bir işin sona erdiği noktayı veya zamanı anlatır. 52b/14
dekeyen Degin, göz kapayamadan. 51b/10
del- Delik açmak, delik duruma getirmek. 81a/10
delālet id- (Ar.) Göstermek, belirtmek. 70b/6
delil (Ar.) İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, kanıt, emare. 56b/5
delü Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun. 96a/16
delük 1. Dar, küçük açıklık; dar, küçük çukur. 52b/3
2. Delinmiş. 72a/5
deñe- Değerini anlamak, gerekli niteliği taşıyıp taşımadığını bulmak için bir insanı, bir nesneyi veya bir düşünceyi sınamak, tecrübe etmek. 81b/8
depe Bir şeyin en üstteki bölümü. 52a/10
derece-i i'tibar (Ar.) Güvenilir olma derecesi, durumu; saygınlık durumu. 99a/13
derḥāl (Far. Der + Ar. ḥāl) Hemen, çabucak. 54a/17
deri İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan, tüy, kıl ve pulla kaplı örtü. 51b/10
derilü Derisi olan, deri ile kaplanmış olan. 68a/8
derisüz Derisi olmayan, deri ile kaplanmamış olan. 68a/9
dervişlik Derviş olma durumu. 96b/16
deşil- Deşmek işi yapılmak. 76a/11
deşül- Deşmek işi yapılmak. 76a/12
devā (Ar.) İlāç, çare. 78b/4
devā ol- Çare olmak, onma. 78b/4
deve Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan. 56a/4
devr (Ar.) Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası. 53b/9
dey- Aralık kalmayıncaya kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek. 80a/10
dırnaḳ İnsanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka. 52b/14
di- söylemek. 50b/14
diger (Far.) Başka, özge, öteki, öbür. 64b/8
dik- Beklemek için birini bir şeyin başına getirmek. 83a/14
diken Bazı bitkilerin dal, meyve kabuğu gibi bölümlerinde ve bazı hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri. 81a/7
dil İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan. 57a/13
dile- Bir iş için dilekte bulunmak. 53b/17
dimaġ Beyin. 80a/15
din Doğa üstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara, tanrıya inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum. 61a/4
din- Söylenmek, sözü edilmek. 51a/17
din-i islām (Ar.) İslām dini. 67b/5
dip Bir şeyin çevresi, bir şeyin yanı başı. 51b/9

direk Ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek. 86b/16
dirhem (Ar.) Okkanın 400'de 1'ine eşit olan, 3,148 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü. 81a/3
diri Yaşamakta olan, yaşayan, canlı. 60a/12
dirsek Kol ile ön kol arasındaki eklemin arka yanı. 51b/16
diş Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri. 89a/15
divār (Far.) Bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan dikey düzlem. 56b/12
diyār (Ar.) Ülke. 67b/17
diyiş- Söyleşmek. 54a/5
diyüvir- Söyleyivermek. 57a/13
diz Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer. 54a/7
dolandur- Dolaştırmak. 52b/3
dök- Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları yerden, kaptan başka bir yere boşaltmak. 51b/1
dökül- Dökmek işi yapılmak veya dökmek işine konu olmak. 54b/14
dön- Kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek. 51a/15
dönder- Dönmesini sağlamak. 57b/9
dönderivir- Dönmesini sağlayıvermek. 57b/1-2
dördinci Dört sayısının sırasıfatı, sırada üçüncüden sonra gelen. 88a/16
dört Dört sayısının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 51a/3
döşek Yatak. 95a/16
du'ā (Ar.) Tanrı'ya yalvarma, yakarış. 52b/5
Dun-i ḳatāde Ebü'l – Hattāb Katade b. Diāme b. Katade es- Sedūsî el- Basrî (ö. 117/ 735). Müfessir, tābiî. 68a/6
dur- Var olmak. 77a/6
durıgel- Bekleyi durmak, biraz beklemek. 53a/3
dut- 1. Yönelmek. 53a/3
2. Başlamak. 65b/13
dutsaḳ Esir. 58b/5
dutul- Kapatılmak. 78a/10
dübür Kıç, makat. 78b/8
düken- Bitmek, sona ermek. 61b/17
dün Bu günden bir önceki gün. 54a/2
dünyā (Ar.) Üstünde yaşadığımız gök cismi. 60a/2
dünyevī (Ar.) Dünya ile ilgili, dünya işlerine ilişkin. 50b/6
dürlü Çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif. 82a/5
dürt- Değmek, dokunmak. 57a/5
dürüst Doğru, yanlışsız. 60a/5
düş- Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek. 74b/2
düşi az- Uykuda sperm boşalması, ihtilam. 94b/17
düşvār (Far.) Güç, zor. 53b/7
düz Yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan. 87b/11
düz- Bir ihtiyacı karşılamak amacıyla birçok şeyleri birbirini tamamlayacak biçimde bir araya getirmek. 97b/2
düzil- Düzmek işine konu olmak veya düzmek işi yapılmak. 62b/6

E

Ebāzer Ebū Zer Cündeb b. Cünāde b. Süfyān el- Gıfārî (ö. 32/653). Servet terākümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle tanınan sahābî. 56a/7

ebter (Ar.) Kesik. 97a/5

Ebū Alī Dekkak Ebū Alî Hasen b. Alî b. Muhammed (ö. 405/1015). HNisābur sūfîlerinden. 88a/12

Ebū Berza Ebū Berze Nadle b. Ubeyd b. el-Hāris el- Eslemî (ö. 65/ 685[?]). sahābi. 66b/14

Ebū Ca' fer Özel isim. 71b/2

Ebū Davud u Sicistānī Ebū Dāvūd Süleymān b. el- Eş'as b. İshāk es-Sicistāni el-Ezdî (ö. 275/889). Kütüb-i Sitte'den biri olan Es- sünen'in müellifi, muhaddis. 70a/14

Ebū Eyyūb Ebū Eyyūb Hālid b. Zeyd b. Küleyb el-Ensāri (ö. 49/669). Hicret sırasında Hz. Muhammed'i Medine'de evine misafir eden, Türkiye'de "Eyüp Sultan" unvanıyla anılan sahābî. 66b/15

Ebū İsa Tirmizī Büyük hadis ālimlerinden. Kütüb-i Sitte denilen meşhur altı hadis kitabından olan "Sünen-i Tüemizi" adıyla meşhur Cami-us Sahih adlı kıymetli hadis kitabının yazarı. İsmi, Muhammed bin İsa Tirmizi, künyesi, Ebū İsa!dır. (ö. 279/893) 70a/14

Ebū Mūsa Ebū Mūsā Muhammed b. Ömer b. Ahmed el-Medinî (ö. 581/1185). Hadis hāfızı. 66b/15

Ebū Bekr Ebū Bekr Abdullah b. Ebî Kuhāte Osman b. Āmir el-Kureşî el-Teymi (ö. 13/634). İlk Müslümanlardan, Hulefā-yı Raşidin'in birincisi. 67b/9

Ebū Bekr Sıddık Bkz. Ebū-Bekr. 54a/5

Ebū Hafşi Kebiri Buhari Hanefi fıkıh ālimlerinden. Adı Ahmed bin hafs'dır. "Ebū Hafs-ı Kebir" künyesi ile meşhurdur. Ö. 264 (m. 877). 58b/8-9

Ebū Hanife (Ar.) Hanefi mezhebinin kurucusu olup asıl adı "Nu'man İbnü Sābit" dir. 58b/6

Ebū Sa' id-i Hudri Ashâb-i kirâmin fakihlerinden biri. Sa'd b. Mâlik b. Sinan b. Ubeyd, Adiyy b. Neccâr kabilesindendir. Babasi, Medine'de Islâm'in tebligi basladiginda müslüman olmus, Ebû Said müslüman bir ailede dünyaya gelmiştir. (?-47) 66b/8

Ebū Süleymān-i Cürhānī Hanefi mezhebi fıkıh ālimi. İsmi Mūsa bin Süleyman'dır. Ebū Süleyman künyesidir. Ö. 201 (m. 816). 58ba/9

Ebū Yūsuf Ebū Yūsuf Ya'kub b. İbrāhim b. Habib b. Sa'd el- Kufi (ö. 182/798). Ebū Hanife'nin önde gelen talebesi, müçtehid, hukukçu ve ilk kādıl kudāt. 52a/14

Ebū Zer Bkz. Ebā Zer. 56a/4

Ebū-l-Hasan -ı Kerhī Hadis ve Hanefi fıkıh ālimi. Ebū'l Hasan künyesi olup, ismi, Ubeydullah bin Hüseyn bin Dellāl bin Delhim'dir. (ö. 340/952) 69a/11

Ebū'l Hasan-ı Rüstağ' anī Özel isim. 84a/9

Ebū'l Leyş-i Semerkandī Ehl-i sünnet ālimlerinin en büyüklerinden ve Hanefi mezhebi imāmlarından. İsmi, Nasr bin Muhammed bin

Ahmed bin İbrahim es-Semerkandi olup, künyesi Ebulleys'dir. (ö. 373/983) 97b/2-3

ecl (Ar.) Sebep, illet. 77b/1

ecmain (Ar.) Hepsi, cümlesi, toplu. 66b/16

ecză (Ar.) Kimyasal yollarla elde edilen, ilâç yapmaya yarayan veya sanayide türlü işlerde kullanılan maddelerin genel adı. 97a/13

edă (Ar.) (Namaz için) Kılma, yerine getirme. 55a/11

eda it- Namaz kılmak. 83b/17

edük Konçlu mest. 76a/6

eger (Far.) Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirirlir, şayet. 51a/8

egil- (İnsan) Bir işi yapmak için belini eğmek. 67a/4

eglen- Bir yerde durmak, beklemek. 83b/17

ehl (Ar.) Bir işte yetkili olan, bir işi yapan, yeterli. 60b/4

ehl-i sünnet (Ar.) 1. Hak kabul edilen dört mezhepten olanlar. 67b/6
2. Hz. Muhammed ile sahabelerine itikatta uyanlar. 98a/8

ehl-i tahkīk (Ar.) Araştırmacı kimseler. 50b/16

eimme (Ar.) İmamlar. 79a/4

eimme-i selāse (Ar.) Ebu Hanife, İmam Muhammed, İmam Yusuf. 81b/3

ek- Serpmek. 76b/8

eksen Bir cismi iki eşit yeni parçaya bölen çizgi, mihver. 67b/6

ekseri (Ar.) En çok, en çoğu, çoğu kez. 71b/7

eksil- Azalmak, az duruma gelmek. 66a/12

eksük Noksan. 50b/17

el Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. 57a/13

ele- Elek yardımıyla ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak, elekten geçirmek. 76b/7

āmañ Kusur, kabahat. 96b/4

emīrü'l-mü'minīn (Ar.) Hz. Muhammed'in halifesi, müslümanların emiri. 57a/8

emr (Ar.) Buyruk, komut. 56b/3

emr eyle- Buyruk vermek, emretmek. 96b/2

en Bir yüzeyde boy sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, genişlik. 97b/9

endām (Far.) İnsanın organı. 50b/6

enek Çene. 51b/8

Enes Bkz. Enes bin Mālik. 66b/8

Enes bin Mālik Ebū Hamza Ena b. Mālik b. Nadr el-Ensārī (ö. 93/711-12). Hz. Muhammed'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahābīlerden biri. 67b/7

ense Boynun arkası. 52a/11

er Erkek. 60a/8

eren Erkekler. x76b/3

erlik Er olma durumu, erkeklik. 80a/2

es- (Hava için) Bir yönden bir yöne akmak, rüzgār olmak. 56b/15

esfel (Ar.) Aşağı taraf. 70a/9

Esma binti Ebū Bekr Zātünnitākayn Esmā binti Ebī Bekr es-Sıddık b. Ebī Kuhāfe el-Kureşiyye et-Teymiyye (ö. 73/692). Hz. Ebū Bekir'in kızı ve Abdullah b. Zübeyr'in annesi, sahābī. 99a/5

esna (Ar.) Bir işin yapıldığı an, sıra. 100b/17
eşek Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı. 99b/5
et İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabak. 79b/7
etek Giysini belden aşağı kalan bölümü. 78a/1
etmek Ekmek. 81b/6
ev Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut. 97b/13
evlā (Ar.) Daha iyi, yeğ. 52a/4
evvel (Ar.) Önce. 52a/12
Evzāī Ebū Amr Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid el- Evzāī (ö. 157/774). Evzāīiyye mezhebinin kurucusu, fıkıh ve hadis ālimi. 82b/3
eyer Binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne. 87b/9
eyle 1. O biçimde, o tarzda. 56b/4
2. Onu gibi olan, ona benzer. 59/12
eyle- Etmek, yapmak. 51a/13
eyü İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan. 56a/14
eẕān (Ar.) İslamlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yaptığı çağrı. 54b/3

F

fāide (Ar.) Yarar, kâr. 69a/12
fāide itmez Etkisi olmamak, işe yaramamak, yaralı olmamak. 92b/7
fāide-i ḫilāf (Ar.) Karşıtlıklardaki yararlılık. 90b/16
faḳīh (Ar.) Fıkıh bilgini. 60a/7
faḳīh ol- Fıkıh ālimi olmak. 56b/3
faḳir (Ar.) Geçimini güçlükle sağlayan, yoksul, fukara. 87b/15
fāriġ (Ar.) Çekilmiş, vazgeçmiş, bitmiş olmak. 53a/1
fāriġ ol- Vazgeçmek, çekilmek, el çekmek. 53a/1
farīża (Ar.) Yapılması gerekli ödev, görev. 55a/9
farīżalıḳ (Ar.) Farz olma durumu. 84a/17
farīżlik (Ar.) Farz olma durumu. 53a/13
farḳ it- (Ar.) Görmek, seçmek. 79a/1
farḳ olmaz (Ar.) Önemi etkisi olmaz, değişmez. 87b/8
Fārsī (Ar.) Farsça. 55a/16
farż (Ar.) Müslümanlıkta özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması zorunlu sayılan. 57a/11
farż ol- Yapılması zorunlu olmak. 93b/8
farżiyyet (Ar.) Bir iddiayı aydınlatmak için söylenen ve hükmü kesin olmayan, farz ve takdire bağlı bulunan mesele. 85a/3
fāsıḳ ol- (Ar.) Tanrı'nın emirlerini tanımamak, günah işlemek. 95b/5
faṣıl (Ar.) Bölüm, kısım, devre. 78b/11
fasid it- (Ar.) (Namaz, oruç, aptes, gibi şeyler için) Bozmak. 75a/5
fasid ol-(Ar.) (Namaz, oruç, aptes, gibi şeyler için) Bozulmak. 57b/11
faṣl (Ar.) Bölüm, kısım, devre. 66b/4
fażīlet (Ar.) Erdem. 50b/17
fażl (Ar.) İyilik, erdem, lütuf. 53b/7
fekāhat Fıkıh ilminde derinleşmiş. 56b/3

ferişte (Far.) Melek. 88a/15
ferseng (Far.) Çeşitli mesafelere eş değerde bulunan bir uzunluk ölçüsü. 60b/15
fetāvā (Ar.) Müftünün verdiği dini cevaplar. 53a/7
feth (Ar.) Açma, açılma, bir yeri ele geçirme. 53b/16
fetva (Ar.) Müftü tarafından verilen dini hüküm veya karar. 59/1
fetvā-i iḫtiyār (Ar.) Kendi iradesiyle hüküm vermek. 80b/15
fevāid Bir muhaddisin veya çeşitli ālimlerin garip ve nādir rivayetleri bir araya getiren kitap türü. 84a/9
fiğ (Yun.) Baklagillerden, hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki. 57a/1
fi'l (Ar.) İş, davranış. 55b/3
fi-l-ḥāl (Ar.) Bu anda, hemen şimdi. 87a/13
fuḳahā (Ar.) Fıkıh bilgini. 56b/5

G

ġaflet (Ar.) Dalgınlık, dikkatsizlik, aymazlık, dalgı, ihtiyatsızlık. 87b/13
ġāib ol- Görünür olmaktan çıkmak, Görünmez olmak. 80a/11
ġāiṭ (Ar.) İnsan dışkısı. 78b/13
ġālib (Ar.) Üstün gelen, çok olan. 89a/11
ġālib-i ẓanni (Ar.) Gücü, gerçeğe en yakın olan kişi. 60b/8
ġam (Ar.) Tasa, kaygı, üzüntü. 78a/12
Ġarāib Garāibü'l- Kur'an ve Regāibü'l -Furkān. Nizāmeddin en-Nisāburī'nin (ö. 850/1446) Kur'an-ı Kerim tefsiri. 95b/1
ġarāmet (Ar.) Borç diyet gibi şeyleri ödeme. 88a/10
ġarīm (Ar.) Hasım, düşman, rakip. 96a/7
ġasl (Ar.) Yıkama, yıkanma. 75b/12
ġāyet (Ar.) Pek, çok, pek çok. 62a/5
Ġayetü'l-beyān Özel isim. 87a/11
ġayr (Ar.) Ayrı, başka, özge. 90a/13
ġayrı (Ar.) Başka, diğer. 50b/16
ġazā (Ar.) İslām dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan savaş, kutsal savaş. 53b/16
geç- 1. Bırakmak, vazgeçmek. 53b/15
2. Geçmek işini yapmış, bahse konu olmuş. 68a/14
3. Bir yandan girip öte yandan çıkmak. 71a/16
4. Bir yerden başka bir yere gitmek. 97b/3
geçişdür- Geçmek işini yaptırmak, geçmesini sağlamak. 57b/5
geçmiş Zaman bakımından geride kalmış. 51a/9
geçür- Bir şeyi bir yandan öbür yana götürmek. 62b/10
gel- 1. Olmak. 51b/1
2. Söylenmek. 71b/6
3. Bir yere gitmek, varmak. 79a/7
4. Varmak, ulaşmak. 79a/9
gene Yeniden, bir daha, yine, tekrar. 68a/14
gerçi (Far.) Her ne kadar, ise de. 59/4
gerek 1. Bir şeyin yapılabilmesinin veya olabilmesinin bağlı olduğu (şey), lāzım. 50b/12

2. Kelimeleri, kelime öbeklerini, görevdeş ögeleri birleştirme, eşitlik, istenileni seçme gibi anlamlar katarak bağlar. 60b/13

gerek- Bir şeyin yapılabilmesi veya gerçekleşmesi bazı nesne, fiil vb. ye bağlı olmak, gerek olmak. 81b/6

getür- Gelmesini sağlamak. 54a/1

getürivir- Getirmek eyleminin tezlik çekimi. 97b/8

gey- Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek. 61a/17

geyil- Giymek işi yapılmak. 73b/14

ġıdā (Ar.) Besin. 90a/10

ġılāf (Ar.) Kılıf, mahfaza. 97a/12

ġız Dişi çocuk. 81b/14

gibi İmişçesine, benzer biçimde. 53a/11

gice Güneş battıktan gün ağarmaya başlayıncaya kadar geçen süre, tün. 61b/1

giciyik Uyuz hastalığı. 81a/13

gid- 1. Yok olmak. 50b/12
2. Bir yerden veya bir işten ayrılmak. 81a/11
3. Bir duruma, bir sonuca ulaşmak, varmak. 81a/12
4. Bir yere doğru yönelmek. 62b/10

gider- Ortadan kaldırmak, yok etmek. 55a/17

gine Yeniden, bir daha, yine, tekrar. 52b/17

gir- Dışarıdan içeriye geçmek. 58a/11

girü 1. Bundan başka. 55b/4
2. Geriye doğru. 57a/16
3. Yine, tekrar. 58b/2

git- 1. Bir yerden ayrılmak. 54a/1
2. Bir yere doğru yönelmek. 62b/10

givür- Bir şeyi belli bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek. 93b/7

gizlen- Kendi kendini gizlemek, saklanmak. 56a/6

göç- Yerleşmek amacıyla yer değiştirmek. 53b/17

gök Yeryüzünün üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, sema. 53a/3

gönder- Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek. 54a/1

göñül Sevgi, istek, düşünüş, anma ve hatır gibi var sayılan duygu kaynağı. 54a/3

gör- 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.53b/16
2. Bir şey hakkında bir yargıya varmak, değerlendirmek. 68a/4

görin- 1. İzlenim uyandırmak. 87a/11
2. Görülür duruma gelmek, görülür olmak. 90b/12

götür- Taşımak. 94b/14

göyün- Olgunlaşmak. 90a/10

göz Görme organı. 82a/12

gür (Far.) Mezar, kabir. 96a/11

ġusl (Ar.) İslām dininin gerekli gördüğü durumlarda ve biçimde yıkanıp aptes alma, boy aptesi. 55a/6

ġusl eyle- Boy aptesi almak. 56a/9

ġusl id- Boy aptesi almak. 98a/11

gusl it- Boy aptesi almak. 58a/8

ġusul İslām dininin gerekli gördüğü durumlarda ve biçimde yıkanıp aptes alma, boy aptesi. 55b/15

ḫāllu Durumlu, bir durumda bulunmak. 58b/15
ḫām (Far.) İşlenmemiş (madde). 54b/9
ḥamd (Ar.) Tanrı'ya olan şükran duygularını bildirme. 96b/17
ḥaml olın- (Ar.) İsnat edilmek, atf edilmek. 70a/15
ḥammām (Ar.) Yıkanılacak yer, yunak, ısı dam. 58a/7
hammāmcı Hamam işleten kimse. 58a/11
ḫamr (Ar.) Şarap. 99b/3
ḫarac (Ar.) Bir yerden, bir kimseden zorbalıkla alınan para. 71b/8
ḥarāret (Ar.) Sıcaklık, ısı. 57a/5
ḫarc eyle- (Ar.+ T.) Sarf etmek, harcamak. 60a/15
ḫarc it- (Ar.+ T.) Sarf etmek, harcamak. 60a/16
ḥareket id- (Ar.+ T.) Kas ve eklemlerin, belli doğal şartlar içerisinde işlemeleri sonucu vücut bölümlerinde düzenli ve olumlu etkilerle oluşturdukları yer değişimi. 79a/9
ḥarf (Ar.) Dildeki bir sesi gösteren ve alfabeyi oluşturan işaretlerden her biri. 97a/9
ḫāric (Ar.) Dış, dışarı. 84b/14
Ḥaşā'il Necmeddin Ömer-i Nesefi'nin eseri. 71b/1
Ḥasan Özel isim. 60a/3
Ḥasan bin Ziyād Ebū Alī el-Hasan b. Ziyād el- Ensārī el- kūfī el- Lü'lüī (ö. 204/819). Ebū Hanīfe'nin önde gelen talebelerinden, müctehid ālim. 88b/11
Ḥasan-i Basrī Ebū Saīd el-Hasan b. Yesār el-Basrī (ö. 110/728). Basralı meşhur tābiī, ālim ve zāhid. 60a/1
Ḥasan-ı Ziyād Bkz. Ḥasan bin Ziyād. 60b/11
ḥāṣıl it- (Ar.+ T.) Ortaya çıkmasını sağlamak, türetmek. 95b/7
ḥāṣıl ol- (Ar.+ T.) Ortaya çıkmak, türemek. 57a/5
ḥāṣıl-ı kelām (Ar.) Sözün kısası, kısacası. 89a/5
ḫasta ol- (Far.+ T.) Hastalanmak. 53b/11
ḥāşā (Ar.) Dince aykırı görülen bir ihtimalden söz edilirken, zorunlu olarak kullanılır. 68a/2
ḫaṭ (Ar.) Çizgi. 70a/12
ḫaṭā (Ar.) Yanlış, yanlışlık, yanılgı. 64b/5
ḫāṭır (Ar.) Hafıza, zihin, akıl. 85a/5
ḫātūn (Far.) Kadın. 54b/16
ḥavż (Ar.) Su biriktirmek, yüzmek veya çevreyi güzelleştirmek gibi amaçlarla altı ve yanları mermer, beton ve benzeri şeylerden yapılarak içine su doldurulan, genellikle üstü açık yer. 62b/6
ḫāya (Far.) Er bezi. 80a/4
ḫaylī (Far.) Epey, oldukça çok. 86a/11
ḫayr (Ar.) İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım. 96b/3
ḥayvān (Ar.) İnsandan farklı olarak, dil ve akıldan yoksun canlı yaratık. 95b/10
ḥayvānāt (Ar.) Hayvanlar. 57a/8
ḥayż (Ar.) Kadınlarda aybaşı. 90a/13
ḥażar (Ar.) Barış. 53b/3
ḥāżır (Ar.) Bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan, anık. 62b/11
ḥażret (Ar.) Kutsal sayılan kimselerin başına getirilen unvan. 53a/15
helāk ol- (Ar.+ T.) Yok olmak, ölmek. 58a/5
ḥelāl (Ar.) Dinin kurallarına aykırı olmayan, dince yasaklanmamış olan. 68a/4
Hem (Far.) Açıklayıcı nitelikte olan ikinci cümleyi birinciye bağlar. 53a/14

ḫamāil (Ar.) Kılıç bağı, kılıç kayışı. 97a/13
hemān (Far.) Çabucak, gecikmeden. 50b/12
henüz (Far.) Daha, hālā. 70b/9
her (Far.) Tekil isimlere tamlayan görevinde getirilerek "birer birer olarak, ...'in hepsi" anlamını verir. 66a/13
hevā (Ar.) 1. Gökyüzü. 53b/6
2. Keyif, ālem. 68a/1
hey'et (Ar.) Hāl, durum. 86b/8
hibe (Ar.) Bağışlama, bağış. 64a/6
hicret (Ar.) İslām takviminde tarih başı sayılan Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi. 67b/15
hiç (Far.) Olumsuz yargılı cümlelerde eylemin anlamını pekiştirir. 56b/14
hiçbir (Far.+ T.) Bir isimden önce getirilerek o ismin bildirdiği varlıktan bir tanesinin bile olmadığını anlatır. 51a/11
ḫilāf (Ar.) Aykırı, karşıt, ters. 55b/10
ḫilālle- (Ar.) İki şey arasına sokulan üçüncü bir şeyle karıştırmak, ovmak. 52a/1
Hinduvānī Ebū Ca'fer Muhammed b. Abdillah b. Muhammed el-Hinduvāni el-Belhi (ö. 362 / 973) Hanefī fakihi, müctehid. 99b/9
ḫizmet (Ar.) Birinin işini görme veya birine yarayan bir iş yapma. 56a/14
ḫizmetkār (Ar. +Far.) Ücretle iş gören genellikle işçi, uşak. 54b/3
ḫoca (Far.) Müslümanlıkta din görevlisi. 58b/14
Ḫoca Ebū Bekr-i Muḫammed-i Fażl-ı Buḫarī Özel isim. 71a/17
Ḫoca Ebū-Ḫaniş Kebīr-i Buḫārī Özel isim. 83b/10
Ḫoca Ebū-l-ḥasan-i Rüstaġ'ānī Özel isim. 60a/8
Ḫoca İmām Seraḫsi Hanefī mezhebi fıkıh ālimlerinden. Künyesi, Ebū Bekr Serahsi'dir. (ö. 439/1047) 84a/11
Ḫoca İmām-ı Şeref-i Āḳıl Özel isim. 81a/17-81b/1
ḫod (Far.) Kendi. 61a/2
ḫoş (Far) Güzel, iyi. 95b/7
ḫoẓ (Far.) Kendi. 70b/2
ḫulāṣa (Ar.) Bir şeyin, bir sözün özü, özet. (Eser adı.) 88b/13
ḫurmā (Far.) Hurma ağacının yemişi. 65a/11
Ḫuzeyfe Bkz. Ḫuzeyfe-i Yemenī. 66b/15
Ḫuzeyfe-i Yemenī Ebū Abdillah Huzeyfe b. Huzeyl (Hisl) b. Cabir el-Absī (ö. 36 / 656). Hz. Muhammed'in sırdaşı olan sahābī. 86a/4
Ḫuzeyme Ebū Umāre Huzeyme b. Sabit b. el-fākih el- Ensāri el- Hatmi (ö. 37 / 657) Züşşehādeteyn diye tanınan sahābi. 66b/8
ḫüccet (Ar.) Belgit, tanıt. 79b/3
ḫükm (Ar.) Önem, geçerlilik. 62b/13
ḫükm id- (Ar. + T.) Düşünme ve yargılama sonunda bir kanıya varmak. 96a/7
ḫükm-i ḥadeṣ (Ar.) Hadesle ilgili yargılar. 66a/15
ḫüküm (Ar.) Yargı. 53b/7
ḫünsā (Ar.) Kendisinde hem erkeklik hem dişilik alameti bulunulan kimse. 79b/16
ḫürmet (Ar.) 1. Saygı. 53b/8
2. Haramlık. 70b/3

I

ılıcak Az ılık, ılıkça. 58a/8
ırağ ol- Uzak olmak. 60b/12
Irak Yer ismi. 67b/17
ıraklığ Uzaklık. 60b/9
ışır- Dişleri arasına alıp sıkmak. 81b/6
ışlan- Islak duruma gelmek. 78a/12

İ

iāde eyle- (Ar. + T.) Karşılıklı olarak yapmak. 82a/16
ibādet (Ar.) Tanrı buyruklarını yerine getirme, Tanrı'ya yönelen saygı davranışı, tapınma. 55b/5
İbn-i Sīrīn Tabiīnden olup, tefsir, fıkıh ālimi ve meşhur rüya tābircisi. Asıl adı Muhammed'dir. Basralıdır. 33 (m. 653) senesinde doğup, 110 (m. 729) senesinde vefat etmiştir. 82b/2
İbn-i Kāsi Nehaī Özel isim. 66b/2
İbn-i Mes'ūd Özel isim. 96a/8
İbrahim Nehaī Tābiīnin en büyük fıkıh ve hadis ālimlerinden. Fıkıh ilminin ve Irak mektebinin (Re'y ehlinim) kurucularındandır. İsmi, İbrahim bin Yezid bin Esved bin Amr, künyesi Ebū İmrān'dır. Küfe'de yaşamış olup 96 (m. 715) senesinde vefat etmiştir. 72b/10
ibrīk (Ar.) Su ve sulu şeyler koymaya yarayan kulplu, emzikli kap. 51a/11
icmā' (Ar.) Din bilginlerinin, dinle ilgili bir konuda birlik olmaları. 53a/14
icmā'-ı sahābe (Ar.) Hz. Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunan kimselerin ortak kararı. 66b/7
iç Oyuk olan veya oyuk sayılabilen şeylerin boşluğu. 52b/4
iç- Bir sıvıyı ağza alıp yutmak. 53a/7
iç git- İstemeden uyuyuvermek. 90a/12
iç yağ Geviş getiren hayvanların karın boşluğundan çıkarılan yağ, şahım. 78b/3
içinde Süresince, zarfında. 54b/4
içmeklik İçmek işi. 63a/6
içün Amacıyla, maksadıyla. 55a/6
igne Bazı araçların ucu sivri parçaları. 81a/7
ihlās (Ar.) İçtenlik, doğruluk, bağlılık. 53b/14
ihrām (Ar.) Kābe'ye girerken hacıların örtündükleri geniş, beyaz, yünlü çarşaftan giysi. 94a/9
ihtikan id- (Ar.) Yağın birikip yürümesi. 80a/8
ihtilāf it- (Ar. + T.) Ayrılığa, anlaşmazlığa düşmek. 51a/4
ihtilāf-ı meşāyih (Ar.) Şeyhlerin anlaşmazlığı. 97a/15
ihtilām (Ar.) Düş azma. 97b/11
ihtimāl (Ar.) Bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, olasılık. 95a/8
ihtiyāç (Ar.) Gerekseme, gereksinme. 60a/10
ihtiyār it- (Ar. + T.) Seçmek, üstün tutmak. 68a/2
ihtiyār id- (Ar. + T.) Bkz. ihtiyār it- 80b/16-17
ihtiyārsuz İstemeyerek. 86a/16
ihtiyāt (Ar.) Herhangi bir konuda ileriyi düşünerek ölçülü davranma, sakınma. 53a/8
ikāmet (Ar.) Bir yerde oturma, eğleşme.55b/7
iken Esnasında, -dığı/ -diği hālde, -dığı/ -diği zaman. 55b/7

iki Birden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 2. 50b/3
ikiledin İkinci kez. 65a/13
ikinci İki sayısının sıra sıfatı. 55a/3
ikindü Öğle ile akşam arasındaki süre. 91a/17
iḳrār (Ar.) Saklamayarak söyleme, açıkça söyleme. 67a/15
iḳtidā (Ar.) Uyma, tābi olma. 97b/13
iḳtidā it- (Ar. + T.) Uymak, tābi olmak. 91a/11
il Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. 56b/11
iʿlām id- (Ar. + T.) Bildirmek. 97b/8
ile 1. Cümle içinde aynı görevde iki ögeyi birbirine bağlamaya yarar. 56b/11
2. Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, işteşlik, araç, sebep veya durum anlatan cümleler yapmaya yarar. 97b/12
iled- Götürmek, ulaştırmak, nakletmek. 52b/12
ilerü Herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı. 71a/17
ilet- Bkz. İled- 95a/11
ilikle- Bir şeyin düğmesini iliğine geçirmek. 67b/6
illā (Ar.) Ne olursa olsun, hangi şartta olursa olsun, her halde. 65b/7
īmā (Ar.) Açıkça belirtilmeyen, dolaylı olarak anlatılan şey. 58b/8
imām (Ar.) Müslümanlıkta mezhep kuran kimse. 51b/16
İmām Alī Pejdevī Özel isim. 97a/15
İmām-ı Āʿẓam Ebū Ḥanife Bkz. Ebū Hanife. 57a/11-12
İmām Bekr Ḫoharzāde Bkz. Bekr Ḫoharzāde. 86a/8-9
İmām Ebū Ḥanife Bkz. Ebū Ḥanife. 52a/13
İmām Ebū Şucāʿ Bağdat'ta yetişen ālimlerden. İsmi Muhammed bin Ali bin Şuayb'dır. Doğum tarihi bilinmemekte olup, 590 (m. 1194) senesinde vefat etti. 59/10
İmām Ecelli Seraḫsī İslām ālimlerinin meşhurlarından. Hanefī mezhebinde büyük fıkıh ālimidir. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ebi Sehl Serahsi'dir. Künyesi Ebū Bekr, lakabı Şems'ül-eimme'dir. Türkistan'da yetişen İslām ālimlerindendir. (ö. 483/1090) 60b/2
imāmet id- (Ar. + T.) İmamlık yapmak. 54b/4
imāmeyn (Ar.) İki imam. (İmam-ı Ebu Yūsuf ile İmam-ı Muhammed) 62b/10
İmām Ḥüsāmeddin Şehīd-i Buḫārī Özel isim. 84b/7-8
İmām Mālik İslāmiyette "ehl-i sünnet" denilen dört mezhepten Mālikī mezhebinin kurucusu, asıl adı Mālik bin Enes'dir. 70a/6
imām-ı müsülmānān (Ar.) Müslümanların imamı, önderi.57a/12
İmām Muḥammed Ebū Hanife'nin derslerinde yetişen İslām ālimlerinin en üstünlerinden ve büyük müctehid. Adı , Muhemmed bin Hasen'dir. Künyesi Ebū Abdullah'tır. 135 (m. 752) senesinde Vāsıt şehrinde doğdu. 189 (m. 805) de Rey şehrinde vefat etti. 52a/13
İmām Seraḫsī Bkz. İmām Ecelli Seraḫsī. 94a/5
İmām-ı Şāfiī İslāmiyette "ehl-i sünnet" denilen dört mezhepten Şāfiī mezhebinin kurucusu, Gazzeli olup asıl adı İdris'dir. 57b/10
İmām Zāhid-i Faḫr Özel isim. 89b/2

İmām Züfer Hanefi mezhebinin meşhur fakıh ālimlerinden. Hadis ilminde de meşhur bir ālim olup, İmam-ı azamın talebesidir. Künyesi Ebu Hüzeyl'dir. 110 (m. 728) senesinde doğdu. 158 (m. 775) senesinde Basra'da vefat etti. 80b/12

imāmlıḳ İmam olma durumu. 56a/15

imāmlıḳ eyle- Namaz kıldırmak. 56a/15

imāret (Ar.) Bayındır, umran. 85b/5

imdi Şimdi. 99b/1

imren- Beğenilen, hoşlanılan bir şeyi edinmek istemek. 93b/11

in- Yukarıdan aşağıya doğru gelmek, çıkmak karşıtı. 52a/11

inan- Bir şeyi doğru olarak benimsemek. 51a/9

ince Kendi cinsinden olanlara göre, dar ve uzun olan, kalınlığı az olan. 68a/15

incük Bacağın, diz kapağına kadar olan bölümü. 69b/14

iniş İnmek işi veya biçimi. 87b/11

inkār it- (Ar. + T.) Yaptığı bir işi, söylediği sözü veya tanık olduğu bir şeyi yapmadığını, bilmediğini, görmediğini söylemek, yaptığını saklamak, yadsımak. 67a/15

in-şā'-Allah-u teāla (Ar.) Allah isterse, Allah nasip etti ise. 58a/3

inzāl ol- (Ar. + T.) Uykuda düş azması, meni boşalması. 93b/12-13

ip Dokuma maddelerinin bükülmüş liflerinden yapılan bağ. 68a/15

irte Bir günün veya olayın arkasından gelen zaman. 54a/3

İsa bin Ābān Hanefi mezhebinin meşhur fıkıh ālimlerinden. Künyesi Ebu Mūsa'dır. Doğum tarihi bilinmemeltedir. 221 (m. 836) senesinde Basra'da vefat etti. 92a/12

isḳāṭ-ı farż Farzları düşürme, eksiltme.98a/5

İslām (Ar.) Hz Muhammed'in yaydığı din. 94a/2

isnād (Ar.) Bir düşünceyi, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, yükleme, atfetme. 70a/13

iste- Bir şeyin kendisine verilmesini veya yapılmasını söylemek, dilemek. 58b/16

istīāb (Ar.) içine alma, içine sığdırma. 57b/5

istibrā (Ar.) Küçük aptesten sonra akıntıyı tam arıtma. 79a/15

istidlāl id- (Ar. + T.) Kanıtlara dayanarak sonuç çıkarma. 68b/9

istiğfār eyle- (Ar. + T.) Tanrı'dan suçlarının bağışlanmasını dilemek, tövbe etmek.53b/14

istiḥsān (Ar.) Beğenme, beğenilme, güzel sayılma, güzel bulma. 58b/3

istiḥsānen (Ar.) Beğenerek, beğenilerek, güzel sayılarak, güzel bularak. 56b/9

istincā (Ar.) Necasetten, pislikten temizlenme. 51a/5

istincā eyle- (Ar. + T.) Pislikten temizlenmek. 98b/2-3

istincā it- (Ar. + T.) Pislikten temizlenmek. 70b/16

iş Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma. 53b/9

işāret it- (Ar. + T.) Bir şeyi, bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatmak, göstermek. 56a/8

işbu Bu, özellikle bu. 52b/5

işid- Kulakla duymak, algılamak. 82a/9

işidil- Duyulmak. 87a/6

işit- Bkz. İşid- 67a/14

işkāl (Ar.) Güçleştirme, zorlaştırma, çetinleştirme. 91b/10

işleme Yapmak. 50b/4
it- Bir işi yapmak 50b/1
it Köpek. 99b/4
itibār (Ar.) Saygı görme, değerli, güvenilir olma durumu, saygınlık, prestij. 69a/11
itibār id- (Ar. + T.) Saygı göstermek, saymak, değer vermek. 71b/8
iʿtiḳad id- (Ar. + T.) İnanmak. 64b/6
iʿtiḳad-ı belīd (Ar.) Kör inanç. 94a/8
iʿtiḳad-ı pāk (Ar.) Temiz inanç. 94a/8
iʿtimād (Ar.) Güven, güvenç. 99b/13
iʿtirāf it- (Ar. + T.) Başkalarınca bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklamak, söylemek, bildirmek. 68a/15
itmām id- (Ar. +T.) Tamamlamak, bitirmek. 50b/3
ittifāḳ (Ar.) Anlaşma, uyuşma, bağlaşma. 57b/12
ittifāḳ it- (Ar. +T.) Anlaşmak, uyuşmak, bağdaşmak. 99a/12
iẓhār it- (Ar. + T.) Açığa vurmak, belirtmek, göstermek. 69a/6
izin vir- (Ar. + T.) Birini bir şey yapmada serbest bırakmak. 87b/17

K

ḳabarcuḳ Vücutta oluşan sivilce gibi küçük şişkinlik. 76a/9
Kāʿbe (Ar.) Hicaz'da, Mekke-i Mükerreme'de Harem-i Şerif'in hemen hemen ortasında bulunan kutsal bina. 67b/15
ḳabīle (Ar.) Boy. 54b/15
ḳābil-i ḳısmet (Ar.) Taksim edilebilir, bölünebilir. 64a/5
ḳabir (Ar.) Mezar, sin. 96a/12
ḳabūl ol- (Ar.) Bir şeyin uygun bulunması, onaylanması. 53b/5-6
ḳabẓa-ı ḳudret (Ar.) Kudret eli. 88a/16
ḳaçan Ne zaman, ne zaman ki. 53b/1
ḳadar Gösterme sıfatlarından biriyle bir sayıdan sonra geldiğinde kesinlikle belli olmayan bir niceliği belirtir. 54a/9
ḳadd (Ar.) Boy. 87a/7
ḳaʿde (Ar.) Bir kere oturma, oturuş. 91b/15
ḳaʿde-i aḫire (Ar.) İki ve daha fazla rekâtla namazların son oturuşları. 83a/15
Ḳaḍı Ebu-Alī Nesefī Bkz. Ḳadı İmām Ebū- Ali Nesefī. 84b/6
Ḳaḍı İmām Ebū- Alī Nesefī Hanefi mezhebi fıkıh ālimlerinin büyüklerinden. İsmi, Hüseyn bin Hızır bin Muhammed bin Yūsuf en-Nesefi el-Buhari olup, künyesi Ebū Ali'dir. (ö. 424/1032) 87b/5-6
Ḳāḍı İsbīcābi Hanefi mezhebi fıkıh ālimi, kadı. Künyesi Ebū Nasr (veya Ebū Bekr) olup, ismi Ahmed bin Mensur'dur. Doğduğu ve ilim öğrendiği yer olan Semerkand yakınlarındaki İsbicab şehrine nisbetle İsbicabi ve Mutahhari denildi. (ö. 480/1087) 59/8
Ḳaḍı ibn-i Ebī Leylā Özel isim. 82b/2
Ḳaḍı İmām İsbīcābī bkz. Ḳāḍı İsbīcābi. 97a/16
Ḳaḍı Ḫān Hanefi mezhebinin ālimlerinden. İsmi, Hasen bin Mensur bin Mahmud Abdülaziz el-Özcendi el- Fergāni'dir. Kadı Hān ismi ile meşhur oldu. 592 (m. 1196) senesinde vefat etti. 56b/15
kāfir (Ar.) Tanrı'nın varlığını inkār eden (kimse). 51a/8

kâfir ol- (Ar. + T.) Müslümanlıktan çıkmak. 63a/4
ḳaftan Çoğu ipek bir çeşit uzun, süslü üst giysisi. 62a/6
ḳâğıd (Far.) Hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, basmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak. 97b/2
ḳahḳaha (Ar.) Gülerken çıkan ses. 65b/15
ḳaim maḳam (Ar.) Birinin yerine geçen, yerini tutan. 77b/16
ḳal- (Olumsuz olarak) Olmak, meydana gelmek. 52b/14
ḳaldır- Yukarı doğru hareket ettirmek. 84b/16
ḳaldur- Bkz. Ḳaldır- 57a/14
ḳalem (Ar.) Yazmak, çizmek gibi işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç. 97a/9
ḳalḳ- Yukarı doğru yükselmek. 56b/12
ḳâmet (Ar.) Camide namaza kalkmak için okunan ezan. 54b/4
ḳâmet id- (Ar. + T.) (cemaatin namaza kalkması için) müezzin, ezanın "namaza kalkınız" anlamındaki sözlerini okumak. 55a/4
kâmil ol- (Ar. + T.) Eksiksiz, mükemmel olmak. 68b/9
ḳan Atar damar ve toplar damarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plâzma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı. 70b/2
ḳana- Vücudun herhangi bir yerinden kan akmak, kan gelmek, kan kaybetmek. 88b/9
ḳandasız Nerdesiniz? 56b/3
ḳanḳı Hangi. 52a/3
ḳanḳu Bkz. ḳanḳı 63b/4
ḳap İçi gaz, sıvı veya katı herhangi bir maddeyi alabilen oyuk nesne. 53a/10
ḳaplan Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya'da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvan. 99b/4
ḳapu Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı. 97b/11
ḳara ṣaḳız Zift. 78b/3
ḳarâvaş Savaşta tutsak edilen veya satın alınan ve sahibinin üzerinde tam bir kullanma hakkı bulunan kadın. 58b/14
ḳarındaş Kardeş. 100a/9
ḳarış Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ve serçe parmakların uçları arasındaki açıklık. 88a/7
ḳarış- İki veya ikiden çok şey bie araya gelip birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine girmek. 56b/8
ḳarşu Karşı, karşısı. 50b/9
ḳaṣd (Ar.) Amaç, istek, maksat. 50b/10
ḳaṣd eyle- (Ar. + T.) Amaçlamak, amaç olarak almak. 67a/1
ḳaṣd id - (Ar. + T.) Amaçlamak, amaç olarak almak. 50b/10
ḳaṣd it- - (Ar. + T.) Bkz. Ḳaṣd id- 67a/4
kâsib (Ar.) Kazanan, kazanmak için çalışan, kazanç sahibi. 88a/12
ḳaşın- Kaşıntısı olmak, kaşıma isteği duymak. 81a/14
ḳaṭ' (Ar.) Kesme, kesilme, biçme. 75b/11
ḳat Huzur, makam, mevki. 51b/12
Ḳatâde eshâb-ı kiramdan. Evs kabilesinden ve Ensarın ileri gelenlerindendir. Ebu Ömer, Ebu Abdullah künyeleri vardır. 24 (m. 644) tarihinde 65 yaşında vefat etti. 67b/16
ḳatı Sert. 50b/4

ḳatır Atgillerden, kısrak ve erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan. 99b/5
ḳatıraḳ Sert bir şekilde. 54a/7
ḳavi-yi żaʿīf (Ar.) Sağlam olmayan, güvenilmez. 61a/12
ḳavl (Ar.) Söz. 55a/11
ḳavşacakleyin Birbirine yetişecek şekilde. 72a/14
ḳavuş- Bir araya gelmek, birleşmek. 72a/9
ḳayır- Fayda etmek, yaramak. 71a/8
ḳaynaḳ Bir şeyin çıktığı yer, menşe. 86b/5
ḳaz Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, yabanī veya evcil kuş. 99b/3
ḳażā (Ar.) Vaktinde kılınmayan namazı veya tutulmayan orucu sonradan dinī kurallara uygun olarak yerine getirme. 55a/11
ḳażā id- (Ar. + T.) Vaktinde kılınmayan namazı, tutulmayan orucu dinī kurallara uygun olarak yerine getirmek. 59/5
ḳazı- Tıraş etmek. 72b/6
ḳazma Kazılarak yapılmış. 54b/12
keçe Yapağı veya keçi kılının dokunmadan, yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş. 56b/12
keçi Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli evcil hayvan. 99b/5
kefāret vir- (Ar. + T.) Bir günahı Tanrı'ya bağışlatmak umuduyla verilen sadaka veya tutulan oruç.62a/8
kefāret-i yemīn (Ar.) Yerine getirilemeyen yemine karşı oruç tutmak, sadaka vermek, köle serbest bırakmak gibi dini ceza. 63a/7
kelām-ı ḳadīm (Ar.) Kuranıkerim. 99a/4
kelime (Ar.) Anlamı olan ses veya ses birliği, söz, sözcük. 97a/9
kelime-i şehādet (Ar.) "Allah'tan başka tanrı yoktur ve Muhammed onun kulu ve peygamberidir" sözü, İslāmın beş şartından biri. 51a/8
kellā ve ḥāşā (Ar.) Allah korusun, katiyen. 68a/2
kemā-yenbaġī (Ar.) Gereği gibi, uygun şekilde. 78b/11
kemre Gübre, tezek. 99b/6
kemük İnsanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı, kemik. 76b/11
kendü Kendi. 58a/4
kendüm Kendim. 55a/17
kendüniz Kendiniz. 56b/4
kerāhet (Ar.) İğrenme, tiksinme. 73a/9
kerāmet (Ar.) Keramet sayılabilecek nitelikte olan. 87b/16
kerem (Ar.) Ululuk, büyüklük. 51a/10
Kerḫi Bkz. Ebūl Ḥasan –ı Kerḫi. 99b/11
kerpüç Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla. 54b/9
kes- Bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak. 53b/5
kesil- Kesmek işi yapılmak. 75b/9
kesük Kesilmiş olan. 75b/10
key Çok. 62a/5
keyfiyyet (Ar.) Nitelik. 50b/8
kez Bir olgunun, bir olayın tekrarlandığını belirtir, defa, kere, sefer. 63b/7

ḳıble (Ar.) Namazda yönenilen yön. 50b/9
ḳıl- (Namaz için) Yerine getirmek. 50b/3
ḳıl Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı. 51a/11
kılın- Kılmak işi yapılmak. 91b/8
ḳına (Ar.) Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz. 54b/11
kīse (Far.) Cepte taşınan, içine para, tütün gibi şeyler konulan, kumaştan veya örgüden küçük torba. 96a/13
ḳış (Kuzey yarım küre için) aralık ayının 22'sinde başlayıp martın 21'ine kadar süren, yılın en soğuk mevsimi. 93a/15
ḳıyām (Ar.) Bir işe girişme, hareketlenme. 79a/9
ḳıyāmet (Ar.) Tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin mahşerde toplanacağı zaman. 53a/12
ḳıyāmet güni (Ar. + T.) dünyanın yok olacağı, ölülerin dirilip ayağa kalkacağı zaman. 54a/5
ḳıyās (Ar.) Bir tutma, denk sayma. 58b/1
ḳıyās id- (Ar. + T.) Bir tutmak, denk saymak. 80b/15
ḳıyās it- (Ar. + T.) Bkz. Ḳıyas id- 62a/11
ḳıyāsen (Ar.) Kıyas edilerek, kıyas yoluyla. 81b/9
ḳızıl Parlak kırmızı renk. 80b/2
ḳızılca Kızıla çalar, az kızıl. 81b/6
ḳızılcaraḳ Kızıl gibi, kızıla yakın. 89a/13
ḳızıllıḳ Kızıl olma durumu. 89a/11
ḳızılsaġı Kızılımsı. 89a/10
ḳızılsaḫu Bkz. Ḳızılsaġı. 90a/7
kifāyet id- (Ar. + T.) Yetmek, yeterli olmak. 52a/6
kilitlü Kilitlenmiş. 97b/11
kim 1. Ki. 61b/15
2. Hangi kişi. 62b/11
kimesne Kimse. 77b/14
kimse herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi. 50b/8
kişi İnsan, kimse, şahıs. 54a/1
kitabiyye Dört kitaptan birine inanan kadın. 96b/5
ḳo- Koymak. 54a/9
ḳoḳ- Koku çıkarmak. 95b/16
ḳoḳu Nesnelerden yayılan küçücük zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duygu. 81b/12
ḳol İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm. 51b/14
ḳomşı konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları ad. 61b/17
ḳonan Yerleştirilen. 53a/9
ḳorḳ- Korku duymak, ürkmek. 56a/17
ḳorḳıl- Korkmak, kaygı duyulmak. 56b/7
ḳorḳu Bir tehlike veya bir tehlike düşüncesi karşısında uyanan kaygı duygusu. 60b/17
ḳoy- Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek. 51a/12
ḳoyın Göğüsle giysi arası. 67a/3
ḳoyıvir- Salmak, serbest bırakmak. 67a/2

ķoyun Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan. 99b/5
köy Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışmak gibi işlevlerle belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu hayatı yansıtan yerleşme birimi. 68a/17
köymek Yakmak. 55a/8
ķubul Erkek ve kadında cinsel organ. 78b/9
ķudret (Ar.) Güç. 62a/16
Ķudūrī Hanefi mezhebininfakıh ālimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed el-Bağdadî olup, künyesi Ebü'l Hüseyn'dir. Kudūrî lakabı ile tanınır. 362 (m. 973) Bağdat'ta doğdu. 428 (m. 1037) Bağdat'ta vefat etti. 69a/16
ķul Tanrı'ya göre insan. 53a/12
ķulaķ Başın her iki yanında bulunan işitme organı. 51b/8
ķullıķ Kölelik, kul olma durumu. 58a/13
ķum Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan ufak, sert taneciklerin bütünü. 54b/7
ķumāş (Ar.) Pamuk, yün, ipek gibi şeylerden makinede dokunmuş her türlü dokuma. 64a/11
Ķuran (Ar.) İslām dininin temel ilkelerini, Hz. Muhammed'e gönderilen Tanrı buyruklarını içeren, Müslümanlığın temel kitabı. 53a/14
ķurbān it- (Ar. + T.) Kurban kesmek. 53b/5
ķurbet (Ar.) Yakınlık. 98a/5
ķurd Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan. 78b/14
ķurı Kuru; suyu, nemi olmayan. 52b/14
ķurı- Kurumak; ıslaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek. 57a/5
ķurna (Ar.) Hamamlarda, musluk altında, içinde su biriktirilen, yuvarlak ve çoğunlukla mermer veya taş tekne. 98a/6
ķurşun Atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 327,4° C de eriyen, yumuşak ve bükülgen, mavimtrak esmer renkte bir element. 54b/11
ķurt Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan. 99b/4
ķurtıl- Kurtulmak, kötü veya tehlikeli bir durumu atlatmak. 53b/13
ķurtul- Bkz. Kurtıl- 58b/1
ķuru Bkz. Kurı. 66a/16
ķuru- Bkz. Kurı- 66b/2
ķus- Midesinin içindekileri ağız yolu ile dışarı atmak. 78b/15
ķusındu Bkz. Kusındu. 99b/2
ķusulma- Kusmak işi. 89b/3
ķuş Yumurtlayan omurgalılardan, ak ciğerli, sıcak kanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı. 99b/9
ķuşlıķ Günün sabahla öğle arasındaki bölümü. 90b/17
ķuşluķ Bkz. Ķuşlıķ. 91a/2
ķuvvet (Ar.) Fiziksel güç, takat. 58b/12
küçücük Çok küçük. 72a/4
küfr (Ar.) Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkār etme ve bu yolda söylenen söz. 51a/9

kül Yanan şeylerden arta kalan toz madde. 54b/10
külli (Ar.) Bütün, tüm. 52a/5

L

lā- cerem (Ar.) Şüphesiz, elbette. 95a/9
lāḥiḳ (Ar.) Yetişen, ulaşan. 83b/4
lākin (Ar.) Ama, fakat. 51a/6
lāyıḳ (Ar.) Nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış olan, bir kimseye uygun olan, yaraşan. 51a/10
lāzım gel- (Ar. + T.) Bkz. Lāzım ol- 74b/16
lāzım ol- (Ar. + T.) Gerekmek. 65a/13
leẕẕet (Ar.) Herhangi bir şey karşısında duyulan zevk, haz. 95a/14
livāṭa eyle- (Ar. + T.) Erkeklere karşı cinsel sapıklık yapmak. 95b/11

M

mā (Ar.) O şey ki, şu nesne. 62a/15
mādām (Ar.) Çünkü, değil mi ki. 55a/14
maḥall (Ar.) Yer, yöre. 50b/15
maḥall-i mesḥ (Ar.) Meshin yapılacağı yerler. 72a/2
maḥfe (Ar.) Deve, fil gibi hayvanların sırtına konulan, üzerine oturmaya yarayan sepet. 87b/9
maḥrec (Ar.) Çıkış yeri, çıkak. 86a/5
maḥṣūṣ (Ar.) Özgü. 79b/8
Māide sūresi (Ar.) Kuran'ın beşinci suresi. 67a/9
maḳ'ad (Ar.) Oturacak yer, geri, kıç. 71a/6
maḳṣūd ol- (Ar. + T.) Amaçlamak, niyet etmek. 55b/5
māl (Ar.) Bir kimsenin veya bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü. 58b/12
Mālik Bkz. İmām Mālik. 52a/5
ma'lūm ol- (Ar. + T.) Belli olmak. 56a/11
ma'mūr (Ar.) Bayındır. 85b/9
ma'nī (Ar.) Anlam. 64b/12
Manẓūme Özel isim. 51b/13
maṭara (Ar.) Yolculukta ve askerlikte kullanılan, boyna veya bele asılı olarak taşınan, genellikle aba veya deri kaplı su kabı. 56a/5
maẓmaẓa id- (Ar. + T.) Abdest alırken ağza su almak, ağzı çalkalamak. 51a/14
mebsūṭ (Ar.) Anlatılan, açılmış. 86a/9
meclis (Ar.) Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için bir araya gelmiş kimseler topluluğu. 88a/11
mecmā' Kavuşulan yer, nokta. 94a/12
mecmū-i a'ẓā (Ar.) Bütün organlar. 51a/2
mecmu'-i endām (Ar.) Bütün vücut. 93a/13
mecmū'-i ṣaḥābe (Ar.) Bütün sahabeler. 68a/4
mecnūn (Ar.) Deli. 88a/4
medḥ ol- (Ar. + T.) Övülmek. 56b/5
meger (Far.) Oysaki. 52a/15

mekân (Ar.) Yer. 88b/16
mekrûh (Ar.) İslâm dininde, dince yasaklanmadığı hâlde yapılmaması istenen. 73a/6
men Ben. 63a/14
men' it- (Ar. + T.) Yasak etmek, bırakmamak. 55b/13
men' id- (Ar. + T.) Bkz. Men' it- 71b/11
menfaatlanmag (Ar.) Yararlanmak, çıkar sağlamak. 60a/11
menhî (Ar.) Haram olmuş. 50b/6
menn Miktarı bölgelere ve tartılacak şeylere göre değişen eski bir ağırlık ölçüsü, batman. 98b/10
Menşurizâ Özel isim. 82b/1
mercimek Mercimek bitkisinin ufak, yuvarlak ve yassıca tohumu. 90a/9
merhem (Ar.) Deriye sürülerek kullanılan, içinde birçok etkili madde bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız ilâç. 78b/3
mesâfe (Ar.) Ara, uzaklık. 88a/7
mesbûk (Ar.) Önde bulunan, ondan evvel geçmiş. 83a/3
mescid eyle- (Ar. + T.) Namaz kılınacak yer yapmak, cami yapmak. 53b/1
mes'ele (Ar.) Sorun, problem. 55a/2
mesh it- (Ar. + T.) Aptes alırken ıslak eli başa ve meshe sürmek. 76a/8
mesh çek- (Ar. + T.) Bkz. Mesh it- 72b/2
Mes'ûdî Ebü'l- Hasen Ali b. el-Hüseyn b. Ali el- Mes'ûdî el Hüzeli ö. 354 (m. 956) Müğrücü'z- zeheb adlı eseriyle tanınan tarih ve coğrafya âlimi, seyyah. 52b/5
meşâyih (Ar.) Şeyhler. 55a/10
meşhûr ol- (Ar. + T.) Ün kazanmak, tanınmak. 67a/15
meşin (Far.) Sepilenmiş koyun derisi. 73b/10
meşkûk (Ar.) Şüphe uyandıran, şüpheli. 65a/4
meşrû' (Ar.) Yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu. 66b/6
Mevlana Kutbuddin Özel isim. 52a/4
mevżi-i istincâ (Ar.) İstincâ yeri. 100a/3
mezheb (Ar.) Bir dinin görüş ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri. 67b/6
meziyy (Ar.) Kamıştan idrardan evvel gelen meniye benzer koyuca beyaz su. 78b/13
Mi'her Özel isim. 82b/1
mihrâb (Ar.) Cami, mescit gibi yerlerde gibi yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer. 64b/9
mikdâr (Ar.) Ölçü. 60b/14
mikdâr-ı teşehhüd (Ar.) Namazda oturarak "ettihiyyâtü" duâsını okuma süresi. 82b/17
mil (Fr.) Yer yer uzunluğu değişen bir uzaklık ölçü birimi. 60b/10
milk (Ar.) Birinin tasarrufu altında bulunan şey. 60a/2
milkiyyet (Ar.) Mülk sahipliği. 62a/16
Minhâc Özel isim. 94a/6
misâl (Ar.) Örnek. 90a/4
miskâl (Ar.) Bir buçuk dirhem değerinde eski bir ağırlık ölçü birimi. 100b/7
misvak id- (Ar. + T.) Misvak çubuğu ile dişlerini temizlemek. 51a/15
muâlece (Ar.) İlâç kullanma. 76b/11
muayyen (Ar.) Belli, belirli. 68b/8
Muaz Bkz. Muaz bin Cebel. 69a/1

Muaẕ bin Cebel Ashab-ı kiramın büyüklerinden, helal ve haram ilmini en iyi bilenlerden. Adı, Muaz bin Cebel bin Amr bin Evs bin Âbid bin Adiy bin Ka'b el-Ensari'dir. Künyesi Ebū Abdullah'tır. (ö. 18/640) 68b/14
mubāḥ (Ar.) Dince yapılmasında sakınca olmayan, yapılması günah veya sevap olmayan. 82a/6
Muġiret tebni Şu'be Eshāb-ı kirāmın meşhur dāhi ve valilerinden. İsmi, Mugire, künyesi, asr-ı saādette Ebu İsa , sonraları da Ebu Abdullah'tır. M. 600 senesinde Taif'de doğdu. Küfe'de 50 (m. 670) senesinde vefat etti. 66b/17
muḫālif (Ar.) Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olan, aykırı olan. 77a/1
Muḥammed Bkz. İmam Muhammed. 51b/11
Muḥammed Muṣṭafa Müslümanların peygamberinin adı. 53b/8
Muḥammed-i Ḥasan Özel isim. 57b/8
Muḥammed-i Selami-i Belḫī Özel isim. 80b/16
muḫaṭab (Ar.) Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse. 96b/6
muḥiṭ (Ar.) Çevre, yöre. 86b/1
muḥkem it- (Ar. + T.) Sağlamlaştırmak. 86a/6
muḥkem ol- (Ar. + T.) Bkz. Muḥkem it-. 86a/4
muḫtār (Ar.) Hareketinde serbest olan, istediğini yapan. 88b/13
muḥtemel (Ar.) İhtimal dahilinde olan, beklenen, beklenir, umulur, olası, mümkün. 90b/11
muḳaddem (Ar.) Öncül. 79a/11
Muḳaddime Mevlana Kutbuddin'nin eseri. 52a/4
muḳayyed (Ar.) Bağlı olan, bağlanmış. 62b/13
muḳayyed ol- (Ar. + T.) Korumak, gözetmek. 64a/3
muḳim ol- (Ar. + T.) İkamet etmek. 60b/10
muḳtedī (Ar.) Uyan, arkadan gelen. 83a/5
murād (Ar.) Amaç, erek, gaye. 50b/17
muṣāfaḥā id- (Ar. + T.) Tokalaşmak. 96b/9
musāfir (Ar.) Konuk. 55a/14
muṣḥaf (Ar.) Sahife hāline getirilmiş şey, kitap. 55b/6
mu'teber ol- (Ar. + T.) Yürürlükte olmak, geçerli olmak. 67b/5
mu'temed (Ar.) Güvenilir. 87a/17
muṭlaḳ (Ar.) Kesin olarak, mutlaka. 55a/17
mubāḥ (Ar.) Dince yapılmasında sakınca olmayan, yapılması günah veya sevap olmayan. 96a/5
mübāhāt id- (Ar. + T.) Övünmek. 88a/15
mübārek (Ar.) Kutlu, uğurlu, kutsal. 54a/7
mübāreklik Mübārek olma durumu. 97a/4
mübāşere-i fāḥişe (Ar.) Ahlāksız bir işe başlama. 79a/17
mübtedi' (Ar.) Bir yenilik ortaya koyan. 67b/5
mübtelā ol- (Ar. + T.) Düşkün olmak, tutulmuş olmak. 95b/13
mücāme'at it- (Ar. + T.) Cinsel ilişkide bulunmak. 96b/5
mücerred (Ar.) Soyut. 79b/15
mücmelen (Ar.) Kısa olarak, kısaltarak, az sözle. 78b/10
müddet (Ar.) Süre. 61b/3
müdrik (Ar.) Anlamış, aklı ermiş. 83b/3

müfesser (Ar.) Açıklanmış. 90b/11
müfżāt (Ar.) İki organının arası yırtılmış, bir olmuş. 81b/13
mükerrer ol- (Ar. + T.) Tekrarlanmak, yinelenmek. 83b/2
mühür ur- (Far. + T.) Mühürlemek. 53a/12
mülk (Ar.) Doğrudan doğruya birinin malı olan yer veya yapı. 62a/17
mü'min (Ar.) Müslüman. 61a/14
mümkin ol- (Ar. + T.) İmkān bulmak. 78b/4
münāsib (Ar.) Uygun, yerinde. 77a/12
münferid (Ar.) Tek, yalnız, kendi başına. 83b/2
münkir ol- (Ar. + T.) İnkār etmek, Tanrı'nın varlığına inanmamak. 82b/4
murdār (Far.) Kirli, pis. 64b/4
murdar id- (Far. + T.) Pisletmek, kirletmek. 89b/3-4
mürted ol- (Ar. + T.) Müslümanlığı bırakıp başka dine geçmek. 63a/1
müstaʿmel (Ar.) Kullanılmış. 63a/12
müsteḥab (Ar.) Farz ve vacipten başka olarak sevap kazanılan iş. 77b/3
müsteḥaża (Ar.) Aybaşı gören kadın. 80b/14
müsülmān ol- (Far. + T.) İslām dininden olmak. 55b/7
müsülmānlık Müslüman olma durumu. 98b/15
müşāʿ (Ar.) Ortaklar arasında beraber kullanıldığı hālde hisselere ayrımlamamış olan şey. 64a/6
müşkile (Ar.) Güç, zor, çetin. 53b/7
mütābaat id- (Ar. + T.) Birisine uymak, arkasından gitmek. 100a/6
müteaddid (Ar.) Çok, birçok, türlü türlü. 89a/2
müteāllim (Ar.) İlim, bilgi edinen. 88a/12
müteferriḳ ol- (Ar. + T.) Dağılmak, ayrı ayır olmak. 68a/1
mütegayyir ol- (Ar. + T.) Başkalaşmak, değişmek. 89a/17
mütevātir Ağızdan ağza dolaşani, halk arasında söylenilen. 82b/4

N

nādir (Ar.) Seyrek, az. 62a/5
nāfile (Ar.) Fazladan kılınan (namaz veya tutulan oruç. 55a/9
nāḳıṣ (Ar.) Eksik, tam olmayan, noksan, bitmemiş. 69b/7
nāḳıṣ ol- (Ar. + T.) Noksan kalmak. 69b/7
naḳl eyle- (Ar. + T.) İletmek. 51a/13
naʿleyn (Ar.) Bir çift ayakkabı. 100a/6
namāz ḳıl- (Far. + T) Namaz ibadetini yerine getirmek. 50b/3
nā-reside (Far.) Ergenlik çağına girmemiş. 84b/11
Nasirī bin Yemani Şafiif mezhebi fıkıh ve tarih ālimlerinden. İsmi, Ali bin Ebi Bekr bin Ali bin Muhammed bin Ebi Ebi Bekr bin Abdullah bin Ömer Bin Abdurrahman bin Abdullah el- Yemani'dir. 754 (m. 1440) senesinde Zebid'de doğdu. 844 (m. 1530) sensinde vefat etti. 60a/7
nā-tamām (Far. + Ar.) Eksik, tamamlanmamış. 97a/5
naẓar id- (Ar. + T.) Bakmak. 70a/12
nāzil ol- (Ar. + T.) İnmek, vahiy gelmek. 67a/9
ne 1. Ne (soru sıfatı). 54a/5
2. Ne, hangi şey (soru zamiri). 54a/13

necāset (Ar.) Pislik. 53b/4
necāset-i ġalīża (Ar.) Büyük pislik. 99b/1
necāset-i ḫafīfe (Ar.) Küçük pislik. 99b/1
necāset-i ḥaḳīḳiyye (Ar.) Gerçek pislik. 97b/15
necāset-i ḥükmiyye (Ar.) Necasetle ilgili hükümler. 99b/14
neces (Ar.) Pislik, murdarlık. 71a/7
necis (Ar.) Pis, murdar. 66b/1
Necmeddin Ömer-i Nesefī Hadis ve kelam ālimlerinin büyüklerinden. İsmi, Necmuddin Ebū Hafs Ömer bin Muhammed'dir. Kelam, tefsir, hadis, fıkıh, nahiv ālimi olup hafız idi. Yüze yakın eser yazmıştır. (ö. 537/1142) 71b/1
Necmüddin Zāhidi Özel isim. 89b/12
nedāmet (Ar.) Pişmanlık. 87b/14
nefes (Ar.) soluk. 51b/2
nefīrī (Ar.) Çığıltı, bağırtı. 62a/5
nefs (Ar.) Öz varlık, kişilik. 89b/10
nesne Belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi, maddesi olan her türlü cansız varlık, şey, obje. 54a/1
neşter (Far.) Kan almak, aşı yapmak veya küçük apseleri açmak için kullanılan ufak bıçak. 78a/4
nevʿ (Ar.) Çeşit, tür, cins. 87b/12
Nevādir İmam Muhammed Şeybani'nin Keysaniyyāt, Hāruniyyāt, Cürcaniyyāt, Rukleyyāt, Ziyadet-uz-Ziyadāt kitaplarının genel adı. 87b/10
Nevādirīn Rüstem Özel isim. 86b/4-5
nevbet (Ar.) Sıra ile yapılan görev, nöbet. 56a/4
nice 1. Nasıl. 54a/5
2. Hangi. 55b/1
niçe 1. Nasıl. 62a/16
2. Bunca, bu kadar. 76a/11
3. Nice, çok, çek kez. 76b/17
niçün Bir olayın amacını, sebebini sormak için kullanılır. 56a/7
nifās (Ar.) Lohusalık durumu. 54b/16
nireden Nereden. 57a/10
nişān (Far.) İşaret, iz. 70b/5
nitekim Gerçekten, nasıl ki, hakikaten. 53a/14
niyyet (Ar.) Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat. 50b/9
niyyet eyle- (Ar. + T.) Bir şeyi yapmayı zihinde tasarlamak, düşünmek, niyetlenmek. 55a/17
niyyet id- (Ar. + T.) Bkz. Niyet eyle-. 50b/9
noḫud (Far.) Baklagillerden, birleşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, meyvesi baklamsı, bol nişastalı bir bitki. 57a/1
n'ol- Ne olmak. 55b/16
nūr (Ar.) İlāhi bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık. 92b/6
nuṣret (Ar.) Başarı. 53b/16
nüfesā (Ar.) Loğusa. 97a/6

O

od Ateş. 53b/6
oğlan Yetişkin erkek. 67b/17
oḳı- 1. Söylemek. 52b/5
2. Çağırmak. 54b/3
ol 1. İşaret sıfatı. 53a/12
2. İşaret zamiri. 65b/17
3. Şahıs zamiri. 68a/6
ol- Varlık kazanmak, meydana gelmek, vuku bulmak. 50b/2
olın- Olmak eylemine konu olmak. 62b/16
olu- 70a/2
on Dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 55a/14
oñıl- Onmak işine konu olmak. 93a/5
onıncı On sayısının sıra sıfatı. 53a/13
oñul- Bkz. Oñıl-. 75a/11
ora O yer. 60b/8
orağ Ekin biçmekte kullanılan, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı. 87b/17
orta İki uçtan eşit uzaklıkta olan yer. 100b/8
orta barmağ El parmaklarının sağdan ve soldan üçüncü olanı. 57a/17
orta barmaḳ Bkz. Orta barmağ. 52a/7-8
ortaḳlıḳ Ortak olma durumu. 60a/15
oruç Tanrı'ya ibadet amacıyla yeme, içme gibi birçok şeylerden belli bir süre veya biçimlerde kendini alıkoyma. 51b/3
oruç dut- Oruç ibadetini yerine getirmek. 62a/14
oruç ṭut- Bkz. Oruç dut-. 62a/8
Osman Üçüncü halife. 67b/9
ot Toprak üstündeki bölümleri odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkilere verilen ad. 56b/10
otur- Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek. 54a/6
ov- Bir şeyin üzerine bastırarak el gezdirmek. 93b12
ovalan- Kendi kendini ovmak. 52a/12
ovalt- Ovalamak işini başkasına yaptırmak. 52a/14
ovan- Ovalamak işine konu olmak. 54b/14
ovdır Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik. 58b/13
oyna- Vakit geçirme, eğlenme. 94b/4

Ö

öden- Ödemek işine konu olmak. 58a/17
öğret- Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak. 54b/2
ökçe Topuğun arka bölümü. 70a/2
öl- Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek. 59/5
öldür- Bir canlının yaşamına son vermek. 96a/3
ölü Yaşamı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan. 94a/2
Ömer İslâmın dördüncü halifesi. 55b/11
ömr Yaşama veya var olma süresi, yaşam, hayat. 68a/11
öñ Bir şeyin esas tutulan yüzü. 68b/5

öñdin Önce. 51a/2
öp- Sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye değdirmek. 79a/8
ördek Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu. 99b/3
ört- Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey örtmek. 51b/9
örtil- Örtmek işine konu olmak. 78a/3
örtin- Kendi üzerine bir şey örtmek. 68b/6
örtü Örtmek için kullanılan şey. 57a/8
örtük Örtülü, kapalı. 51a/7
örtül- Bkz. Örtil- 82a/12
örül- Örmek işi yapılmak. 98b/1
örütur Ayakta durmak. 53a/7
öte Başka. 64a/12
öyle Gün ortası, öğle. 69a/13
özr Bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme veya bu kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret. 92b/8
özr-i ʿamel dinin buyruklarına yapmamaya sebep olan engel. 74b/14

P

pâk ol- (Far. + T.) Temiz olmak. 51a/3
pāk idici Temizleyici. 55a/14
pāklık Temizlik. 64b/2
palan Genellikle eşeklere, bazen de atlara vurulan, kaşsız, enli, yayvan ve yumuşak bir çeşit eyer. 87b/9
pamuḳ (Far.) Ebe gümecigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi. 77a/11
pāre (Far.) Parça, kısım. 77a/11
pareçuḳliçe Bölük pörçük, parça parça. 53a/7
penāh bul- (Far. + T.) Sığınılacak yer bulmak. 71a/10
perverdigār (Far.) "besleyici, terbiye edici, rızıjklandırıcı": Allah. 67a/6
perverdigār-ı ālem (Far. + Ar.) "Dünyanın besleyicisi, rızıklamdırıcısı." : Allah. 53a/17
perverdügār-i hākim (Far. + Ar.) "dünyaya hükmeden." :Allah. 53b/9
pes (Far.) Şimdi, öyle ise. 55a/14
peyġāmber (Far.) Hazreti Muhammed. 53a/17
peyk-i ḥazret-i tāvus-ı melāike (Ar.) Cebrāil. 54a/17
pirlik Yaşlılık. 87a/7
püfkür- Üfleyerek püskürmek. 98a/3

R

raḥat ol- (Ar. + T.) Üzüntülü, sıkıntılı veya tedirgin durumda olmamak. 54a/7
ramażān Ay takviminin dokuzuncu ayı, oruç tutulan ay. 65a/14
rāst (Far.) Doğru. 62a/11
rāst gel- (Far. + T.) Düşünmediği, ummadığı hālde karşılaşmak, rastlamak,tesadüf etmek. 81b/3

rāżī ol- (Ar. + T.) Uygun bulmak, kabul etmek. 60a/16
ref' it- (Ar. + T.) Lağvetmek, kaldırmak, hükümsüz bırakmak. 74b/16
rek'at (Ar.) Namazda bir kıyam (ayakta durma), bir rükū (ayaktayken eğilme) ve iki secdeden (yere kapanma) oluşan bölüm. 83a/17
rencūrlik Hastalık. 87a/7
reng (Far.) Cisimler tarafından yansılanan ışığın gözdeoluşturduğu duyum. 81a/14
resm (Ar.) Tarz, yol, gidiş. 82a/9
resūl (Ar.) Kitaplı peygamber, Hz. Muhammed. 50b/11
resūlallah (Ar.) Hz. Muhammed. 53b/17
revā (Far.) Yakışır, yerinde, uygun. 53b/4
revā gör- (Far. + T.) Bir davranışı, bir olayı bir kimse için uygun görmek. 67b/12
revān ol- (Far. + T.) Gitmek. 92b/9
rik Salya, ağız suyu. 78b/14
risālet (Ar.) Peygamberlik. 100a/11
rivāyet id- (Ar. + T.) Bir olay, bir haber veya sözü nakletme. 54b/15
rivāyet olun- - (Ar. + T.) (bir olay, bir haber vb. için) anlatılmak, nakledilmek. 73b/14
rub' (Ar.) Dörtte bir, çeyrek, bir şeyin dört kısımdan bir kısmı. 52a/3
rūşen (Far.) Belli, meydanda. 67b/13
rūşen ol- (Far. + T.) Belli olmak. 67b/14
rücū' id- (Ar. + T.) Caymak, sözünden dönmek. 67a/15
rükin (Ar.) Bkz. Rükū'. 83b/17
rükū' (Ar.) Namazda elleri dizlere dayayıp öne doğru eğilme. 58b/8
rükün (Ar.) Bkz. Rükū'. 83b/17
rüsvāy ol- (Far. + T.) Ayıplanacak durumda olmak, rezil olmak. 53b/7

S

ṣabāḥ (Ar.) Gündüzün, günün başlangıcı. 67a/1
ṣābit ol (Ar. + T.) Bir şeyin varlığı, gerçekliği kesin olarak belli olmak. 53a/14
ṣabr eyle- (Ar. + T.) Sabır göstermek, sabırlı davranmak. 93a/7
ṣaç Baş derisini kaplayan kıllar. 51b/8
ṣadaḳa (Ar.) Yoksullara yardım olarak karşılıksız verilen şey. 56a/4
Sa'di Vaḳḳaṣ Ashab-ı kiramın büyüklerinden ve İran'ı zapt eden ordunun kumandanı. Dünyada iken cennetle müjdelenen on sahabiden biridir. İsmi, Sa'd, künyesi Ebū İshak'tır. Babasının adı Malik ve künyesi Ebū Vakkas'tır. Babasının adı yerine künyesi kullanılmaktadır. İlk Müslüman olanların yedincisidir. 98b/14-15
ṣāf getür- (Ar. + T.) Sıralanmak, sıraya girmek. 80a/9
safra (Ar.) Öd. 90a/5
Ṣafvān Tābiīnden tanınmış bir hadis ālimi. Künyesi için Ebu Haris ve Ebu Abdullah rivāyetleri vardır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 132 (m. 749) senesinde vefat etti. 66b/8
Ṣafvān bin Āssāl Özel isim. 68b/9
ṣaġ Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan. 76b/12
ṣaġ Sağlam, esen. 90b/1
ṣaġal- Sağlığa kavuşmak, iyileşmek. 59/5

şağlığ Esenlik, sıhhat. 88a/11
şaḥābe (Ar.) Hz. Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunan kimseler. 54a/9
ṣāḥib (Ar.) Herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde dilediği gibi kullanabilen kimse, iye, melik. 65a/1
ṣāḥib-i cürḥi (Ar.) Yaralı. 80b/14
ṣāḥib-i hidāye (Ar.) Hidayet sahibi. 80b/7
ṣāḥib-i öẕr (Ar.) Özrü olan. 74b/6
ṣāḥib-i öẕür (Ar.) Bkz. ṣāḥib-i öẕr. 90a/10
ṣāḥib-i tertīb (Ar.) Düzenli. 85a/10
saḥīḥ (Ar.) Gerçek, doğru. 51a/5
saḥrā (Ar.) Çöl. 58a/4
saḫtiyān (Far.) Tabaklanarak boyanmış ve cilālanmış deri. 73b/10
sāil (Ar.) Akan, akıcı. 80b/14
ṣaḳal Yetişkin erkeklerde yanak ve çenede çıkan tüylerin tümü. 51b/9
sāḳıṭ it- (Ar. + T.) Hükmünü kaldırmak. 61a/4-5
sāḳıṭ ol- (Ar. + T.) Hükmü kalmamak. 64b/17
saḳız Bazı ağaçların ve özellikle sakız ağacının kabuğundan sızan, çiğnendiğinde yumuşayan, hoş kokulu, beyaz renkli reçine. 77a/11
sākin ol- (Ar. + T.) Dingin duruma gelmek. 79a/9-10
ṣaḳla- Korumak, muhafaza etmek. 63a/12
ṣalāvat (Ar.) Namazlar. 84a/11
salbūr Ağaç çubuklarından, sazdan ve ipten örülen ayakkabı. 68b/5
ṣalıvır- Bırakmak, koyuvermek, serbest bırakmak. 71a/7
Salman Ashab-ı kiramın büyüklerinden ve meşhurlarından. Silsilet'üz Zeheb diye bilinen "Altın silsilenin" (Büyük veliler silsilesinin) ikinci halkası. Aslen İranlıdır. İranlı olduğu için Farisi denildiğinden ismi Selman-ı Farisi olarak meşhur oldu. 66b/15
ṣan- Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek. 62b/2
saña Sen zamirinin yönelme durumu. 51a/9
ṣanduġ İçine çeşitli şeyler konulan, tahtadan, dört köşe, kapaklı ev eşyası. 97a/13
ṣap- Yön değiştirmek. 60b/11
ṣar- Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak. 68b/3
ṣarı Güneş ışığının ayrışma tayfında yeşil ile portakal rengi arasında olan renk, altının rengi. 78b/14
ṣarıl- Sarmak işi yapılmak. 77a/15
sarḳıd- Bir şeyin sarkmasını sağlamak. 87b/1
ṣarucaraḳ Sarıyı andıran, sarı gibi. 89a/14
ṣaruḳ Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, abanī veya şala verilen ad. 77a/13
ṣat- Bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek. 58b/13
sataş- Bir kimseyi rahatsız edecek davranışta bulunmak. 96b/11
ṣatıl- Satmak işi yapılmak. 64a/14
ṣavuġ Isısı düşük olan. 56a/16
ṣavuḳ Bkz. ṣavuġ. 58a/8
ṣayru Hasta. 58b/11
ṣayru ol- Hasta olmak. 58b/15

şayruluġ Hastalık. 58b/11
sebeb (Ar.) Bir şeyin olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey. 54a/16
sebeb-i nüzūl (Ar.) İnme nedeni. 53b/15
secde (Ar.) Namaz kılarken alnı, el ayaları, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum. 58b/8
secde id- (Ar. + T.) Namaz kılarken alnı, el ayalarını, dizlerini, ayak parmaklarını yere getirmek. 58b/7-8
secde-i şükür (Ar.) Büyük bir sevince karşılık yapılan secde. 87b/5
secde-i tilāve (Ar.) Kuran'ın 14 yerindeki secde ayetlerini okuyunca, okuyan ve işiten için yapılması gereken secde. 84b/13
secde-i tilāvet (Ar.) Bkz. Secde-i tilāve. 55a/10-11
sefāhat (Ar.) Zevk ve eğlenceye düşkünlük, uçarılık. 95b/5
sefāhat it- (Ar. + T.) Zevk ve eğlenceye düşmek. 95b/10
sefer (Ar.) Genellikle yurt dışına yapılan askerī harekāt, savaşa gitme, savaş. 53b/3
sefīh (Ar.) Zevk ve eğlenceye düşkün, uçarı. 95b/4
sehī (Far.) Doğru. 52a/17
sekir- Tek veya iki ayak üzerinde sıçratmak veya sıçratarak ilerletmek. 94b/14
seksen Yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 67b/15
selām vir- (Ar. + T.) Selāmlamak. 67b/16
s̱emere-i ḫilāf (Ar. + T.) Karşıtlıkların sonuçları. 93b/17
sen Tekil ikinci kişiyi gösteren zamir. 71b/7
sendire- Sendelemek, sarsılmak. 79a/2
serāb (Far.) Atmosferde ışık ışınlarının kırılmasından doğan ve çöllerde kolaylıkla gözlemi yapılabilen optik yanılma, uzaktaki bir cisme bakarken sanki bir su yüzeyinden yansıyormuş gibi, cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu. 62b/2
Serahsī Anmed bin Ebi Sehl Es-Serahsi, usul-ı Serahsi adlı eseri. !984'te İstanbul'da iki cilt olarak basılmıştır.. 96b/16
serḫoş ol- (Far. + T.) Sarhoş bir duruma gelmek, esrimek. 78b/17
serḫoşlıġ Sarhoş duruma gelmek, sarhoş olmak. 78b/17
sev- Sevgi ve bağlılık duymak. 67b/9
s̱evāb (Ar.) Hayırlı bir davranış karşısında Tanrı tarafından verileceğine inanılan ödül. 63a/5
S̱evbān Ashab-ı kiramdan. İsmi, Sevban, künyesi Ebū Abdullah'tır. Yemenli Hakemi bin Sa'd Himyer'in kölesiydi. Hz. Muhammed satın alıp, azad etmiştir. 66b/15
sevdā-yı muḫteriḳa (Ar.) aşırı sevgiden ortaya çıkan bir çeşit hastalık. 90a/3
seyelān (Ar.) Akma, akıntı. 80a/5
seylān ol- (Ar. + T.) Akmak, akıntı. 79b/17
seyrek Benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı. 68a/8
Seyyid-i İmām Ebū-S̱ūcāᶜ Özel isim. 95b/1
ṣı- Kırmak, bozmak. 55a/4
ṣıfat (Ar.) Bir kimsenin görev, ödevi, toplumsal veya hukukī bakımdan yeri ve özelliği. 94b/7
ṣıfatlu Belli bir özelliği taşıyan. 95a/4
ṣıġ- Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek veya içinden geçebilmek. 67a/3

şıġa- Sıvamak. 57a/13
şıġır Geviş getirenlerden, boynuzlu büyük baş evcil hayvanların genel adı. 99b/6
şıḥḥat (Ar.) Sağlık, esenlik. 55a/16
şıḳ- Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepçevre basınç altına almak. 80b/5
şıḳı İyice sıkıştırılmış, doldurulmuş, tıkız; gevşek olmayan. 51b/10
şıḳıcaḳ Sıkı bir biçimde, iyice. 80b/5
şın- Kırılmak, bozulmak. 57b/15
şırçe barmaġ Serçe parmak, beş parmağın en küçüğü. 57a/17
sıvuḳ Yumuşak kıvamlı, suyu fazla. 89b/14
şihlīli Bir dirhem türü. 100b/7
sil- Üzerine genellikle bir kez sürterek tozlarını, kirlerini almak veya parlatmak. 81a/4
silk- Üstündeki şeyleri düşürmek veya temizlemek için bir şeyi kuvvetle sallamak veya sarsmak. 56b/12
silkele- Üstündeki şeyleri düşürmek, kaydırmak için bir şeyi üst üste, birden silkmek. 57a/14
sinek Çift kanatlılardan, birtakım uçucu böceklerin genel adı. 81a/9
sirāyet id- (Ar. + T.) Yayılmak, dağılmak. 82b/4
sirāyet it- (Ar. + T.) Bkz. sirāyet id-. 74b/17
siz Çoğul ikinci kişi zamiri. 54a/1
size Siz zamirinin yönelme hāli. 56b/4
şoḳ- İçine veya arasına girmesini sağlamak. 74a/8
soḳman Çizme. 73b/12
şol Kalbin bulunduğu tarafta olan. 50b/2
şoñra Daha ileri bir zamanda. 50b/11
şor- Birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi istemek, sual etmek. 55b/12
şovuḳ Bkz. şavuġ. 56b/6
söküük Dikişi sökülmüş veya örgüsü çözülmüş (şey). 71b/10
söküük Baklagillerden, kumlu topraklarda yetişen bir bitki. 76b/7
söyken- Yaslanmak, dayanmak. 85b/16
söyle- Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak. 50b/6
söz Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi. 50b/6
şu Hidrojenle oksijenden oluşan, oda sıcaklığında sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde. 50b/1
şu vir- Suyu ulaştırmak, iletmek. 50b/1
su'āl id- (Ar. + T.) Sormak. 67b/7-8
su'āl it- (Ar. + T.) Bkz. su'āl id-. 57a/12
şubḥ (Ar. + T.) Sabah, sabah vakti. 69a/13
şulaḳ Suyu olan, suyu bol. 53a/9
sūre (Ar.) Kuran'ın bölünmüş olduğu 114 bölümden her biri. 67a/9
şūret (Ar.) Biçim, yol, tarz. 55b/8
şusuz Suyu olmayan, suyu bulunmayan. 63a/10
şusuzlıḳ Susuz olma durumu. 63a/9
Süfyān-ı Şevrī İslām ālimlerinin büyüklerinden. Süfyan bin Sa'id bin Mesrūk el-Kufī'nin künyesi, Ebū Muhammed veya Ebū Abdullah'tır. Tebe-i tābiinin büyüklerindendir. (ö. 161/778) 71b/11-12
Süleyman bin Büreyda Özel isim. 66b/14

sülük Sülüklerin örnek asalak hayvanı. 81a/11
sümkür- Soluğu burundan hızla vererek sümüğü dışarı atmak. 50b/5
sünnet (Ar.) Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz. 67b/8
sünnet it- (Ar. + T.) Erkek çocukta erkeklik organının ucundaki deriyi çepeçevre kesmek. 93b/7
sünnetçe Sünnete uygun olan. 86a/17
sür- Dokundurmak, değdirmek. 52a/14
sürme Kirpik diplerine sürülen siyah boya. 54b/9
süst ol- (Far. + T.) Gevşemek. 94b/6
süt Kadınların ve dişi hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı. 86b/9

Ş

şād ol- (Far. + T.) Sevinmek. 54b/2
Şāfiī Bkz. İmām- ı Şāfiī. 52a/6
Şāmī (Os.) Şam şehri ile ilgili. 67a/2
şarṭ (Ar.) Olması gereken durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul. 57b/6
Şeddad-u bin Evs Medineli Müslümanlardan. Ebu Ya'lā ve Ebu Abdirrahman künyeleri vardır. 58 (m. 677) yılında Kudus'te vefat etti. 84b/9
şahādet barmağı (Ar. + T.) Gösterme parmağı, işaret parmağı. 52a/9
Şeddad bin Ḥākim Özel isim. 60a/6-7
şehir (Far.) Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent. 85a/16
şehvet (Ar.) Cinsel istek, kösnü. 93b/11
şekk (Ar.) Şüphe, zan, tereddüt. 64b/2
şemsul eimme-i ḫalvetī (Ar.) Halvetī Tarikatı'nın imāmları. 57a/6
şenlik Belli günlerde yapılan, coşku veren eğlendirici gösterilerin tümü, bayram. 58a/7
şer (Ar.) Kötülük, fenalık. 96b/3
şerḥ (Ar.) (Bir anlatım veya kitabı) Açıklama, yorumlama. 86a/9
şerḥ id- (Ar. + T.) Açımlamak. 57a/12
şer-i şehvet (Ar.) Cinsel istekten doğan kötülük. 95b/8
şerīᶜat (Ar.) Kuran'daki ayetlerden, peygamberin sözlerinden çıkarılan, dinī temellere dayanan Müslümanlık kanunları. 73a/2
Şeyḫ Ebū Alī Deḳḳaḳ Nişabur'da yetişen evliyanın büyüklerinden. İsmi, Hasan bin Muhammed olup, künyesi Ebu Ali Dekkak'tır. Zamanında bulunan ālimlerin önderiydi. (ö. 405/1014) 96b/6
Şeyḫ Ebū Bekr Muḥammed bin Fażl Özel isim. 76a/12
Şeyḫü'l islām Ebū-l-Ḳasım Şaffār Özel isim. 80b/15
Şeyḫü'lislām Ecellü Burhān Büyük fıkıh, hadis ve tefsir ālimi. Künyesi, Ebü'l Hasan olup, ismi, Ali bin Ebi Bekr bin Abdülcelil en-Reşadani el-Mürginani'dir. Şeyhü'l-İslām, el-İmām ve Burhaneddin lakapları olup, Burhaneddin-i Murginani ismiyle meşhur olmuştur. Buhara'da Cengiz'in

askerleri tarafından şehid edilmiştir. (ö. 593/1197) Özel isim. 71b/4

Şeyhü'l islām Ecellü Burhān u Murġiyānī Bkz. Şeyḫülislām Ecellü Burhān. 78a/11

şimdi Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda. 70a/11

şinlik Bkz. Şenlik. 58a/15

şişe çekdür- (Far. + T.) Ağrı dindirmek amacıyla içinde alev yakılarak havası seyreltilen özel bir şişeyi sırta uygulatmak. 81a/2

şol Şu, o (İşaret sıfatı). 51a/8

şöyle Şu biçimde. 55a/16

şu 1. Şu (İşaret zamiri). 53a/11
2. Şu (işaret sıfatı) 100b/12

şunçılayın Şunun gibi. 64b/13

şunda Şu zamirinin kalma durumu. 67a/17

şundan Şu zamirinin çıkma durumu. 69b/2

şunlar Şu zamirinin çoğulu. 67a/14

şunuñ Şu zamirinin tamlayan durumu. 68b/9

şübhe (Ar.) Kuşku. 65a/2

şüphelen- Kuşkulanmak. 81a/16

şürūʿ it- (Ar. + T.) Başlamak. 75a/2

T

taʿaccub id- (Ar. + T.) Şaşakalmak. 96b/13

tābiʿ ol- (Ar. + T.) Birinin kontrolü altına girmek, bir şeye veya bir kimseye bağlı olmak. 55a/9

tafṣīl eyle- (Ar. + T.) Bir şeyi ayrıntılarıyla anlatmak, açıklamak. 55a/17

tafṣīl it- (Ar. + T.) Bkz. Tafṣīl eyle-. 72a/3

tafṣīl-i mesāil (Ar.) Ayrıntılı anlatım. 86a/8

tafsil-i namāz (Ar.) Namazın ayrıntıları. 58a/3

ṭahāret (Ar.) İslām dini inanışlarına uygun olarak yapılan temizlik. 55b/5

ṭahāret-i kāmile (Ar.) Eksiksiz yapılan temizlik. 57b/14

ṭahāret-i nāḳısā (Ar.) Eksik olan temizlik. 57b/13

ṭahāretsüz Temizlenmemiş. 97b/1

taḥarri (Ar.) Arama, araştırma. 95b/3

taḥḳīḳ ol- (Ar. + T.) Soruşturulmak. 60b/17

taḥrīme (Ar.) Namaza başlarken "Allahü Ekber" sözüyle iki elinin baş parmaklarını kulak memelerine doğru kaldırarak tekbir alma. 84a/12

taḥt (Ar.) Alt, aşağı. 95b/8

taḫta (Far.) Düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç. 97a/8

ṭāife (Ar.) Bölük, grup, takım, fırka. 56a/14

taḳdīr (Ar.) (Bir şeyin değerini, önemini, doğruluğunu) Anlama. 70a/14

taḳdīr olun- (Ar. + T.) Uygun görülmek, beğenip belirtmek. 71b/17

taḳvā (Ar.) Günahtan sakınma, züht. 60a/3

tamam Bütün. 66a/5

tamam eyle- Bitirmek. 58a/2

tamam id- Bitirmek. 69a/10

tamam it- Bkz. Tamam id-. 93a/6

tamam ol- Sona ermek, tamamlanmak. 52a/11

tamamla- Eksiksiz, tamam duruma getirmek, bütünlemek. 62b/4
tamamlıġ Tamam olma, bitme. 84b/16
ṭamu (Soğdça) Cehennem. 88a/7
ṭaʿn it- (Ar. + T.) Yermek, ayıplamak. 67b/9
ṭanıḳ Gördüğünü ve bildiğini anlatan, şahit. 96a/6
Taññı Allah. 54a/8
ṭar Dar. 67a/2
ṭaraf (Ar.) Bir şeyin belli bölümü, kısmı. 80a/7
ṭarıl- Darılmak, gücenmek, kırılmak. 54a/3
ṭarīḳ (Ar.) Yol. 52b/16
ṭarı Buğdaygillerden, tohumları gereğinde buğday yerine besin olarak kullanılan, kuraklığa dayanıklı bir bitki. 57a/1
ṭas (Ar.) Genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb. den yapılmış kap. 98a/6
taṣarruf it- (Ar. + T.) Bir malın sahibi olmak; onu istediği gibi kullanmak. 64a/12
taṣavvur eyle- (Ar. + T.) Göz önüne getirmek, hayal etmek, zihinde bir kişilik kazandırmak. 94b/5
taṣavvur id- (Ar. + T.) Zihinde canlandırmak, göz önüne getirmek. 81b/7-8
taṣavvur it- (Ar. + T.) Bkz. Taṣavvur id-. 62b/4
ṭaş Dış. 52b/4
ṭaş Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde. 98b/6
ṭaşra Dışarı. 54a/14
ṭavar Binek hayvanı. 62b/9
tavuḳ Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı. 99b/3
ṭayan- Bir yere yaslanmak, kendini dayamak. 87a/4
tażarruʿ id- (Ar. + T.) Yakarmak. 54a/15
tazele- Yenisiyle ve tazesiyle değiştirmek. 52a/7
tazelen- Tazelemek işi yapılmak. 72b/4
teāla (Ar.) "yüksek olsun" anlamına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır. 53a/11
tebessüm (Ar.) Gülümseme. 82a/5
tebessüm id- (Ar. + T.) Gülümsemek. 82a/7
Tebük Ġazası Tebük Savaşı. 67a/1
tecāvuz it- (Ar. + T.) Aşmak, geçmek. 78b/15
Ṭeḥāvī Özel isim. 97a/6
teʾḫīr id- (Ar. + T.) Ertelemek. 58b/7
teʾḫir it- (Ar. + T.) Bkz. Teʾḫir id-. 97b/11
Teḥiyātı abduhu ve resūlu (Ar.) Namazda okunan bir dua. 82b/5
tehlüke (Ar.) Tehşike. 56b/1
tekellüfsüz Zahmetsiz. 88b/14
tekrār id- (Ar. + T.) Yeni baştan söylemek veya yapmak. 52a/17
temessük id- (Ar. + T.) Tutunmak, sarılmak. 50b/15
temessük it- - (Ar. + T.) Bkz. Temessük id-. 88b/7
ten (Far.) İnsan vücudunun dış yüzü. 79b/6
tennūr (Ar.) Fırın, tandır. 87b1
terġib (Ar.) Arzu ettirme, istek verme, isteklendirme. 93a/11

terk eyle- (Ar. + T.) Vazgeçmek. 67a/5
tertīb (Ar.) Uygun bir sıraya, düzene koyma, sıralama. 64b/17
tesbīḥ it- (Ar. + T.) Anmak, zikretmek. 96b/17
tesmiye it- (Ar. + T.) Besmele çekmek 50b/1
teşbīh id- (Ar. + T.) Benzetmek. 58b/7
teṭavvuᶜ (Ar.) Farz olmayan ibadette bulunma. 84a/12
Tettimetül Ḳatāvay Özel isim. 80b/8
Tevbe (Ar.) İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme. 53b/14
tevfīḳ olın- (Ar. + T.) Uydurulmak. 70a/16
te'vil (Ar.) Bir sözü veya davranışı görünür anlamından başka bir anlamda kabul etme, çevri. 69a/5
teyemmüm (Ar.) Su bulunmayan yerde su niyetiyle toprak, kum gibi şeylerle aptes alma. 53a/13
teyemmüm eyle- (Ar. + T.) Teyemmüm aptesti almak. 57b/1
teyemmüm it- (Ar. + T.) Bkz. Teyemmüm eyle-. 56b/10
tizcek Çabucak. 96a/11
ṭoġ- (Güneş, Ay, yıldız) Ufukta yükselerek görünmek. 84b/17
ṭoġrı Doğru. 68a/6
ṭoġur- Doğurmak, doğum yapmak. 81b/14
ṭoḳuşdur- Birbirine dokundurmak, çarpıştırmak. 57a/14
tokuzuncı Dokuzuncu. 50b/7
tokuzuncı bāb Dokuzuncu bölüm. 50b/7
ṭol- Dolmak, dolu duruma gelmek. 88b/15
ṭola- Sarmak, kavuşturmak. 97a/9
ṭolaḳ Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası. 68b/3
ṭoldur- Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek. 53a/10
ṭolı Dolu. 88b/7
ṭolu Dolu. 78b/15
ṭolun- Doğmak. 85a/13
ṭon Don, giysi. 53b/4
ṭopraġ Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü. 53b/1
ṭopraḳ Bkz. Ṭopraġ. 55a/13
ṭopuḳ Ayağın toparlakça olan alt bölümü. 68b/1
toz Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak. 56b/11
tövbesüz Tövbe etmemek. 96a/11
tulun Tulum. 72b/5
ṭur- 1. Bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek. 54a/6
2.yardımcı eylem. 59/11
ṭut- Gereğini yapmak, yerine getirmek. 62a/8
ṭuy- İşitmek, ses almak. 62b/10
ṭuz Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billūrsu madde. 54b/11
tükrük Tükürük, tükürük bezlerinin ağza akan salgısı. 81b/7

U

uç 1. Bir şeyin başı tepesi. 52b/2
2. Genellikle uzun bir nesnenin incelerek biten son ve sivri noktası. 72a/16
uġra- Yola devam etmek üzere, bir yerde, kısa bir süre kalmak. 96b/8
Uḥud Ġazāsı Hz Muhammed'in yaptığı ikinci savaş. 76b/6
ʿuḳūbet (Ar.) Ceza, eziyet. 87b/14
ʿuḳūbet-i dünyā (Ar.) Dünyada çekilen ceza, işkence. 95b/17
ʿulemā (Ar.) Bilginler. 51a/4
ʿulemā-ı selāse (Ar.) Ebu Hanife, İmam Muhammed, İmam Yusuf. 59/4
ʿulemā-ı ümmet (Ar.) İslām dininin bilginleri. 99a/12
ulu Büyük. 53b/14
ulu- Sarmak 78a/15
ulula- Ulu tutmak, ulu saymak. 67b/11
umdet-ül-İslām (Ar.) Büyük İslâm bilgini İmam Gazzālī. 51a/13
unut- Bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak. 54a/1
ur- Vurmak. 53a/12
uṣ Akıl. 78b/17
uṣlu Akıllı. 96a/17
uş İşte. 54a/10
utan- Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak. 79a/11
uy- Bağlı kalmak, tabi olmak. 60b/5
uyan- Uyku durumundan çıkmak. 86a/5
uyı- Uyku durumunda olmak. 78b/17
uyḳu Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu. 85b/11
uyu- Bkz. Uyı-. 62b/9
uyuş- Soğuk, basınç vb. yüzünden vücudun bir yerinde, duygu ve hareketin geçici olarak azalması. 90a/1
uyuz Uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşındırıcı, bulaşıcı bir deri hastalığı. 92b/17
uzat- Başı, kolları veya bacakları bir yere yöneltmek. 96b/9
uzun İki ucu arasında fazla uzaklık olan. 97b/9
uzunca Uzun olma durumu. 95b/1
ʿużv (Ar.) Organ. 70a/17

Ü

üç İkiden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 50b/6
üçer Üç sayısının üleştirme biçimi. 70a/17
üçünci Üç sayısının sıra sıfatı. 76b/4
ümiẕ (Far.) Ümit. 55a/7
ümmet (Ar.) Bir peygambere inanıp bağlanan topluluk. 53b/2
ümmet-i Muḥammed (Ar.) Hz. Muhammed'in çevresinde toplanan Müslümanların tümü. 53b/8
Ümmi Sād Özel isim. 66b/16

ürün- Yüklenmek. 81a/11
üst Bir şeyin dış yüzü, yüzey. 52a/9
üzerine Üstüne. 50b/9
üzerinüze ol- İstenmeyen şey birine yüklenmek, sorumluluğuna bırakılmak. 55a/1

V

vācib (Ar.) Müslümanlıkça yapılması gerekli olan. 60b/3
vācib ol- (Ar. + T.) Gerekli olmak. 95b/11
vafāt id- (Ar. + T.) Ölmek. 67a/10
vaīd (Ar.) Birini iyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma, yıldırma. 95b/6
vāḳıa (Ar.) Meydana gelmiş olmuş bir iş. 56a/10
vāḳiʿ (Ar.) Olan, olmuş. 56b/4
vāḳiʿ ol- (Ar. + T.) Olmak, meydana gelmek. 74b/15
Vāḳıāt Özel isim. 71b/2
vaḳt (Ar.) Zaman. 51a/4
vaḳt-i muayyen (Ar.) Kararlaştırılmış zaman dilimi. 91a/6
var- Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak. 54a/1
var Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan. 54b/11
ve İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatır. 71b/9
vech (Ar.) Yol, tarz. 51b/10
vedī (Ar.) Küçük aptes bozulduktan sonra çıkan su. 78b/13
vefāt id- (Ar. + T.) Ölmek. 67a/10
vir- 1. Eriştirmek, iletmek. 50b/1
2. (Düşünce veya bilgi anlatan şeyler için) Başkalarına iletmek. 54a/5
3. Ödemek. 58a/7
4. Bırakmak veya bağışlamak. 62a/13
viresiye Karşılığı sonra ödenmek üzere. 59/16
viril- Vermek işine konu olmak. 61b/6
vur- 1. Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla indirmek. 50b/4
2. Sürmek. 59/7
vücūb (Ar.) Vācip ve gerekli olma. 77b/11

Y

yā (Ar.) Birtakım duyguları güçlendirmek amacıyla cümlenin başında veya sonunda kullanılır. 53b/17
yābān (Far.) İnsan yaşamayan ıssız yer. 62b/5
yād it- (Far. + T.) Anmak, hatırlamak. 100a/3
yaʿnī (Ar.) Demek, şu demek ki. 50b/13
yağ Birleşiminde stearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bunların oranlarına göre kıvamları değişen bitkisel veya hayvansal madde. 78b/3
yāḫūd (Far.) Veya, ya da. 54b/14
yāḫūẓ Bkz. yāḫūd. 80a/7
yaḳ- Ateşle yok etmek. 53b/6
yaḳın Erişmesi, olması zaman bakımından yaklaşmış olan. 54a/10

yakınlık eyle- İlgi, sevgi göstermek. 96b/1
yakınlık it- Cinsel yönden birbirine yaklaşmak. 96a/15
yakīn (Ar.) Sağlam, kesin bilgi. 64b/2
yalıncak Çıplak. 62a/5
yalñuz Sadece. 70a/4
yan Yön, taraf. 52a/3
yap- Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek. 63a/4
yapış- 1. Bir iş yapmak amacıyla, hevesle bir şeyi eline almak. 79a/16
2. Aralık bırakmayacak biçimde üzerine dokunmak. 55b/6
yapışdur- Yapışmasını sağlamak. 77a/12
yapışdurıl- yapıştırmak işi yapılmak. 97a/14
yapışdurul- Bkz. Yapışdurıl-. 77a/15
yara- Bir iş için uygun olmak, kullanılır olmak. 65b/17
yaramaz Kötü. 51a/11
yaramazrak Kötü. 54a/13
yarar ol- Elverişli olmak. 93b/5
yardımınsuz Destek ve yardım almadan. 50b/2
yarı Bir bütünü oluşturan iki eşit parçadan her biri. 89a/13
yarım Bütün bir şeyin ayrıldığı iki eşit parçadan her biri. 98b/10
yarlıgan- Bağışlanmak. 53a/13
yaru Bkz. Yarı. 54a/2
yaruk İnce bir çizgi durumunda açılmış yara, yarık. 78a/17
yaş Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman. 67b/14
yat- Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak. 54a/7
yaz Yaz mevsimi. 93a/16
yaz- Sözü, düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak. 97a/8
yazıl- Yazmak işi yapılmak. 53b/5
yeġrin 57a/10
yemīn (Ar.) Ant. 62a/9
yeñi Kullanılmamış olan. 67a/2
yeñile- Bir şeyin yerine yenisi konulmak. 52b/7
yıkıl- Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek. 56b/12
yıl Sene. 55a/14
yılan Sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı. 89b/13
yırtıcı Etleriyle beslenmek için başka hayvanları yiyen (hayvan). 99b/4
yırtuk Yırtık, yırtılmış olan. 72a/9
yırtıl- Yırtmak işi yapılmak veya yırtmak işine konu olmak. 73b/10
yi- Yemek yeme, karın doyurma işi. 96b/14
yidi Altıdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam. 68a/11
yig Üstün, daha iyi. 57b/10
yigid Güçlü ve yürekli, kahraman, alp. 68a/3
yigrek Dahi iyi, üstün. 58a/3
yil 1. Yel, rüzgâr. 56b/15
2. Bağırsaklardaki gaz. 81b/10
yiñ Giysi kolu. 57a/13
yin- Yenmek işine konu olmak. 99b/5
yine Gene. 57b/2
yir Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, yer. 50b/9

yiryüzi Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yer kabuğu. 53a/17
yit- Bir ihtiyacı karşılayacak, giderecek nicelikte olmak. 55a/6
yitiş- Ulaşmak, ermek, vasıl olmak. 51b/12
yitişdügünleyin Yetişdiğinde. 87a/13
yitişdür- Ulaştırmak, ulaşmasını sağlamak. 52a/16
yitmiş Yetmiş sayısı. 67a/7
yitür- Bitirmek, tamamlamak. 83a/16
yoġ Yok, bulunmayan nesne, kimse. 53b/3
yoḫsa Sayılan ihtimallerin dışında bir ihtimali bildirmek için kullanılır. 67b/4
yoḳ Yasaklanmış olan şey, yasak. 53a/8
yoḳuş Yükselerek devam eden yol. 87b/11
yol Karada insan veya hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer. 53a/9
yolut- Yolmak işine konu olmak, çekilip koparılmak. 72b/10
yöñ Bir yere gitmek için izlenen yol, cihet, istikamet. 61b/15
yöre Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, mahal. 56a/5
yu- Yıkamak. 50b/4
yuḳaçuḳ Yufkacık, incecik. 68a/16
yukaru Yukarı 51b/2
yular İp. 97b/1
yumaġ Yıkamak 50b/1
yumşaġ Kolaylıkla bükülen, sert karşıtı. 79b/11
yumşaḳ Bkz. Yumşaġ. 51b/9
yumurda aġı Yumurta akı. 94b/6
yun- Yıkanmak. 71b/3
yuvalan- Yuvarlanmak. 55b/16
yuyıvir- Yıkayıvermek. 58b/13
yük Eşya. 94b/14
yüksek Belli bir yere göra daha yukarıda bulunan. 50b/9
yüri- Yürümek, adım atarak ilerlemek, gitmek. 79a/2
yüz Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima. 50b/4
yüz Yüz sayısı. 51a/9
yüz dut- Yönelmek. 88a/11
yüzüg Parmağa geçirilen genellikle metal halka. 57b/8

Z

Zahidi Özel isim. 51a/13
zāhir (Ar.) Açık, belli, görünen. 50b/15
żāhir ol- (Ar + T.) Belli olmak. 55a/2
Żahireddin Mürġīnānī Özel isim. 100b/14
zaḫmet Sıkıntı, güçlük. 76a/17
zaḫmetlü Zahmetle yapılan, yorucu, sıkıntılı. 59/1
Żahīruddīn Özel isim. 100b/16
zā'il ol- (Ar. + T.) Yok olmak, ortadan kalkmak. 66a/16
zāni (Ar.) Zina eden. 95b/14
żarar (Ar.) Bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya kötü sonuç. 56b/6
żarar id- (Ar. + T.) Kötülük dokunmak. 70b/2

zernīḫ (Far.) Arsenik. 54b/9
żarūret (Ar.) Mecburiyet, zorunluluk, zorunluk. 50b/2
żarūretsüz Sıkıntısız. 84a/14
ẕāt (Ar.) Kendi, öz. 55b/5
ẕeker (Ar.) Erkeklik organı, kamış. 79a/16
zemzem (Ar.) Kābe yakınında bulunan bir kuyu. 53a/8
zevāl (Ar.) Öğle. 88a/1
ẕevḳ (Ar.) Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu. 93b/15
ẕihn (Ar.) Bilinç, dimağ. 82a/5
ẕikrolın- (Ar. + T.) Anılmak. 51a/4
zīrā (Far.) Çünkü, şundan dolayı. 50b/11
ziyāde (Ar.) Çok, daha çok. 51a/6
ziyān id- (Far. + T.) Yersiz, boş yere harcamak. 58b/11
ziyān it- (Far. + T.) Bkz. ziyān id-. 63a/12
Ziyāẕāt Özel isim. 71b/3
Züfer Hanefi mezhebinin büyük fıkıh ālimlerinden. Hadis ilminde de meşhur bir ālim olup, İmām-ı A'zam'ın talebesidir. Künyesi Ebū Hüzeyl'dir. Aslen İsfehanlı olup, basra'da ölmüştür. (ö. 158/775) 51b/17
Zühri Tābiīn devrinin tanınmış hadis ve fıkıh ālimlerinden. İsmi, Muhammed bin Müslim bin Abdullah bin Şihab, künyesi, Ebū Bekir'dir. Bazen Zühri, bazen de büyük dedesine nisbetle İbn-i Şihab-uz Zühri diye söylenir. (ö. 124/724) 57a/10
żulm it- (Ar. + T.) Eziyet etmek, işkence etmek. 98b/13

ÖZET

Bu tez çalışmasında İsmail Beyin Hulviyât-ı Şahî adlı fıkıh eserinin ikinci 50 varağı incelenmiştir. Tezin giriş kısmında İsmail Bey ve Candaroğlu Beyliğindeki ilmî ve kültürel faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde ses bilgisi özellikleri örneklerle gösterilmiştir. İkinci bölümde şekil bilgisi özellikleri gösterildi. Üçüncü bölümde transkripli metin yer almaktadır. Dördüncü bölümde de metinde geçen sözcüklerin metinde geçtikleri yerler dikkate alınarak sözlük anlamları yer almaktadır. En son kısma da yararlanılan kaynaklar eklendi.

SUMMARY

In this thesis Hulviyāt-ı Şahī 50 second page was was invertipated which is written by İsmail Bey. İn the introduction part it was given some information about the scientific and cultural activities in İsmail Bey and Candaroğlu Beyliği. İn the first part pronunciation facilities were shown with some examples. İn the second part structures were shown. İn the third party there is transcription passage. İn the fourth part there are dictionary meanings of the words which take place in the passage accordiy to their places in the passage. At the end the source books were added.

KAYNAKLAR

Bulaç, Sadettin, "*Eski Bir Türk Dili Yadigārı-Behçetü'l-Hadâik fî Mev'izeti'l-halâik",* Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, cilt VI, İstanbul 1995, 119-131.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugât,* Ankara 1997.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* İst. 1998.

Gülsevin, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler,* Ankara 1997.

Korkmaz, Zeynep, *Murzubanname Tercümesi,* Ankara 1973.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (meal), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Mansuroğlu, Mecdut, *"Şeyyad Hamza Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi",* TDAY (Belleten) (1956), Ankara s. 125-144.

Mansuroğlu, Mecdut, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri,* İstanbul 1985.

Olcay, Selahattin, *Tezkiretü'l-evliya Tercümesi,* Ankara 1965.

Özkan, Mustafa, *Gülistan Tercümesi, Giriş-İncelem,Metin-Sözlük,* Ankara 1993.

Sevinçli, Veysi, *Letâyifnâme,* yayımlanmamış doktora çalışması, Van 1996.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî,* İstanbul 1978.

Timurtaş, Faruk K., *Eski Türkiye Türkçesi,* İst. 1977.

Türk Dil Kurumu, Derleme Sözlüğü, c. I-XII, Ankara.

Türk Dil Kurumu, *Tarama Sözlüğü,* c. I-VIII, Ankara.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük,* Yeni Baskı, Ankara 1998.

Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi,* c. I-XXVIII, İstanbul.

Türkiye Gazetesi, *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi,* c. I-XVIII, stanbul.